Raftul Denisei
book
HUMANITAS fiction
CÂȘTIGĂTOR AL PREMIULUI GONCOURT
ROMAIN GARY
MARELE VESTIAR
roman

ROMAIN GARY

MARELE VESTIAR

Traducere din franceză și note de
ADINA DINIȚOIU

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ROMAIN GARY
LE GRAND VESTIAIRE
© Éditions Gallimard, 1948
All rights reserved.

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parţială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziţie publică pe internet sau în reţele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informaţiei, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislaţiei privind protecţia dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

© HUMANITAS FICTION, 2021, pentru prezenta versiune românească (ediţia digitală)

ISBN: 978-606-779-928-6 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Lui Lesley Blanch Gary

— Sărmanul meu prieten, dar ce vrei să demonstrezi?

— Nu vreau să demonstrez nimic. Vreau numai ca urma paşilor mei să rămână.

— La ce va folosi ea, bătrân necugetat?

— Ca alţii să nu mai vină după noi. Va fi de folos tuturor celor care nu ne vor mai călca pe urme. Amintește-ți, stăpâne: omenirea e o patrulă rătăcită.

— E, într-adevăr, prea târziu? Chiar nu mai poate să se întoarcă din drum?

— Nu. Se trage din spate.

— E nespus de trist! O persoană atât de bătrână!

Tulipe

PRIMA PARTE
RATONII

I

Dl Jean, zis şi „Marius“, purta o bască, o scurtă de piele şi bocanci zdraveni. Avea ochi căprui frumoşi, puţin trişti şi mesteca mereu un fir de iarbă, cu un aer visător. Purta pe piept numeroase decoraţii: crucea de război 1914–1918, crucea de război 1939–1940, medalia Rezistenţei, cea a combatanţilor voluntari, Recunoştinţa franceză – atârnau toate pe scurta lui de piele şi făceau zgomot când mergea cu pas grăbit. Nu l-am cunoscut bine – veneam din Véziers pentru a participa la înmormântarea tatălui meu şi urma să plec, cincisprezece zile mai târziu, la Paris –, dar parcă aşa îl văd şi acum: cu firul de iarbă în colţul buzelor şi cu mitraliera sub braţ – o lua peste tot cu el de când soldaţii FFI[1] primiseră ordinul de a depune armele. După înmormântare, am făcut o plimbare în cimitirul Vieuxgué.

1. Les Forces Françaises de l’Intérieur (FFI) – forţele militare ale Rezistenţei franceze în timpul ocupaţiei naziste, în cel de-al Doilea Război Mondial.

— Nu vă faceţi griji pentru mine, i-am spus. O să mă descurc.

Dl Jean a clătinat din cap.

— Tatăl tău n-a prea avut noroc, a zis el.

— Nu prea, i-am răspuns.

— Să cazi aşa, în ultima zi… Eram lângă el. Aş fi putut să fiu eu în locul lui.

— Ghinion, am repetat.

A suspinat.

— Tatăl tău a fost un erou.

Vocea i-a tremurat puţin. Avea un puternic accent din Marsilia. S-a oprit

şi s-a întors spre mine.

— I-am promis că o să am grijă de tine, băiete. Vrei să vii cu mine la Marsilia? Uite, te adopt.

— De ce mijloace materiale dispuneţi? l-am întrebat.

A părut surprins.

— Văd că trebuie să mă apăr. Am un magazin de tricotaje. Nu e mare lucru, desigur, dar poţi trăi din asta.

— Aveţi maşină?

— Ei, nu.

— Şi ce vârstă aveţi exact?

— Am trecut de cincizeci de ani.

L-am privit cu răceală.

— Nu se poate spune că v-aţi descurcat prea bine în viaţă.

Şi-a lăsat capul în jos.

— Nu prea, a recunoscut el. Dar nu contează numai banii.

Am ridicat din umeri.

— Aşa se spune mereu când ai ratat lovitura.

Am mai făcut câţiva paşi printre morminte. Dar nici unul nu mai avea tragere de inimă. Se sfârşise totul între noi, şi el o ştia.

— Mă duc să văd ce e la popotă…

A plecat, cărând după el mitraliera. N-a mai abordat subiectul şi s-a străduit să mă evite, ca şi cum îi era puţin teamă de mine. În zilele următoare, de altfel, a fost foarte ocupat. Veniseră să-i ia puşca-mitralieră. Se pare că avusese loc o discuţie în privinţa lui la guvern, şi guvernul hotărâse că dl Jean, zis şi „Marius“, trebuia să-şi predea mitraliera. A apărat-o cu înverşunare. A urlat, a ameninţat, s-a bătut cu pumnul peste medaliile din piept, care zornăiau întruna, şi a alergat de la un birou la altul, strângându-şi în braţe mitraliera. Făcea peste tot o impresie foarte proastă. Un apucat, ziceau. I-au luat, politicos, dar ferm, puşca din braţe. Nu mai eram în Vestul Sălbatic, i-au explicat, insistând apăsat pe cuvântul „mai“. Rezistenţa se terminase, la fel şi eliberarea: venise acum rândul adevăraţilor soldaţi. Totul revenea la normal, ce să mai. Războiul aproape se terminase, nemţii fugeau, urma să avem, în sfârşit, o armată adevărată. Nu mai trebuia acum să ne jucăm cu armele de foc. De altfel, dl Jean, zis şi „Marius“, avea

un dosar, şi noua autoritate militară recuperată urma să se aplece asupra acestui dosar cu solicitudine. Era vorba, în acest dosar, de atacuri cu mână armată – să trecem peste –, de trenuri cu marfă oprite şi jefuite – să trecem şi peste asta –, de bănci jefuite – hm, hm! –, şi mai ales de câteva execuţii sumare – fireşte, nu era vorba de a acuza Rezistenţa în general, a avut şi ea martirii şi eroii ei, dar, în sfârşit, vor trebui văzute toate acestea de aproape, filtrate, cernute cu atenţie, mitul va trebui decantat şi stabilite de acum încolo anumite responsabilităţi… Dl Jean a insultat un ofițer de stat-major şi a căzut la pat. A zăcut opt zile la spitalul militar. Mă duceam să-l văd, însoţit de Roxane, căţelușa pe care o moştenisem de la tatăl meu: făcuse trei ani de rezistență împreună cu el. Îl vizitam din politeţe, dar şi pentru că îmi plăcea să-i văd figura descumpănită.

— Ah, ticăloşii, repeta el tot timpul. Ne-au învins, hm?

— Dar ştiu că aveţi o faţă… îi ziceam.

Se uita în tavan, se foia în pat şi transpira.

— Va trebui să ducem lupta pe plan politic, începea el să bată câmpii.

— Desigur, desigur.

Îmi arunca o privire înfrigurată.

— Încă nu s-a terminat, băiete, nu-i aşa? Nu ne-au dus încă de nas cu totul, nu?

— Nu, nu încă, l-am asigurat.

Îmi apucase mâna.

— Tatăl tău n-a murit degeaba, nu?

— Ba da, ba da, l-am asigurat.

Aveam atunci paisprezece ani şi eram plin de speranţă.

II

Dl Jean a ieşit din spital slăbit şi albit. Autoritatea militară hotărâse să claseze pentru moment dosarul lui de membru al Rezistenţei. Faptele reţinute împotriva lui puteau primi, fireşte, interpretări diferite. Lipsea o anumită perspectivă, trebuia să aştepţi încă puţin pentru a şti ce să gândeşti: orizontul se va lărgi, într-un final, şi lucrurile vor reveni atunci la

adevăratele lor proporţii. Dl Jean, zis şi „Marius“, a fost totuşi demobilizat, în mod politicos, dar ferm: războiul era pe punctul de a se încheia, nu mai era rost de glumă. În general, lucrurile se aranjau. Oamenii începeau să reconstruiască. Apăreau deja primele filme americane, preşedintele Consiliului anunţa că urma, în sfârşit, să vedem *Pe aripile vântului*, cu Clark Gable şi Vivian Leigh. Începeam să aflăm numele noilor noastre vedete: Lauren Bacall, Greer Garson, Humphrey Bogart. Prizonierii de război se întorceau acasă fără să se plângă prea mult. Sufla un vânt de libertate, pe piaţa neagră puteai găsi orice. Tatăl meu a primit medalia Rezistenţei cu titlu postum, cu rozetă cu tot: prefectul mi-a atârnat-o pe piept, în Piaţa Gambetta. Era emoţionat şi vorbea cu o voce răguşită în numele preşedintelui Republicii provizorii. Mi-a spus că ţara mă lua sub aripa ei, că îşi plătea astfel datoria faţă de tatăl meu… Cine-şi plăteşte datoriile se îmbogăţeşte. Urma să primesc gratuit o bună pregătire generală şi să învăţ o meserie. Aşa tată, aşa fiu, a încheiat el, îmbrăţişându-mă, dar eu nu mă înnebuneam după discurs: pentru o înţelegere e nevoie de doi. Căţeluşa mea Roxane asista la festivitate, aşezată în fund, lângă dl Jean. Sensul ceremoniei îi scăpa: avea noroc. A doua zi, am fost îmbarcaţi, ea şi cu mine, într-un tren cu destinaţia Paris. Dl Jean ne-a însoţit la gară. Aveam o panglică tricoloră înfăşurată în jurul braţului şi un bilet de clasa a treia. De-acum eram copilul naţiunii[2], mi-a explicat dl Jean. La Gara de Est, la Paris, voi fi întâmpinat de persoane responsabile care aveau să se ocupe de mine. Totul era prevăzut, organizat. Nu eram singurul în această situaţie, o să am şi alţi tovarăşi. Urma să studiez, mi-a zis el ştergându-şi nasul, să devin cineva, ca tatăl meu. Mă uitam la el. Purta acum un pardesiu gri foarte decent, dar avea acelaşi aer confuz.

2. În original, „*pupille de la nation*“, orfan de război care a trecut în grija statului.

— Vă mulţumesc pentru tot, i-am spus. Şi nu vă faceţi griji. O să mă descurc.

A scos un carneţel din buzunar şi mi l-a întins.

— Ai aici adresa mea. Dacă ai necazuri…

— O să vă caut, i-am zis politicos.

Am luat carneţelul. Părea mulţumit.

— O să-ţi fac o mărturisire, mi-a spus el. Voi candida la alegeri. Mi-au cerut-o prietenii… Nu am dreptul să refuz. Unitatea ţării s-a făcut în Rezistenţă, trebuie ca această unitate să fie menţinută, cu orice preţ…

— Să mă ţineţi la curent, i-am răspuns.

Trenul s-a pus în mişcare. Dl Jean a ridicat mâna, mi-a făcut un semn de adio.

— Să nu pierzi adresa mea, a strigat el.

Aveam carneţelul în mână. M-am aplecat puţin şi l-am aruncat, cu toată puterea, în direcţia lui. Dar nu l-am nimerit. Am avut totuşi timp să-i văd expresia de stupoare de pe chip şi mâna ridicată care s-a lăsat încet în jos… Aşa îl văd şi astăzi, o siluetă dezarticulată şi din ce în ce mai îndepărtată, un punct în spaţiu, o urmă în plus, o bornă kilometrică al cărei destin e de a fi mereu depăşită.

III

La Gara de Est, am fost întâmpinaţi de un tânăr şi o tânără care păreau extrem de neliniştiţi şi care mă priveau cu o neîncredere evidentă, de parcă aş fi fost un obiect periculos care putea să le explodeze între degete. Tânărul ţinea o listă în mână.

— Eşti micuţul Luc Martin, nu-i aşa? a întrebat el cu o voce rugătoare. Nu-i vreo greşeală pe undeva?

— Chiar eu sunt, l-am asigurat. Iar ea este Roxane.

— Cum, cum ai spus? Roxane?

S-a cufundat imediat în lista lui, cu un aer exasperat.

— E exact ce credeam, a zis el cu o voce fără inflexiuni, revenind la suprafaţă. Acest nume nu figurează pe lista mea. S-a mai făcut o greşeală undeva.

— Mai verificaţi o dată, Marcel, l-a implorat tânăra. Dumnezeule, alte complicaţii! Ultima oară, ne-au trimis drept copil al naţiunii un individ de patruzeci şi cinci de ani care nu ştia un cuvânt în franceză, şi care refuza cu încăpăţânare să meargă la orfelinat, împreună cu ceilalţi băieţi. Ceva scârţâie undeva, e clar. Nu te îngrijora, micuţule, s-a întors ea imediat către

mine, acum că suntem cu tine, totul va fi foarte bine. Dumnezeule, acum de ce ne trimit şi căţei?

— Nu înţeleg nimic, a zis tânărul. Doar dacă nu e o lucrătură a celor de la „Victimele Fascismului“, pentru a-i demonstra ministrului că e harababură şi la noi. Roxane ai spus? Eşti sigur? Am aici un Rossard, Eugène, în vârstă de cincisprezece ani. Eşti sigur că nu e vorba despre el?

— În sfârşit, Marcel, vedeţi bine că e un câine, s-a enervat tânăra.

— Uneori fac nişte erori de-a dreptul curioase, a zis tânărul. N-am încredere.

— Dumnezeule, discutăm aici pe peron şi micul nostru prieten n-a mâncat nimic. Marcel, sunt sigură că o să se aranjeze. O să vezi, micuţule, acum că eşti cu noi, totul o să meargă foarte bine.

Colegul ei părea însă din ce în ce mai puţin convins. Ba chiar s-a albit la faţă şi a trebuit să se aşeze o clipă pe valiza mea.

— Mi-a trecut prin cap o idee îngrozitoare, a zis el.

— Dumnezeule, ce mai e? s-a speriat tânăra.

— E primul grup pe care-l primim după reorganizare, a spus tânărul, cu o voce înăbuşită. Săptămâna asta trebuie să mai primim trei sute de noi copii ai naţiunii. Să presupunem, cum pare să fie cazul, că a fost o eroare la bază, şi că o să primim în loc trei sute de căţei?

— O, Doamne! a exclamat tânăra.

— Unde o să-i cazăm?

A urmat un moment de tăcere. Tânărul s-a ridicat dintr-un salt.

— O să avertizez imediat Comitetul de organizare. Se simte sabotajul pe undeva. O manevră politică. Trebuie să facă ceva înainte ca presa să afle toată tărăşenia. Duceţi-l pe micul nostru prieten la Centrul de primire, o să vin şi eu mai târziu.

S-a repezit către staţia de metrou.

— Doamne, a spus tânăra, habar n-am ce vor face. Altfel, e aşa o harababură peste tot, încât şi dacă mai adăugăm trei sute de căţei nu o să se observe. Hai, micuţule, o să luăm metroul până la Operă. Pe drum, o să-ţi povestesc despre monumente. A fost organizată în cinstea voastră o mare recepţie, la Centrul de primire, şi o masă. Sunt deja şaptesprezece micuţi care aşteaptă de azi-dimineaţă. Dumnezeule, mi-am pierdut biletele de

metrou. N-ai cumva nişte bilete? Atunci trebuie să stăm la coadă. Ce vremuri trăim, începem ceva plini de entuziasm, dar sfârşim mereu prin a sta la coadă. În fond, hai să luăm taxiul, e mult mai simplu. Eu mă pregătesc pentru a obţine o diplomă de engleză, dar caut şi să fiu de folos. Sunt asistentă socială. Tatăl şi fratele meu au fost împuşcaţi de nemţi.

— Unde aş putea să fac pipi? am întrebat-o.

— O, Doamne, habar n-am, a răspuns tânăra consternată.

A uitat să-mi vorbească despre monumente. Am ajuns, uitându-ne chiorâş unul la altul, până la Operă, unde mi-a spus să cobor; am urmat-o cu o anumită curiozitate – lucrurile începuseră bine – până la Centrul ei de primire. Acesta se afla în spatele vitrinei uriaşe a unui fost magazin Chrysler, decorată cu două drapele încrucişate, dintre care unul atârna cu vârful în jos. Deasupra inscripţiei „Chrysler“, era o banderolă amplă pe care scria „Ministerul Prizonierilor şi Deportaţilor“, urmată, în apropiere de uşa de la intrare, de o plăcuţă elegantă negru cu auriu, „Lenjerie de damă şi corsete elastice Bébé Delys“.

— Aici este, a spus tânăra.

Pe vitrină erau lipite fotografii cu atrocităţile comise de nemţi, corpuri goale îngrămădite unele peste altele. De la difuzor se auzea puţină muzică clasică. Persoane responsabile de ambele sexe alergau în toate direcţiile, ţinând în mână liste, se ciocneau unele de altele, murmurând scuze rapide, secondate de ţăcănitul neîntrerupt al maşinilor de scris. Toată lumea dădea telefoane. O mulţime elegantă se înghesuia în jurul unui grup de orfani de ambele sexe, care se aflau în mijlocul pistei; aparate de cinema îşi încercau asupra lor, din când în când, luminile şi obiectivele. Fiecare puşti avea o banderolă tricoloră în jurul braţului şi o mică valiză în mână; pe chipul lor se citeau expresii diverse, de la emoţia fragilă la abrutizarea animalică. Pe jos erau o grămadă de cabluri în care toată lumea se împiedica; la capătul unui fir se agita un tânăr mic şi rotofei, cu un microfon în mână. Mi-a atras atenţia, printre copiii naţiunii, un băiat roşcovan, cu faţa acoperită de pistrui; trebuie să fi fost puţin mai mare decât mine şi părea să se simtă în largul lui, mi-a zâmbit şi mi-a făcut cu ochiul în trecere, apoi a început să fluiere *Lili Marlene*. N-am avut timp să fac cunoştinţă cu el, fiindcă însoţitoarea mea mi-a înşfăcat braţul, cu scopul evident de a împiedica orice

tentativă de fugă, şi astfel, tras de mânecă de ea şi trăgând-o, la rândul meu, după mine pe Roxane, ne-am croit drum prin mulţime până în dreptul unei uşi cu geam pe care scria „Vânzări“. Acolo, în spatele unui birou, am dat peste un bărbat palid şi nervos, care vorbea la telefon cu o voce veninoasă, şi al cărui chip era schimonosit într-o expresie de ură şi suferinţă, căreia încerca în zadar să-i suprapună un surâs de-a dreptul îngrozitor. Am remarcat că avea la butonieră o bucată de sârmă ghimpată, pe care o purta ca pe o decoraţie.

— Imaginează-ţi, dragul meu, acum îmi trimit şi căţei. Sub ce pretext? Doar pentru a mă enerva, poftim. Tocmai am primit un telefon de la minister. Cei de acolo se aşteaptă la sosirea iminentă a trei sute de căţeluşi. Luaţi măsurile necesare. Bum tra la la! O, nu, nu-mi dau palme deloc. Starea mea de sănătate nu-mi permite. Tare ca o stâncă, bătrâne. Toată povestea asta nu mă atinge cu nimic. Nemţii nu m-au făcut, atunci, înţelegi, n-o să mă răpună trei sute de căţei… Bum tra la la. Nu-i nimic, cânt. Calm ca o stâncă, bătrâne. Pot să vină. Îi aştept. O să-i cazez. Unde? Chestiunea asta, bătrâne, e foarte simplă: mâine-dimineaţă, rechiziţionez Ritz-ul. Dacă-ţi spun că sunt ab-so-lut calm! Cum, o greşeală? Ba nu, sosesc. E o lucrătură, e evident. Vor capul meu. Ei bine, îi aştept cu zâmbetul pe buze. Bum tra la la. Tare ca o stâncă! Dar poţi să-i previi: o să mă apăr. Vor război, o să aibă război. O să cad, dar o să cad frumos, cu steagul sus şi ripostând din toate puterile. O să-i trag după mine pe toţi la fund. Poţi să i-o spui ministrului tău.

A pus receptorul în furcă.

— Dumnezeule! a exclamat tânăra.

— Ia te uită, a spus bărbatul. Ce avem noi aici… un căţeluş. Deja începe!

Şi-a părăsit biroul şi s-a apropiat de Roxane, cu paşi mici, frecându-şi mâinile. Părul încă nu-i crescuse la loc, faţa îi era palidă, avea ticuri nervoase. Trăgeam din toate puterile de zgarda lui Roxane, care lătra şi încerca să-l muşte.

— Domnule Roux, a spus repede tânăra, vă implor, păstraţi-vă calmul… O să faceţi din nou un atac. Vi-l prezint pe tânărul Luc Martin. Ni l-a trimis Rezistenţa din Véziers.

Domnul Roux a făcut un efort imens, şi-a trecut mâna peste faţă, şi-a

alungat ticurile şi a venit în întâmpinarea mea.

— Îmi cer iertare, micuţule, a zis el, luându-mi braţul şi înfigându-şi distrat degetele osoase în carne. Călătoria nu te-a obosit prea tare, nu? În fine, o să ne ocupăm de tine. Necazurile tale s-au terminat. Ai ajuns în port. O epocă nouă începe pentru tine. Nu ţi se mai poate întâmpla nimic, să ştii. O să avem grijă de tine. N-o să putem ţine locul familiei tale, în schimb o să încercăm să facem din tine un cetăţean onest. Eventual, ai putea să fii adoptat de cineva respectabil, am avut deja mai multe cazuri, e adevărat că au fost doi sau trei ticăloşi mici care au fugit după ce i-au jefuit pe binefăcătorii lor. Sper că nu vei fi ca ei, dar firește că nu știi niciodată peste cine dai, deşi cerem informaţii de la poliţie despre onorabilitatea familiei.

S-a întrerupt brusc şi a schiţat o strâmbătură, apoi încă una.

— Mă întreb de unde aş putea să fac rost de pâine fără glucoză? Sunt diabetic. Nu ştiţi? În fine, nu-i nimic, o să ne luăm revanşa. Când o să avem puţin timp, voi putea să vă dau câteva detalii statistice despre funcţionarea organismului meu. Nu au dreptate să ne critice. Dacă examinaţi acest tabel, de pildă, o să vedeţi că am primit şi distribuit deja patru sute cincizeci de orfani şi, firește, nu suntem decât la început. Iată ce am realizat deja în acest domeniu, cu mijloace foarte modeste. Sperăm să depăşim aceste cifre într-un viitor apropiat. Asta n-a venit de la sine: grupurile de rezistenţă locale au avut mereu o anumită tendinţă de a nu ne trimite copiii orfani şi de a se descurca prin propriile mijloace. Combatem riguros această tendinţă, în mare parte responsabilă de creşterea criminalităţii infantile…

S-a strâmbat din nou.

— Unde rămăsesem? Ah, da, asta e… Sper că, atunci când vei creşte, micuţule, o să-ţi aduci aminte de ceea ce a făcut naţiunea pentru tine şi că îi vei fi recunoscător. Cel mai bun mod de a-ţi servi patria, aminteşte-ţi, e de a fi drept, onest, serios, muncitor, disciplinat şi de a-ţi întemeia şi o familie pe aceste calităţi. Ha, ha, ha! Îţi vorbesc în cunoştinţă de cauză, personal, câştig paisprezece mii de franci pe lună şi, la preţul la care a ajuns untul… trei copii… Ah, la naiba! Nu-i nimic, o să ne luăm revanşa.

Pe chipul lui au apărut câteva noi grimase, inedite, care mi-au stârnit interesul.

— Domnule Roux!

— Ah, da, e adevărat, firește, îmi cer iertare. Să ne întoarcem la oile noastre. Foarte curând, ministrul va veni să spună câteva cuvinte. Mai ales să nu-i răspunzi, asta îl scoate din sărite. Dacă îți pune o întrebare, lasă-l să răspundă tot el. Alo, da… Nu, sub nici o formă. Hotelurile acelea sunt rezervate deportaților politici, și nu victimelor fascismului. Cum adică nu e nici o diferență? Nu e aceeași organizație. Victimele fascismului au dreptul la douăsprezece locuri gratuite la cinema pe săptămână, asta e tot.

A înghițit o pastilă și s-a strâmbat câteva secunde, rozându-și unghiile.

— Dumnezeule, domnule Roux, ar trebui să vă odihniți! a exclamat tânăra.

Dl Roux mi-a aruncat o privire încărcată de ură.

— I-ați dat să mănânce?

— Doamne, am uitat complet!

— Ei bine, n-a mai rămas nimic, în orice caz, a înștiințat-o el, triumfător. Lăcustele au trecut deja pe acolo… Incredibil cât poate să mănânce un puști ca ăsta. În ce mă privește, am trei și vă asigur…

S-a strâmbat îngrozitor.

— Bine, duceți-l lângă ceilalți. Ministrul va fi aici dintr-un moment în altul, trebuie să plec… Îl detest. Alo, alo? Nu, dragă prietene, nu am unde să cazez două mii de persoane în plus, în seara asta, am totul ocupat până la refuz!

M-am trezit în sală, unde se strânsese o mulțime considerabilă și fiecare dintre noi era obiectul unor atenții binevoitoare. Roxane s-a ales cu un adevărat succes personal când le-am explicat că făcuse parte din Rezistență alături de tatăl meu, că se salvase atunci când tata fusese ucis, și că venise înapoi la mine, la fermă, la o sută de kilometri distanță. Puștiul roșcovan pe care îl remarcasem de când intrasem, și care ascultase povestea mea cu interes, m-a întrebat:

— Vii des aici?

— Cum adică?

— E prima dată?

Tot nu înțelegeam ce voia să spună.

— Fiindcă pentru mine e a șasea oară. Ajunge să te strecori în mulțime cu o banderolă tricoloră pe braț și nimeni nu te întreabă nimic, ești respectat. E

de-ajuns să pari puțin trist. Tatăl meu Vanderputte a avut ideea asta. Așa pui mâna pe lucruri interesante și apoi îți iei tălpășița, n-ai văzut nimic, nu știi nimic. Am strâns deja șase costume noi, vreo douăsprezece pulovere, pături, șase perechi de pantofi din piele adevărată … un chilipir, ce mai. Cum te cheamă?

— Luc Martin.

— Eu sunt Vanderputte Léonce, iar el e tatăl meu, Vanderputte…

— Gustave, a spus o voce răgușită de lângă mine, Vanderputte Gustave, și sunt, tinere, foarte fericit să te cunosc.

L-am privit. În difuzor se auzea muzică de operă italiană. Oamenii ne îmbrânceau și vacarmul general acoperea toate vocile. Vanderputte stătea în fața mea, cu șapca dată pe spate, cu mâinile în buzunare, împingându-și înainte burta rotundă acoperită de o vestă cu marginile răsucite ca niște urechi de cățel. Avea un nas mic și ridat, roșcovan, sub care începea o mustață enormă, arsă de tutun, pe care nasul se odihnea ca o ciupercă pe mușchiul de pădure. Vorbea cu o voce răgușită care se străduia să răzbată. Două brazde adânci coborau de la nas către gura mică și rotundă, o gură de copil: părea să aibă vreo șaizeci de ani, poate mai mult. Ochii de un albastru spălăcit – de la vârstă, fără îndoială – erau mereu în mișcare, nu reușeai niciodată să le prinzi privirea, să le vorbești: se uita cu grijă în lături, întorcând capul în același timp. Îmi inspirase imediat o simpatie profundă: îmi ziceam că era imposibil să fii totodată atât de bătrân, atât de urât și atât de murdar fără să fi fost, într-un fel sau altul, victimă a unei nedreptăți misterioase, asemănătoare aceleia care se abătuse asupra mea.

— Vanderputte, Gustave, a repetat el, privind cu atenție în lături. Tinere, vei asista în curând la o ceremonie emoționantă. E deja a cincea oară când sunt astfel cuprins de emoție, iar astăzi va veni și ministrul, așa că poate o să și plâng. Când văd cum îmi este cinstită memoria, ce vrei, tinere, simt totuși că n-am trăit degeaba. Asta îmi dă impresia că am fost cineva de-a lungul vieții.

Și-a scos batista mare în carouri din buzunar.

— Nu plânge, tăticul meu drag, a zis tânărul Vanderputte.

— Nu plâng încă, Léonce, a răspuns bătrânul, îmi șterg doar nasul, ca să văd dacă e totul în regulă… Tatăl tău, tinere, făcea parte, fără îndoială, din

grupurile de rezistenţă?

— Da.

— În ce regiune, te rog?

— Le Véziers.

— Le Véziers, a spus bătrânul, cu un aer de cunoscător. Frumoasă rezistenţă acolo. Și… a fost ucis?

— Da. Un glonț în ochi. Două zile înainte de sosirea aliaților.

— Țț, țț, a făcut bătrânul cu tact, clătinând din cap. Ochii lui mici, tulburi, înduioşători, s-au îndreptat către Roxane.

— E câinele tău?

— Da.

— Hmm… Știi, a zis el, cu un fel de bucurie, n-o să te lase să iei cățelul cu tine. Nu. O să vă despartă. La adăpost cu câinele. Nu-i aşa, Léonce?

— De asta poți fi sigur, a răspuns tânărul Vanderputte.

— Ieri, uite, era aici un tânăr sosit din provincie şi care avea un cățeluş… Era un… un… hm, Léonce? Ce crezi că era?

— Un caniș? a sugerat tânărul Vanderputte.

— Un caniș, perfect. Ei bine, i-au despărţit şi, cum tânărul plângea, am fost astăzi să văd ce s-a întâmplat cu cățelușul. Nu vreau să te întristez, tinere, dar bietul cățel…

— Era mort, a zis tânărul Vanderputte. Otrăvit. I-au dat sticlă spartă. Dureri atroce. I-au vândut pielea pe piața neagră. Cincizeci şi cinci de franci.

— Asta mi-a frânt inima, a zis bătrânul Vanderputte, scoțându-şi încet batista din buzunar. M-a afectat atât de tare, încât a trebuit să mă culc şi să beau ceai…

— Ceai de tei, a precizat tânărul Vanderputte.

— Prescripția medicului. Inima mea se frânge uşor. Nu pot suporta emoțiile puternice, din familie mi se trage. Iată de ce, tinere, când mă gândesc că în curând vor veni să-ți ia cățelușul şi vă vor despărți pentru totdeauna…

— Nu plânge, tăticul meu drag, a spus tânărul Vanderputte.

— Nu pot să mă abţin… Din familie mi se trage.

Și-a șters cu grijă ochii. Mă uitam în jur. În sală se strânsese o mulțime

considerabilă şi nu era greu să te strecori până la uşă. Oamenii vorbeau între ei privind fotografiile cu atrocităţi din război de pe pereţi, poate că încercau să recunoască rude printre victime. Am luat-o pe Roxane în braţe.

— Ce faci, tinere? a bâiguit bătrânul Vanderputte.

— O șterg de aici.

— Nu acum, aşteaptă, a şoptit bătrânul. Du-te mai întâi la distribuţie. Sunt acolo cel puţin treizeci de mii de pachete. Nu putem să le lăsăm aşa ceva, e crimă curată. O să mergi după aceea cu noi. Ia-te după Léonce, e obişnuit. O să am grijă de tine. De altfel, iată că a sosit ministrul.

Dl Vanderputte tatăl şi-a descoperit capul cu respect. Mulţimea a început să freamăte, şi ministrul şi-a făcut intrarea. Era un bărbat tânăr, chipul lui avea un aer hotărât precum iau adesea personajele de rang înalt care nu dispun de o mare varietate de expresii; am auzit o voce de femeie spunând: „E foarte energic“, şi ministrul a făcut imediat un mic salt şi l-a călcat cu putere pe picioare pe un domn foarte distins din suita sa, care a spus: „Ah, la naiba…“, cu voce tare, clar; a fost o ezitare, un moment de confuzie, depăşit repede de solemnitatea momentului. Ministrul se oprea în faţa fiecărui copil al naţiunii şi punea o întrebare la care răspundea imediat el însuşi; proiectoarele ne-au orbit cu lumina lor, o fetiţă orfană a început să strige „mama“, lucru care a îngheţat asistenţa, tipul de la radiodifuziunea naţională le băga tuturor sub nas microfonul, cu un surâs încurajator, părea că face o chetă. În timpul ceremoniei a avut loc, totuşi, un incident pe care ziarele l-au calificat, a doua zi, drept „provocare politică“. Era printre noi un puşti care trebuie să fi fost cel mai tânăr din grup, în vârstă de vreo zece ani, şi care părea copleşit cu totul de evenimente. Cineva îi pusese în mână o bucată de tartă, şi chipul lui micuţ şi neliniştit era mânjit peste tot de cremă. Avea părul ciufulit şi figura lui semăna astfel cu a unui animăluţ neobişnuit, foarte speriat. Desigur, ministrul, organizatorii, tipul de la cinematograf şi cel de la radio şi-au dat seama imediat de potenţialul pe care-l avea băiatul, cât situaţia era caldă încă; s-au repezit cu toţii asupra lui; a urmat un dialog pe care n-am putut să-l uit niciodată şi pe care-l reproduc aici literal pentru amatorii de poveşti adevărate.

MINISTRUL (*patern, mângâind căpşorul cu părul ciufulit*) – E bună prăjitura?

(*Râsete în public. Toată lumea pare încântată, dar pradă unei emoții care abia așteaptă să iasă la suprafață. Câțiva au ochii înlăcrimați.*)

PUȘTIUL (*foarte speriat și parcă spunând o lecție pe de rost*) – Lenormand, Michel.

(*Râsete generale, mai discrete totuși la persoanele sensibile, care-și dau seama vag că, în fond, nu e nimic de râs.*)

MINISTRUL (indulgent) – Și din ce regiune ești?

PUȘTIUL – La Villette.

MINISTRUL (*revenind la oile lui*) – Ai frați sau surori mai mici?

PUȘTIUL (*categoric*) – Nu. Îl am doar pe tata.

(*Un „ah!“ general și un freamăt în public. Miroase a scandal. Ministrul se îndreaptă puțin și-i dă drumul băiatului: mai că-și șterge mâinile. Pare ofensat, ca și când ceva n-a mers bine în organizare.*)

MINISTRUL (*cu un aer evident amenințător și privind împrejur*) – Tatăl tău e aici?

PUȘTIUL (*foarte mândru de el*) – E la pușcărie.

(*Un nou „ah!“, apoi tăcere. Puștiul își șterge crema de la gură cu mâneca și mușcă din prăjitură.*)

PUȘTIUL (*cu gura plină*) – A încasat zece ani pentru colaborare cu naziștii.

A urmat o mișcare în mulțime care semăna cu panica. L-am văzut trecând prin fața mea pe ministru, care avea fața încordată, de parcă ar fi suferit de o congestie. L-am auzit ridicând vocea, adresându-i-se unui nefericit funcționar, pe care trebuie că-l ridicaseră pe sus din colțul lui, fiindcă avea încă în mână pipa; o agita, înălțând brațele și încercând să explice că nu era decât o rotiță fără importanță și că „chiar nu avea nici o vină în toate astea“. Pipa lui a avut efectul curios de a-l scoate din minți cu totul pe ministru: o urmărea din priviri cu un fel de fascinație, țipând:

— Ah, da, domnul fumează pipă. Domnul este unul dintre oamenii aceia calmi care fumează pipă și domină complet situația? Ei bine, eu vă spun că e vorba de sabotaj. Sabotaj, înțelegeți? Ce ați făcut sub ocupație? Ați fumat pipă?

— Permiteți-mi totuși, domnule ministru! Am un nepot care…

— Tutun nemțesc, fără îndoială?

— Protestez, domnule ministru! N-am fumat niciodată altceva în afară de *Caporal doux*. Dacă vreţi, de altfel, să-mi faceţi onoarea de a mirosi chiar dumneavoastră…

Nefericitul şi-a întins pipa, cu o mână tremurătoare, sub nasul ministrului, în faţa unui public stupefiat.

— Luaţi-vă pipa din faţa mea! a ţipat ministrul. Puteţi să-mi explicaţi prezenţa aici a acestui mic şnapan?

— Mărturisesc, domnule ministru, că nu sunt în măsură… trebuie să fi fost o neînţelegere regretabilă… trebuie să se fi amestecat listele… de altfel, responsabilitatea n-ar putea cădea asupra celor ca mine… douăsprezece mii de franci pe lună… şi cu o familie de întreţinut… se bâlbâia biata victimă, tot agitând în aer pipa fatală. Dar de aici până la a mă acuza că am fumat tutun nemţesc sub ocupaţie, în vreme ce eu, din contră, am un nepot care…

— Poftim! a ţipat ministrul.

A smuls pipa din mâna omului, a aruncat-o pe jos şi, cum ea nu s-a stins pe loc, s-a repezit după ea cu paşi mici şi furioşi şi, cu o singură lovitură de călcâi, a făcut-o să zboare în toate părţile. Pe faţa bătrânului funcţionar se citea consternarea, a privit punctul în care zăcea pipa zdrobită cu o expresie atât de tristă, încât mai multe persoane din public şi-au scos instinctiv pălăria. Omul şi-a ridicat mâinile şi a început să-şi agite coatele ca un pinguin. Aceste gesturi nu păreau să aibă alt scop decât să-l ajute să-şi recapete cuvintele, fiindcă, într-un final, a strigat cu o voce strangulată:

— Ăsta-i fascism! E fascism!

A început să bată cu piciorul în pământ, repetând întruna „E fascism!“. Dar gestul lui de vandalism trebuie, totuşi, să-l fi calmat pe ministru, pentru că i-a întors spatele victimei sale şi s-a îndreptat spre ieşire cu acelaşi aer categoric şi ferm cu care venise, ceea ce le-a dat tuturor impresia că tocmai restabilise o situaţie grav compromisă şi că poate chiar salvase ţara… I-am zărit în acel moment pe cei doi Vanderputte, la celălalt capăt al sălii, făcându-mi larg semne şi arătându-mi cu degetul uşa de la intrare; erau, fără îndoială, neliniştiţi de întorsătura pe care o luau evenimentele. Nici eu nu eram mai puţin îngrijorat, cu atât mai mult cu cât oaia neagră care provocase incidentul tocmai fusese luată pe sus de către doi indivizi care

semănau izbitor cu nişte poliţişti în civil: tot ce mai rămăsese din incident era o bucată de tartă, căzută pe jos, pe care călca toată lumea… Nu mai aveam decât un gând: s-o şterg de aici. Mi-am scos deci repede banderola de pe mânecă, am strecurat-o în buzunar şi, luând-o pe Roxane, m-am fofilat către ieşire şi m-am trezit, fără nici o dificultate, în stradă, între cei doi Vanderputte… Şi aşa am trecut, la rândul meu, în clandestinitate.

IV

Cei doi Vanderputte locuiau într-un imobil de pe rue Madame; se intra printr-o poartă înaltă, traversai o curte mică şi întunecată, în faţa unui garaj, urcai la etajul al patrulea şi te aflai în faţa a ceea ce bătrânul Vanderputte numea „casa mea“, cu o anumită mândrie. Nu ştiu de ce mă aşteptam să mă trezesc într-un loc sordid, întunecat şi mirosind a umezeală: nu încape îndoială că mă lăsasem influenţat de felul în care arăta bătrânul Vanderputte, şi mă aşteptam să dau peste un cadru demn de înfăţişarea lui. Mă înşelasem. Apartamentul era luminos, curat şi mobilat cu gust. În şcoala noastră din Véziers, unde locuisem împreună cu tatăl meu, nu văzusem decât mobile simple şi fruste, mobile de ţară care îndeplineau numai funcţia pentru care fuseseră cioplite: nu căutau să placă, ba chiar aveau ceva dezagreabil şi morocănos, ca şi când nu i-ar fi iertat niciodată tatălui meu că le-a smuls din pădurea lor de baştină. Sosind în Véziers, unde fusese numit după moartea mamei – aveam atunci şase ani –, tatăl meu găsise apartamentul de la şcoală aproape gol şi cioplise totul cu mâna lui, de la dulapurile mari până la cel mai modest scaun de bucătărie, într-o magazie pe care o transformase în atelier. Mobilele care ne soseau de acolo miroseau, multă vreme, a lemn proaspăt şi răşină; era un miros nostalgic şi învăluitor, şi mi se părea uneori că tatăl meu vrăjise arborii şi că ei se mulţumeau cu greu cu noua lor condiţie. Îmi amintesc mai ales de un scaun foarte drept, din lemn foarte uscat, aflat lângă şemineu, în care tatei îi plăcea să se aşeze pentru a-şi usca cizmele, şi care îmi inspira un fel de teamă; aveam mereu impresia că, într-o bună zi, o să se ridice şi o să plece din casă, trântind uşa. Tata îşi dăduse seama de temerea mea, şi atunci când

avea să-mi facă vreun reproș zicea „o să te dau scaunului, o să te ducă în pădure și n-o să te mai vedem niciodată“, iar dușmanul meu, așa mi se părea, alegea chiar acel moment pentru a trosni, scoțând un sunet de-a dreptul sinistru. Tatei îi plăcea să mă cufunde astfel într-o atmosferă de mister și de poveste; mă întreb, astăzi, dacă nu făcea asta pentru a încâlci pistele, pentru a atenua conturul lucrurilor și a îmblânzi lumina prea crudă, obișnuindu-mă în felul acesta să nu mă opresc la realitate și să caut dincolo de ea un mister în același timp mai plin de semnificații și mai general. Într-o seară, întorcându-mă de la școală, mi-am dat seama cu stupoare că scaunul dispăruse: locul în care stătuse era gol, în fața șemineului, în care totuși ardea focul; îmi aduc aminte că mi-a fost foarte teamă și mi-am zis: gata, a rupt vraja, a fugit. Aproape în același moment ușa s-a deschis și a apărut tatăl meu, ținând scaunul în brațe: „a încercat să se întoarcă în pădure“, mi-a explicat el. Afară ningea și scaunul era complet alb, trebuie să fi făcut o bună bucată de drum, m-am gândit, până să fie prins. „E încă sălbatic, a zis tata, tot ce vine din pădure e greu de îmblânzit.“ Îl priveam pe prizonierul nostru, mă întrebam dacă nu era mai bine să-l legăm, dar el nu manifesta nici o intenție de a fugi, părea obosit și doar trosnea ușor în fața focului. Încetul cu încetul, m-am simțit cuprins de milă față de el, și uneori, când tata nu era acolo, lăsam ușa întredeschisă și ieșeam fluierând nepăsător. Dar captivul nu profita niciodată de ocazia pe care i-o ofeream astfel, poate pentru că pe câmp era zăpadă până la genunchi ori pentru că îi dăduse tatei cuvântul de onoare după prima tentativă de fugă, precum generalii prizonieri; oricum ar fi fost, rămânea mereu la locul lui și întorcea spatele ușii deschise care scârțâia în bătaia vântului. Mi-era milă de el. Îmi părea rău că nu posedam nici un mijloc de a comunica cu el. Părea atât de solitar și, în același timp, atât de mândru și demn, încât mi se strângea inima. Într-o seară, n-am mai rezistat. L-am luat în brațe și l-am târât afară. Aveam pe-atunci șapte ani, și scaunul era mai mare decât mine; pădurea se întindea la doi kilometri de școală, pe primele pante din Aiguille, iar eu mă cufundam în zăpadă până la șale. Din când în când, mă așezam ca să-mi trag sufletul, în mijlocul unui munte de zăpadă, din care doar câteva tufișuri își ițeau crengile goale, apoi mergeam mai departe. Se lăsa noaptea și nu-mi plăcea pădurea noaptea, mai ales lângă un scaun ale cărui intenții nu le cunoșteam.

L-am târât, aşadar, printre primii brazi şi l-am lăsat acolo, mi se părea brusc că arborii mă ameninţau, că urmau să mă vrăjească şi pe mine şi să mă transforme într-un arbust, ca să se răzbune; am luat-o la fugă, auzind în spatele meu cum mă urmăreau copacii. Din fericire, tata ieşise în întâmpinarea mea şi m-am aruncat la gâtul lui plângând, i-am zis că scaunul fugise din casă şi că-l urmărisem până la pădure, dar că acolo îi pierdusem urma. Tata mi-a răspuns că nu avea nici o importanţă, că nu era prima dată când fugea aşa animalul, dar că sfârşea întotdeauna prin a se întoarce. Şi, într-adevăr, coborând a doua zi dimineaţă pentru a bea cafeaua, am găsit scaunul lângă şemineu, în largul lui, ca şi cum nimic nu se întâmplase, trosnind de toată frumuseţea în faţa focului. Trebuie să spun că am fost dezamăgit; scaunul scăzuse în ochii mei; totul se terminase între el şi mine… Însă mobilele de care m-am văzut înconjurat în apartamentul celor doi Vanderputte nu mai aveau nimic în comun cu pădurea. Acoperite cu satin, care le dădea rotunjimi de femeie, ele nu aveau forme, ci atitudini, şi însăşi imobilitatea lor avea un fel de graţie încremenită, sau de demnitate cumva mândră. Aveau în ele ceva viu, dar în acelaşi timp captiv. Simţeai nevoia să le eliberezi. Te aşteptai să le auzi suspinând. Poate din simplul motiv că aveam paisprezece ani şi pentru că, în ciuda a toate, vălul magic pe care tata îl aruncase odinioară, pentru mine, asupra lucrurilor nu se ridicase încă cu totul. Dar cred mai ales că prezenţa bătrânului Vanderputte era cea care stârnea, prin contrast, acest efect asupra mea. El nu făcea corp comun cu mobilele sale, asta se simţea imediat. Se mişca încoace şi încolo printre ele cu aerul unui stăpân, dar aveam totuşi o stranie impresie că nu era la el acasă, că viola intimitatea cuiva. Era un intrus. În zadar se tolănea, împingându-şi burta în faţă, cu şapca pe ceafă, pe un fotoliu larg şi adânc, aurit, părând în largul lui şi scobindu-se în ureche cu degetul mic, fiindcă nu era acasă la el. Era doar un intrus, şi mobilele îl făceau să simtă acest lucru.

— Josette, Josette, a strigat el, abia ce se aşezase.

Uşa s-a deschis şi o fată a intrat în salon. Se afla cu spatele la lumină şi tot ce am putut vedea mai întâi, în ce-o privea, a fost părul roşcat şi plin de lumină. Îşi ţinea într-un mod bizar mâinile în aer, mişcându-şi degetele.

— Da, tăticule?

Avea o voce răguşită, surprinzătoare, cumva spartă. Nu mai auzisem

niciodată o astfel de voce.

— Îţi prezint, Josette, un tânăr excelent. E din Rezistenţă.

— Se vede, a spus fata.

— E, Josette, tot un copil al naţiunii.

— O, sărmanul! Trebuie să mă scuzi că nu-ţi strâng mâna, dar mi-am făcut unghiile.

Şi-a scuturat degetele, fără îndoială, pentru se usca pe mâini mai repede.

— Fă-ne o cafea bună, a zis bătrânul, frecându-şi mâinile, şi ouă prăjite. Micuţul n-a mâncat nimic de când Franţa l-a luat în grijă.

— O să stea mult?

— Aşa sper, a răspuns grav bătrânul, ba chiar cu o anumită falsă emoţie în voce. Şi mai sper că o să vă înţelegeţi bine toţi trei. Vom fi o adevărată familie unită, care strânge rândurile. Ai nevoie, în viaţă, să strângi rândurile. Mai ales atunci când eşti un om bătrân şi singur, ca mine.

Fata a ieşit, unduindu-şi şoldurile şi lăsând în urma ei o dâră de parfum. Bătrânul a adulmecat aerul cu dezgust.

— E trist totuşi, a spus el, ca o fată de paisprezece ani să miroasă deja aşa.

Tânărul Vanderputte s-a uitat la mine.

— Îţi place sora mea? m-a întrebat el.

L-am privit, la rândul meu. Aveau părul la fel, în orice caz. Dar el era urât…

— Are o voce caraghioasă, am remarcat.

— Da, a zis Léonce, s-a ostenit mult ca s-o capete.

— Cum adică s-o capete?

— A citit într-o revistă de cinema că Lauren Bacall, ştii, marea vedetă, pentru a obţine vocea pe care o are – plină de sex-appeal, înţelegi – urca în fiecare dimineaţă pe un munte şi acolo striga din toate puterile ore întregi. A strigat, a tot strigat, şi apoi, într-o zi, ceva s-a rupt în gâtul ei şi s-a ales cu această voce, şi cu un contract, iar acum e o mare artistă, ba chiar s-a căsătorit cu Humphrey Bogart.

Am clipit fără să pricep ce voia să zică. Numele acestea nu-mi spuneau nimic.

— Aşa că sora mea, în fiecare dimineaţă, dă fuga în Bois de Boulogne,

unde strigă pe rupte, din toate puterile, până ce-i dă sângele, sau până apare un polițist. Vrea să ajungă actriță.

— Înțeleg.

Înțelegeam din ce în ce mai puțin.

— Da, fata asta mă îngrijorează, a zis bătrânul Vanderputte, uitându-se la Roxane, mohorât. Parisul e foarte periculos pentru o fată.

— Da, a spus tânărul Vanderputte, e plin de trotuare.

Bătrânul s-a întors către mine.

— Fata asta are imaginație. Imaginația e un lucru rău pentru fete. Începe la cap, dar nu se știe unde sfârșește.

Fata se întorcea cu ouăle și cafeaua. Umbla încoace și-ncolo în bătaia luminii și am putut s-o privesc în voie. Avea o față care părea foarte subțire, fără îndoială din cauza părului bogat care o înconjura. Avea ochii mari și verzi, și atunci când mă privea – mă privise fix de mai multe ori – îi făcea și mai mari, nu aveai impresia că te privea, ci că-ți arăta pur și simplu ochii.

— Tăticule.

— Da, Josette?

— Cum se numește acest… acest băiețel?

Era, cu siguranță, hotărâtă să mă umilească.

— Ai dreptate! a exclamat bătrânul. I-am uitat complet numele… N-are, oricum, nici o importanță, s-a liniștit el pe loc. În orice caz, va trebui să-i găsim un altul.

Eu tocmai îmi beam cafeaua. Am ridicat repede capul.

— De ce alt nume? am întrebat.

— Un nume de război, a răspuns bătrânul. E mai prudent.

Mi-a făcut cu ochiul, ceea ce nu era o explicație suficientă.

— Știți ceva, i-am zis eu. Mă numesc Luc Martin, și cățelușa mea se numește Roxane, și ținem la numele noastre. Dacă nu vă place, mi-e totuna.

— E drăguț, a spus fata.

— Mai dă-i puțină cafea, i-a zis bătrânul. O să-l calmeze.

A venit foarte aproape de mine și mi-a umplut ceașca. Purta un pulover mulat; sânii ei semănau cu două nevăstuici captive, cu boticul lor ascuțit, iar părul ei mi-a atins fața. Am simțit un ușor nod în gât și a trebuit să înghit. Dumnezeule, mă gândeam, simțind cum îmi năvălea sângele în obraji,

Dumnezeule. Dar nu era nimic de făcut, roşisem.

— O, s-a emoţionat, a spus fata, e roşu tot. Ce drăguţ e!

— Tare aş vrea să ştiu cum faci asta! a râs tânărul Vanderputte.

— E uşor, a zis fata. E de-ajuns să vii foarte aproape de ei şi să le sufli deasupra. Nu rezistă, cad ca muştele. Am *youmph*.

— Hm? a exclamat bătrânul Vanderputte, din cale-afară de uimit.

— *Youmph*, a repetat fata, rar. E un cuvânt american. În franceză i se spune sex-appeal.

Nu înţelegeam deloc despre ce vorbeau. Îmi pierdusem complet capul. Mi-am adus aminte atunci de o fabulă de La Fontaine pe care tata mi-o citise odinioară, „Şoarecele de oraş şi şoarecele de ţară“. Eram un tânăr şoarece de ţară, mă gândeam, în vreme ce ei erau nişte tineri şoareci de oraş. Trebuia să învăţ totul. Bătrânul Vanderputte a considerat, fără îndoială, că discuţia durase destul, fiindcă şi-a aşezat ceaşca pe masă, şi-a şters mustaţa şi a zis:

— Haideţi, copii, la muncă!

Drept care cei trei Vanderputte s-au apucat de o activitate bizară şi care mi s-a părut total lipsită de sens. Bătrânul aşezase în mijlocul mesei din salon o cutie uriaşă din carton, pe care scria „U.S. Army“ şi care conţinea mii de plicuri mici; le deschideau unul câte unul şi mutau conţinutul în alte plicuri mici, care mi se păreau exact la fel, doar că pe ele nu scria nimic. Le închideau apoi cu grijă şi le lipeau la loc. Plicurile conţineau mici obiecte din cauciuc, rotunde, despre care habar n-aveam ce erau sau la ce foloseau. Şi-au continuat ocupaţia de familie cu îndemânare şi iuţeală şi, după o vreme, am început să-i ajut; din când în când, fata mă privea şi îmi zâmbea larg şi seducător. Bătrânul avea o mină serioasă şi concentrată, şi respira zgomotos, făcând să-i tremure mustaţa; pentru a lipi la loc plicurile, îşi trecea delicat limba peste marginea lor; uneori se întrerupea, scotea din buzunarul hainei un ceas mare care semăna cu o ceapă şi se uita cât e ora: la ora şase fără zece, şi-a pregătit un pahar cu apă şi la şase fix s-a repezit să deschidă un sertar, a desfăcut o cutie şi a înghiţit o pastilă. Continuând să lucreze, a pus câteva întrebări.

— Pisica a livrat?

— Cincizeci de kilograme, a răspuns fata. Săpun de lux.

— Sulfamide?

— Nu-i nimic de făcut, săptămâna asta. A fost o razie la Clamsy’s.

— Nu?

— O, nimic grav, doar au verificat hârtiile. Toată lumea a fost în regulă, firește.

— Nimic nou legat de penicilină?

— Speră, dar nu promite nimic.

— Cred că o să am mâine, a zis Léonce. Vreo cinci mii de pachete, un stoc avariat.

— Nu-i nimic, a spus bătrânul. Trebuie doar să aibă scris „penicilină“ pe ele și flacoanele să arate bine. Aspectul contează mult în viață.

— O, arată bine.

— E un stoc mare?

— Vreo sută de mii de pachete. Vor să le dea pe toate sau nimic.

Bătrânul s-a strâmbat.

— Cine le vinde?

— Pablo.

— Atunci nu luăm nimic. Prefer să crăp decât să am de-a face cu el, e un hoț.

A mutat rapid câteva obiecte din cauciuc dintr-un plic în altul.

— Ce sunt chestiile astea? am întrebat.

— E tânăr și nu știe, a spus fata.

— Haide, haide, a zis bătrânul. Puțină decență.

— Chestiile astea sunt ca să nu existe prea mulți tipi ca tine și ca mine pe lume, a spus Léonce. Ar trebui să fie obligatoriu. Dacă aș fi în locul guvernului, aș pune câte unul la toată lumea. E ca botnița pentru câini. Ar fi asta sau închisoarea.

Părea furios.

— Haide, haide, a spus bătrânul. Nu trebuie să vezi lucrurile la scară mică. Trebuie să fii generos. Trebuie să vezi totul la scară mare, cu detașare, nu trebuie să te oprești la detaliile meschine, iată principiul conducător al oricărei vieți bine gândite. Să iei distanță, să te înalți, să planezi pe deasupra lucrurilor, să simți la scară amplă, iată care e principiul meu.

A mutat repede un alt obiect dintr-un plic în altul.

— Tinere, permite-mi să-ţi dau un sfat: înalţă-te deasupra a toate. Ia-ţi zborul, tinere! Ia-ţi zborul, deschide-ţi aripile, proiectează-ţi toate micile tale probleme în infinit, în astral, în metafizică, şi o să vezi de îndată apărând adevăratele proporţii ale oricărui lucru, care sunt, tinere, infinitezimale. Chiar aşa…

A ridicat un deget.

— …in-fi-ni-te-zi-ma-le! Trădarea, eroismul, crima, iubirea, toate acestea, tinere, privite în perspectivă, de la distanţă, devin literalmente emoţionante prin insignifianţa lor. Zero absolut! Ele nu există!

S-a aplecat puţin spre mine:

— Totul e, tinere, să faci lucrurile la o anumită scară, şi apoi să le contempli la o altă scară! Să luăm, de pildă, responsabilitatea. E greu, e apăsător, e dificil să-ţi asumi responsabilitatea, hm? Să zicem că ai otrăvit o întreagă familie cu, dacă vrei, ciuperci. Firește, dacă privești asta la scara ta de om, de țărână, o să te simți foarte abătut, o să ai remuşcări, n-o să te mai atingi niciodată de ciuperci. Dar ridică puțin nivelul dezbaterii, înalță-ți spiritul, lărgește-ți repede orizontul, plasează-te, tinere, în sistemul solar și privește în jos spre Terra: n-o să mai simți nimic. Nici o responsabilitate, nici un fel de ciuperci, nici un fel de oameni – poate un soi de ceață, iată ce devine umanitatea, văzută de acolo de sus prin luneta mea metafizică, un soi de ceață pe care o ștergi foarte ușor, crede-mă. O să te simți dintr-odată ușor și absolut iresponsabil, și poți face orice, tinere – chiar aşa: orice! Nu-i nevoie să insist. Iat-o, adevărata libertate. Când nu simți nimic, poate un soi de bunăvoință, nimic, zero, Gangele, tinere, Gangele, Nirvana! Atunci când o să fii mai mare și când o să simți, uneori, ca niște mâncărimi ciudate, că ți-e implicată responsabilitatea, nu ezita! Ridică nivelul dezbaterii. Îți recomand, chiar de acum, studiul metafizicii ca mod de petrecere a timpului și de justificare. O societate ca a noastră, cu realizările ei magnifice, cu instalațiile ei sanitare, e cu totul îmbibată de această metafizică – Gangele, cum îți spuneam! –, o soarbe prin toți porii, iar când n-o soarbe, o secretă. În ce mă privește, secret metafizica de dimineață până seara, pentru micile mele nevoi personale – și când sunt bine impregnat de ea, sunt fericit. Dar ia să-mi iei această metafizică, atunci ce mai rămâne?

A ridicat din umeri.

— Te întreb, ce rămâne? Un bătrân pasibil de tribunalele corecţionale, de curtea de juraţi sau mai știu eu ce. Între poliție și metafizică, trebuie să alegi… Firește, nu vorbesc de mine. Vorbesc în general… așa.

A tăcut. Tinerii Vanderputte îl priveau cu uimire. Fără îndoială că nu erau obișnuiți cu aceste discursuri din partea lui. Bătrânul a luat un mic obiect din cauciuc și l-a privit cu dispreţ.

— Da, totul e să regăsești sensul proporției originale a lucrurilor, a murmurat el. Să te proiectezi, cum am zis, în infinit, în astral, în Dumnezeu – folosesc acest cuvânt în sensul lui cel mai larg, desigur –, nu există seninătate mai deplină decât o conștiință metafizică a propriei nulități. Fraternitatea nulităților, unde fiecare zero îl suportă pe celălalt în singurătatea lui, nemaivăzuta singurătate a nulităților, societatea nulităților, iubirea unui zero pentru celălalt, neantul, vidul, nimicul, ce vrei, eu găsesc asta extrem de încurajator!

A tăcut, a umezit atent cu salivă un plic, pe care l-a lipit la loc, și-a suflat nasul fără rezultat, dar cu zgomot, apoi și-a rotit în jur ochii mici și tulburi, neliniștiți, ca și când s-ar fi simțit deodată de-a dreptul uimit că se afla acolo.

— Ha, hm! a exclamat. Unde rămăsesem, Léonce?

— Habar n-am, a răspuns Léonce, privindu-l cu atenție. Cu dumneata nu știi niciodată unde ești. Totul e atât de încurcat la dumneata, de încâlcit, de camuflat, pe invers, de-a curmezișul, subteran sau atârnând ușor din tavan, cu capul în jos…

— Nu-i așa? a zis bătrânul, mângâindu-și mustața, vizibil flatat.

— Ești o pistă încâlcită, tăticule. Nu-i chip să te urmeze cineva. Cu dumneata, mergi întotdeauna în cerc și, când să fii prins, nu mai ești acolo.

Bătrânul clătina din cap aprobator, curățându-și, cu unghia neagră a arătătorului stâng, unghia neagră a arătătorului drept.

— Nu-i chip să pună vreodată cineva mâna pe dumneata. Nu ești niciodată nicăieri. Te strecori, le scapi printre degete… Nu-i așa, Josette?

— Așa e, a spus fata. Ba chiar, uneori, când te privim, nu ne simțim în largul nostru, avem senzația că nu e frumos să te privim.

— Asta pentru că, a zis bătrânul cu un aer triumfal, ridicându-și în aer arătătorul îngălbenit de tutun, pentru că nu sunt deloc făcut pentru a fi

privit. Nu trebuie să mă priveşti, e împotriva firii. De altfel, nu suntem deloc făcuţi pentru a fi priviţi, nici unii, nici ceilalţi, puncte minuscule, asta-i tot. În viaţă, trebuie să treci neobservat…

Şi-a dat şapca pe spate, şi-a mişcat rapid mustaţa şi şi-a îndreptat spre mine unghia murdară, continuând să se uite cu grijă în lături.

— Află de la mine, tinere, şi încă de azi: în viaţă trebuie să nu fii acolo la momentul potrivit, asta-i tot. Trebuie să te strecori cu dibăcie printre ani, cu burta suptă şi fără să ieşi în evidenţă, ca să nu fii prins. Iată ce e viaţa. Iar pentru asta, firește, trebuie să fii singur. Ab-so-lut! Viaţa e ca asasinatul, nu trebuie să ai complice. Să nu te laşi niciodată surprins în flagrant delict de viaţă. Poate n-ai să crezi, tinere, dar sunt milioane de oameni care reuşesc să facă asta. Trec neobservaţi, dar la un nivel… in-i-ma-gi-na-bil! E simplu: lor destinul nu li se aplică. Trec de-a curmezişul. Condiţia umană – cunoşti această expresie? – ei bine, ea se prelinge peste ei ca o apă călduţă. Nici măcar nu-i udă. Mor de bătrâneţe, de decrepitudine generală, în somn, triumfal. Au învârtit pe toată lumea. Nu s-au făcut remarcaţi. Pro-di-gi-os! Ţine de marea artă. Să nu te faci remarcat, tinere, învaţă acest lucru încă din seara asta. Bagă capul între umeri, ascultă dacă plouă înainte să-ţi scoţi nasul afară. Uită-te de trei ori înapoi, ascultă dacă nu merge cineva în spatele tău, fă-te mic, mic de tot! Fii, în sensul cel mai deplin al termenului, om şi ţărână. Tinere, sunt convins că, dacă eşti cu adevărat foarte atent, nici moartea nu te observă. Trece pe lângă tine. Te ratează. E greu să observi un om când se furişează bine. Aşa poţi trăi până la adânci bătrâneţi şi să te bucuri de tot, dar, firește, pe ascuns. Viaţa, tinere, află chiar de acum, e doar o chestiune de camuflaj. Bagă bine la cap, şi poţi spera la orice. Pentru început, uite, un bătrân frumos e întotdeauna cel care a ştiut să evite tinereţea. E foarte periculoasă tinereţea. Îngrozitor de periculoasă. Şi e foarte greu s-o eviţi, dar nu imposibil. Eu, de pildă, aşa cum mă vezi, am reuşit. Te-ai gândit vreodată, tinere, de câtă prudenţă şi circumspecţie are nevoie cineva pentru a rezista, să zicem, cincizeci de ani? Eu am şaizeci… Co-lo-sal! Fiindcă viaţa te pândeşte peste tot, te hăituieşte, îţi întinde capcane, te seduce, năvăleşte peste tine… bum! bum! şi gata, începi deodată să trăieşti, să respiri, e tare bine, continui s-o faci – şi apoi gata, eşti terminat!… Există oameni, tinere, care se îndrăgostesc atât de mult de viaţă,

încât preferă să moară mai degrabă decât să renunțe să trăiască. Cum a fost tatăl tău… în fine, să trecem peste. Nu pretind, firește, că trebuie să rupem toate legăturile cu viața – așa ceva nu e posibil, sunt de acord –, dar trebuie să le reducem la minimum. Să respiri doar atât cât trebuie ca să nu te sufoci. Aerul, aerul, iată dușmanul. Cu așa ceva te ia în stăpânire viața, cu așa ceva te amețește, când ai plămânii plini de oxigen te arunci înainte – și gata, ești terminat! Iar soarele, să luăm exemplul soarelui. E un lucru extraordinar soarele, tinere, îți încălzește măruntaiele, îți trezește poftele, îți accelerează sângele în vine și te arunci înainte, cu mâna întinsă – bum, bum! și gata, ești terminat. Și primăvara? Să luăm exemplul primăverii. Te-ai gândit vreodată la primăvară, tinere? E un lucru nemaivăzut primăvara! Și, firește, cel mai diabolic e faptul că vine după iarnă. Dintr-odată, primăvara pune stăpânire pe tine! Trezește în tine sentimente funeste, ai chef să te dăruiești, să te arunci înainte, să salți, să miroși mugurii și floricelele, în numele lui Dumnezeu, tinere, simți nevoia chiar să iubești! Să iubești – m-ai înțeles bine, am zis să iubești. Firește, îți dai seama ce înseamnă asta, iubirea? Bum, bum, și gata: ești terminat. Să n-ai încredere în iubire, tinere, să n-ai încredere în primăvară, sunt în complicitate, viața pândește în spatele lor, pe ascuns, atenție! Te va ajunge din urmă. Nu poți să reziști și să trăiești în același timp, tinere. E o contradicție absolută în termeni. Uite, de pildă, tatăl tău… dar să trecem peste. Să ne întoarcem la primăvară, e deja foarte greu să fii singur iarna. Dar primăvara e aproape imposibil, doar dacă nu ai un principiu, o convingere. Nu încape îndoială, se petrece atunci ceva, simți nevoia să ieși din văgăuna ta și să alergi peste tot, ca un gândac. Dar adu-ți aminte, tinere: primăvara e o lucrătură. E așa o chestie, e anotimpul mărturisirilor spontane, primăvara… Însă poliția pândește în spate, pe ascuns… Cel mai bun lucru pe care-l poți face, spre sfârșitul lui mai, e să pleci undeva în provincie, să închiriezi o cameră de hotel și să aștepți toamna, sub un nume fals…

A tăcut. Și-a rotit împrejur ochii mici, albaștri și nesiguri, umezi, tremurători. Și-a scos șapca și și-a șters creștetul îndelung, cu batista lui mare în carouri. Avea părul rar, dar pomădat, și o cărare laborioasă care se lărgea spre creștet și se pierdea într-o chelie alb-roz ca o tonsură.

— Ha, hm!

A făcut un efort să mă privească direct în față, dar ochii lui m-au evitat imediat. A început atunci un fel de luptă cu ei, trăgându-i ca de o lesă, încercând să-i aducă spre chipul meu, n-a reușit și, întorcându-ne spatele, i-a urmat fără să zică nici un cuvânt, până la ușă.

— Ei bine, a zis fata, poți spune că s-a ostenit ceva pentru tine. E prima dată când îl aud vorbind atâta, de când îl cunosc.

Și-a scos șorțul.

— Vă las, dragii mei. Mă duc la cinema. Rulează *Somnul de veci*, cu Humphrey Bogart.

Și-a ridicat fusta, și-a prins ciorapul cu jartiera, m-a privit cu indiferență, făcând ochii mari, apoi a plecat, lăsând în urma ei o nouă dâră de parfum.

Am rămas singur cu tânărul Vanderputte.

V

Începeam să-mi vin în fire, încetul cu încetul. Primul contact cu această familie stranie mă dezorientase complet. Nu mai încercam să înțeleg, ci doar să nu-mi arăt zăpăceala. Eram un șoarece de câmp, era primul meu contact cu șoarecii de oraș și mă străduiam cât puteam de bine să le imit gesturile fără să încerc să le găsesc o explicație. Am continuat, așadar, să mut dintr-un plic în altul obiectele mici și rotunde, moi, dar în cele din urmă curiozitatea mi-a luat-o înainte și am pus totuși o întrebare timidă la adresa lor.

— Am cumpărat marfa de la americani, mi-a explicat Léonce. Doar că e scris pe ambalaj „United States Army“, și atunci, ca să o pasezi, trebuie să schimbi mai întâi ambalajele, asta e.

L-am ajutat cât de bine m-am priceput. Îmi era simpatic. Era ceva în ochii lui căprui, înguști și veseli, în părul lui roșcat, în surâsul acela plin de dinți înnegriți care mă atrăgea. Semăna puțin cu sora lui, deși era urât.

— Nu ești deloc ca tatăl tău, i-am zis, într-un elan de simpatie.

A început să râdă.

— Nu e tatăl meu, a spus, cu aerul celui care a scăpat dintr-o primejdie. Eu n-am avut niciodată un tată. Nu știu ce înseamnă asta. Mi-e indiferent,

de altfel. La ce bun? Mai întâi ţi se dă un tată, şi apoi ţi se ia înapoi.

— E adevărat, i-am zis.

Eram profund uimit de justeţea observaţiei sale.

— Eu, dacă aş fi guvernul, le-aş interzice oamenilor să aibă părinţi. Nu reuşeşti niciodată să-i păstrezi, în ziua de azi. Ultima dată au fost nemţii, data viitoare vor fi ruşii sau americanii. Când eşti francez sau german, nici nu merită efortul să ai părinţi. E o cauză pierdută dinainte.

— E adevărat, i-am zis.

Aveam impresia că mă aflu în faţa unui om foarte bătrân, foarte înţelept şi experimentat. M-am simţit plin de respect. Şoarecele de câmp avea multe lucruri de învăţat de la şoarecele de oraş. Eram nerăbdător să mă instruiesc.

— Vanderputte şi cu mine, mi-a declarat Léonce, suntem în relaţii de afaceri. Soldaţii americani sunt mai dispuşi să lucreze cu cei tineri; cu noi se simt la egalitate, în babalâcii ăştia nu au încredere, nu-i plac.

— Babalâcii ăştia?

— Oamenii mari, ce mai. Uite, chestiile astea, am primit cinci sute de duzini de la un caporal infirmier. Mie mi le-a dat, dar unui adult nu i le-ar fi dat. S-ar fi jenat.

— Înţeleg.

— Iar cât priveşte poliţia, stau liniştit, a spus falsul Vanderputte cu satisfacţie. Am acte false în regulă, din care reiese că bătrânul e tatăl meu şi toate celelalte. Odată, poliţaii m-au prins cu ţigări. Bătrânul s-a dus la comisariat şi a făcut un asemenea scandal, încât mi-au dat drumul imediat. O să vezi, de altfel, toţi camarazii care îşi duc viaţa aşa au astfel de taţi adoptivi. Li se spune chibiţi. E un cuvânt american. Se referă la tipul care e aşezat în spatele tău şi care se uită la cărţile tale şi-ţi dă sfaturi, dar care nu joacă niciodată el însuşi şi nu riscă nimic. Când nu eşti om mare, e periculos să lucrezi singur, izolat. Mai întâi, e poliţia, şi apoi, poţi să faci o pneumonie, trebuie să ai pe cineva pe care-l plăteşti ca să se ocupe de tine. Nu e uşor să fii singur, la vârsta noastră.

— Nu, nu e uşor.

— E ca la prostituate, ce vrei, a observat cu un aer filozofic falsul Vanderputte. Au nevoie de un bărbat care să se ocupe de ele şi să fie cu ochii-n patru. Noi, la vârsta noastră, nu suntem pe deplin bărbaţi. Societatea

e împotriva noastră, nu putem să ne apărăm singuri. E nevoie de babalâci, de oameni mari, care să ne ajute. Bătrânul Vanderputte nu-i rău pentru așa ceva, ia numai 50% din beneficii și are adesea idei… E corect. Doar că e puțin dus cu pluta. E ceva care-l roade, dar asta pentru că e atât de bătrân, are șaizeci de ani. Când ai trăit atât de mult, firește că ai o grămadă de nelegiuiri să-ți reproșezi, nu se poate altfel. La vârsta noastră, n-am avut încă timp.

— E adevărat, am aprobat.

— Ce vrei, asta-i viața, a zis falsul Vanderputte, cu un aer profund. Asta-i viața, nu putem fi toți americani.

— O, nu, am suspinat eu.

— Când ai ghinionul să te naști în Europa, trebuie să te descurci cum poți. Trebuie să faci ca toată lumea.

A scos un suspin adânc.

— Și Josette?

— Pe sora mea o țin departe de toate astea. Nu las pe nimeni să se atingă de ea. Viața nu e pentru ea. Merită mai mult de atât. Nu e o gâsculiță.

Am considerat că e mai prudent să schimb subiectul.

— Cât despre ce ziceai mai devreme…

— Ce anume?

— Că nu putem fi toți americani?

— Ei bine?

— Nu sunt de acord. Adică, firește, nu putem să devenim toți americani, sunt prea mulți oameni în lume. Tatăl meu mi-a spus că sunt aproape două miliarde…

— O, două miliarde! – falsul Vanderputte a ridicat din umeri și a început să râdă. – Trebuie să fi citit asta într-un ziar. Două miliarde de oameni! Te înșeli dacă ai încredere în ziare, vor mereu să te sperie.

— Mi-a spus-o tatăl meu, l-am întrerupt, vexat. El nu mințea niciodată. Când nu era în rezistență, venea la fermă și stătea de vorbă cu mine. Mi-a zis că sunt aproape două miliarde de oameni pe pământ.

— Gogoși, a zis Léonce, cu înduioșare.

— Tatăl meu era învățător. Știa totul. În orice caz, în privința a ceea ce-ți spuneam, pot să-ți vând un pont. Soldații americani adoptă orfani de război.

Îi adoptă şi îi duc cu ei în America. Le dau numele lor. Am avut un prieten care se numea Laboissière, în Véziers, iar un ofiţer american l-a adoptat, după debarcarea aliaţilor. Nu se mai numeşte Laboissière acum, ci Schultze. Trăieşte la New York, este american, e fericit ca un rege.

— Extraordinar! a exclamat Léonce, lovind cu pumnul drept în căuşul mâinii stângi. Ce chestie!

Eram foarte mândru de efectul pe care-l produsesem. În sfârşit, şoarecele de câmp putea să-l înveţe ceva pe şoarecele de oraş.

— Aş putea să-ţi înşir o mulţime de cazuri de genul ăsta, am continuat. În regiunea noastră, a existat o puternică activitate de rezistenţă şi represalii, o grămadă dintre prietenii mei şi-au pierdut părinţii. Mulţi au fost adoptaţi de către americani. La sfârşit, francezii s-au şi supărat.

— De ce? s-a mirat Léonce. Ce legătură au ei cu asta?

— O, din gelozie, i-am explicat. Ştii cum sunt oamenii. Unii prieteni protestau fiindcă nu erau orfani şi nu puteau să meargă şi ei în America. Iar părinţii, firește, erau furioşi pentru că puştii lor se uitau chiorâş la ei. Ce ştiu eu? Tot ce ştiu e că au sfârşit prin a face manifestaţii în stradă, şi autorităţile americane s-au dezumflat. Dar se pare că mai există soldaţi americani care continuă să facă asta pe ascuns, cu acte false.

— Şi eşti sigur că e suficient să nu ai părinţi? Nu mai sunt şi alte formalităţi?

— Nu, e suficient.

— Şi cui trebuie să i te adresezi pentru aşa ceva? Trebuie să faci o cerere sau cum?

— Ei bine, la Véziers era un birou special. Dar, după cum ţi-am spus, a fost închis. Municipalitatea era comunistă, iar comuniştii au protestat, fiindcă era vorba de americani.

— Dacă ar fi fost ruşi, n-ar fi zis nimic, a observat Léonce. Nu-mi plac comuniştii. Nu sunt francezi.

— Însă nu trebuie să crezi că în America totul e perfect, am zis eu, din spirit de echitate. Au şi ei bubele lor. De exemplu, n-au comunişti, dar au negri. Se pare chiar că sunt mai mulţi negri în America decât comunişti în Franţa.

— O, mie îmi plac negrii, a spus Léonce.

— Americanii nu-i iubesc, i-am răspuns sever. Dar poate că tu eşti mai şmecher ca americanii?

— O, n-am zis asta. N-am cunoscut prea mulţi negri, poate de-asta.

— Au o grămadă în America. Cu vârf şi îndesat. Un sergent mi-a zis că, în anumite oraşe, nu poţi să vezi nimic, atât e de negru. Seara, chiar şi aerul miroase a negru, nu poţi să ieşi în stradă.

— Păi noroc că nu miros şi comuniştii, a zis Léonce. Dar negrii ce fac pe-acolo?

— Ce vrei să facă? Nu e vina lor. Nu se pot schimba, nu?

— Nu intră în Rezistenţă?

— Nu. În fine, habar n-am. Tipul nu mi-a zis nimic.

— Eu, dacă aş fi negru, aş intra în Rezistenţă imediat.

— Şi cât ai sta acolo? Până ai deveni alb?

— O, am zis şi eu aşa. La urma urmei, puţin îmi pasă: nu sunt negru.

Am lucrat o bună bucată de timp în tăcere. Mă simţeam obosit, puţin speriat. Se lăsa seara, simţeam nevoia să dorm. Ziua fusese prea încărcată; mă copleşise cu prea multe chipuri noi, cu prea multe evenimente neaşteptate; eram puţin ameţit; nu mai ştiam prea bine în ce situaţie mă aflam. Continuam, în mod automat, să mut acele mici obiecte absurde dintr-un ambalaj în altul. Din când în când, mă uitam la Roxane: era tot ce-mi lăsase tatăl meu, era acum singura mea legătură cu un trecut deja îndepărtat şi care începea să dispară în ceaţă. Nu mi-era frică, dar mă simţeam uitat, abandonat şi singur. Mă gândeam la dl Jean şi m-a cuprins un vag regret; îmi părea rău că aruncasem pe fereastra trenului carneţelul pe care mi-l dăduse. Acum m-aş fi agăţat de bunăvoie de el. L-aş fi urmat de bunăvoie, dacă trebuia s-o iau de la început.

— Şi eşti sigur că e suficient să fii orfan? a întrebat Léonce. Chiar nu există nici o altă formalitate?

— Nu, e de-ajuns.

A stat puţin pe gânduri, apoi a început să râdă.

— Ce e? De ce râzi?

— O, nimic. E doar ideea asta că sunt un orfan. Nu mi-am dat seama până acum.

VI

În primele zile ale prezenţei mele „sub aripa lui“, cum zicea el, bătrânul Vanderputte aproape că nu mi-a mai vorbit şi chiar s-a străduit vizibil să mă evite. Atunci când mă întâlnea, în apartamentul spaţios în care fiecare piesă de mobilier era înţesată de cartuşe de Lucky Strike, de pachete de cafea, săpun, cutii de conserve, ciocolată, lapte praf sau lapte condensat – o adevărată băcănie, ai fi zis –, îmi adresa unul dintre zâmbetele sale largi, uşor încordate, şi, înaintând greoi, se făcea nevăzut. Îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în camera lui; uneori, dădeam de el în salonul cel mare, ocupat să cântărească ceva. Mi-au trebuit mai multe zile ca să mă obişnuiesc puţin cu noua mea locuinţă. Nu mai văzusem, şi nici măcar nu-mi imaginasem, un asemenea apartament. Intrai mai întâi în anticameră, o încăpere mare pe care bătrânul o numea „micul salon“; era tapisată de sus până jos cu brocart verde, puţin şters de trecerea timpului, dar pe care se vedeau încă ciobani şi ciobăniţe înlănţuiţi printre oile lor; tavanul era pictat şi înfăţişa cerul; personaje auguste se amestecau acolo printre zeiţe în ţinută de vară. Uşile erau şi ele pictate; imitau atât de bine marmura roz, încât, trăgând de clanţă, erai complet surprins că nu simţeai rezistenţa grea a pietrei; acestea erau păzite de mici statui de gondolieri cu bonete roşii, ale căror vâsle se opreau la baza parchetului lucios, în care păreau să se scufunde. Eram impresionat mai ales de scaune şi fotolii: aveau forme căutate şi confortabile, un fel de eleganţă care mă impresiona cu atât mai tare cu cât erau îmbrăcate în stofe mătăsoase, în culori vii, brodate cu aur şi purpură, care-şi păstraseră strălucirea în ciuda trecerii timpului; le simţeai încă vii, deşi păstrând distanţa: erau îmbrăcate mai bine decât mine şi mă făceau să simt acest lucru; tablouri vechi erau agăţate pe pereţi, am aflat mai târziu că înfăţişau Veneţia; visam adesea în faţa acestei lumi dispărute, cu palate, canale şi gondolieri; Léonce mi-a explicat într-o zi că Veneţia existase cu adevărat, dar că o erupţie a vulcanului Vezuviu o prefăcuse în cenuşă. Apartamentul avea trei saloane, două dormitoare, o sufragerie şi două încăperi mai mici şi mai modeste pe care Josette, Léonce şi cu mine le împărţeam între noi. Bătrânul ocupa dormitorul principal şi dormea sub un baldachin de purpură, plin de coroane şi de blazoane; era, într-adevăr,

curios să-l vezi pe bătrânul Vanderputte lungit acolo, cu mustața lui îngălbenită; chiar deasupra capului său, într-o tapiserie, îngeri dolofani suflau în trompetele victoriei. În salonul cel mare, erau câteva tablouri mari, religioase: nişte papi, cred, ridicau cu toţii un deget ca pentru a-ţi recomanda prudența; Vanderputte privea adesea aceste personaje cu o complezență aparte, stând cu picioarele depărtate, cu pântecele său rotund împins în față sub vesta cu marginile răsucite, făcându-şi o ţigară. În colţurile salonului se aflau patru busturi de piatră. „Marii noştri clasici“, îmi explicase bătrânul, cu respect, dar fără să dea detalii; venea deseori să se sprijine de unul sau de altul dintre aceşti clasici şi îţi dădeai seama că simțea o anumită mândrie fiindcă era aşa de familiar cu ei. Era acolo şi un şemineu, iar deasupra lui, o oglindă imensă, prinsă într-un cadru sculptat şi aurit, în care Vanderputte evita cu grijă să se privească, poate din modestie, din pricina cadrului. Pe şemineu, sub un clopot de sticlă, se afla un ceas aşezat pe spatele unui taur splendid, din fier forjat; taurul se avântase într-o cursă măreață, dar ceasul rămăsese în urmă. Despărţite de şemineu printr-un paravan, trei fotolii vechi şi frumoase îşi înălţau spetezele înalte şi ţepene, tapisate cu flori de crin; Vanderputte spunea că sunt fotolii Roi-Soleil şi îi plăcea mult să se aşeze în ele. Desenele de pe paravan reprezentau care de triumf, trase de lei, războinici complet dezbrăcaţi, dar purtând cască pe cap, cu spada în mână şi suflând în trompetă, precum şi femei înaripate, cu sâni mari şi goi, ce ridicau un picior şi băteau în tamburine. Vanderputte spunea că motivul desenului reprezenta gloria şi că obiectul era valoros. În sufragerie, masa, în loc să se sprijine pe patru picioare ca toată lumea, se sprijinea în totalitate pe capetele unor creaturi bizare, aşezate în fund precum nişte câini, dar având sâni şi capete de femei; bătrânul mi-a explicat că erau sfincşi înaripaţi, cariatide, şi părea să ştie ce vrea să însemne asta. Într-un colţ, se afla o harpă aurită, iar Vanderputte venea uneori să se aşeze lângă ea şi schița câteva ciupituri de coardă distrate, cu un aer inspirat. Toate mesele, etajerele, fotoliile, ba chiar şi parchetul erau înţesate de casete, cutii şi pachete; produsele farmaceutice se amestecau cu cutiile de suc de fructe Libbys, de porridge şi gumă de mestecat. Încăperile principale se succedau una după cealaltă, şi în clipa în care deschideai uşile te izbea o vedere extrem de frumoasă, numai purpură, aur, marmură roz şi brocart

verde, cu lustre peste tot în tavan, iar bătrânul defila atunci triumfal de-a lungul camerelor, cu mâinile la spate şi ţigara în colţul gurii, aruncând priviri satisfăcute spre cutiile, cartuşele, pungile şi ambalajele lui: ca un rege al pieţei negre trecându-şi în revistă trupele. El mi-a explicat că mobilele şi bibelourile care se găseau în apartament aveau o mare valoare; atunci când l-am întrebat de ce nu le vindea, din moment ce vindea tot, bătrânul s-a arătat scandalizat; mi-a explicat că apartamentul şi mobilele aparţineau unui patriot, un rezistent adevărat; fusese deportat, dar se putea întoarce în orice moment, „şi atunci ce figură aş face eu?“. Da, era împotriva principiilor lui, a adăugat, cu un suspin de regret; de altfel, ca să vinzi asemenea mobile nu era uşor, atrăgea atenţia. Josette se ocupa de menajul nostru; o femeie bătrână şi cumsecade, pe jumătate oarbă, venea s-o ajute în fiecare dimineaţă şi pregătea mesele din ziua respectivă. Josette se trezea târziu. Era mereu pe jumătate dezbrăcată, şi se plimba de colo-colo prin apartament, cântând câte ceva cu vocea ei răguşită; se purta ca şi cum eu nu existam şi mă asalta, în trecere, cu parfumul ei, atingându-mă, „suflând peste mine“, cum zicea ea. Încercam să n-o privesc, dar la fiecare dintre aceste întâlniri inima îmi bătea nebuneşte şi mi se punea un nod în gât; eram cu atât mai furios pe mine cu cât puştoaica îşi dădea seama de tulburarea pe care o simţeam; într-un final, nu mai îndrăzneam să ies din camera mea. Atunci venea ea la mine, machiată îndrăzneţ, înfăşurată într-un halat uimitor, un fel de kimono cu dragoni, pagode şi orezării întinse pe tot corpul. Mă întreba dacă nu mi-era foame, dacă nu mi-era sete ori dacă nu cumva eram trist; voia să fie, mă asigura ea, ca o mamă pentru mine, dacă se întâmpla să am tuse convulsivă, rujeolă sau căpuşe, trebuia să o chem pe micuţa mea mamă imediat… Se retrăgea cu mişcări de şolduri care n-aveau nimic matern şi eu mă repezeam să deschid fereastra, dar lăsa în urmă un parfum persistent, de care nu reuşeam să scap, şi care mă ţinea treaz toată noaptea. La masă, se îngrijora dacă n-aveam poftă de mâncare, mă îndemna să mănânc supă şi adopta o atitudine maternă care mă scotea din fire. Amândoi, fratele şi sora, erau pasionaţi de cinema. Léonce umpluse pereţii camerei noastre cu fotografii ale vedetelor sale preferate; ştia pe de rost cariera, debutul în cinema şi iubirile fiecăreia dintre ele; îmi spunea povestea lor, cu o mulţime de detalii, ca şi cum ar fi trăit-o el însuşi.

— Asta este Betty Grable. Și-a asigurat picioarele pentru un milion de dolari.

— Cum?

— Pe cuvânt de onoare. Numai americancele au picioare care valorează atât de mult.

— Dar la franţuzoaice cât valorează?

— Habar n-am, dar se calculează în franci: nu poate valora prea mult.

Ne uitam la picioarele lui Betty Grable, calculate în dolari, cu admirație. Lungit pe pat, cu genunchii în aer și sprijinindu-se cu tălpile încălțărilor sale militare, solide, de pătura de pe pat, Léonce mesteca trist gumă.

— Nu-s pentru mine toate astea. La Hollywood, ca să reușești, trebuie să fii un tip arătos, iar eu sunt urât.

Mă uitam la el. Era adevărat, era mai degrabă urât.

— O, uită-te la Mickey Rooney, i-am spus, e urât ca și tine.

— Da, poate, în genul comic…

Nu părea entuziasmat de genul comic.

— Știi…

Părea încurcat.

— Mi-ar plăcea mai mult să joc rolul unui îndrăgostit. Nu-mi plac filmele de comedie. Îmi plac poveștile de dragoste. Mi-ar plăcea să trăiesc povești de dragoste, poftim.

— O să ai parte de ele, i-am promis eu. Nu-i nevoie să fii arătos pentru așa ceva. Ajunge să ai parale.

— E adevărat, a zis Léonce, vizibil liniștit, cât despre parale, sunt pe lume câte dorești.

— Ei bine, o să trăiești atâtea povești de dragoste câte o să dorești. Dar mie nu-mi plac femeile. Adică, și mie mi-ar plăcea să am o femeie cum vezi în filme, aranjată, purtând bijuterii și blănuri, pentru a le arăta celorlalți că-mi permit. Dar, dincolo de asta, femeile înseamnă bani aruncați pe fereastră.

— Cum poți să spui așa ceva? s-a indignat Léonce. Dacă aș putea avea o femeie pentru mine, care să mă iubească… m-aș simți imediat mai bine. De pildă, tușesc tot timpul. La fel și Josette, trebuie să fie o trăsătură de familie. Dar sunt sigur că, dacă aș avea o femeie care m-ar iubi cu adevărat, n-aș mai tuși. Poți să zici că sunt țăcănit, dar, dacă aș avea o femeie numai a

mea, care m-ar iubi, cred că, în secunda următoare, n-aș mai avea moaca asta. O femeie adevărată poate să schimbe totul.

— Exagerezi cu moaca ta, nu e atât de îngrozitoare, am protestat eu politicos. Nu zic că ești frumos, dar se poate și mai rău. E doar din cauza dinților, sunt toți stricați.

— Doctorul a spus că e din cauză că am fost prost hrănit când eram mic. Prea puțin lapte. Zicea că sunt mii de copii care au dinții la fel, din pricina războiului.

— Asta doar în orașe, am observat eu. La țară ai mereu destulă mâncare.

Vorbea din nou șoarecele de câmp.

— Josette și cu mine am fost crescuți de un bețivan, mi-a explicat Léonce. Era al doilea soț al mamei, care pe urmă a și murit. Umbla mereu beat și a plecat la război, și firește, în starea în care era, a fost omorât imediat, am avut noroc.

— Cum adică noroc?

— Păi eram liberi, ce să mai. Fii atent, părinții sunt mereu cei care te hrănesc prost. De obicei lucrează, dar nu câștigă nimic, cum se întâmplă întotdeauna când lucrezi și tu nu ai ce mânca, iar dinții ți se strică, dacă nu cumva chiar plămânii. Și, colac peste pupăză, te mai și supraveghează, ca să nu te lase să te descurci. Când nu ai părinți, te descurci.

— Și tu te-ai descurcat?

— O, da! Foarte bine. Era ușor. Portăreasa, care era o femeie cumsecade, ne-a luat la ea, ca să nu ne dea la Asistența socială. Începea să funcționeze piața neagră. La început, am ajutat-o noi pe ea, dar pe urmă ne-a ajutat ea pe noi.

— Ați părăsit-o?

— Era o gâscă proastă. În ’42, i-a intrat în cap să-i ajute pe aliați, cum zicea ea. I se părea că piața neagră era ceva patriotic, fiindcă le punea bețe în roate nemților, dar că nu era suficient. Atunci s-a apucat să ascundă aviatori ai aliaților. Cum îți zic, o gâscă proastă.

Mă uitam distrat la fotografia cu Betty Grable de pe perete.

— Firește, a fost prinsă de Gestapo, cine știe unde au trimis-o și nu s-a mai întors. E păcat, fiindcă era o femeie de treabă.

Și-a aprins o țigară.

— Şi voi ce-aţi făcut?

— Am mers mai departe. Ne făcuserăm deja intrarea în cartier. Ne cunoştea toată lumea. La început, am rămas cu noul portar, ca să-l punem la curent cum stau lucrurile. Dar era un ticălos, lua totul pentru el. Aşa că am plecat.

— Unde v-aţi dus?

— Eu m-am dus la un prieten, un barman. Iar pe Josette am trimis-o la colegiu.

— La colegiu?

— Da, era pasionată de teatru. Era un colegiu de artă dramatică, sau ceva de genul, la Meudon. Era condus de un soi de englez bătrân şi sucit. Un englez sau un rus alb, nu prea ştiu sigur… Îi spusese lui Josette că era un mare actor de tragedie, şi ea îl crezuse. S-a dus la colegiul lui. Îi trimiteam bani în fiecare lună. Am aflat mai târziu că era singura elevă la internatul lui şi că-i întreţineam, eu singur, pe bătrânul tragedian, pe soţia lui şi o servitoare, şi că plăteam şi chiria, pe deasupra. În fine, câştigam bine, îmi permiteam.

— Ce vindeai?

— Pe atunci, mai ales aur. Amicul meu, barmanul, se specializase în lingouri. Le aducea din Elveţia. Poliţia închidea ochii, mergea în vremea aia. Doar era împotriva nemţilor, înţelegi…

A zâmbit larg, arătându-şi dinţii înnegriţi.

— Azi e mai greu. Poliţia e obligată să fie morală, de când au plecat nemţii. În fine, o să vezi. M-am asociat cu Vanderputte după Eliberare, pentru că traficul ilegal începea să devină periculos la vârsta mea, era mai bine să ai un tată adoptiv.

Părea să fie binevoitor în ce mă privea. M-am hotărât să-i pun întrebarea care mă rodea.

— Spune-mi, de ce m-aţi luat la voi?

A ridicat din umeri.

— Îţi spun sincer: n-am nici o vină. Chiar îmi placi, dar înainte am fost împotrivă. E ideea bătrânului.

— Dar de ce? Habar n-am cum merge treaba.

— Nu-ţi face griji pentru asta. O să te învăţăm tot ce ştim. Nu pot să-ţi

spun de ce te-a luat bătrânul, poate chiar are vână patriotică, habar n-am. E țicnit. Și, o să vezi, adună tot ce găsește pe jos… Capete de sfoară, cuie vechi. Totul, ce mai. E maniac.

A tăcut și m-a privit meditativ.

— Ar fi fost mai bine să rămâi la țară. E bine în pădure?

M-am simțit puțin ofensat. Părea că-și imaginează că locuiam într-un copac.

— Da, e bine, am răspuns.

— Respiri aer curat, nu?

— Da, așa e.

A scotocit sub pernă și a scos de acolo o fotografie mare, mototolită, pe care a desfăcut-o.

— Uită-te, e frumos, nu?

În fotografie era un munte uriaș, care străpungea cerul. Erau și nori care nu-i ajungeau până la vârf și care semănau cu niște oi aţipite în jurul unui copac; pantele și vârful muntelui erau acoperite de zăpadă.

— Muntele se numește Kilimanjaro. E în Africa.

— Nu poate fi în Africa totuși, e zăpadă.

— E zăpadă peste tot la munte. Li se spune zăpezi eterne. Sunt chiar și în Africa… Dacă aș fi milionar, m-aș duce să trăiesc în ținuturile zăpezilor eterne, împreună cu soția mea. Trebuie să respiri aer curat.

A lovit din nou cu pumnul în căușul mâinii.

— Dumnezeule, ar fi grozav! Ar trebui, firește, ca soția să mă iubească și să-mi fie credincioasă.

— În locurile acelea cu zăpezi eterne, nu rişti nimic.

Nu mă asculta, privea muntele din fotografie.

— Știi, e ridicol, dar am impresia că aș putea fi mai fericit decât ceilalți oameni. Simt că sunt făcut pentru asta. Există oameni cu înclinații pentru sport, sau pentru finanțe, sau pentru muzică, dar eu simt că sunt făcut pentru a fi fericit. Sunt înzestrat pentru așa ceva.

— Ai vână.

— Da. Tu nu simți asta în tine?

— Nu.

— Poate că o să simți cândva.

— Poate. Dar cred că există foarte puţini oameni care sunt fericiţi. Cred că nu e de-ajuns să fii înzestrat pentru aşa ceva. Trebuie să fii de-a dreptul as.

— Eu chiar sunt făcut pentru aşa ceva, a spus Léonce. Firește, nu poţi să fii fericit de unul singur. Nu poţi fi fericit cu adevărat decât cu o femeie în braţe. Fără asta, nu merită să încerci.

Privea fotografia cu muntele uriaş, sprijinită pe genunchi.

— E Kilimanjaro, a zis. Aşa se numeşte. E diferit de rue Madame, hm?

— Nu ştiam că există zăpadă şi în Africa, am repetat.

Trebuia să-i răspund şi eu ceva.

VII

Mi-am dat seama repede în ce consta „munca“ familiei Vanderputte, şi am făcut astfel, ca să spun aşa, primii mei paşi în viaţă. Aşa cum mă prevenise Léonce, nu era prea complicat. Soldaţii americani, care nu primeau decât o parte a soldei lor în Franţa, vindeau tot ce puteau ca să obţină „timp plăcut“. Marfă era din plin. Îi opream pe soldaţi pe culoarele de la metrou sau în bistrouri, şi, cum americanii nu refuzau niciodată să vorbească cu copiii, reuşeam mereu să le stoarcem câte ceva. Îmi amintesc că, la vremea aceea, ţigările Lucky Strike se vindeau cu 100 de franci pachetul şi că am pus mâna, în prima zi, pe cincizeci de pachete, pe care le-am adus triumfător acasă, unde Léonce mi-a explicat cu indulgenţă că era „marfă mai măruntă“, dar că era bine, într-adevăr, că-mi făceam mâna aşa. Bătrânul Vanderputte a fost mai încurajator în ce mă privea.

— E foarte bine, tinere, e foarte bine, mi-a spus el strângându-mi călduros mâna şi aproape privindu-mă în ochi. Ţine-o tot aşa!

Ieşise, într-adevăr, din vizuină şi acum se învârtea prin apartament, pe picioarele lui rotunde, fără să privească pe nimeni, mutând întruna, fără să fie nevoie, cutiile de săpun şi flacoanele cu medicamente care zăceau peste tot, doar ca să-şi manifeste, fără îndoială, prezenţa în încăpere. Părăsea rar locuinţa, şi atunci când se întorcea acasă gâfâia, faţa îi era acoperită de sudoare şi foarte palidă, îşi apăsa mâna pe piept şi spunea: „Aşa păţesc din

pricina scărilor“, dar aveam mereu impresia că de fapt alergase, că fusese urmărit, că scăpase la fix din mulţime. Majoritatea vizitatorilor pe care îi primea erau băieţi de vârsta noastră, pe care îi numea „prospectorii“ lui. Singurul lui prieten pe care îl cunoşteam era un alsacian, un anume Kuhl, pe care bătrânul îl primea întotdeauna ca pe cineva foarte drag, deşi nu se dezbăra niciodată în prezenţa lui de un curios amestec de teamă şi de afecţiune servilă, care mă lăsa perplex în privinţa naturii reale a legăturilor care-i uneau. Pentru Léonce, e adevărat, toate acestea erau foarte simple: bătrânul şi Kuhl se băgaseră amândoi într-o afacere urâtă, nu aveau încredere unul în celălalt şi se frecventau doar pentru a se putea supraveghea mai bine unul pe altul. Era plauzibil, dar asta nu explica aerul de superioritate pe care-l arbora alsacianul în faţa lui Vanderputte şi nici zelul plin de servitute al celui din urmă. Tatăl meu îmi citise basmele fraţilor Grimm, iar Vanderputte şi Kuhl parcă ieşiseră chiar din carte, alungaţi de vreo zână bună dintr-o poveste de-a dreptul sinistră şi condamnaţi să trăiască veşnic într-o lume lipsită de magie. E adevărat că asta e soarta tuturor oamenilor. Kuhl era funcţionar la prefectura poliţiei; era un tip enorm, care se sprijinea pe nişte picioare foarte mici, vârâte în încălţări elegante, iar pantalonii strâmţi îi puneau în evidenţă obezitatea excesivă; ochii mici, miopi şi răutăcioşi îi exagerau o dată în plus, nu prea ştiu de ce, alura de pachiderm. Era spălăcit, avea câteva fire de mustaţă deasupra gurii cu buze subţiri şi gurmande, de un roz curios, şi atunci când se uita la tine îşi punea mereu pe nas – care, fără să fie roşu, era totuşi mai colorat decât restul feţei – un lornion, agăţat de vestă cu o panglică neagră şi îngustă. Acest gest, ferm şi precis, executat fără grabă, ca şi felul minuţios în care te cerceta îţi dădeau mereu impresia că erai un specimen straniu, imperceptibil cu ochiul liber, şi îţi sporeau senzaţia că nu aparţineai cu adevărat speciei în rândul căreia domnea Kuhl, care părea să se situeze astfel pe o treaptă superioară a regnului animal. Era extrem de curat, foarte meticulos, atent mereu la praf sau mătreaţă, la scamele de pe mânecă sau de pe umăr, la dunga pantalonilor ori la nasturele care atârnă puţin şi riscă să se desprindă. Purta gulere false, tari, de un alb strălucitor, care îi dădeau întru câtva capului aerul de a fi servit pe o farfurie curată; avea mereu asupra lui o piele de căprioară cu care-şi ştergea cu mare atenţie, din când în când,

pantofii. Manşetele îi erau apretate şi avea grijă să tragă mereu puţin de ele, ca să fie cât mai vizibile: era limpede că-i plăcea să iasă în evidenţă pe un fond impecabil. La urma urmei, onora administraţia care îl angajase. Era unul dintre acei funcţionari al căror aspect în permanenţă corect şi îngrijit făcea să fie dificilă orice tentativă de corupere, era greu să strecori o bancnotă cuiva care părea atât de curat.

Cu greu puteai să-ţi imaginezi două fiinţe mai diferite la înfăţişare ca Kuhl şi Vanderputte: unul, cu ochii săi mici, greoi şi ficşi, ce răsăreau de după lornion ca nişte peşti într-un acvariu, şi celălalt, cu privirea lui fără astâmpăr; unul, enorm, obez, cu gulerele lui false meticuloase şi costumul bine călcat, pe care-l netezea uneori delicat, cu vârful degetelor, la umeri, pentru a înlătura mătreaţa, un fir de praf sau o scamă, iar celălalt, încovrigat, cu burta lui rotundă acoperită de vesta cu marginile îndoite ca nişte urechi şi presărată cu pete de grăsime; unul, cu gesturile lente şi sigure ale cuiva care se cunoaşte şi se respectă, celălalt, mereu agil, învârtindu-se în cerc, neputând sta locului, ca şi când ar încerca să fugă. Şi totuşi mi se părea că aveau ceva în comun. Nu ştiam ce anume. Aparţineau, indiscutabil, aceleiaşi faune, aceleiaşi specii, nu era pur şi simplu specia umană, fiindcă simţeam deja că pentru a aparţine celei din urmă nu era suficient să corespunzi definiţiei pe care o căutasem într-o zi în marele dicţionar Larousse ilustrat, la rubrica „Om“. Găsisem volumul acela gros în salon şi, lucru curios, pagina la care figura acest cuvânt fusese îndoită, şi cuvântul însuşi fusese subliniat de trei ori cu cerneală roşie, la fel ca definiţia lui. Bătrânul Vanderputte trebuie să fi căutat şi el sensul cuvântului şi poate că definiţia pe care o găsise: „mamifer biman cu poziţie verticală, înzestrat cu limbaj şi raţiune“, îl liniştise şi crezuse de cuviinţă, fără îndoială, să o sublinieze şi să pună semn paginii, în cazul în care îndoiala ar fi pus din nou stăpânire pe el. Dar între cei doi exista un soi de înţelegere profundă şi implicită, care le dădea un aer de familie, de complicitate; poate că, la urma urmei, era pur şi simplu pentru că stăteau adesea împreună sau pentru că aveau conştiinţa acută că figurau la aceeaşi rubrică în marele dicţionar Larousse ilustrat, n-aş şti să spun. L-am întâlnit pe Kuhl prima dată la câteva zile după ce ajunsesem la Vanderputte. Am aflat mai târziu că venea în fiecare sâmbătă să ia un plic pe care i-l înmâna Vanderputte. Sosea către

ora şapte seara, după ce pleca de la birou, trăgându-şi puţin sufletul, căci avea astm şi ceva la inimă.

— Ah, a zis el văzându-mă, un nou chiriaş.

— E un copil al naţiunii, m-a prezentat Vanderputte.

— Da?

— L-am adăpostit şi pe el, a spus bătrânul, şi am băgat de seamă că Kuhl mă privea surâzând ca şi cum ar fi fost vorba de o excelentă glumă, cumva fină, pe care numai iniţiaţii aveau voie s-o guste. Kuhl, îmi aduc aminte, şi-a pus imediat lornionul pe nas, m-a prins brusc de braţ, m-a făcut să mă aşez şi a luat loc în faţa mea. Am avut impresia că urma să se uite în gâtul meu, ca să vadă dacă nu aveam vreo anghină. A scos din buzunar un carnet, l-a deschis, a suflat deasupra lui ca să alunge un praf ce nu era acolo şi, după ce a scos capacul stiloului şi s-a asigurat că nu avea în vârf vreo picătură de cerneală care să producă o pată, a scris pe o pagină numele meu, locul şi data naşterii, şi a început să-mi pună întrebări despre tatăl meu şi despre mine, pe care şi le nota una după alta, împreună cu răspunsurile. Gândul că povestea mea şi moartea tatălui meu fuseseră notate în carnetul lui din piele de porc, că o să le poarte cu el, în buzunarul interior al hainei sale, în dreptul inimii lui prea grase, mă indignase. Aveam impresia că îl trădam, că îl denunţam pe tata, că eram un turnător. Din când în când, notând câte un răspuns, Kuhl pufnea şi sunetele acelea ascuţite, scoase de corpul lui enorm, aveau ceva absurd. Pufnea, de altfel, fără motiv – astfel, atunci când i-am spus că speram să merg în America, pufnise de trei-patru ori la rând, lucru care mă ofensase; mai puţin în ce mă privea pe mine, de fapt, cât pentru America. Am aflat, de altfel, pe urmă că asta era la el un fel de manie, că pufnea nervos, şi nu din răutate; rămânea uneori singur şi tăcut ore întregi, fixându-şi cu privirea tălpile mici sau tavanul, clămpănind întruna, la fiecare câteva secunde, ca un curcan. Am mai aflat şi că avea obiceiul să-şi noteze totul în carneţelul lui din piele de porc, era tot o manie, un viciu, o plăcere a interogatoriului poliţienesc niciodată satisfăcut. Kuhl avea un temperament pesimist; petrecea ore întregi privindu-ne cu un aer sumbru, pe Léonce şi pe mine, din spatele lornionului său, apoi spunea:

— Nu cu generaţia voastră, ei bine, o să refacem Franţa. Totul o ia razna, totul e corupt, în curând în ţara asta n-o să mai fie curate decât gulerele

mele false.

Purta cu Vanderputte lungi discuţii politice: Vanderputte era un înflăcărat apărător al întreprinderilor private; Kuhl îi vota pe comuniști: era pentru el o mare sursă de satisfacţie, şi Vanderputte, când se referea la opţiunea politică a celuilalt, lua un aer contrariat, se învârtea mai repede ca niciodată în jurul salonului şi ridica braţele către cer:

— Dar, în fine, René, cum aţi putut?…

Eram mereu surprins să-l aud adresându-se cuiva pe numele mic; era o familiaritate pe care şi-o permitea numai în momentele de mare emoţie. Kuhl arbora o mină cu totul sumbră, umflându-şi uşor buzele roz, pentru a arăta că-şi dădea seama de importanţa gestului său, că reflectase la el îndelung.

— Avem nevoie de ordine, zicea el. Francezul nu e disciplinat. Comunismul o să ne dea o anumită rigiditate necesară.

— Pe naiba, răspundea Vanderputte, total consternat. Şi eu, ce se va întâmpla cu mine într-o asemenea situaţie? V-aţi gândit la poziţia mea?

Kuhl spunea că se gândise, că asta îl făcuse chiar să ezite, dar că trebuia să ştii să consimţi la anumite sacrificii. Lucrul acesta îl arunca pe Vanderputte într-o agitaţie extremă, se învârtea peste tot ca un şoarece încolţit, lua o ţigară pe care uita s-o aprindă, aprindea un chibrit pe care uita să-l stingă şi care-i ardea degetele, ochii i se umezeau – păreau că asudă –, era extrem de dureros, zicea el, să se vadă plasat printre acele „anumite sacrificii“ pe care prietenul său le accepta cu atâta uşurinţă. Kuhl părea la rândul lui cuprins de emoţie; fălcile îi tremurau uşor; pufnea nervos; cu toate acestea, spunea că îi era imposibil să ezite între interesul Franţei şi cel al unui simplu particular. La auzul acestor cuvinte, „simplu particular“, Vanderputte cădea într-o stare de prostraţie totală, se lăsa să alunece pe un scaun şi înălţa spre Kuhl o privire plină de reproş. Chiar dacă acest simplu particular este un prieten de douăzeci de ani? întreba el cu tristeţe. Kuhl îşi umfla uşor buzele şi îşi încrucişa braţele pe piept; tăcerea lui era fără apel, n-avea nimic de adăugat la ceea ce spusese, era vorba de interesul ţării, atâta tot. Vanderputte sărea atunci în sus cu un soi de miorlăit plângăcios şi începea să se învârtă în lung şi-n lat, cu braţele ridicate spre cer; Kuhl rămânea imperturbabil în fotoliul său, cu sprâncenele încruntate şi braţele

încrucişate: verdictul fiind dat, avea aerul că pozează pentru posteritate.

— La urma urmei, lucraţi pentru ruşi, striga Vanderputte. Îndrăznesc să cred că nu e vorba aici de o trădare deliberată. Kuhl, vă acuz formal că sunteţi în serviciul străinilor; conştient sau nu, sunteţi pe cale de a livra mujicilor cea mai frumoasă civilizaţie care s-a aflat vreodată pe pământ!

Kuhl roşea uşor şi îşi punea pe nas lornionul, cu o mână tremurătoare: îşi întorcea privirea spre Vanderputte, pe care îl supunea la un lung examen ştiinţific; bătrânul începea imediat să geamă şi să se învârtă prin cameră, încercând în zadar să fugă de privirea aceea care se adresa unui Vanderputte-insectă, unui Vanderputte-muscă, unui Vanderputte-filoxeră. Voia Vanderputte să aibă extrema amabilitate de a repeta ultima frază pe care o pronunţase? Nu, Vanderputte n-o să repete nimic, voia doar să fie lăsat în pace, era tot ce-şi dorea la vârsta lui. Avea, de altfel, ulcer la stomac şi diabet. Voia atunci Vanderputte să se străduiască să precizeze ce înţelegea prin expresia „cea mai frumoasă civilizaţie care s-a aflat vreodată pe pământ“? Se considera Vanderputte în măsură să vorbească în calitate de reprezentant calificat al acestei frumoase civilizaţii, sau vorbea doar din auzite? În acest caz, el, Kuhl, cu bacalaureat în Litere – chiar aşa zicea: cu bacalaureat în Litere – ar avea să-i spună câteva lucruri: în primul rând, dacă Vanderputte reprezenta efectiv această civilizaţie – şi era un punct pe care Kuhl era dispus să i-l acorde –, în acest caz, era cu siguranţă ceva putred în regatul Danemarcei, şi nu era vorba despre mere. În al doilea rând, oamenii pe care Vanderputte îi numea „mujici“ reprezentau una dintre cele mai frumoase maşinării administrative ale lumii – şi aici, ochii lui Kuhl se înflăcărau în spatele lornionului şi vocea lui, fălcile şi mâinile îi tremurau puternic –, un sistem admirabil de reţele administrative, bazat pe o metodă riguroasă şi ştiinţifică, era, fără îndoială, cea mai nobilă cucerire a omului, iar el, Kuhl, cu bacalaureat în Litere, era gata să-şi dea viaţa pentru o maşinărie administrativă eficientă, bine unsă. În al treilea rând, în ce priveşte acea acuzaţie de a lucra pentru străini, trebuia oare Kuhl să-i amintească lui Vanderputte că, în timpul ocupaţiei, chiar el, Kuhl, notase cu mâna lui numerele a mai bine de cinci mii trei sute optzeci de vehicule nemţeşti, inclusiv motociclete, şi le transmisese din mână în mână, într-un carneţel cu copertă din piele de porc, unui funcţionar de la prefectură ale

cărui legături cu Rezistența erau de notorietate publică?

— Da, de acord, de acord! gemea Vanderputte.

În al patrulea rând… Și continua așa vreme de o jumătate de oră și, la sfârșit, Vanderputte rămânea prăbușit într-un colț, cu cravata strâmbă, gulerul smuls și ochii închiși; părea că tocmai a ieșit dintr-o încăierare; Kuhl stătea în continuare confortabil în fotoliul său, nici un fir de păr nu i se mișcase de la locul lui; își scosese doar lornionul, îl așezase în suportul lui, și acesta în buzunarul vestei, prins cu o panglică neagră. Îmi plăceau mult aceste dueluri oratorice; mă simțeam, la modul confuz, de partea lui Vanderputte, de partea victimei, dar nu mă puteam împiedica să nu-l admir pe Kuhl, logica lui implacabilă; semăna el însuși cu una dintre mașinăriile acelea administrative, perfect unse, care-i erau atât de dragi. Într-o zi, îmi aduc aminte, rămas fără argumente, Vanderputte se revoltase; venise și se oprise hotărât în fața prietenului său, îndepărtându-și picioarele, cu mâinile în buzunare și, după ce suflase de vreo patru-cinci ori în mustață, în efortul zadarnic de a rosti ceva definitiv și strivitor, care-i apăsa pieptul, îl privise pe Kuhl direct în ochi vreme de cel puțin o secundă și strigase:

— Vîșinski, iată cine sunteți! Kuhl, vă acuz formal că vreți să deveniți un Vîșinski francez!

Această frază avusese asupra lui Kuhl un efect extraordinar. Ochii i-au strălucit o clipă, s-a îndreptat în fotoliu și a respirat profund: a părut deodată și mai gras decât era, enorm, se umflase realmente sub ochii mei; apoi capul i s-a lăsat în piept, flacăra din ochi i s-a stins, și-a reluat proporțiile considerabile, dar care îmi păreau acum, prin contrast, mai mici decât erau de fapt, și a spus cu o voce spartă, caraghioasă, pe care cu greu am recunoscut-o:

— Inima mea nu va rezista la așa ceva. E deja prea târziu. Viața mea e ratată, știu asta. Desigur, logica mea e încă la fel de limpede ca aceea a marelui bărbat al cărui nume l-ați pronunțat, dar nu mai am sănătatea lui. Vă mulțumesc, Gustave, că ați putut să simțiți în felul acesta și ați îndrăznit să-mi spuneți ceea ce eu însumi simt de atâta vreme, dincolo de orice vanitate. Dar e prea târziu, și dacă acea zi ar veni cu adevărat n-aș putea accepta, n-aș fi la înălțimea acestei misiuni.

Își lăsase capul în piept și stătea în fotoliu într-o atitudine pe care o poți

vedea în toate tablourile istorice şi pe care am văzut-o, după aceea, adesea la actorii de la Châtelet care jucau personaje din familiile regale. Simţeam că mă cuprinde mila şi, dacă aş fi putut, în acel moment, să fac o revoluţie, aş fi trecut la treabă fără ezitare. Vanderputte trebuie să-i fi împărtăşit sentimentele fiindcă i-a apucat mâna lui Kuhl şi i-a strâns-o între ale lui, copleşindu-l cu vorbe de consolare:

— Dragă prietene, cred că glumiţi! Cu inima dumneavoastră, o să îngropaţi de trei ori regimul, vă asigur! N-aveţi decât şaizeci de ani, la urma urmei! Haide, prietene, nu trebuie să vă pierdeţi curajul!

— Chiar credeţi? a murmurat Kuhl, ridicându-şi privirea.

— Dar e de-a dreptul evident! a exclamat voios Vanderputte, cu un surâs radios. Tot ce vă cer, dacă aş avea vreodată şansa de a ajunge în faţa unui tribunal prezidat de dumneavoastră…

— Nu voi judeca deloc cazurile mărunte, a declarat scurt Kuhl.

— O simplă ipoteză! a adăugat repede Vanderputte. Dacă sunteţi chemat să faceţi un rechizitoriu împotriva mea, tot ce vă cer este să ţineţi cont de prietenia noastră de douăzeci de ani… Hm?

Kuhl nu spunea nimic, lovea cu degetele mâinii braţul fotoliului, îşi umflase uşor buzele şi îşi încruntase sprâncenele.

— Hm, făcea Vanderputte, cu nelinişte, firește, e o simplă ipoteză… Dar, dacă aş ajunge la tribunal şi aţi fi la prezidiu, m-aţi achita, nu-i aşa?

Kuhl şi-a ridicat brusc privirea; avea o expresie de-a dreptul înfiorătoare.

— Nu, a răspuns el.

— Cum aşa, nu, dragă prietene, permiteţi-mi, permiteţi-mi, totuşi, cum aşa, nu? a exclamat Vanderputte. Nu m-aţi achita?

— Nu, a repetat Kuhl.

Vanderputte a făcut un salt înapoi.

— Kuhl, a ţipat el, e uimitor cât puteţi fi de ticălos!

— Nu, a repetat Kuhl cu obstinaţie, nu, nu v-aş achita, nu pot, e nevoie de disciplină, nu-mi cereţi aşa ceva. Orice doriţi, dar nu aşa ceva.

— Dar în fine, la naiba, a lăcrimat Vanderputte, sunt singurul dumneavoastră prieten pe lume, Kuhl! Cine vă furnizează porridge-ul pentru regimul dumneavoastră? Cine vă face rost de cacao? Cine vă procură alimentele americane speciale, rezervate numai bebeluşilor şi femeilor

însărcinate? Cine vă procură toate medicamentele de negăsit de care aveți nevoie?

— Nu pot intra în astfel de considerații, a spus Kuhl. Totul trebuie să meargă ca pe roate.

Vanderputte părea distrus. Se învârtea prin salon cu capul în mâini; din când în când, se oprea în fața lui Kuhl, deschidea gura, apoi făcea cu mâna un gest de disperare și începea din nou să se învârtă împrejur, lovindu-se de mobile.

— La naiba! repeta el. La naiba!

La un moment dat, a crezut chiar de cuviință să mă implice în discuție.

— Ce părere ai, tinere? Și când mă gândesc că atunci când era bolnav, luna trecută – e mereu bolnav, o să crape în curând! –, îi duceam eu însumi porridge de două ori pe zi, pe care i-l încălzeam tot eu pe aragaz, fiindcă n-avea pe nimeni care să aibă grijă de el!

— Nu știam că era o tentativă de corupție, a gâfâit Kuhl.

Vanderputte a deschis gura, dar n-a zis nimic, iar Kuhl a continuat:

— M-am pregătit pentru acest rol încă din 1935. Nu puteți să-mi cereți să sacrific totul din pricina unor considerații personale.

Era prea mult pentru Vanderputte. A venit și s-a postat în fața lui Kuhl, cu mâinile în buzunare și, spre surpriza mea, a început să-l insulte pe un ton plângăcios, aproape rugător:

— Procuror pe mă-sa! Ventuză, lipitoare! Într-una din zilele astea o să te scutur până o s-o lași baltă. M-am săturat, mi-a ajuns, mă auzi?

Kuhl se făcuse extrem de palid, cu excepția nasului, care-și păstrase aceeași nuanță ușor rozalie, efectul unei circulații proaste. Pufnea nervos, ca o mangustă, la fiecare insultă pe care i-o arunca Vanderputte. Era de-a dreptul curios să vezi muntele acela de om care era Kuhl scoțând un sunet atât de ascuțit; își fixase ochii mici de pachiderm pe buzele lui Vanderputte, și le privea cu răutate, intens, ca și când încerca, prin simpla putere a privirii, să-i împingă insultele în gâtlej, și culmea a fost că a și reușit. Nu-mi dau seama ce a putut citi Vanderputte în privirea prietenului său, dar furia lui s-a stins dintr-odată.

— O, Doamne, inima lui! și-a adus el brusc aminte, și a dat fuga să-i aducă un pahar de apă din bucătărie. Kuhl a golit paharul, pe care-l ținea cu

o mână tremurătoare, în vreme ce cu cealaltă îşi apăsa inima.

— Nu-mi purtaţi pică, aşa-i, René? bâiguia Vanderputte, cu o voce vinovată.

S-a întors spre mine, foarte speriat:

— Nu suportă deloc emoţiile! mi-a mărturisit el cu teamă.

Îi priveam ghemuit în colţul meu şi mestecând gumă ca la cinema. Mă amuzau, nu-mi stârneau încă teamă, şi nu pricepeam nimic din suferinţa lor, din singurătatea lor, din destinul care-i deturnase de pe drumul oamenilor şi-i transformase încetul cu încetul în nişte monştri bizari. Gesturile lor, vorbele lor mi se păreau pur şi simplu absurde şi caraghioase; nu ştiam că scoteau la suprafaţă o angoasă profundă, o rătăcire dureroasă, care se manifestau astfel pe căi ocolite; n-o ştiam încă, dar simţeam deja nevoia să-i întreb cine erau cu adevărat, de unde veneau şi de ce se aflau aici.

VIII

Când încerc astăzi să-mi aduc aminte lunile care au urmat, senzaţia pe care o resimt e aceea a unei nesfârşite confuzii. Sensul celor mai multe gesturi pe care le făceam îmi scăpa cu totul, duceam viaţa unei jucării mecanice pe care mâinile adulţilor o reglaseră o dată pentru totdeauna şi pe care era nevoie doar s-o întorci din când în când. Îmi amintesc în mod special, cu o mare precizie a detaliilor, de una dintre primele mele „plasări“. Mă văd intrând, cu un pachet voluminos sub braţ, într-o mică farmacie non-stop din spatele Operei. Farmacia era goală. Toate acele medicamente, înşirate pe tejghele sau pe rafturi de-a lungul pereţilor, până în tavan, toate acele tuburi, sticluţe, recipiente, capsule multicolore şi boluri de o culoare iodată creau impresia unei lumi îngrozitor de bolnave. În spatele unei tejghele, în fundul magazinului, am auzit zgomotul unei discuţii purtate pe un ton destul de viu.

— Oamenii, zicea o voce lugubră care se potrivea extrem de bine cu toate acele tuburi şi recipiente ale medicinei patentate, din care părea să şi emane, oamenii sunt de fapt ceea ce admiră, iar civilizaţiile – ceea ce oferă admiraţiei lor. Civilizaţia noastră…

— Vă interzic să mă amestecaţi în aceste treburi. Vorbiţi pentru dumneavoastră!

— Permiteţi-mi, permiteţi-mi, dragul meu prieten, spunea prima voce, într-o stare vădită de proastă dispoziţie. Între bomba atomică şi genialul tătuc al popoarelor e totuşi permis să nu faci nici o alegere!

Cea de-a doua voce, foarte ascuţită, dar plină de indignare, a strigat:

— Pardon, pardon, nu vă eschivaţi! Vă somez să alegeţi!

— Dragul meu prieten, iată-mă cu totul încurcat… Cred, de altfel, că am auzit clopoţelul de la intrare. Trebuie să fie vreun client care vă aşteaptă.

— Să aştepte. Poate să şi crape. Dutillon, dacă refuzaţi să alegeţi, vă reneg! Refuz să întreţin relaţii amicale cu un căldicel, un neutru, un indiferent. Cu un cretin, un ratat, un amărât mai merge… dar cu un indiferent, ah, asta nu, niciodată! Luaţi atitudine. Acţionaţi. Alegeţi! Imediat.

A urmat o clipă de tăcere. Vocea subţire s-a inflamat atunci într-atât încât tuburile şi recipientele au început să se clatine şi am avut impresia că unul dintre ele era cât pe ce să se spargă, în spatele tejghelei, cu un puternic zgomot de sticlă spartă.

— Dutillon, vă reneg! Cât despre mine, alegerea e făcută. Aleg bomba atomică. Taci, nu spune nimic. Eu mă plasez de partea progresului, de partea Occidentului. Merg chiar mai departe, poftim. Iau bomba atomică, o arunc asupra Moscovei, asupra New Yorkului, asupra Calcuttei sau Nankinului…

Fiecare nume era punctat de o lovitură de pumn teribilă, şi sticluţele de medicamente tremurau din ce în ce mai tare.

— Atilla, a spus prima voce cu blândeţe. E acolo un client care vă cere vaselină de cinci franci.

— Aleg bomba atomică, perfect! Căci, în fine, să fim rezonabili. N-am treabă cu ruşii, iar americanii îmi ies pe nas. Dar sunt pentru individ. Nu vreau să fiu sufocat de mase. În calitate de individ, de moştenitor al celor patruzeci de regi care, într-o mie de ani, au făcut Franţa, de Pinette, în fine, Roland Pinette, sunt pentru tot ce e delicat, îngrijit, finisat, pentru lucrul făcut de mână: într-un cuvânt, Dutillon, sunt pentru individ, pentru individ, înţelegeţi, *homo sapiens*, în numele lui Dumnezeu! Or pentru prima dată în

istoria lui, individul dispune, în sfârşit, de o şansă extraordinară. Chiar în clipa în care masele erau pe punctul de a-l scufunda, de a-l distruge, de a-l şterge de pe faţa pământului ca pe o mâzgălitură nefericită, individul face o descoperire miraculoasă şi va putea, în sfârşit, să se apere, să distrugă, la rândul lui, masele, să le radă, să le şteargă de pe faţa pământului, să se debaraseze de ele cu o singură lovitură de baghetă magică. Căci sesizaţi, firește, aspectul demografic al chestiunii?

— Îl sesizez.

— Explozia factorilor demografici va fi, în sfârşit, oprită. Domnia iepurilor reproducători se va termina. Spiritul va triumfa în faţa brutei, elitele vor fi, în sfârşit, în afara pericolului şi vor putea să se iubească liber, nu încape îndoială, Dutillon, bomba atomică îi redă individului fertilitatea!

A ieşit brusc dintre mormanele de medicamente patentate. Era un bărbat mic şi chel, în jur de şaizeci de ani, care se deplasa cu paşi mărunţi, cu rapiditatea grăbită a unui şoarece. Purta o lavalieră şi un halat alb, avea o mustaţă mică şi neagră, vizibil vopsită, deasupra unui chiştoc stins. A repetat, privindu-mă sfidător:

— Aleg bomba atomică, perfect. Ce doreşti, tinere?

— Nu aveţi cumva nevoie de cinci sute de prezervative americane, de origine garantată? am spus eu dintr-o suflare, urmând cu sfinţenie instrucţiunile pe care mi le dăduse Vanderputte.

— Ei bine, vreau să fiu spânzurat! a zis farmacistul.

S-a întors spre tejghea. Şi-a încrucişat braţele pe piept. A reuşit chiar să-şi reaprindă chiştocul, din care a mai tras două-trei fumuri bune.

— Observaţi, Dutillon, a zis el cu satisfacţie, putreziciunea absolută în care suntem scufundaţi până la gât. Observaţi, vă rog, descompunerea morală a tineretului nostru, a moravurilor noastre, a societăţii în care trăim.

Şi-a frecat mâinile bucuros.

— Căci, în fine, ce vârstă ai, tinere?

— Asta nu vă priveşte.

— Iată aici un băiat de doisprezece ani care încearcă să-mi plaseze cinci sute de prezervative pe care le-a furat de la americani.

— Nu le-am furat.

— *O, tempora, o, mores!* a exclamat farmacistul, cu un aer vizibil

înviorat. Când mă gândesc că douăzeci de secole de istorie glorioasă între toate ajung să se prăbușească așa la picioarele mele, îmi vine să emigrez, să fug, să fiu distrus odată cu civilizația care mă înconjoară. Un copil de doisprezece ani care…

Își freca mâinile și părea în culmea bucuriei.

— Dacă mareșalul Pétain ar ști, ar muri de durere. Vreau să mă duc să trăiesc în Brazilia. Cu cât le vinzi? m-a întrebat el brusc.

— Patru mii cutia de o sută.

— Ești nebun? Vreau să fiu exterminat! Mi-e rușine pentru țara mea. Vreau să mă lichefiez. Îți dau două mii pe cutie.

— Trei mii, am insistat. E nylon.

— Nylon?

— Da, nylon.

— Arată-mi.

A cercetat cu atenție marfa și părea că s-a convins. Mi-a plătit mormăind și numărând bancnotele cu voce tare, mișcând, la fiecare cuvânt pe care-l pronunța, chiștocul stins din colțul gurii.

— Două mii nouă sute… trei mii. Ce epocă!

A luat cutia în mâini și s-a îndreptat spre tejghea, reluând imediat discuția de acolo de unde o lăsase:

— Perfect, dragul meu, aleg bomba atomică!

Apoi a dispărut, ducând cu el triumfal cutia. Apoi, mai târziu, am făcut cu el afaceri excelente. I-am vândut mai ales, pentru aproape o sută de mii de franci, sulfamide, într-o epocă în care nu se găseau nicăieri. Mă primea în farmacia lui ca pe un vechi prieten.

— Ce-mi aduci azi, tinere?

— Penicilină.

— Ia să vedem… e proaspătă cel puțin?

Îi arătam flacoanele. Le pipăia cu îngrijorare.

— Nefericitule! Nu știi că penicilina trebuie păstrată la o anumită temperatură, fără de care nu valorează nimic? În fine, o să-mi faci un preț special… Oamenii sunt o specie coruptă. Omenirea e putredă.

Nu avea familie, nu avea copii și cred că se răzbuna astfel pentru izolarea lui, pentru magazinul lui și pentru viața pe care ar fi putut s-o aibă, dar pe

care nu ştiuse s-o aleagă… Aceştia au fost primii mei paşi, primele mele contacte cu şoarecii de oraş. Eram prea tânăr ca să pot distinge binele de rău atunci când manifestările lor luau forme atât de diabolice, atât de complicate. Dar nu eram fericit. Noaptea, înainte să adorm, reflectam îndelung asupra lucrurilor care mi se întâmplau, căutam o raţiune a lor, un sens, o explicaţie… O mângâiam pe Roxane, care împărţea cu mine patul: în faţa ei, îmi regăseam chipul de copil. Roxane era acum singura mea legătură cu trecutul şi uneori simţeam nevoia să o întreb ce credea despre toate astea, dacă îmi aproba purtarea. Mă simţeam vinovat, dar nu ştiam pentru ce anume, nu ştiam care erau legile oamenilor pe care le încălcam. Mă lăsam dus de lumea care mă înconjura, pentru că nu vedeam alta. Mă comportam pur şi simplu ca şoarecii de oraş, le urmam drumul, le împrumutam obiceiurile. Fără îndoială că nu eram fericit astfel, dar îmi spuneam că nu eram singurul, că marea lege a şoarecilor de oraş era poate ca nimeni să nu fie fericit…

— Nu-i normal cum trăim noi, i-am spus o dată, timid, lui Léonce.

— Sigur că nu-i normal. Doar animalele trăiesc normal.

A scuipat cu dispreţ.

— Babalâcii, ştii… sunt o specie nasoală.

Era un cuvânt ce revenea constant în conversaţia noastră. „M-am întâlnit cu un babalâc care mi-a promis douăsprezece pneuri noi-nouţe la schimb cu droguri.“ „Nu te duce la Clamsy’s, patronul e un babalâc naşpa, lucrează pentru poliţişti.“ „Ieri am fost acostat de un babalâc nasol, la Rond-Point pe Champs-Élysées, mi-a făcut avansuri.“ N-am ştiut niciodată ce voia exact să spună termenul pe care-l folosea Léonce: cred că era o deformare a cuvântului „adult“ şi, prin extensie, servea la desemnarea oamenilor în general, a întregii omeniri. Acest cuvânt revenea constant în conversaţia noastră, încărcat de o incredibilă ranchiună. Exista pentru noi, în jurul nostru, un univers ostil, cel al babalâcilor, al oamenilor mari, concentrat să ne distrugă. Oamenii mari erau infinit mai puternici decât noi, şi totuşi se temeau de noi, iar noi ştiam asta. Această certitudine era pentru noi o sursă de mândrie permanentă, ea ne trezea spiritul de competiţie. Eram o minoritate temută. Era vorba, înainte de toate, să rezistăm, să trecem de un prag periculos: aveam cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece ani, trebuia

să ne strecurăm până la vârsta de douăzeci şi unu de ani, ca să fim, în sfârşit, acceptaţi în sânul unei comunităţi complice. Eram un fel de avangardă. Trebuia să aşteptăm grosul trupelor pentru a fi în siguranţă. Trebuia să ne camuflăm, să ne strecurăm neobservaţi până la vârsta adultă: era o regulă a jocului şi noi înţelegeam perfect acest gen de reguli. Pentru a ne ascunde mai bine, imitam gesturile şi hainele adulţilor, le imitam limbajul, alura, numai feţele ne dădeau de gol. Léonce îmi procurase acte false pe numele Étienne Roger, funcţionar de comerţ, de douăzeci şi unu de ani; erau produse admirabil de către un bătrân vânzător de timbre poştale, care se specializase în această meserie în timpul ocupaţiei, salvând astfel viaţa a sute de oameni, dar care nu se putea abţine să nu continue şi în prezent. Putea să imite la perfecţie orice document, de la cartelele alimentare până la actele de deces. Ajungea astfel la un miracol: să falsifice o lume deja complet falsă, cum spunea Vanderputte, „era, în fond, un om care avea o mare sete de autenticitate…“ Dar, din ce în ce mai des, mă trezeam noaptea sufocat de o angoasă profundă, o remuşcare teribilă, deşi neexprimată. Atunci când încercam, aşezat pe pat, să-mi aduc aminte ce anume îmi tulburase odihna, îmi dădeam seama că era vorba de tatăl meu; venise în camera mea, se aplecase asupra mea şi mă privise în ochi, ca pentru a mă forţa să mă trezesc. De ce plecase, de ce mă lăsase cu mâinile goale? Dar uneori mi se părea că tatăl meu nu mă părăsise, că era mereu acolo şi că venea astfel noaptea ca să-mi dea cheia care mi-ar fi deschis în sfârşit porţile lumii. Am ajuns atunci să-i doresc întoarcerea, speram că într-o noapte va putea depăşi graniţa interzisă şi că-mi va repeta parola de trecere cu voce tare şi limpede. Dar nu spunea niciodată nimic. Rămânea nemişcat, ca o statuie, drept, cu picioarele depărtate, sprijinit pe mitralieră, cu faţa liniştită. Era o faţă tânără, dar nu ştiam ce vârstă avea, nu mă gândisem niciodată să-l întreb, iar acum era prea târziu. Încercam să-mi fixez pentru totdeauna în memorie fiecare detaliu al înfăţişării sale, forma umerilor, forţa braţelor şi a mâinilor lui, dar atunci când îl priveam prea atent mă trezeam. Încercam de asemenea să-mi amintesc vocea lui, în speranţa de a regăsi în acest fel cuvintele pe care le pronunţase. Căci trebuie să fi avut o motivaţie pe care să mi-o dea, o scuză: murise cu siguranţă pentru ceva anume şi poate că nu el era cel care se înşelase, ci oamenii care

îi urmaseră. Fără îndoială că nu murise pentru unul ca Vanderputte, nici pentru lumea asta de neînţeles care mă înconjura. Era învăţător şi mă gândeam că trebuie să fi ştiut ce făcea; refuzam să mă resemnez şi să admit că plecase fără să spună o vorbă, luând cu el cheia lumii şi lăsându-mă singur la greu. Mă străduiam atunci din răsputeri să-mi aduc aminte cuvântul-cheie, să-l extrag din uitarea în care trebuie să-l fi aruncat din neatenţie, şi uneori mi se părea că-l aveam pe vârful limbii, doar un efort, un mic efort… Dar nu, nu era aşa. Câteodată deschideam valiza şi priveam cu atenţie cele câteva obiecte personale pe care le lăsase tatăl meu: câteva pipe, un portofel cu acte false, un mic volum legat din *Cugetările* lui Pascal. Pe pagina de gardă a volumului, tatăl meu începuse să scrie ceva: „Ceea ce apăr…“ se putea citi, şi mai jos: „Rezistenţa din Véziers, noiembrie 1943“. Din nefericire, nu-şi terminase fraza; aşa cum era, nu-mi părea să aibă sens. Mai erau şi alte fraze, paragrafe întregi, mâzgălite pe marginea textului. „E imposibil să te schimbi singur. Nu ne putem schimba chipul decât reflectând chipul schimbat al celorlalţi…“ Şi pe o altă pagină: „Trebuie mai întâi multă dragoste dăruită pentru a se naşte un trădător şi multe mâini întinse pentru a se naşte o trădare“. Toate acestea nu voiau să spună nimic. Cercetam cu atenţie micul volum ca să văd dacă nu exista vreun buzunar secret, vreo ascunzătoare în care tatăl meu să fi strecurat un mesaj, un testament, o listă completă a acelor lucruri misterioase pe care le apăra. Dar nu găseam nimic. Era o carte obişnuită, un volum ca oricare altul, fără nici o ascunzătoare posibilă, fără secrete. Îl suceam şi-l răsuceam de o mie de ori, în toate sensurile, şi încercam chiar să-l citesc, dar era prea complicat, nu era interesant. Şi totuşi nu mă mai despărţeam de cartea aceasta, pe care mâinile tatălui meu trebuie s-o fi răsfoit de atâtea ori; o purtam mereu asupra mea şi, înainte de a întreprinde o „afacere“ mai delicată sau mai riscantă decât altele, strecuram o mână în buzunar şi atingeam cartea, ca pe un talisman. Mă simţeam în continuare pierdut, căutam un drum, urma unui pas pe care aş fi putut călca. Continuam să scotocesc în memorie, să-mi amintesc trecutul, ferma din Véziers, mirosul de lemn tăiat, drumul din pietriş, apa îngheţată a dimineţii, vizitele tatălui meu, într-un camion pe care mă învăţa să-l conduc, şi speram confuz că una dintre aceste scene regăsite îmi va scoate la iveală, într-o zi, un detaliu uitat, un indiciu, o urmă, câteva

cuvinte pronunţate poate la întâmplare, a căror importanţă ori semnificaţie n-o sesizasem în acel moment. Mă aplecam asupra trecutului meu tot aşa cum, în filmele pe care le vedeam, poliţistul Dick Marlow se apleca asupra victimei muribunde, în speranţa că ea îi va spune, cu ultima suflare, numele asasinului; şi totuşi, când îţi dai ultima suflare, probabil că nu simţi nevoia de a acuza pe cineva. Pur şi simplu încerci să mai respiri puţin, să-ţi mai duci viaţa încă puţin, să mai priveşti o dată pădurea, cerul, o pasăre care zboară, un chip, cu siguranţă aşa se întâmplă când mori, cu siguranţă că aşa murise şi tatăl meu. Cu toate acestea, din incursiunile mele în trecut reuşeam să aduc la suprafaţă câte o vorbă uitată uneori. Îmi aminteam astfel de o zi de toamnă din 1942, când tatăl meu venise să mă vadă la fermă şi, câteva ore mai târziu, cineva îl avertizase: o patrulă nemţească se afla în sat şi se îndrepta spre casa noastră. Era ora prânzului, femeia pregătea masa şi ţăranul spusese – îmi aduc aminte şi acum vocea lui şi furia care clocotea în ea: „Pregătim supa, dar habar n-avem cine o s-o mănânce“. Mai târziu, îl întrebasem pe tatăl meu, în faţa supei salvate şi a lui Roxane, care scotea aburi din blana-i noroioasă în apropierea focului: „Ce se va întâmpla cu mine, dacă eşti ucis?“ iar tatăl meu îmi răspunsese liniştit: „Îţi vor rămâne toţi ceilalţi oameni“. Toţi ceilalţi oameni. Zile şi zile la rând, duceam cu mine această frază peste tot unde mergeam, o repetam în mintea mea, privind fiecare chip pe care-l întâlneam cu o curiozitate nouă, de parcă nu mai văzusem niciodată înainte un chip omenesc. Toţi ceilalţi oameni. Nu trebuia oare să exclud pe nimeni din această fraternitate uimitoare în care tatăl meu păruse să creadă şi care totuşi nu-l împiedicase să moară? Astăzi ştiu că fraternitatea nu se exercită decât într-un singur sens, iar comuniunea este un dar, şi nu un schimb. O ştiu acum, dar atunci n-o ştiam. Credeam în acea supremă imposibilitate de a dori să trăieşti pentru tine însuţi, pentru propria plăcere, cum se spune. Continuam să rătăcesc în labirint şi nu reuşeam să apuc capătul firului alb pe care mi-l aruncase tatăl meu pentru a-mi ghida paşii. Dar întrebarea pe care mi-o pusesem astfel prima dată, nevoia de a şti care era sensul, care era scopul, care era cheia ce deschidea această lume ostilă, această interpelare mută, această angoasă nu vor mai înceta să mă părăsească vreodată. Ai fi zis că o insectă devoratoare şi insidioasă sau o rozătoare se căţărase din tenebre şi nu mai voia să se

întoarcă sub pământ. Şi continua să mă roadă pe dinăuntru, să mă tot roadă…

IX

Din fericire, exista cinematograful pentru a mă ajuta puţin să uit. Ne petreceam toate serile la cinema. Josette pleca deseori la ora două după-amiaza şi se întorcea la unsprezece. Ieşeam de acolo ameţiţi, cu vocile uşor răguşite, încercând să prelungim pentru câteva clipe în plus, prin atitudinea noastră, prin gesturile şi limbajul nostru, viaţa uimitoare la care luaserăm parte. Frumuseţea femeilor, forţa bărbaţilor, violenţa acţiunii, toate acestea dădeau realităţii care ne cuprindea la ieşirea din sală un caracter de insuportabilă banalitate. Realitatea aceasta ni se părea un decor, o pânză prost pictată pe care era de ajuns s-o sfâşii curajos ca să dai, în spatele ei, de viaţa adevărată, aceea din filme. Colecţionam afişe de cinema şi îmi aduc aminte şi acum de unul dintre ele, preferatul meu, care-l înfăţişa pe Butch Robinson în *Ucigaşul*. Îmi amintesc foarte bine când am dat prima oară peste acest afiş. Eram pe bulevardul Montmartre, către şapte seara. Mă oprisem în faţa unui chioşc şi priveam afişul, cu o admiraţie umilă. Cu revolverul în mână, cu ochii pierduţi în penumbră şi maxilarele strânse, celebrul gangster părea disperat, evident, dar sigur de el. Uitându-mă pe furiş în jurul meu, ca să-mi dau seama dacă mă vede cineva, îmi încordam maxilarele şi muşcam din ţigară, strângeam ochii ca un dur, încercând să imit pe cât posibil masca virilă pe care o aveam în faţa mea. Nu trebuia decât să-l vezi pe acest bărbat ca să înţelegi că nimic nu-l putea opri. Trecea prin lume ca o tornadă, lăsând în urma lui o prăpastie căscată, în care duşmanii se zbăteau învălmăşiţi, ţinându-se cu mâinile de burtă, şi unde agenţi de poliţie ridicoli îşi duceau la gură fluierele înainte de a muri încovrigaţi; ce poate fi, de altfel, mai ridicol decât un om care fluieră cu ultima lui suflare? Într-o zi, o să fiu ca el, mă gândeam, şi mă lăsam pradă visării. Mă imaginam la volanul unui Buick puternic şi Butch Robinson era în spatele meu, cu o mitralieră în braţe şi ochii încordaţi, trăgând prin portieră în maşina poliţiei federale care ne urmărea.

— Butch…

— Yeah?

— O țigară…

În ciuda situației de-a dreptul tragice, Butch Robinson nu s-a putut împiedica să-și arate într-un surâs dinții de aur. Iată-l acolo pe fidelul său secund, Lucky Martin, cerându-i o țigară chiar într-un asemenea moment! Avea dreptate tânărul acesta francez, proaspăt debarcat din Europa, dar deja foarte dur: era mai bine să mori cu panaș și la 120 de kilometri pe oră decât să trăiești o viață banală. A încetat să mai tragă și mi-a lipit o țigară între buze.

— Yep.

Un viraj era cât pe ce să ne arunce în hățișuri.

— Un foc, am scrâșnit eu.

O rafală de mitralieră mi-a smuls țigara dintre buze și parbrizul s-a făcut țăndări. Butch a tras vreme de câteva secunde, apoi s-a întors și mi-a lipit o altă țigară între dinți. L-am auzit înjurând brusc, cu voce joasă.

— Ești rănit? am strigat.

— Oprește, Lucky, mi-a căzut bricheta afară!

— Ești nebun!

— Oprește! Bricheta asta e singurul lucru care mi-a rămas de la ea…

Am strâns din dinți și am oprit mașina cu o frână spectaculoasă. Am sărit în șosea.

— Gata, am găsit-o.

O împușcătură, una singură… Butch s-a clătinat, a rămas o clipă ca suspendat în aer, asemenea unui păianjen la capătul firului… L-am cărat în spatele unei movile. Marele gangster avea deja o privire de muribund, dar un surâs îi strălucea încă pe buze, dezvelindu-i dinții de aur.

— O țigară?

I-am strecurat o țigară între buze.

— Bricheta.

Am aprins flacăra și i-am apropiat-o de buzele albe. Butch a surâs slab în lumina ei tremurătoare. A aspirat fumul o dată, încă o dată… era la capătul puterilor.

— Ia chiștocul.

L-am luat.

— Du-i-l lui Josette… Spune-i că ţigara asta poartă ultima mea suflare… ultima suflare a inamicului public numărul 1. Să o fumeze până la capăt şi apoi să o arunce, să mă uite… Ia-o de soţie. Adio.

Aveam lacrimi în ochi, abia puteam suporta. O luam pe Josette în braţe şi o ţineam aşa îndelung, în timp ce se auzea muzica, publicul se ridica deja şi cortina cobora peste noi… Mă trezeam atunci în faţa afişului, mă scuturam, îmi ridicam gulerul hainei şi mă îndepărtam încet, împreună cu Roxane, care venea abătută în urma mea. Nu ştiam încă prea bine dacă urma să fiu un mare actor sau un gangster celebru, dar era evident că primul lucru pe care trebuia să-l fac era să merg în America. Mai erau, de altfel, şi alte filme, la fel de minunate.

— Ai văzut *Somnul de veci*? l-am întrebat pe Léonce.

— Firește, ce crezi? E un film formidabil. E o scenă, trebuie s-o vezi… Humphrey Bogart se ia la ceartă cu un tip, dar tipul nu e înarmat, şi Humphrey are un Colt în mână. Şi atunci ce crezi că face?

— I-l bagă în stomac[3], am zis eu.

3. În original e indicată, la nota de subsol, fraza în engleză: *he lets him have it in the stomach*.

— Ba deloc, a răspuns Léonce triumfător. Aruncă revolverul încărcat chiar între el şi tip. Tipul, îţi dai seama, se repede şi se apleacă să ia arma, şi Humphrey ce crezi că face?

Tăceam, surprins. Nu ştiam deloc ce făcea Humphrey Bogart. Eram complet depăşit.

— Îi trage tipului o lovitură de picior formidabilă în gură. Dar ceva fin, îţi jur, trebuie să vezi asta! Drept în gură. Tipul cade pe spate, cu gura stâlcită, nici nu mai e nevoie să-l ucizi, doar să scuipi pe el. Asta, bătrâne, e artă! Nu, îţi jur, trebuie să vezi asta, e tare…

Vedeam asta. Stăteam la cinema şi vedeam filmul de două sau trei ori la rând, studiind în cele mai mici detalii lovitura de picior a marelui artist; ieşeam de acolo cu ochii împăienjeniţi, şi mergeam ca un halucinat, oprindu-mă din când în când ca să trag nişte lovituri de picior formidabile în guri imaginare. Roxane mă privea cu nelinişte, eu lăsam bărbia în jos, mă strângeam în pardesiu ca într-o scoică şi continuam să mă învârt pe străzi,

cu chiștocul care atârna trist în colţul buzelor… Încercam atunci să-mi construiesc întreaga personalitate în jurul unei ţigări strânse bine între buze, ceea ce-mi permitea să închid pe jumătate un ochi și să împing puțin în față buza inferioară, într-o mimică ce trebuia să-i dea chipului meu o expresie extrem de virilă, în spatele căreia putea să se ascundă și să treacă neobservat animăluțul neliniștit și hăituit care eram. Țigara sfârșise prin a deveni astfel o parte a chipului meu, precum nasul, gura și ochii. Fără ea, mă simțeam desfigurat și aproape gol, redus la adevăratele mele proporţii; în felul acesta, un chiștoc de țigară ajungea să reflecte sentimentele și stările mele de spirit – bucuria, tristețea sau furia. M-am ocupat foarte serios de aspectul meu fizic. Mi-am cumpărat o splendidă haină din păr de cămilă, o pălărie de fetru bej și un fular de mătase. Am împrumutat de la Léonce pistolul lui, un Mauser masiv, și mă plimbam înăuntru la Crédit Lyonnais, pe Boulevard des Italiens, cu pălăria trasă pe ochi, strângând cu mâna umezită de transpiraţie arma sub braţ; picioarele îmi erau moi, genunchii îmi tremurau, gâtlejul încerca zadarnic să înghită ceva, care refuza să treacă. „Humphrey Bogart, salvează-mă! mă rugam cu fervoare. Humphrey Bogart, salvează-mă! Nu mă lăsa, nu acum.“ Mă învârteam în cerc, cu ochii ficși și ușor ieșiți din orbite, în sala spațioasă, printre sutele de persoane care se aflau acolo și care habar n-aveau ce le amenința. Mă întreb și astăzi cum de înfățișarea mea bizară și privirea mea de somnambul n-au atras atenţia personalului băncii: din fericire pentru mine, cred că nu mergeau prea des la cinema. Mi se părea acum că eram pregătit să merg în America și să joc acolo cele mai mari roluri. Am început prin a o trimite pe Roxane. De mai multe ori, soldaţii americani, care nu puteau să vadă un copil sau un câine fără să înceapă o conversaţie, îmi propuseseră să o cumpere. Refuzam de fiecare dată. Știam bine că ar fi mai fericită în America, totuși, le spuneam eu, nu-ți vinzi un prieten. Înţelegeau foarte bine. Pasiunea lor pentru căţei mergea atât de departe, încât, fiindcă li se interzicea să se îmbarce cu animalele de companie pe vapoarele care duceau trupele înapoi în America, organizaseră, în apropiere de Havre, o adevărată tabără de tranzit pentru toţi câinii din Europa de care se ataşaseră; îi îmbarcau apoi clandestin, cu complicitatea tuturor. Dar un soldat mai glumeț mi-a dat ceea ce mi s-a părut a fi atunci o adevărată idee genială. Era vorba de o

modalitate foarte simplă, pentru mine, de a merge în America. Nu trebuia decât s-o trimit pe Roxane cu soldaţii americani şi să scriu după aceea o scrisoare preşedintelui Statelor Unite, sau revistei *Life* ori *Time,* ceea ce era acelaşi lucru, spunându-le povestea mea şi explicându-le în cuvinte pline de emoţie dorinţa de a fi din nou alături de câinele meu. Ei ar face în jurul poveştii mele o mare publicitate, aşa cum fac de obicei în asemenea cazuri; era o rutină jurnalistică, mi-a explicat el; vor publica două mari fotografii, una cu mine la Paris, şi o alta cu Roxane în America, sub titlul *Unite them again*. Asta nu putea da greş, mă asigura el, ţinea de moravurile americane, tipul ăsta de poveste era o afacere de aur pentru toţi cei interesaţi, şi s-a oferit să-mi compună scrisoarea imediat… Prima parte a operaţiunii a avut loc într-un bistrou, pe Boulevard des Italiens. Erau doi americani. Îi alesesem cu o grijă aparte dintre numeroşi candidaţi. Veneau de la Hollywood şi făceau filme de propagandă pentru armată. Unul era colonel, celălalt caporal.

— O să vezi, Lucky, o să devină mare vedetă la Hollywood, a spus colonelul, luând lesa.

— E prea bătrână ca să fie o vampă, a observat caporalul Lustgerbirge. E adevărat că la Hollywood căţeluşele rezistă remarcabil de bine.

Roxane m-a privit, apoi a început să tragă de lesă din toate puterile.

— *Come on,* Roxy, *come on*, a spus colonelul.

— Aş fi cu siguranţă emoţionat, dacă n-aş fi turnat cel puţin douăzeci şi cinci de scene ca asta, a zis caporalul Lustgerbirge.

— Singura căţeluşă de la Hollywood care să fi fost în Rezistenţă! a exclamat colonelul. Asta o să mă facă celebru. O să-i schimb, de altfel, numele, o să-i spun Macky. *Come on*, Macky!

Dar a doua parte a operaţiunii n-a avut loc niciodată. N-am putut să scriu niciodată la revistele *Life* sau *Time*. Când i-am cerut părerea, Vanderputte a început să ţipe din toţi rărunchii şi m-a întrebat dacă nu făcusem ceva fără cale de întoarcere; la răspunsul meu că nu, şi-a înălţat ochii spre cer cu recunoştinţă şi s-a prăbuşit într-un fotoliu, cu mâna pe inimă; după ce s-a mai calmat puţin, mi-a reamintit că ziarele scriseseră despre dispariţia mea şi că poliţia mă căuta, Asistenţa publică era pe urmele mele; eram un clandestin, un ilegal, trebuia să evit orice fel de publicitate şi să mă dedic în

întregime muncii mele, să încerc să devin cineva. Cu inima grea şi simţindu-mă tras pe sfoară, am încercat aşadar să devin cineva. Afacerile mergeau bine, în ciuda plecării americanilor şi a zvonurilor legate de lupta împotriva pieţei negre. Dar zvonurile acestea pesimiste nu ne tulburau. Când va sosi momentul, „o să facem faţă“, cum zicea bătrânul Vanderputte, dar deocamdată lucrurile nu mergeau atât de rău. Ţara ducea lipsă de absolut orice. Oamenii cumpărau de toate, la orice preţ. Vanderputte, care era mare expert în produse farmaceutice – fusese caporal infirmier în celălalt război –, ne-a anunţat cu mândrie că se inventase un medicament miraculos, streptomicina, care vindeca tuberculoza „în doi timpi şi trei mişcări“, cum spunea bătrânul. Invenţia asta, ne zicea el, îi făcea cinste geniului omenesc, şi îşi freca mâinile, „suntem mândri că suntem oameni“. Produsul miraculos nu se găsea pe piaţă, dar Vanderputte, din întâmplare, auzise într-o seară la radio Andorra nişte oferte de vânzare ale farmacistului din regiune. A petrecut o noapte de insomnie, învârtindu-se prin apartament, reflectând asupra celei mai bune metode de a „pune mâna pe trofeu“, şi a doua zi s-a dus în regiunea Aix-les-Thermes, unde a găsit un contrabandist serios. Tipul i-a adus din Andorra cinci kilograme de streptomicină, pe care bătrânul le-a revândut cu cinci mii de franci gramul: cu taxe, preţul produsului era de cinci sute şaptezeci şi patru de franci gramul. „E cea mai grozavă idee din viaţa mea“, zicea bătrânul ştergându-şi ochii, atât era de emoţionat. De regulă, afacerile noastre erau mai modeste. Bătrânul avea mai mulţi prospectori care-i aduceau din oraş tot felul de mărfuri, de la diamante şi pietre de brichetă până la produsele pe bază de iod, încă dificil de găsit pe piaţa oficială, împreună cu obiecte furate şi ludovici de aur de care clienţii erau în mod special amatori. Printre aceşti prospectori era un băiat căruia noi îi spuneam Fritz, fiindcă tatăl lui era în închisoare pentru colaborare cu nemţii. Mai era şi Johnny, un tânăr de şaisprezece ani cu părul blond şi ondulat, despre care bătrânul zicea că avea diverse „năravuri“. Venea adesea cu maşina, însoţit de bărbaţi pomădaţi şi extravaganţi la volan, iar Vanderputte îşi ieşea atunci din minţi, se agita ca un şoarece bătrân printre cutiile lui şi începea să geamă că „o să fim luaţi la ochi“. În general, avea „prospectori“ din toate clasele sociale şi din toate mediile. Unii dintre ei locuiau cu părinţii şi mergeau la liceu; îmi aduc aminte de un

anume Georges, căruia nu-i voi da numele fiindcă în prezent şi-a terminat studiile şi, atunci când mă întâlneşte pe stradă, se uită în partea cealaltă; tatăl lui lucra la Aprovizionarea armatei şi prin urmare avea acces la informaţii confidenţiale; cred că nefericitul părinte nu avea habar de activităţile odraslei, pentru că îmi amintesc că, într-o zi, Georges venise la noi foarte mândru şi ne anunţase că tatăl lui tocmai fusese numit cavaler al Legiunii de Onoare, în numele Ministerului Comerţului.

Noi serveam bătrânului drept intermediari şi în cea mai mare parte a timpului munca mea se limita la a face comisioane. Vanderputte îmi încredinţa un mic pachet, zicându-mi să-l duc la cutare sau cutare adresă. „Atenţie, adăuga el, e pentru un bolnav, sunt medicamente greu de găsit.“ Din motive de morală, cred, şi pentru vârsta mea fragedă, nu-mi spunea că „medicamentele“ în chestiune erau de fapt droguri, dar Léonce m-a lămurit în această privinţă, sfătuindu-mă să nu mă ating niciodată de ele: „Bătrâne, cu astea o iei razna“. În 1945 şi 1946, brigada antidrog făcea ravagii printre traficanţi, şi ziarele duceau o campanie violentă împotriva acestor indivizi care „otrăveau“ societatea, într-atât încât Vanderputte însuşi a sfârşit prin a fi impresionat de acest scandal şi ne-a recomandat să fim cu mare băgare de seamă. În general, nu-i vedeam niciodată eu însumi pe „bolnavi“, doar înmânam pachetul cu „medicamente“ persoanei care îmi deschidea uşa. „Aştept un răspuns“, ziceam eu, iar servitorul dispărea şi se întorcea cu un plic. Dar Léonce mi-a propus într-o zi să-l însoţesc la unul dintre clienţii lui personali, „o să te distrezi, a adăugat el, o să vezi, e haios“.

— E tipul de care ţi-am vorbit, apropo de Josette, mi-a explicat el. Îţi aminteşti, marele tragedian care conducea o şcoală de artă dramatică la Meudon, englezul acela?

Da, îmi aminteam.

— Din clipa în care am încetat să plătesc pensiunea pentru Josette, n-au mai avut din ce să trăiască. Soţia lui a venit să mă implore să nu distrug cariera micuţei, dar îţi dai seama că n-am crezut o iotă. Bătrânul încercase mai întâi să-şi transforme şcoala de artă dramatică într-un bordel, dar n-a obţinut autorizaţia poliţiei, fiindcă nu era francez. Acum sunt amândoi la Paris, soţia lui şi-a găsit de lucru pe rue de la Huchette, ca sub-patroană de bordel, şi bătrânul trăieşte pe spinarea ei. Nu poate să se lase de droguri, şi

asta îi costă mult. Dar le fac nişte preţuri speciale pentru că el mă învaţă să vorbesc engleza şi ar fi bine pentru viitorul meu să cunosc bine engleza. Chiar e amuzant, e cel mai bătrân peşte pe care l-am văzut până acum. Şi chiar a rămas foarte precoce. Dacă vrei să vii cu mine într-o zi…

X

Imobilul „Au Bijou“ avea o uşă de sticlă, cu o mică deschizătură cu grilaj; era construit pe înălţime, cu câte o fereastră cu storurile trase pe etaj; casa era înghesuită, pe strada întunecoasă, între o măcelărie care vindea carne de cal şi o băcănie; nu văzuse lumina soarelui de ani de zile, de când fusese despărţită de Sena de un rând de case strânse una într-alta, care se întrerupeau numai o clipă pentru a lăsa să treacă spre fluviu discreta rue du Chat-qui-Pêche. Vizavi se afla frizeria „Au Palais des Indéfrisables“ („La Palatul părului permanent“) şi frizerul era aproape întotdeauna aşezat în faţa palatului său, călare pe un scaun, cu pieptănul după ureche, privind visător la storurile trase ale casei de alături. Toată strada mirosea a umezeală şi toate băcăniile – erau patru case de toleranţă şi şase băcănii pe o distanţă de o sută de paşi – aveau pătrunjel în vitrină şi o inscripţie nostalgică, cu creta pe tăbliţă: „Astăzi nu livrăm“.

— Aici e, a spus Léonce.

În spatele porţii era un hol minuscul care dădea către o scară verticală în spirală. La stânga, era o uşă de sticlă în spatele căreia s-a auzit cineva: „Sănătate! Noroc!“ Uşa s-a deschis, o femeie a ieşit şi ne-a privit prin lornion. Era pentru prima dată când puneam piciorul într-o casă de acest fel, dar nu era deloc genul de femeie peste care mă aşteptam să dau acolo. Era bătrână şi avea o panglică neagră în jurul gâtului, şi totuşi îmi amintesc că mi-a făcut impresia unei tinere fragile, deghizate într-o femeie bătrână, sau prematur îmbătrânită. Avea ochii miopi şi un surâs încremenit pe buze, de neclintit: aveai impresia că surâsul acela se aşezase de foarte multă vreme pe buzele ei şi că murise între timp, dar nimeni nu observase, uitaseră să i-l ia de acolo. Purta o rochie neagră, cu paiete, şi ţinea o batistă în mână; avea părul alb, cu reflexe albăstrii destul de uimitoare. Ne privea prin lornionul

ei, care tremura uşor în dreptul ochilor.

— Nu vă deranjaţi, a spus Léonce. Am venit pentru domnul Saşa.

Lornionul a tremurat şi mai tare, la fel ca părul ei alb.

— V-am rugat totuşi…

— Am adus medicamentele.

— V-am rugat totuşi să nu mai veniţi aici. Sunteţi minor şi nu-mi permit să am necazuri cu poliţia. Dacă e vreo inspecţie şi vă găsesc în camera lui… Nu sunt franţuzoaică, nu am dreptul să ocup un loc de muncă. Mi-aş pierde pâinea de la gură, şi ce se va întâmpla atunci? Ştiu cum e poliţia, sunt oameni care văd răul peste tot. Îl acuză pe Saşa de nu ştiu ce apucături absurde, pe care fireşte că nu le are. Aş fi totuşi prima care ar şti dacă… Îi plac tinerii, atâta tot, îi aduc aminte de tinereţe. Dar oamenii sunt atât de rău intenţionaţi… Văd răul peste tot. În ce mă priveşte, nu văd răul niciodată. Cred că oamenii sunt foarte buni şi că răul e mai ales un efect al imaginaţiei.

A devenit brusc neliniştită, agitându-şi batista.

— Eu stau aici de vorbă, dar sunt clienţi care mă aşteaptă. Tot ce vă cer e să nu mai veniţi aici. Ştiu bine că aceste medicamente îi sunt indispensabile, vă sunt recunoscătoare şi o să plătesc cât e nevoie. Dar, dacă doriţi, aş putea trimite pe cineva sau aş putea veni chiar eu să le iau. Avem, de altfel, un mic apartament în oraş, am vrut să-i amenajez o căsuţă, un loc al lui… dar el insistă să locuiască aici, ceea ce e deja absolut împotriva regulamentului de poliţie. Ştiu bine că e un artist şi că nu poate fi vorba, în cazul lui, să se îmburghezească. Însă mă tem totuşi că atmosfera asta… e atât de sensibil, are atâta delicateţe sufletească…

O voce ascuţită, răguşită, din capătul scării a întrerupt-o brutal:

— Nina Ivanovna, unde-mi sunt medicamentele? De ce nu se duc să-mi aducă medicamentele? Vă previn, o să mă arunc pe fereastră!

Femeia şi-a înălţat lornionul şi s-a uitat în susul scării. Capul şi părul ei au început să tremure.

— Iată-le, Saşa, au sosit… vi le aduce sus imediat.

Ne-a adresat un surâs discret.

— Are nervii slăbiţi, sărmanul! Nu staţi prea mult… o să vă achit data viitoare.

Léonce a început să mestece o gumă.

— Îmi datoraţi deja plata pentru două livrări, să ştiţi.

— Data viitoare, data viitoare, vă promit. Mai lăsaţi-mă câteva zile… o să găsesc o soluţie. O să împrumut de la prieteni…

A dispărut în spatele uşii de sticlă şi am auzit o voce care zicea: „Şi-a lăsat acolo un picior şi un braţ, a fost o adevărată epopee“.

— Nu trebuie să te miri, mi-a spus Léonce, urcând scara. Sunt ruşi albi. La ruşii albi e mereu aşa, numai drame. Altfel, se plictisesc.

— Credeam că e englez?

— Nu se poate şti cu precizie ce e, o să vezi, a spus Léonce.

Scara se strecura aproape vertical printre uşile numerotate, în intimitatea îndoielnică a toaletelor, accentuată de zgomotul produs de apa robinetelor.

— Bună ziua, bună ziua! Mă bucur să vă văd. Voiam să mă arunc pe fereastră… Dar e închisă. Să nu mai vorbim despre asta. Nu-i aşa că scara e greu de urcat? Iată de ce nu ies niciodată. Niciodată! Stau aici… Rege al suferinţei mele! Ştiţi, reginei-mamă îi cer să urce scara asta de cel puţin treizeci de ori pe zi, sub diferite pretexte… Urât, de altfel. Cu inima ei, nu va rezista, e evident… Sunt un ticălos. Vedeţi, am curajul să-mi spun părerea, le zic oamenilor în faţă ce cred despre ei. Scuzaţi-mi ţinuta… am simţit dintotdeauna că am sufletul unei prostituate!

Purta un halat de damă din crep, care-i ajungea până la genunchi. Mânecile i se opreau în dreptul coatelor: dantela flutura pe braţele osoase, cu vene albăstrui. Purta în jurul gâtului o eşarfă subţire, verde ca sticla. Avea un chip osos, machiat, şi părul grizonant, lipit cu grijă de tâmple. Un nas de acvilă, cu nări care palpitau, avide, sprâncene epilate ca de clovn, pe care le ridica foarte sus, încreţindu-şi fruntea, iar chipul său de gigolo bătrân căpăta un aer vexat, indignat.

— V-am adus medicamentele, domnule Saşa, a zis Léonce.

Bătrâna creatură a apucat micul pachet: mâna îi tremura, degetele nu reuşeau să desfacă firul cu care era legat pachetul.

— În sfârşit! a exclamat el, cu vocea lui frumoasă de soprană. Nu e prea devreme: inspiraţia începuse să-mi lipsească. Îţi trebuie inspiraţie ca să trăieşti, domnilor. Ca să suporţi toate astea…

A făcut un gest larg cu braţul lui dezgolit. În camera vecină, cineva făcea

gargară, un pat scârțâia. Robinetele făceau și ele zgomot.

— …E nevoie, din când în când, de un mic întăritor. Fără el, te scufunzi în acest ocean de urâțenie. Vă rog, intrați.

A închis ușa în urma noastră. A reușit, în sfârșit, să desfacă pachetul, a luat o doză de praf alb și l-a prizat, aspirându-l profund în nările care palpitau.

— Ah! a exclamat el, cu ușurare.

S-a aruncat pe divan tăcut. Părea că așteaptă ceva, uitându-se cu o privire încruntată la ciucurele alb din vârful papucului, pe care-l zgâlțâia.

— Uite… a zis el. Sunt ca ciucurele ăsta. Hm? În fond, puțin îmi pasă.

Părea că a uitat de existența noastră și s-a cufundat într-o tăcere posacă. Semăna, stând așa pe divan, îmbrăcat cu halatul și încălțat cu papucii aceia frivoli, cu o caricatură, cu o injurie. Prezența lui era ca o bătaie de joc, ea însăși o insultă. Nu știu de ce, mă gândeam la tatăl meu și mă simțeam umilit, calomniat. Simțeam nevoia să plec de acolo, să ies din văgăuna aceea, din atmosfera aceea dulceagă și parfumată, plină de subînțelesuri deșănțate.

— Golit, a spus el, cu o voce stinsă. Sunt, domnilor, complet golit. Mă ia cu amețeală când mă gândesc. Nu văd nici cea mai mică fisură în acest vid… Nu e cu putință să evadez. Drogurile? Da… Evident, evident.

Camera era extrem de mică, dar înțesată cu mobile și obiecte. Mai erau, în afară de divan, o pianină, o măsuță de toaletă cu oglindă mare, ovală, aplecată în față, și un fotoliu de pluș, uzat și jumulit ca un câine bătrân; aproape de fereastra cu storurile trase, un paravan ascundea pesemne niște instalații sanitare, fiindcă de acolo se auzea sunetul scos de un robinet care nu se mai închidea bine. Pe fotoliu erau aruncate desuuri, un sutien, lenjerie de damă. Iar pe jos se afla o carpetă murdară pe care zăcea o pereche de ciorapi de mătase; deasupra divanului, era o oglindă, ce reflecta cu fidelitate tot ce se petrecea pe pat și care sfârșise prin a se crăpa în două. Pe perete – un portret în pastel al Doamnei de Pompadour. Pe masa de toaletă – o oglindă mică de mână, într-o ramă de argint masiv, peruci, bărbi false, gene false și creioane de machiaj. Un bec deasupra măsuței de toaletă lumina încăperea. Sașa era acum întins pe spate; îi vedeam numai nările dilatate și ciucurii de la papuci. Deodată, s-a ridicat puțin și s-a privit în oglindă:

— Înfundat, băiete? Definitiv înfundat, hm, ticălosule? Ca un şobolan! Cred, domnilor, că regele evaziunii, marele Darlington, este de data asta… definitiv înfundat.

Îşi lovea ritmic nările, aspirând profund.

— Ce vreţi, fiecare om este o Bastilie. Nu cu o barbă falsă reuşeşti să ieşi din tine însuţi fără să fii recunoscut. În fond, ceea ce ne-ar trebui nouă ar fi un alt mare 14 Iulie…

— Şi lecţia noastră, domnule Saşa? a întrebat încet Léonce.

Domnul Saşa s-a înviorat puţin.

— Adevărat, a zis el. Să facem puţin lecţia noastră. Poate că mă va ajuta să-mi schimb ideile. Zic bine: poate. Sunteţi gata? Hai să repetăm, atunci, să repetăm.

A închis ochii şi a declamat:

O, Romeo, Romeo! Wherefore
Art thou, Romeo?…

— În picioare, haideţi. Nu aşa, ridicaţi-vă. Respiraţi mai întâi profund, aşa… acum daţi-vă drumul, cele două versuri într-un singur suspin, dar să fie, domnilor, un suspin fără precedent în istoria înstelată a umanităţii. Ştiu bine, un suspin frumos e extrem de dificil. Trebuie să se audă, trebuie să se vadă, trebuie să se lase atins… Haideţi, încercaţi!

Am suspinat amândoi.

— Încă o dată!

Am mai suspinat o dată.

— Nici măcar nu ştiţi să suspinaţi. Şi vreţi să recitaţi Shakespeare!

— Doar ca să învăţăm engleză, a protestat slab Léonce. Nu venim deloc ca să învăţăm să suspinăm: ne descurcăm destul de bine şi fără dumneavoastră. Ce vrem e să învăţăm engleză. Auzim engleza toată ziua la cinema, dar nu înţelegem nimic. Învăţaţi-ne mai întâi cuvinte simple: o masă, un scaun…

Domnul Saşa a scos două-trei suspine ca la carte.

— Iată tineretul de astăzi. O masă, un scaun… ce platitudine! ce josnicie a sentimentului! Eu, la vârsta dumneavoastră, domnilor, aveam nevoie de stele ce cad, de pământul care se cutremură, de vulcani care erup, în timp ce

dumneavoastră… de un scaun, o masă!

A schițat un gest amplu, destinat să șteargă de pe suprafața globului toate scaunele și toate mesele prezente, trecute și viitoare.

— Nu, domnilor. Nu-i puteți cere așa ceva unui artist!

Dar a acceptat totuși, ca să-și plătească datoriile – a precizat –, să schimbe cu noi câteva fraze în engleză și am rămas o bună bucată de timp să ne perfecționăm pronunția în compania lui. „*A man*“, spunea el, sprijinindu-și un deget pe piept, „*a woman*“, și arăta peretele, dincolo de care se auzea un pat care scârțâia, „*a leg*“, își ridica halatul și își privea piciorul cu complezență. Noi repetam după el.

— Aveți noroc, copii: am cel mai bun accent din Stradford-on-Avon, nu încape îndoială. Știți, firește, că sunt specialist în Shakespeare? Într-o zi, o să vă arăt tăieturile mele din ziar: să-mi aduceți aminte, nu le am la îndemână! Ceva nemaiauzit! Dacă regina-mamă nu m-ar fi smuls artei mele, aș fi acum… ceva nemaiauzit! Absolut nemaiauzit!

Părea acum într-o dispoziție excelentă. Ochii îi străluceau ușor.

— Observați că nu-i port pică: mă iubește. Ei, da, așa e. Sunt ca voi: găsesc acest lucru absolut uimitor.

A luat o bomboniera de pe măsuța de la capul patului și ne-a întins-o:

— Luați un *marron glacé*. Le-am primit de la un admirator necunoscut. Primesc adesea flori, ciocolată… regina-mamă mi le aduce sus ea însăși. Lumea nu mă uită. Ar fi de-ajuns puțină publicitate… Un lichior?

Și-a turnat într-un pahar pentru periuțe de dinți.

— Da, perfect, are pentru mine o adevărată venerație. Multă vreme, n-am crezut așa ceva; dar nu încape îndoială, nu încape îndoială: mă iubește. Asta durează de douăzeci și cinci de ani. Și mă jenează mult. Să te gândești că există pe lume un sentiment adevărat, deseori descris, durabil, real, înțelegeți, real, pe care poți construi… înfiorător, intolerabil, un dezastru. Asta îți zdruncină întregul mod de a vedea lucrurile. Te confruntă cu ceva solid, cu ceva adevărat… Firește că m-am apărat. Am încercat totul ca să-mi demonstrez că nu mă iubea cu adevărat, că era un sentiment fals ca toate celelalte, ca o barbă falsă, ca o iluzie. Am ruinat-o de trei ori, de două ori cel puțin moral. Prima dată la Sankt-Petersburg, în 1908, avea șaisprezece ani când am făcut-o să-și părăsească familia, Murașkin, de viță nobilă, dar

bolşevicii au luat totul. În ce mă priveşte, dansam atunci într-un *café-concert*, nu e nici o ruşine s-o spun, debuturile mele artistice au fost foarte dificile. Am venit în Rusia în 1905, cu Lord Balmouth, care m-a părăsit, a plecat cu un cazac, dar asta e o altă poveste. Tristă, de altfel. Am ruinat-o a doua oară la Shanghai, după Revoluţie. Nu intru în detalii, teribil, ştie toată lumea, bolşevicii, bordelurile pentru marinari, trebuia să trăim, ea era foarte frumoasă. Ah, emigraţia, ce tristeţe…

A mai băut puţin lichior din paharul lui pentru periuţe de dinţi.

— Mai luaţi *marrons glacés*. Mă întreb ce m-aş face fără ea, aş crăpa de foame, e evident. La azilul pentru bătrânii tragedieni, ce oroare. Dacă n-o să ajung acolo, cu scara asta! Ce vreţi, ţin la libertatea mea, nu există artă mare fără libertate. Am principii. Da, am principii, nu credeţi că e absolut fantastic? Aşa, între bărbaţi?

S-a aşezat în faţa măsuţei de toaletă, a luat în mână oglinda, şi-a întins cu o mână pielea de pe gât, flască şi ridată ca o creastă de curcan, admirându-şi profilul.

— Am un profil bun pentru a juca *L'Aiglon*[4], a observat el. Nu vi se pare? Da, mi-a fost greu la început. Dar mai apoi, ce triumf!

4. Piesă de Edmond Rostand care se bazează pe viaţa lui Napoleon II.

S-a întors către mine, mi-a luat braţul.

— Veniţi să mă vedeţi într-o zi, când voi fi singur, micuţule, o să vă arăt tăieturile mele din ziare… John Barrymore mi-a spus în 1923, după proiecţia *Ultimelor zile ale oraşului Pompei*, eu îl jucam pe Pompei, firește, aveam o togă, o liră, o atitudine distinsă, în timp ce Roma ardea…

A tras perdeaua şi ne-a arătat cu un gest dramatic rue de la Huchette, unde oamenii stăteau la coadă la peşte.

— Barrymore mi-a spus: Extraordinar! Sunteţi o nouă Sarah Bernhardt!

A încheiat cu tristeţe, cu vocea lui frumoasă de soprană:

— Apariţia filmului cu sonor e cea care m-a ucis.

A tras la loc perdeaua, cu un alt gest teatral, ca şi cum voia în felul acesta să ascundă ochilor noştri tristul spectacol care fusese viaţa lui după apariţia filmului cu sonor. Şi-a lovit delicat nările şi a respirat zgomotos.

— Firește, îmi rămân relaţiile. Mi-am păstrat contactele. Îmi rămân la

Hollywood câteva prietenii solide, pe care pot conta până la capăt. Până la capăt! Într-una din zilele astea, o să evadez, pe cuvânt de onoare. N-am văzut nimic, nu știu nimic, o să ies din toate astea, o să fug de aici…

Apoi, cu degetul pe buze, făcând cu ochiul, complice:

— Firește, nici un cuvânt reginei-mamă! Ar face totul ca să mă împiedice. Dar am lăsat dispoziții, sunt pregătit!

Și-a fluturat brațul lui osos prin aer.

— Vă duc acolo, vreți? La Hollywood e nevoie de tinere talente… O să luăm vaporul la Southampton, o să depun flori, în trecere, la mormântul părinților mei…

S-a întrerupt, un moment, a clipit din pleoapele roșii, uimit fără îndoială că-și îngropase astfel, în trecere, părinții la Southampton. Unde naiba fuseseră oare îngropați? Avusese vreodată părinți? Își amintea vag ceva de genul ăsta. În sfârșit, mi-a mărturisit el mai târziu, păstrase amintirea unei maghernițe din East End și a unui sergent-major din regimentul britanic Royal Fusiliers care lovea cu brutalitate trupul unei femei dezbrăcate. Dar, în fine, nimic nu dovedea că era vorba de tatăl lui, poate că era doar un client.

— O să depun flori la mormântul părinților, la Southampton – gladiole –, sărmana mea mamă adora gladiolele. O să luăm vaporul – *Queen Elisabeth*, firește, ne facem relații, un poker mic din când în când nu refuz – toată lumea bună este acolo, familiile Gould, Goldwin, Warner Bros… perfect. Opt zile mai târziu, suntem la Hollywood. O să-l caut pe Siodmak[5], cu tăieturile mele din presă: „Dar cum așa, bătrâne, un rol, da, imediat!“ Nu unul cine știe ce pentru început, desigur, o siluetă, un simplu rol de figurație, cât să mă adaptez…

5. Robert Siodmak (n. 1900, Germania – d. 1973, Elveția) a fost un regizor german de origine iudaico-americană. Este cunoscut pentru seria sa de filme *noir* de la Hollywood pe care le-a regizat în jurul anilor 1940.

Se învârtea în gol, cu mica cutie de pudră în mână; regele evaziunii ieșea din el însuși, se strecura printre gratii, tatona pământul pe care să pună piciorul…

— Dar asta costă, e nevoie de bani.

A întrebat brusc, cu o timiditate neașteptată:

— N-aţi putea să-mi împrumutaţi o mie de franci?

Léonce a surâs şi şi-a scos portofelul din buzunar.

— Poftiţi, amuzaţi-vă.

— O siluetă acolo, dar bine plasată, câteodată nu e nevoie de altceva pentru a te lansa definitiv!

În scară, l-am întrebat pe Léonce:

— De ce se îmbracă aşa?

Léonce a ridicat din umeri, cu indulgenţă.

— Se crede femeie, mi-a explicat el, e mereu îmbrăcat aşa. Nu iese niciodată, stă tot timpul în văgăuna lui. Uneori, doar seara, coboară în sală, cu celelalte prostituate. Sunt mereu acolo soldaţi beţi, arabi ori senegalezi. Speră mereu că o să fie unul, beat turtă, care o să se înşele…

A scuipat.

— Mie îmi place Saşa. Sărmanul de el.

Am mers pe rue de la Huchette până la cheiuri. Ne-am trezit în faţă la Notre-Dame. M-am oprit să-mi aprind o ţigară. Vocea ascuţită a bătrânului tragedian îmi răsuna încă în urechi şi, în ciuda aerului curat, a cerului radios, continuam să văd în faţa ochilor corpul lui oribil, halatul de damă, ciucurii albi… Cum puteau exista asemenea oameni în lumea pentru care îşi dăduse viaţa tatăl meu? Am tras puternic fumul în piept. Notre-Dame se ridica masivă în faţa noastră şi părea să se piardă în nori. Nu intrasem niciodată într-o biserică. Tatăl meu nu cred să fi fost credincios, cel puţin aşa presupun: nu vorbise niciodată în faţa mea despre Dumnezeu sau religie.

— Mă întreb cum arată în interior o biserică?

— N-ai vizitat niciodată o biserică?

— O, am văzut o mulţime, desigur, dar numai pe din afară.

— Vino, a zis Léonce pe un ton protector, o să-ţi arăt.

Am intrat; înăuntru era frig şi întuneric, câteva persoane erau aşezate în genunchi în faţa altarului. Mirosea a trecut în locul acela, am decretat eu, nu era modern, aveam impresia că scotocesc în sertare vechi. Oamenii aveau aerul absent şi stăteau nemişcaţi, ca şi cum s-ar fi temut să nu alunge ceva anume.

— Se roagă, a explicat Léonce. Eşti catolic?

— Habar n-am. Nu l-am întrebat niciodată pe tatăl meu ce sunt.

— Nu ţi-a spus niciodată?

— Nu.

— Ia spune, nu ţi-a lăsat mare lucru tatăl tău, a zis Léonce.

— Nu mare lucru, am recunoscut. Dar ce vrei, nu e vina lui, n-a avut timp. A fost ucis prea devreme. În fond, a fost dus de nas.

— Şi încă cum, a zis Léonce.

— Dar nu părea să bănuiască nimic, am suspinat eu. Părea mulţumit când venea să mă vadă. Părea că ştie ce face. Nu era un prostănac, să ştii. Era învăţător. Doar că a primit glonţul ăla în ochi şi n-a avut timp să se ferească. Dacă nu se întâmpla asta, m-ar fi învăţat cu siguranţă o mulţime de lucruri.

Am tăcut amândoi.

— Tot aia e, nu ţi-a lăsat mare lucru, a repetat Léonce.

A ezitat.

— Chiar crezi că totul se sfârşeşte după aceea? a întrebat el brusc.

— Ei, fir-ar. I-am văzut trupul neînsufleţit.

— Nu asta vreau să spun…

— Dar ce?

— Mă rog, nu ţi se pare amuzant că totul se opreşte într-o zi dintr-odată – hodoronc-tronc – şi că toate lucrurile după care ai râvnit le-ai făcut degeaba?

— Ba nu degeaba, m-am auzit spunând.

— Cum aşa, nu degeaba? Şi pentru ce atunci?

Am ezitat o clipă. Ceva se trezea în mine, încetul cu încetul, îmi revenea o amintire, şi am răspuns aşa cum reciţi pe de rost o frază de care-ţi aduci brusc aminte, dar încă nu i-ai priceput sensul:

— E pentru ceilalţi.

— Cum adică pentru ceilalţi? s-a indignat Léonce. Ce vrea să spună asta? Îţi baţi joc de mine? Pentru ceilalţi!

A vrut să scuipe, dar s-a oprit în ultimul moment, din respect pentru locul în care eram.

— O, habar n-am, m-am apărat eu cu voce pierită. E o idee a tatălui meu.

— Cred că tatăl tău era şi mai sucit decât mi-am închipuit, a zis Léonce.

A continuat să bombăne încă o vreme, mestecând gumă. Apoi a tăcut şi s-

a apucat să reflecteze.

— Nu ți-a explicat niciodată ce voia să spună prin asta?

— Nu.

— Ce imbecil, totuși!

— Nu-i vina lui…

— Cum adică nu-i vina lui? O fi poate a ta?

— Nu țipa așa.

— Pentru Dumnezeu, trebuie să mai fie totuși altceva undeva în afară de piața neagră și cinema, hm? Altceva decât… Habar n-am. Trebuie să existe undeva.

— Ce anume?

— Altceva! Altceva, înțelegi. Altceva!

— Ți-am spus să nu mai țipi.

— Tatăl tău ar fi putut totuși să-ți explice. În loc de asta, s-a dus la luptă să fie ucis, pa și la revedere, și acum hai, micuțule, descurcă-te singur… Era necesar să facă asta? Spune-mi, era necesar?

— Nu știu. Poate că era necesar.

— Așa, apără-l, a bombănit Léonce.

Îl priveam uimit: tremura de furie. Am ieșit din catedrală, în plin soare, în lumină. Dar Léonce nu reușea să se calmeze.

— E pentru ceilalți, auzi! a mormăit el, cu mâinile în buzunare, ridicând din umeri. Pariez pe ce vrei tu că nici el nu știa ce voia să spună…

Am mers pe cheiuri spre Concorde. Era cald. Paltonul meu din păr de cămilă era prea mare pentru mine și mă incomoda. Nu purtam pălărie de obicei și nu mă simțeam în largul meu. Pantalonii erau prea lungi și prea largi, măturau trotuarul. Aveam impresia că oamenii mă priveau surâzând; între fularul galben, înfoiat, care-mi ajungea până la buze și pălăria care-mi cădea pe ochi chipul meu abia se zărea. Prin fața institutului, am auzit un domn care-și purta decorațiile pe piept spunându-i soției lui, după ce am trecut pe lângă ei, cuvântul „deșănțat“ și încă ceva ce n-am putut înțelege. Mă simțeam foarte nefericit.

— Eu aș vrea să mă fac medic, a declarat pe neașteptate Léonce. Am văzut un film cu Gary Cooper… Așa poți salva viața la o mulțime de oameni. Ești cineva.

— Eu aş vrea mai degrabă să mă fac învăţător, ca tata, am mărturisit, la rândul meu. Doar că n-o să mă duc să mor în Rezistenţă, când se vor întoarce nemţii.

— Crezi că o să se mai întoarcă? s-a mirat Léonce.

— O, da, se întorc mereu.

Léonce a clătinat din cap.

— Ce ţară ciudată, a exclamat el.

Am reflectat la asta o clipă, privind cum curge Sena.

— Ştii, am nişte idei, a spus Léonce. Aş vrea să-ţi vorbesc serios. Am început amândoi cu stângul. Trebuie ca lucrurile să se schimbe. N-o să devenim cineva lucrând pe piaţa neagră. Nu e o meserie serioasă. Merge ca să-ţi câştigi pâinea, dar nu-ţi va da niciodată o… o personalitate, mă rog, înţelegi ce vreau să spun.

— Yep.

Acum ziceam mereu „Yeah“ sau „Yep“, ca în filme.

— Uite, m-am gândit mult la chestia asta, o să-ţi spun care e părerea mea. În loc să facem asta încetul cu încetul, avem tot interesul să dăm o lovitură mare, una adevărată, şi apoi să ne retragem. Am putea să o ştergem în America şi s-o luăm de la zero, e o chestiune de bani. Au universităţi faimoase în America, bine-cunoscute. Ai văzut *College Girl*? Extraordinar! Am putea să ne instruim şi am deveni cineva. Nu e prea târziu. Ţi se pare o prostie ce spun?

— Nu, de ce…

— Am aproape şaisprezece ani, ştiu că e o vârstă, dar, în sfârşit, încă se poate să recuperez. Nu?

— Sigur, sigur…

— Mai putem încă să învăţăm o mulţime de lucruri. Îţi spun, au universităţi speciale pentru „veterani“. E suficient să plăteşti şi se ocupă de tine.

— Yep.

— O să plătesc cât e nevoie, nu-mi pasă. Mai ales aş vrea să ştiu să scriu cum trebuie. Să ştiu să compun o scrisoare frumoasă unei fete. Apoi o să mă fac medic sau inginer-şef. Depinde.

— Yep.

— Poate că o să râzi, dar aș vrea să devin un tip ca lumea, un binefăcător public. Știi, ca tipul ăla din America, cel care face numai fapte bune tot timpul, întruna, spitale, chestii din astea…

— Rockefeller.

— Mă rog, înțelegi ce vreau să spun. Ești de acord cu mine?

— Yep.

— Atunci îți propun să dăm marea lovitură. Firește, nu imediat. Nu ne ajută fizicul. Părem prea tineri. Nu speriem pe nimeni. Dar ce mai, peste încă un an, o să îmbătrânim și noi, până la urmă. N-o să avem mereu șaisprezece ani.

— Cu puțin noroc, i-am răspuns. Cu puțin noroc.

XI

Dar la cincisprezece ani nu îmbătrânești repede. Degeaba îmi cumpărasem vestoane care-mi coborau până la genunchi, degeaba îmi ascundeam bărbia imberbă după fulare ostentative, degeaba luam o figură virilă cu țigara în colțul gurii și, pentru și mai multă siguranță, îmi ascundeam fața în spatele unei perdele de fum, căci nu păcăleam pe nimeni. Nu mă simțeam în largul meu decât ascuns în fundul unei săli întunecate. Ghemuit în întuneric, scoteam un suspin de ușurare, uitam de mine și urmăream cu o privire plină de admirație, pe ecran, aventurile adevăraților bărbați. Seara, Josette mă lua aproape întotdeauna la o petrecere. Îi plăcea enorm să danseze și mă obliga să-i fiu partener; foarte speriat, plonjam curajos cu ea pe pistă, mă învârteam în cerc, în jurul ei, în jurul meu, repede, repede, îmi pierdeam complet capul, muzica se oprea, dar eu continuam să mă învârt ca un câine în jurul propriei cozi, era vorba de *jitterbug*, nu trebuia să te oprești deloc, nu trebuia să vezi chipurile din jurul tău, încă un mic salt, o răsucire de gambă, îmi prindeam picioarele în pantalonii mei largi, mă agățam nebunește de papionul uriaș care mă strângea de gât și nu voia niciodată să stea drept, complet abrutizat de fumul din sală și de piruetele dansului, întrebându-mă uneori, într-un scurt moment de luciditate, ce făceam acolo, de ce mă învârteam așa în mijlocul

pistei, ca un titirez, ce joc era acela în care jucam. Era de ajuns, de altfel, ca un băiat mai îndemânatic decât mine să apară pe pistă pentru ca Josette să mă părăsească şi să înceapă imediat să se învârtă cu el; mă întorceam atunci trist în colţul meu, deconspirat, învins, încă o dată, nu eram la înălţime, îmi beam trist ginul care îmi ridica moralul, aranjându-mi cu o mână tremurătoare nefericitul papion, care nu stătea niciodată drept. Iubirea aceasta mută şi imploratoare pe care o purtam peste tot în urma ei nu-i inspira, de altfel, lui Josette decât o curiozitate amuzată şi vag compătimitoare. În ciuda umerilor mei voluminoşi, a aerelor mele de dur, a tăcerilor mele virile, întrerupte numai din când în când de câte un „Yep“ bine plasat, privirea de căţel fidel pe care o înălţam spre ea, din clipa când apărea, mă trăda imediat. Nu stătea prea bine cu sănătatea. Avea adesea „gripă“ şi tuşea mult. Avea ceva în gât, explica ea între două ţigări, vocea ei devenise mai răguşită încercând s-o imite pe Lauren Bacall. Nu era grav. Dar eu mă simţeam cuprins, văzând-o, de o compasiune bizară, de o nevoie imperioasă de a o apăra, de a o proteja şi habar n-aveam că această tandreţe mă apropia mai mult de vârsta adultă şi de adevărata virilitate decât toate aerele de dur pe care încercam zadarnic să le afişez. Nu ştiam, de altfel, să-mi exprim această tandreţe în cuvintele unui bărbat. Filmele pe care le vedeam nu mă ajutau în nici un fel, nu ştiam deloc cum să traduc „*honey*“ sau „*sugar*“ sau „*sweethart*“ în franceză, era o tâmpenie, suna rău, nu mai era interesant. Nu puteam totuşi să-i spun „iubito“ ca unei gâsculiţe. E amuzant, m-am gândit atunci, franceza nu e totuşi urâtă ca limbă, e mai degrabă plăcută, numai că-i lipsesc cuvintele care exprimă iubirea… Uneori, afecţiunea aceea de moluscă pe care i-o purtam o înfuria pe Josette.

— Ascultă, Lucky, nu-mi plac filmele mute, îmi zicea ea. Îmi place să le aud muzica! Nu ştii să spui: te iubesc?

— Te iubesc, mormăiam în ţigară. Eşti mulţumită acum?

Ea aştepta, cercetându-mă cu un ochi critic.

— Asta-i tot? Nu mai spui nimic? Gata, ai terminat?

— Te iubesc, ce vrei mai mult?

— Ia te uită ce băiat de la ţară! E tot ce poţi să spui?

Îmi aduceam aminte vag de fermiera din Véziers care îşi certa mereu vaca, Fernande, pentru că nu dădea suficient lapte. O, cât de umilit mă

simțeam! Degeaba îmi ascundeam fața în spatele unei perdele de fum, era atât de evident!

— Sărmanul meu băiat, zicea Josette, nu e vina ta că n-ai nimic în vintre.

— Cum adică n-am nimic în vintre? mă indignam ușor.

— Nu ești făcut pentru sentiment, asta-i tot. N-ai glandă pentru asta.

— Ce n-am?

— Glandă. Acolo se găsesc hormonii care îți dau sentimentul. Un tip ca Humphrey Bogart are glandă, la fel și unul ca Cary Grant. Dar tu n-o ai. Nu-i din vina ta. Așa te-ai născut. Sărmanul băiat, se înduioșa ea.

Îmi mângâia părul, cu un gest matern.

— O, mă descurc, ziceam eu.

Dar eram complet înlemnit, copleșit de groază. Of, poate că e adevărat, mă gândeam, poate că n-am glandă. Și totuși…

— Câteodată te poți vindeca, mă consola ea. Sunt medici care fac asta în America. Îți lipesc glanda unei maimuțe, și brusc devii sentimental.

Într-o seară, intrasem în camera ei să caut o revistă de cinema, Josette era culcată și bea rom cald cu aspirină, ca să-și îngrijească „vocea“. Ochii îi străluceau ușor. Părul ei roșcat părea o veveriță tandră, ațipită lângă obrazul ei, pe pernă.

— Lucky…

— Yep?

— Îți plac?

— Yep.

— Privește…

Își descheiase pijamaua și-mi arăta sânii ei albi, palpitând: părea să țină în mâini doi porumbei captivi.

— Sunt frumoși?

Mi se pusese un nod în gât și n-aveam nici măcar puterea de a spune „Yep“.

— Ai zice că-și vor lua zborul, Lucky…

Mă străduiam să înghit ceva ce nu voia să alunece pe gât.

— Vino aici…

M-am apropiat de ea și m-am așezat pe pat, cu țigara atârnând stupid între buze, care mă făcea să lăcrimez cu un ochi. Îi priveam sânii. Nu

îndrăzneam să-i ating. Dar nu știu de ce, simțeam nevoia să-i apăr…

— Lucky…

— Yep.

A zâmbit, și-a întors capul într-o parte, mișcându-și părul, și s-a răsucit ușor în pat. I-au tresăltat și sânii. A suspinat trist. Au suspinat și ei.

— Nimic. Ești prostuț…

M-a prins de păr. Simțeam căldura pe care o emanau și îi vedeam atât de aproape, atât de aproape de mine încât aș fi putut să-i ating cu buzele.

— Lasă țigara… O, ce prostuț ești!

M-a împins înapoi.

— Ești prostuț, a repetat ea. Dar eu te iubesc.

Nu îndrăzneam să mă mișc, mi-era teamă să nu-i fac să fugă. Așteptam să-mi spună ce trebuia să fac.

— Du-te acum. Hai, du-te.

Am plecat. Am intrat în camera mea și m-am aruncat pe pat.

— Ce ai? m-a întrebat Léonce.

— Nimic.

— S-a întâmplat ceva?

— Nu.

— Ai o figură! a exclamat Léonce.

Josette manifesta din nou față de mine atitudini materne, trecându-mi mâna prin păr și numindu-mă „sărmanul ei băiat“.

— Și glanda? mă întreba ea uneori. Crește?

Într-o seară, n-am mai rezistat. Am luat-o de braț.

— Vino, i-am zis.

A încercat să-și elibereze mâna. Dar o țineam strâns.

— Unde vrei să mergem la ora asta?

— La cinema, i-am răspuns.

— Dă-mi drumul, Lucky, ești nebun?

Am tras-o după mine în stradă. A încercat să reziste la început, apoi a renunțat, totuși impresionată. O țineam strâns cu brațul și o împingeam în fața mea. Chipul îmi era acoperit de sudoare și inima îmi bătea atât de tare în piept, încât eram uimit să văd că trecătorii nu întorceau capul.

— Dar ce ai, ești dus? Unde mergem?

— Nu-ți face griji, i-am zis eu.

Îmi simțeam genunchii tremurând și înmuindu-se. Mi-am pus o țigară între buze. A început și ea să tremure.

— Lucky, mă strângi de mă doare!

Mă agățam de brațul ei, ca să nu cad. Aveam gâtul uscat și făceam eforturi spasmodice să-mi înghit inima, care încerca constant să-mi urce în gât. Am avut totuși prezența de spirit de a nu alege un loc prea frecventat, nici prea aproape de strada pe care locuiam. M-am oprit, în cele din urmă, în fața unui bar de pe rue de Niort în care nu era nimeni. O clipă am simțit impulsul de a o lăsa pe Josette acolo și de a fugi, dar m-am abținut la timp.

— Hai, vino… m-am bâlbâit eu.

Barul era pustiu și prost luminat. Patroana se afla în spatele tejghelei și aranja timbre poștale. Am împins-o pe Josette spre casă și am înaintat.

— Un pachet de țigări Balto, am spus.

Nu-mi aduc aminte să-mi fi auzit vocea, dar Josette m-a privit cu neliniște. Am simțit cum o picătură de sudoare aluneca din pălărie și se pierdea de-a lungul gâtului.

— Poftim, a zis femeia.

A așezat pachetul de țigări în fața mea. M-am gândit că trebuia să mă uit în spate ca să mă asigur că nu intra nimeni, dar n-aveam puterea să întorc capul. Am scos, cu mâna tremurătoare și umedă de transpirație, Mauserul din buzunarul drept al pardesiului. Mâna îmi tremura prea tare, a trebuit să-l sprijin de tejghea. Femeia tocmai lipea un timbru poștal. Deschisese gura, scosese limba și o apropia de timbru. A rămas așa, cu limba scoasă și cu timbrul în aer, cu ochii măriți, fixați prostește pe țeava pistolului. În capul meu s-a lăsat ceața, nu mai știam ce voiam, voiam numai să ies de acolo, să fug și să nu mă mai opresc, dar m-am auzit strigând deodată:

— Chibrituri, repede!

Femeia a pus o cutie de chibrituri în fața mea, peste pachetul de țigări. O țineam în continuare pe Josette de braț, mă agățam de ea ca să nu cad. I-am lăsat brațul, am luat cele două pachete și le-am băgat în buzunar. Apoi am luat-o din nou pe Josette de braț și am târât-o spre ușă, mergând cu spatele. În stradă, mi-am recăpătat luciditatea, destul cât să n-o iau la sănătoasa. Am coborât la o stație de metrou și doar acolo, în mijlocul mulțimii, m-am

calmat puţin. Mi-am scos pardesiul, pălăria şi eşarfa de mătase, udă de transpiraţie. Mi-am aprins ţigara. Am suspinat adânc. Şi am privit-o pe Josette triumfător.

— Ei bine? Eşti mulţumită?

Era puţin palidă.

— Dragul meu, mi-a spus ea, dragul meu…

Acum ea îmi ţinea braţul. Ne-am sprijinit de un perete, complet epuizaţi şi unul, şi celălalt.

— Şi casa? m-a întrebat ea. De ce n-ai luat banii?

O, Doamne, mi-am amintit, e adevărat, uitasem ce era mai important. M-am redresat puţin. Mi-am plimbat ţigara, cu vârful limbii. Mi-am aranjat papionul. Şi am ridicat din umeri.

— O, ştii, era doar aşa, de principiu, i-am răspuns.

Isprava mea mi-a sucit minţile. Mă plimbam prin apartament cu aere de matador, şi l-am speriat atât de tare pe bătrân, băgându-i sub nas pe neaşteptate Mauserul, încât a fugit şi s-a închis în camera lui, de unde m-a boscorodit multă vreme, cu o voce plângăcioasă. Léonce, puţin gelos pe progresele mele, a făcut şi el câteva incursiuni rapide în restaurantele de pe Champs-Élysées; trebuia să se strecoare într-un vestiar, să înhaţe un palton sau o haină de blană şi s-o şteargă repede, fără să fie observat. Era un joc, un exerciţiu de abilitate şi de stil, un fel de artă pentru artă. L-am însoţit o dată sau de două ori. Jocurile acestea galante îl scoteau din sărite pe Vanderputte şi de fiecare dată când unul din noi aducea triumfător acasă un pardesiu distins sau un mantou parfumat, ridica braţele la cer, ne făcea în toate felurile, apoi ne smulgea haina din mâini şi fugea s-o încuie în camera lui. Chiar şi Josette părea impresionată de eforturile mele şi mi-a arătat ceva mai multă tandreţe. La cinematograf, când erau împuşcături, se strângea în mine şi se lăsa îmbrăţişată fără să protesteze; îmi petreceam braţul în jurul umerilor ei şi le priveam pe cele mai mari vedete, pe ecran, de la egal la egal. Deseori, în mijlocul unui *jitterbug* frenetic, în vreun club în care mă lua cu ea în fiecare seară, încetinea ritmul, îşi punea obrazul pe gâtul meu şi se sprijinea de mine cu tot corpul.

— Se învârteşte totul cu mine, murmura ea, ameţesc…

O conduceam la masă, clătinându-se, într-o atmosferă încărcată de fum,

care o făcea să tușească.

— Trebuie să am grijă de vocea mea, se neliniștea ea.

Acum lua lecții de canto. Uneori, când intram în camera ei, o găseam așezată pe pat, ținând pe genunchi păpușa-fetiș fără mâini, cu chipul negru și corpul pestriț; cânta, cu vocea ei îndepărtată:

Eram la Barul Mare din Centru
Când iubirea mea a intrat.
Avea un glonț în burtă
Purta costumul lui frumos de vară.
Pe o măsuță de cafea
Zace iubirea mea…

Apoi își ștergea încet ochii.

— Cât e de frumos, zicea ea. Îmi place mult poezia.

XII

UNRRA[6] închiriase garajul care se afla în curtea imobilului nostru și instalase acolo un depozit de medicamente. Bineînțeles, ca întotdeauna în astfel de cazuri, am fost ultimii care și-au dat seama. Într-o după-masă, Vanderputte stătea în salonul cel mare, în fața portretului papei care-l privea din rama lui, cu degetul ridicat ca pentru a-și da binecuvântarea; bătrânul se așeza mereu în acest fel, cu spatele întors la marea oglindă aurită a șemineului; nu suporta să vadă o oglindă. Cu pledul pe spinare, tocmai făcea o pasiență.

6. Agenție internațională care a funcționat între 1943 și 1947, al cărei scop era să ajute victimele celui de-al Doilea Război Mondial.

— Miroase a ceva, a constatat el deodată.

A rămas nemișcat, cu cartea de joc în mână, și și-a mișcat mustățile privind fix la papă.

— Ah, ah, miroase bine, a zis el.

S-a ridicat, a alergat la fereastră și a deschis-o.

— Eter etilic? Ia te uită! Léonce, du-te să vezi ce e.

Léonce s-a dus să cerceteze şi s-a întors cu veşti senzaţionale. Garajul era pe cale să fie umplut cu medicamente, erau acolo milioane de medicamente – numai în trecere văzuse o mulţime de fiole de insulină. Un recipient care conţinea eter etilic căzuse din camion, lichidul se scursese în curte şi aşa se explica mirosul.

— Băieţi, a spus Vanderputte, e ca un semn ceresc pentru noi!

A început imediat să se agite, s-a învârtit în cerc prin cameră, apoi s-a avântat pe scară în jos, a alergat el însuşi în curte, a urcat din nou, a mai coborât o dată, parcă întinerise cu cincizeci de ani.

— E plin de bunătăţuri, ne-a anunţat el, lingându-şi degetele, e acolo iod, ulei camforat, sulfamide bune… trebuie să facem ceva! Nu putem lăsa aşa ceva acolo, e o adevărată risipă!

De fiecare dată când un camion intra în curte, bătrânul se repezea pe scară, cu coşul de gunoi în braţe, sub pretextul de a-l goli.

— Medicamente pe bază de arsenic! aproape că gemea, întorcându-se de jos. Concentrat de opiu… o avere!

Emoţia, dorinţa pe care o resimţea dădeau vocii sale un accent plângăcios. Lacătul garajului era extrem de simplu şi am făcut repede o cheie falsă, dar exista un paznic de noapte, ceea ce complica lucrurile. Vanderputte i-a studiat obiceiurile şi a descoperit că lipsea în general între ora unsprezece şi miezul nopţii, ca să meargă să bea un rom înainte de culcare. În fiecare seară, la ora unsprezece, Vanderputte, Léonce şi cu mine coboram scara cu paşi furişaţi, fără să aprindem vreo lumină; eu stăteam de pază în faţa porţii, Vanderputte şi Léonce pătrundeau în garaj şi ieşeau după cinci minute, cu coşul de gunoi plin de flacoane, tuburi, fiole: Vanderputte prefera să „sustragă din stocuri puţin câte puţin“ în loc să facă o razie mare, care ar fi fost imediat observată. Medicamentele se înghesuiau în apartamentul nostru, ne umpleau paturile, ajungeau până pe dulapuri. Paznicul garajului a sfârşit, în cele din urmă, prin a fi arestat, dar n-au putut găsi nici o dovadă împotriva lui, lucru care a uşurat considerabil conştiinţa lui Vanderputte. După ce l-au arestat, am fost nevoiţi să încetăm totuşi expediţiile noastre lucrative, dar aveam deja, în acel moment, mai mult de cinci mii de flacoane de vitamine, mii de fiole de insulină şi de morfină, ca

să nu menţionez decât produsele cele mai cerute pe piaţă. Nu le plasam, de altfel, decât în cantităţi mici, pentru a nu atrage atenţia şi pentru a nu face să scadă preţurile. Afacerile noastre prosperau. Léonce a cumpărat un Citroën Traction Avant[7] pe numele lui Vanderputte, în care bătrânul a refuzat, de altfel, energic să se urce. Era epoca „bandei de gangsteri cu Citroën Traction Avant“[8] şi Léonce era pasionat de isprăvile lor, pe lângă care mica noastră afacere era, zicea el, „nimica toată“. De fiecare dată când citea în ziare descrierea unui atac al bandei, îşi dezvelea dinţii înnegriţi într-un zâmbet larg şi spunea, cu mândrie patriotică:

7. Citroën Traction Avant este un automobil produs de Citroën între 1934 şi 1957. Istoria lui e legată, în memoria colectivă, de perioada ocupaţiei, fiind, rând pe rând, maşină a Gestapoului şi simbol al Rezistenţei. A fost şi maşina preferată a gangsterilor, în epocă.

8. „Le Gang des tractions avant“ a fost o bandă de gangsteri a anilor de după război, specializată în jafurile armate.

— Sunt totuşi tipi formidabili şi la noi!

Eu ştiam să conduc – era unul dintre cele câteva lucruri pe care le învăţasem de la tatăl meu, atunci când venea să mă vadă cu camionul, cu puţin timp înainte de eliberare. Dar îmi lipsea practica, şi Léonce mă lăsa de bunăvoie la volan.

— Haide, distrează-te. O să-ţi fie întotdeauna de folos.

Ieşea deseori cu mine, ca să vadă dacă „chestia mergea“. Cu ţigara în colţul gurii, mă aşezam la volan, traversam Parisul, părăseam oraşul şi băgam viteză pe şosele. Zâmbeam, strângeam volanul cu o mână neglijentă şi, în vreme ce asfaltul cenuşiu dispărea sub roţile mele, auzeam din toate părţile focuri de armă, depăşeam maşini de poliţie înţesate de agenţi care încercau să-mi bareze drumul şi pe care-i împingeam, cu o lovitură de aripă bine calculată, în şanţ; treceam peste baraje, sub gloanţele mitralierelor. Frontiera era aproape, în câteva secunde vom fi la adăpost. Lângă mine nu era Léonce, ci Josette. Urma să cumpărăm o fermă şi să creştem animale; aveam să-i împiedic pe toţi hoţii de turme care încercau să se aventureze pe această parte a lui Rio de la Plata. Purtam o pălărie largă şi pantaloni de piele, iar mânerul pistoalelor mele era incrustat cu perle. Uneori totuşi, pentru mai multă emoţie, mă lăsam atins de un glonţ direct în inimă şi

muream în braţele lui Josette, în timp ce ea îşi ducea încet cuţitul la inimă. Alteori, ea era cea care murea, lovită mortal, iar eu săream în aer, împreună cu şeriful şi cu toată banda rivală, vinovată de toată tărăşenia. Sau sufeream un accident îngrozitor, şi ea rămânea desfigurată pe viaţă, dar eu continuam s-o iubesc, o luam de soţie, fiindcă n-o iubeam doar pentru felul în care arăta, ci pentru tot. Sau nu era desfigurată, ci doar îşi pierdea vederea, din cauza emoţiei, dar rămâneam alături de ea, firește, şi-i citeam cu voce tare din cartea în alfabet Braille, special pentru orbi.

— Haide, haide, puştiule, încetineşte puţin, spunea atunci Léonce.

Încetineam cu părere de rău şi mă întorceam spre oraş.

Mi-am făcut rost de un certificat de înmatriculare şi de acte false în regulă. Uneori, încercam să-mi împlinesc visul şi îi ceream lui Josette să vină cu mine să facem un tur cu maşina.

— Nu-mi place natura, zicea ea, te murdăreşti.

Sfârşeam totuşi prin a o convinge, în ciuda repulsiei ei pentru ieşirile în aer liber.

— Ai viteză, repeta ea admirativ. Ce viteză ai!

Apăsam tare pe acceleraţie. Ea se strângea uşor în mine. Mă afundam în pădurea de la Fontainebleau.

— Nu ţi-e frică?

— Nu mi-e frică de nimic, o asiguram eu.

— De nimic? Şi dacă m-aş îmbolnăvi de plămâni şi aş muri, ca în *Dama cu camelii*?

— Ştii, în viaţă, totul se sfârşeşte mereu cu bine, spuneam. Nu e ca în filme.

— Răspunde-mi, Lucky. Dacă m-aş îmbolnăvi de plămâni?

Ştiam exact ce trebuia să-i spun. Intram în joc.

— Te-aş îngriji, aş da o mare lovitură şi cu bani, ştii, poţi face orice. Aş căuta un mare specialist ca să te trateze. Aş aduce cu avionul pe cel mai mare specialist din America, şi el te-ar salva, la sfârşit. Eşti mereu salvat la sfârşit, în astfel de cazuri.

— Şi dacă specialistul tău se îndrăgosteşte de mine?

— Nu-i voi permite.

Josette reflecta, cu sprâncenele încruntate. Vântul îi răvăşea părul roşcat,

singura pată de toamnă în tot verdele din jur.

— Și dacă-ți spune: o voi salva, OK, dar după aceea va fi a mea?

— Nu voi lăsa să se întâmple asta.

— Și atunci, cum, mă vei lăsa să mor?

— Nu te voi lăsa să mori, ce prostuță ești. Îi voi spune că e OK pentru mine. Și apoi, după ce te va salva, îl dăm afară.

— Și dacă e mai isteț de atât și vrea să mă mărit cu el înainte? spunea ea cu un aer triumfal. Înainte să mă trateze! E un viclean, să știi.

Încetineam puțin. Era imposibil să rezolvi o problemă atât de delicată la viteza aceea. Firește, știam foarte bine unde voia să ajungă. Ultimul film pe care-l văzuse era *Asigurare de moarte*.

— OK, spuneam. Te ia de soție, și apoi îi fac vânt. E simplu. O să găsim un truc ca să-l lichidăm fără să lăsăm urme. Ca în *Asigurare de moarte*.

Mă privea cu suspiciune.

— În *Asigurare de moarte*, eu sunt, în fond, cea care pune la cale totul. Și apoi Fred MacMurray e prins la sfârșit. Mărturisește tot.

— E un idiot, am asigurat-o. Eu n-o să spun nimic. Poți dormi liniștită.

Mi-a înconjurat gâtul cu brațele și m-a sărutat. A fost cât pe ce să intru într-un copac. Nu se întâmpla prea des să-mi arate semne de afecțiune. Am suspinat. Însă acum m-am gândit, tocmai omorâsem pentru ea și mă descotorosisem de cadavru fără să las urme…

Josette era însetată de eroism.

XIII

Mă duceam deseori să-l văd pe marele tragedian de pe rue de la Huchette. Exercita asupra mea o fascinație stranie, mă speria întru câtva, mă atrăgea și-mi repugna în același timp; privind în urmă, regăsesc în toate acestea astăzi o parte considerabilă de superstiție. Era, în fața casei noastre, pe rue Madame, o librărie și în vitrină o păpușă oribilă se legăna la capătul unei sfori printre cărțile de artă și de arheologie. O etichetă lipită pe micul monstru spunea: „Fetiș din Nouvelles-Hébrides. Aduce noroc“. Adesea, traversam strada special pentru a-l privi. Avea un chip negru, înfășurat în

bandaje şi străbătut de puncte roşii, verzi şi albastre, corpul lui din piatră era pictat în culori tandre, pale; braţele, rigide şi invizibile, ascunse sub pânze multicolore, nu aveau mâini şi se terminau cu nişte capete de lemn ascuţite, ce semănau astfel cu nişte cotoare rupte de mătură. Fetişul acesta era atât de urât, atât de absurd, încât am simţit imediat, şi înainte să fi citit eticheta, că trebuie să fi existat, între el şi viaţă, o complicitate profundă, ascunsă, şi că acela care-l deţinea pe unul, o deţinea şi pe cealaltă. Aşa că l-am cumpărat într-o zi şi i l-am oferit lui Josette, care l-a privit mai întâi îndelung, fără să spună nimic.

— Aduce noroc? a întrebat ea, într-un final.

— Vezi bine, scrie pe etichetă.

N-a îndrăznit să pună în discuţie o dovadă atât de decisivă şi a păstrat fetişul pe pat, ca pe o păpuşă… Şi cred că Saşa Darlington îmi apărea, tot aşa, ca un soi de fetiş, un fetiş viu, care se ascunde într-o cămăruţă de pe rue de la Huchette şi îşi disimulează cu grijă jocul, iar acest joc constă în a trage sforile care hotărăsc destinul oamenilor. Nu puteam să-mi explic altfel: era prea urât şi prea respingător… Aveam cincisprezece ani şi o nevoie imperioasă de a crede în ceva; vreme de multe luni, am crezut astfel în Saşa Darlington. Nu mă duceam niciodată să-l văd cu mâinile goale şi îi făceam mereu mici cadouri, ofrande: ţigări americane, ciocolată, după care se dădea în vânt, sau chiar un ludovic de aur, şi uneori, noaptea, când insecta aceea mă rodea pe dinăuntru şi nu mă lăsa să dorm, încercam să găsesc o explicaţie haosului care mă înconjura şi îl invocam pe bietul Saşa, îi adresam rugăciuni şi îi ceream să-mi acorde protecţia. Bătrânul crai nu cred că bănuise niciodată impresia profundă pe care mi-o făcuse, dar îmi accepta ofrandele ca fiind cu totul fireşti, cu demnitatea unei mari doamne, şi a sfârşit chiar prin a deveni foarte exigent şi prin a mă costa destul de scump. Era, fără îndoială, convins că admiram în el „marele actor de film mut“; îmi vorbea, de altfel, în mod constant despre Hollywood şi despre prietenii săi, „Euphrate Cohen, marele grec Papadopoulos şi dragul de Mackintosh Fine“, cu o asemenea convingere încât îmi apăreau constant în visele mele, toţi trei mici, chei, obezi şi fumând trabucuri; i-am vorbit despre acest vis lui Saşa, care a început să strige, ridicând foarte sus arătătorul şi sprâncenele pensate:

— Aşa e, aşa e, nu s-au schimbat nici un pic. N-aţi remarcat cumva dacă Euphrate Cohen mai avea câinele cu el, un frumos ciobănesc german, fioros la înfăţişare, dar în fond cu o inimă de aur?

Nu, nu remarcasem dacă Euphrate Cohen mai avea câinele cu el, dar în noaptea următoare l-am visat din nou, şi de data asta îşi adusese şi câinele, şi chiar era un ciobănesc german, ceea ce demonstra, dacă mai era nevoie de dovezi, că marele tragedian nu minţea niciodată. I-am povestit lui Saşa, a doua zi, despre noul vis, dar a părut foarte uimit şi m-a întrebat „ce câine?“, ridicându-şi sprâncenele foarte sus. Cred că începeam să ţin la el cu adevărat. Îmi era-de ajuns, urcând scara, să aud la numărul 16 de la etajul trei o voce frumoasă de femeie declamând:

Nu! Ducele de Reichstadt, vlăstar împărătesc,
Nu piere de otravă,… de zbucium sufletesc![9]

9. Edmond Rostand, *L’Aiglon*, în româneşte de I.C. Aslan, Editura „Viaţa Românească“, Bucureşti, 1920, p. 111.

ca să mă simt mai puţin singur. Saşa avea mania deghizării şi îşi compunea nişte figuri înspăimântătoare, care trezeau admiraţia fetelor din casa de prostituţie. Numea asta „jocul de-a sănătoasa“ şi părea să-i placă mult aceste inocente tentative de evaziune. Firește, clienţii casei care se întâlneau pe scară, pe când se duceau să-şi satisfacă modesta lor plăcere, cu un corsar chior sau cu o atroce Doamnă de Pompadour, nu erau decât pe jumătate liniştiţi de explicaţia fetelor că „nu-i nimic, e doar un vicios“. Într-o zi, sosind la ora prânzului, am auzit în spatele uşii de la numărul 16 vocea reginei-mamă care spunea:

— Dar în fine, Saşa, aţi putea măcar să nu citiţi la masă. E singurul moment al zilei în care vă văd.

Am bătut la uşă şi neprimind, ca de obicei, nici un răspuns, am intrat. Rasputin era aşezat în faţa supei şi citea Labiche.

— Bună ziua, bună ziua, a zis el amical. Mare autor, Labiche, a adăugat el. (Aparte: cine ar fi crezut!)

Şi-a făcut semnul crucii şi a sorbit zgomotos o lingură de supă, din care jumătate s-a prelins în barba lui falsă.

— Spuneaţi ceva, Ninuşka. (Aparte: mă scoate din minţi!)

Ninuşka a schiţat unul dintre zâmbetele sale furişe al căror secret îl ştia numai ea, zâmbetul tremurător şi umil de tânără fată. Stătea dreaptă pe scaunul ei, cu mâinile împreunate în faţă, pe batistă; doar capul îi tremura uşor.

— O să vă mai cer, Saşa, să nu vă mai arătaţi pe viitor clienţilor în această ţinută. O să-mi pierd postul.

— Ce-i asta, şantaj? (Aparte: o să-i pun cianură în supă.)

— Saşa, vă rog…

— Lăsaţi-mă în pace. Dacă nu m-aţi fi răpit artei mele, acum treizeci de ani, n-aş fi nevoit să trăiesc acum pe spinarea dumneavoastră. M-aţi făcut să-mi ratez viaţa. Perfect, asta explică totul. Nu-i nevoie să căutăm mai departe. Am găsit, în sfârşit, pe cineva responsabil, în mod direct responsabil de eşecul meu. Căci, în fine, e totuşi un eşec, nu? (Aparte: chiar nu ştiu ce mă reţine.)

Ea s-a ridicat fără un cuvânt şi s-a îndreptat spre uşă, apăsându-şi nervos batista pe buze; plângea.

— Iată, a declarat Rasputin. M-am răzbunat. De treizeci de ani mă răzbun astfel. E foarte comod să ai pe cineva aşa, la degetul mic… (Aparte: nu sunt fericit.)

S-a ridicat şi s-a dus să se arunce pe divan. Nu ne vorbeam. Ştiam că se întorsese în spatele gratiilor, în colţişorul lui obscur.

— Aţi citit ziarele?

— Nu.

S-a aşezat brusc.

— Nu sunt în apele mele. Veştile sunt proaste. Chiar mă întreb dacă Occidentul… Vedeţi dumneavoastră, înainte de toate, sunt un occidental. Am conştiinţa că aparţin unei anumite culturi, unei anumite tradiţii. Iată de ce, deşi profund liberal, am considerat mereu prăbuşirea Germaniei ca fiind un dezastru. Nu-i vorba numai de mine, ci de întregul Occident. Bolşevicii vor fi aici dintr-o clipă în alta, nu e nimic care să-i oprească. Bomba atomică? Ha, ha, ha, lăsaţi-mă să râd. Ignoraţi cu totul elementul individ. Vă spun: vor fi aici. Firește, voi putea să mă adaptez… Deşi, cunoaşteţi directivele lui Jdanov asupra activităţii artistice? Aşa ceva nu s-a mai pomenit!

S-a ridicat şi a început să se plimbe cu paşi repezi între chiuvetă şi sofa.

— Există totuşi anumite discipline pe care nu voi putea să le accept. Nu pot totuşi să-mi trădez arta… Tot ce vor, da, dar nu arta mea. Pe de altă parte, legăturile mele cu aristocraţia rusă… în fine, sunt cunoscute.

S-a oprit în faţa măsuţei de toaletă, a apucat foarfeca şi şi-a tăiat repede părul din nas.

— Pe de altă parte… un mare scriitor francez a spus-o: marxismul îi restituie individului fertilitatea. Ar fi minunat, minunat! La şaizeci şi trei de ani, aş începe brusc să dau roade ca un măr tânăr…

S-a privit în oglindă cu atenţie ca pentru a vedea dacă nu era deja pe cale să înflorească.

— Marxismul, în fond, hm? un soi de primăvară uriaşă pe pământ. E foarte tentant… Topirea zăpezilor. A tuturor zăpezilor, fiţi atent: inclusiv a zăpezilor eterne…

Arătând spre sine:

— Vorbesc despre mine.

Saşa medita la numeroase teorii vag filozofice. Îmi amintesc în special de una dintre ele, pe care o numea „teoria simetriei“. „Extraordinar, dragul meu, o veritabilă revoluţie, folosesc acest cuvânt cu bună ştiinţă, fiindcă Dumnezeu ştie cât mă dezgustă!“ Ea consta în a spune că fiecare dintre noi trăieşte în două lumi în acelaşi timp şi că de fiecare dată când îndeplineşte o acţiune în această lume, el îndeplineşte, într-o altă lume, o acţiune exact opusă. Astfel, tot ce este alb în această lume devine negru în cealaltă „şi viceversa“, spunea Saşa făcându-mi cu ochiul cu un aer complice. Îl auzisem expunându-şi teoria de mai multe ori la bar, printre fetele cu care îi plăcea să se amestece seara, „după spectacol“. Principalul avantaj al teoriei lui era, după toate aparenţele, că ajungea să fii un asasin ori un ratat „aici“ pentru a deveni automat „în partea cealaltă“ un înger plin de puritate şi sfinţenie. Era, într-adevăr, foarte comod. Cum spusese una dintre fete foarte just, „lucrul ăsta te îndemna la consumaţie“.

— Să presupunem, striga bătrânul Saşa, ridicând arătătorul, să presupunem că mă comport în viaţa asta pe care o aveţi sub ochi ca o fiinţă umană – o simplă ipoteză! –, că duc o viaţă normală, liniştită, aş spune chiar: fericită!… groaznic! vă daţi seama de rezultat? automat, în partea

cealaltă, mă transform într-o zdreanţă umană, un gunoi, o epavă, ce ştiu eu? un homosexual! hm? groaznic! mă urmăriţi, aşa-i?, îmi stric cealaltă viaţă, viaţa mea de dincolo. În timp ce dacă, cu prudenţă, mă afund aici în josnicie şi-mi stric viaţa cu pre-me-di-ta-re, dincolo, voi avea o reuşită extraordinară, fără precedent. Mă urmăriţi? Dacă aici sunt un biet actor ratat, dincolo poate că sunt pe cale să joc *Hamlet* în faţa preşedintelui Republicii, înconjurat peste tot de flori, şi de aclamaţii, ascultaţi! Preşedintele ţării iese din loja lui şi spune: „Mă înclin!“, şi îmi pune pe piept decoraţia cu Marea Cruce a Legiunii de Onoare! „Să-i dăm Cezarului ce-i al Cezarului“, spune el, apoi mergem să luăm cina împreună la Élysée, într-un separeu. Extraordinar! A fost cât ai clipi! „Joacă-l pe Hamlet pentru mine, Saşa“, îmi ordonă el, şi eu îl joc pe Hamlet! doar pentru el! Cât ai clipi! Crustacee peste tot, caviar, catifea roşie, majordomi cu perucă albă şi eu, acolo, la mijloc, pe divan, cu un pahar de şampanie într-o mână şi un craniu în cealaltă, jucându-l pe Hamlet pentru preşedintele Republicii! Nemaivăzut! O asemenea clipă contează în viaţa unui mare tragedian. Şi ar vrea să mă privez de asta, şi pentru ce? În numele câtorva chestiuni vagi de decenţă, de demnitate umană – dumneavoastră cunoaşteţi aşa ceva? –, de moralitate, pe care le-aş sacrifica cu plăcere, fie şi pentru un vag succes de provincie!

Încercase să le convertească la teoria lui pe fetele stabilimentului şi reuşise destul de bine. Îmi aduc aminte de o supă de ceapă pe care am mâncat-o într-o noapte, târziu, împreună cu fetele şi craiul bătrân Pompon, care tot perora.

— În concluzie, rezumase una din fete, care se numea Jenny, când mă ocup de un client aici înseamnă că, în partea cealaltă, mă mărit?

— Perfect, a jubilat Saşa, cu o bucată de pâine în mână şi lingura în cealaltă. La biserică, îmbrăcată toată în alb! Cu flori de portocal peste tot!

— Bine, a zis calm fata. Şi ce se întâmplă dincolo când am aici patruzeci de clienţi într-o zi?

Marele tragedian a deschis gura ca să răspundă, dar n-a găsit nimic de zis şi şi-a vârât bucata de pâine între dinţi. Apoi a mormăit că o să „reflecteze asupra întrebării“. Şi-a mâncat repede supa şi s-a eschivat, fără să ne ureze noapte bună, aruncându-i lui Jenny o privire veninoasă.

XIV

Fata aceasta, Jenny, nu era ca toate celelalte. Era o femeie mică, plină, puternică şi foarte brunetă, cu un chip trecut şi buhăit, unde tristeţea, destul de curios, alesese să se refugieze în surâs. Pe rue de la Huchette, fetele stăteau de regulă aproape goale la bar, purtând numai ciorapi sau chiloţi, ori sutien, în funcţie de ce ţineau să ascundă clientului. Jenny purta un sutien şi ciorapi negri: avea varice, dar acest amănunt n-o împiedica altfel deloc să fie iubită şi-mi aduc aminte că, într-o după-masă, când Jenny era prinsă cu alt client, un hamal de la hale întrebase de ea şi, pentru că nu reuşea să-şi amintească numele ei, spusese:

— Ştiţi, cea care are varice.

În acest bazar, Jenny stătea de regulă aşezată lângă geamul mat al barului şi citea. Când sosea un client, îşi ascundea repede cartea, „ca să nu-i descurajeze pe cei timizi, cărora nu le plac, explica ea, femeile inteligente“. Casa de toleranţă era frecventată de studenţi de la Sorbona, şi Jenny reuşise să le sustragă câţiva clasici, dar cel mai adesea cărţile pe care le citea erau lucrări de popularizare ştiinţifică, în special cele ale lui Jean Rostand, pe care-l considera „foarte instruit“; avea mari aşteptări, mărturisea ea, de la biologie. Remarcasem, de altfel, că majoritatea fetelor din casa de pe rue de la Huchette aşteptau toate ceva sau pe cineva, nu prea ştiau bine ce: scrisori, iubirea adevărată, progresul biologiei, dar nu veneau decât clienţii obişnuiţi. Discutam deseori cu Jenny şi ea îmi vorbea despre biologie şi despre ştiinţă în general, „care urma să schimbe totul“. Era de părere că nu se putea schimba nimic în societate înainte de a schimba omul însuşi şi că se obţinuseră deja, în cultura anumitor legume, şi în special a roşiilor, rezultate încurajatoare în acest sens, iar dacă roşiile puteau fi deturnate din drumul lor, asta însemna că se putea face la fel şi cu oamenii – era aşadar loc de speranţă. Am reuşit să obţinem roşii fără seminţe, spunea ea. Omul fără seminţe părea să fie ceea ce aştepta ea. Colegele ei o considerau cam ţicnită, şi poate chiar era; ele îi mai spuneau şi că toată biologia aceea pe care o înghiţea cât era ziua de lungă o să-i „usuce sentimentele“. Asta era Jenny, cu ideile ei prea puţin răspândite în casele de rangul trei, cum era cea din rue de la Huchette, unde fetele erau recrutate în general din mediile puţin

educate. Jenny citea, tot citea, şi atunci când intra un client îl privea cu speranţă, ca pe una din roşiile acelea din care o nouă metodă de cultură ar fi putut să scoată, într-o bună zi, un miracol de iubire şi de abnegaţie. Îi plăcea mult şi poezia, o dată am găsit-o cu un volum de Jacques Prévert pe genunchii goi.

— Dacă aş fi poet, a spus ea cu un suspin, aşa aş scrie.

Observasem de ceva timp deja că vizitele lui Léonce în rue de la Huchette nu erau motivate doar de prietenia lui pentru Saşa Darlington. Ştiam şi că avea o preferinţă anume pentru Jenny. Între ei era o diferenţă de aproape douăzeci de ani, şi Jenny manifesta pentru Léonce sentimente materne; nu se deranja pentru nimeni atunci când Léonce se afla în preajma ei. O dată sau de două ori, duminica, am mers împreună la Buttes Chaumont; Jenny şi Léonce mergeau fără să-şi vorbească, ţinându-se de mână; mă gândeam la Josette şi mă simţeam foarte singur. Jenny tocmai descoperise fabulele lui La Fontaine şi ne-a citit vreo douăzeci în după-amiaza aceea, stând la iarbă verde. La sfârşit, l-a întrebat pe Léonce:

— Spune, dragul meu, ai învăţa o fabulă pe de rost, pentru mine?

— O, dar nu eşti în toate minţile! s-a indignat Léonce.

— N-ai face asta pentru mine? Uite una care chiar e drăguţă…

A început să citească:

Doi porumbei, cu gungurit în glas[10]…

10. La Fontaine, *Fabule*, „Cei doi porumbei“, traducere şi note de Aurel Tita, Editura pentru Literatură Universală, Bucureşti, 1969, p. 374.

Când a terminat de citit, a suspinat, a închis cartea şi a spus:

— E totuşi frumoasă dragostea uneori, nu încape îndoială…

Nu mă mai gândeam la acest incident când, la câteva zile după aceea, intrând pe neaşteptate în salon împreună cu bătrânul Vanderputte, ca să luăm insulină, am dat peste Léonce aşezat în fotoliu, cu o carte în mână, şi repetând cu ochii închişi:

Doi porumbei, cu gungurit în glas,
trăiau sub o cornişă de cetate
şi se iubeau cu dragoste de frate.

Dar unuia, urându-i-se-acas’
porni-ntr-o zi spre ţărmuri depărtate…[11]

11. *Ibidem*.

Firește, știam foarte bine care era celălalt porumbel, dar bătrânul Vanderputte a înţeles cu totul altfel. S-a aşezat într-un fotoliu, şi-a scos batista, şi-a suflat nasul şi a zis pe un ton plângăcios:

— N-o să-mi faci una ca asta, nu-i aşa, Léonce? N-o să mă părăseşti, nu? Poezia asta e doar aşa, ca să mă sperie?

Gândul că bătrânul Vanderputte putea trece drept unul dintre cei doi porumbei ai lui La Fontaine ni s-a părut atât de extravagant, încât am fost cuprinşi de un râs nebun, şi râsul acesta i-a provocat bătrânului o reacţie neaşteptată. S-a uitat la noi: gura i s-a căscat şi o strălucire de neînţelegere, de îndoială i s-a citit în priviri. A rămas o clipă ţintuit locului, privindu-ne în faţă, întorcându-şi capul de la unul la celălalt, cu stupoare, ascultând râsul nostru batjocoritor, apoi, încet, mâna i s-a ridicat şi a strâns pumnul – l-a ridicat în tăcere, cu corpul încordat, incapabil încă să-şi găsească cuvintele pentru furia lui, apoi, dintr-un salt, a sărit din fotoliu, s-a aplecat înainte şi, ridicând în continuare pumnul, a început să ţipe cu o voce tremurătoare, furioasă, străbătută din când în când de accente plângăcioase, lăcrimoase:

— Adică eu nu contez? Nu pot să înţeleg o fabulă, nu e pentru mine, sunt atât de îngrozitor? Bandă de mici ticăloşi!

Nu eram decât doi, dar în furia lui trebuie să fi văzut, într-adevăr, în jurul lui milioane de duşmani, şi toţi îl dispreţuiau şi îşi băteau joc de el, şi îl arătau cu degetul…

— Golanilor, bandiţilor! La Fontaine e pentru toată lumea! Imbecililor! E valabil şi pentru mine, nu sunt exclus, sunt un om ca toţi ceilalţi… sunt ca toată lumea, şi tocmai asta e dezgustător! Şi dacă nu existam eu, n-ar fi existat nici La Fontaine, n-ar fi existat nici fabulele, nimic, nimic n-ar fi fost! Lupul, hm, lupul nu există oare la La Fontaine? Sau vulpea, nici ea nu există? Sau şoarecele, poftim? Ce-ar fi făcut oare La Fontaine fără lup, fără vulpe şi fără… fără mine? Bandă de puştani needucaţi! Dacă La Fontaine ar fi aici, ar veni să-mi mulţumească, mi-ar pupa picioarele! Fără mine, n-ar fi

scris absolut nimic, mă iubea, poftim, chiar mă iubea, aşa cum iubea toate celelalte… animale! E în firea lucrurilor! Bandă de sectanţi mici şi egoişti, bandă de rataţi!

Lacrimi mari i se prelingeau în ridurile feţei, dar însăşi disperarea lui era ridicolă şi furia sa, frânturile de fraze fără cap şi coadă care-i ieşeau de pe buze nu făceau decât să sporească râsul nostru nebun.

— Poate că nu pot să fiu iubit? Ei bine, în 1912, am fost iubit aşa cum voi n-o să fiţi niciodată, pot să vă arăt fotografii… bandă de senegalezi ce sunteţi! Dar ce ştiţi voi în privinţa asta? Nu ştiu de ce îmi pierd timpul discutând cu voi. Nu sunteţi decât nişte mici traficanţi, fără educaţie, spuma pieţei negre! Eu, în schimb, am certificat de studii, am fost la şcoală până la paisprezece ani, am învăţat pe de rost aceste fabule, şi, dacă nu mă credeţi, pot să vi le spun şi acum, poftim!

A căutat în memorie, s-a uitat disperat în jur şi a murmurat:

Jupânul Corb, pe-o creangă cocoţat,
ţinea în clonţ un boţ de caş furat.[12]

12. La Fontaine, *Fabule*, „Corbul şi vulpea“, ed. cit., p. 52.

Vulpea… vulpea…

S-a oprit brusc. Noi nu mai puteam. Spectacolul pe care ni-l oferea bătrânul Vanderputte, îmbrăcat cu jiletca şi cu pledul scoţian aruncat pe umeri, ameninţându-ne cu pumnul şi încercând zadarnic să-şi amintească o fabulă de La Fontaine ca şi când ar fi fost vorba pentru el de o chestiune de viaţă şi de moarte, ne dăduse gata. Léonce se tăvălea de râs pe divan, eu mă prăbuşisem într-un fotoliu…

— Nu mi-o amintesc pe asta, a ţipat Vanderputte, în culmea furiei. Dar ştiu alta… n-o să vă vină să credeţi. Am fost la colegiu, la Sfinţii Părinţi, ba chiar am avut o menţiune la botanică! Staţi, staţi puţin, iată!

S-a aplecat spre noi cu un aer triumfal:

Mai rar decât Petruţa nevastă mai cu sârg!
Sculându-se-ntr-o sâmbătă de noapte,
Îşi puse pe oblatnic o oală grea cu lapte.[13]

13. *Ibidem*, „Lăptăreasa şi oala cu lapte“, p. 290.

Această fabulă o ştia, într-adevăr. Şi când a ajuns la „Adio cloşcă, pui, purcel, / adio vacă şi viţel“[14], a coborât vocea, umerii i s-au curbat, a tăcut, ne-a întors spatele şi dus a fost pe picioarele lui rotunde. Zile întregi nu şi-a părăsit camera. Căzuse bolnav la pat. A trebuit să-i lăsăm porridge-ul în faţa uşii, îl lua atunci când plecam. Apoi şi-a făcut din nou apariţia, deplasându-se pe furiş prin apartament, fără să ne vorbească. Îl observam pe ascuns. Simţea, de altfel, imediat când o privire se fixa asupra lui. Într-o zi, m-am uitat o secundă mai mult la chipul lui – tocmai îşi mânca porridge-ul –, când şi-a ridicat brusc capul şi mi-a prins privirea din zbor. S-a oprit din mâncat, a rămas nemişcat, cu gura plină, apoi a înghiţit îmbucătura şi a fost cuprins de una dintre rarele lui crize de furie violentă, care-l apucau atunci când îi era teamă sau când era umilit.

14. *Ibidem*.

— Îţi interzic să mă priveşti aşa! a strigat el. Nu vreau să fiu spionat în propria mea casă, ai înţeles? Sunt la mine aici, am dreptul să fiu lăsat în pace!

A înhăţat farfuria şi s-a repezit în camera lui. Mi-am ascuns, prin urmare, cât am putut de bine curiozitatea, dar n-am încetat să-l observ. Avea nişte manii ciudate. De pildă: aduna mereu tot ceea ce găsea pe jos. Când mergea pe stradă, îşi ţinea mereu ochii îndreptaţi spre pământ şi nu privea niciodată cerul, unde, zicea el, rar se întâmpla să găseşti ceva. Camera lui era invadată de obiecte bizare şi fără valoare, lucruri desperecheate şi pierdute aşa cum era el însuşi. Era plină de brelocuri ruginite, de capete de sfoară, de mici panglici murdare, de nasturi, capsule, sticluţe de medicamente goale, broşe rupte, de un neverosimil talmeş-balmeş pe care-l păstra cu sfinţenie, ca pe un fetiş, ca şi cum adora umanitatea şi o căuta până în cele mai umile urme ale ei, până la aceste resturi cu care-şi presăra drumul. Îl vedeam cum petrecea ore întregi visând în faţa unei chei la care ţinea doar pentru că era ruginită şi nu mai deschidea nici o uşă. Decorase pereţii cu vechi cărţi poştale care datau adesea de dinainte de celălalt război. Totul era vechi în camera lui, singurul obiect de artă contemporan pe care-l ţinea era o fotografie în culori a mareşalului Pétain, mai puţin din raţiuni patriotice,

fără îndoială, cât pentru a fi în rând cu lumea. Într-o zi, pe când admiram, deasupra patului său, o carte poştală reprezentând un splendid soldat de artilerie alături de tunul lui, Vanderputte mi-a spus:

— Eu sunt acolo.

— Cum adică dumneavoastră?

— Eu sunt soldatul. M-am schimbat puţin de atunci, aşa-i?

I-am răspuns că, într-adevăr, se schimbase.

— Da, a zis bătrânul, uitându-se la cartea poştală, culorile s-au şters, firește.

A suspinat.

— Pozam pentru un fabricant de cărţi poştale. Numai cu subiecte de familie. N-am vrut niciodată să mă las fotografiat pentru tâmpenii. Fotografiile puteau cădea în mâna oricui.

S-a lăsat în genunchi, a tras suflând din greu o valiză mare de sub pat şi a scos din ea un teanc uriaş de cărţi poştale, pe care le-a aruncat pe pat. În ele puteai vedea un Vanderputte de douăzeci de ani dansând vals, pe Vanderputte într-un balansoar sau scriind un poem la lumina unui abajur roz, pe Vanderputte în velociped, însoţit mereu de un fel de muză, îmbrăcată în voaluri diafane. Fiecare carte poştală era ornată cu câteva versuri pline de simţire, iar bătrânul mi le citea cu voce tare, mişcându-şi mustăţile şi întinzându-mi fotografiile una câte una, ca şi când ar fi comentat un album de familie:

— Doar o fiinţă îţi lipseşte şi totul pare pustiu, cum se zice, spunea el.

— Aici sunt tata şi mama la Châtelguyon.

A continuat să răscolească prin valiza din care am simţit cum se ridică un nor de praf şi un puternic miros de naftalină.

— Priveşte, tinere, a zis el victorios. Şi aici sunt tot eu… Vezi bine că şi eu am fost tânăr.

Era o fotografie. Înfăţişa un bebeluş în întregime gol, culcat pe burtă şi care se uita la obiectivul fotografului cu uimire.

— Eu sunt, a zis cu mândrie bătrânul Vanderputte.

Am privit bebeluşul şi apoi m-am uitat la ce mai rămăsese din el. Bătrânul era aşezat pe un scaun, cu pledul scoţian aruncat pe umeri şi şapca pe cap. Chipul îi era buhăit, palid, nasul cârn era ridat şi stacojiu, două

şanţuri adânci, ca tăiate cu cuţitul, coborau printre riduri până la mustaţa groasă, arsă de tutun, pe care respiraţia lui greoaie, de om veşnic răcit, o făcea să tremure întruna; îşi scărpina cu degetele osoase şi tremurătoare un obraz cenuşiu, pe care ţepii bărbii îşi făceau apariţia mereu către după-amiază. Ochii îi erau umezi, tulburi, vag străbătuţi de o angoasă profundă, te întrebai ce puteau vedea, de ce alergau aşa încontinuu ca şi când ar fi căutat o ieşire sau o gaură unde să se ascundă; şi-i ştergea tot timpul cu batista lui mare, dar o făcea poate doar pentru a-i ascunde.

— Ei?

— E într-adevăr o asemănare, am murmurat eu, cu un nod în gât.

— Nu-i aşa? a zis Vanderputte, cu aviditate.

S-a ridicat şi s-a aplecat peste umărul meu, suflându-mi în ceafă.

— Ei bine? a insistat el.

Nu ştiam ce voia de la mine, nu puteam face nimic pentru el.

— Rămâne întotdeauna ceva, nu-i aşa? Nu dispare totul. Nu în întregime, nu în întregime. Uite, ochii, de pildă, să luăm ochii… Ei?

— Da, da, ochii, am murmurat eu.

Am evitat să-i privesc faţa, m-am uitat numai la fotografie.

— Nu s-au schimbat atât de mult, nu? Restul însă, firește… Asta-i viaţa.

— Da, asta-i viaţa.

Mi-a smuls fotografia din mâini, a privit-o.

— Cântăream aproape trei kilograme şi jumătate la naştere…

A râs uşor ruşinat.

— Am câştigat concursul pentru cel mai frumos bebeluş, la Ostende, în 1877, a spus el.

Deodată, s-a repezit să întoarcă butonul aparatului de radio, lângă pat; a străbătut rapid toată gama de sunete – câteva pârâituri, voci de operă, frânturi de râset, o bucată de muzică, un strigăt – apoi l-a închis: s-ar fi zis că, cuprins de o îndoială teribilă, voise să se asigure că oamenii chiar existau în jurul lui, că nu era singur, că lumea era în continuare acolo şi că ea continua să emită… Apoi a adunat cărţile poştale şi fotografia şi s-a grăbit să le îndese în fundul valizei.

— Asta rămâne între noi, tinere? Pot să am încredere în dumneata?

I-am promis că da; nu ştiam prea bine, de altfel, ce voia el să ascundă,

dar simţeam totuşi că fusesem definitiv admis printre cuiele ruginite, capetele de sfoară, sticluţele goale de medicamente şi toate vechiturile inutile care-i ţineau companie.

Ataşamentul instinctiv pe care-l avea pentru obiectele decăzute, acest soi de solicitudine fraternă cu care le înconjura aveau ceva ce te impresiona şi doar atunci când l-am văzut pentru prima dată oprindu-se pe stradă ca să adune de pe jos un pieptene fără dinţi şi să-l strecoare în buzunar mi-am dat seama cât de singur era acest bătrân. Antichităţile, obiectele frumoase, de valoare, lucrate cu finețe, nu-l interesau: nu se ataşa decât de epave. Se strângeau în camera lui, transformând-o într-o imensă cutie de gunoi, un soi de azil pentru fiole şi cuie vechi. Această dezordine îl scotea din minţi pe Kuhl. Îmi amintesc că, la puțină vreme după sosirea mea la șoarecii de oraş, chiar în ziua în care ziarele descriau cu jubilaţie devastările provocate de prima bombă atomică lansată în ajun la Hiroshima, Kuhl şi Vanderputte fuseseră pe punctul de a se certa îngrozitor din pricina unui capăt de sfoară pe care Vanderputte voise s-o adune de pe stradă. Kuhl se albise de furie, se repezise în față, pusese piciorul pe sfoară şi refuza să se dea la o parte.

— Daţi-mi voie, a zis Vanderputte, împingându-l uşor, e acolo, dragă prietene, un capăt de sfoară…

— Nu, a răspuns Kuhl, cu o voce surdă.

— Cum adică nu, dragă prietene? a scâncit Vanderputte. De ce nu? Cu ce drept spuneţi nu?

— Nu! s-a mulţumit să mormăie Kuhl, strângând pumnii, şi în spatele lornionului ochii lui mici de pachiderm străluceau precum diamantele.

— Dar, dragă prietene, la naiba, daţi-mi voie, totuşi! Am văzut sfoara asta înaintea dumneavoastră!

— Nu, a răbufnit Kuhl, sufocat de furie, nu permit nimic! Nu vreau să fiu prietenul unui strângător de gunoaie!

Înţelegând în clipa aceea că era vorba de o chestiune de principiu, Vanderputte şi-a pierdut complet capul. A început să ţopăie în jurul lui Kuhl ca o lăcustă ameţită, amenințându-l cu pumnul, apoi, văzând că alsacianul refuza în continuare să se mişte, l-a apucat cu ambele mâini de gambă şi a încercat să-i ridice piciorul, ţipând, în timp ce Kuhl, cu bustul perfect imobil şi cu capul sus, îl lovea, cu o precizie de automat şi mişcări rapide, cu

umbrela în cap. Atitudinea lui Kuhl, corpul lui enorm şi masiv făceau să pară că Vanderputte se înverşuna împotriva unei statui de bronz; gemea, răsufla greu, în vreme ce Kuhl devenea doar din ce în ce mai palid; în cele din urmă, cei doi prieteni ajunseseră într-o asemenea stare, încât a trebuit să-i duc la o farmacie; lui Vanderputte începuse să-i sângereze nasul, iar Kuhl a fost cuprins de un tremurat nervos al întregului corp şi a fost nevoit chiar să stea la pat vreo câteva zile. Certurile lor se terminau aproape mereu în acest fel, în faţa unui pahar de apă în care turnau, cu o mână pe care furia o făcea încă să tremure, câteva picături vâscoase, pe care le numărau cu atenţie, mişcând din buze. Aveau pentru sănătatea lor un respect religios şi fiecare dădea dovadă de un interes afectuos şi patern faţă de sănătatea celuilalt. Am spus deja că Vanderputte era diabetic şi avea ulcer la stomac; din aprilie şi până la jumătatea lui iunie, suferea şi de rinită alergică şi de eczemă; Kuhl avea astm şi ceva serios la inimă. Era adesea obligat să stea la pat. Vanderputte se ducea atunci să-l vadă sau îi trimitea, prin intermediul meu, medicamente patentate şi porridge, care era mâncarea lui preferată. Kuhl locuia într-un apartament mobilat în Montmartre, pe rue des Saules. Când am intrat înăuntru pentru prima dată, îmi amintesc că încăperea mi-a provocat o senzaţie stranie de vid, de absenţă: ai fi zis că nu era locuită de nimeni. Totul era aşezat la locul lui, nimic nu era în neorânduială, nimic nu trăda vreo prezenţă, cu excepţia lui Kuhl însuşi, care era culcat: părea, de altfel, aşezat ordonat în patul lui, mai degrabă decât culcat. Era evident că principala lui grijă în viaţă era să nu lase nici o urmă şi să nu facă pete. I-am dat medicamentul pe care i-l adusesem; l-a luat cu puţină apă şi şi-a notat de îndată ora exactă în carneţelul lui din piele de porc. Mi-a explicat că avea o boală de inimă şi a părut jenat: se vedea că era acolo, în persoana lui, un semn de dezordine de care se ruşina. Mi-a spus apoi că, dacă deschideam al doilea sertar al comodei, găseam acolo, pe fundul lui, între o cutie de gume de şters şi o batistă, o bomboană acidulată şi că puteam s-o mănânc. Am deschis sertarul şi la locul indicat am găsit, într-adevăr, o bomboană acidulată; una singură, învelită cu grijă în hârtie; am mâncat-o. Mă pregăteam să plec, dar mi-a cerut brusc:

— Aşază-te.

M-am aşezat; nu mă grăbeam şi mă gândeam că voia să-mi spună ceva.

Dar n-a deschis gura. Trebuie să fi avut pur şi simplu nevoie de companie. După un sfert de oră, a părut că-şi aminteşte ceva şi m-a rugat să deschid dulapul; pe etajeră, în pantofii lăcuiţi care se aflau acolo, în pantoful drept mai precis, era o jumătate de tabletă de ciocolată; puteam s-o mănânc. Am găsit, într-adevăr, tableta în pantof; am mâncat-o; era acoperită de mucegai şi avea un gust rânced; stătuse probabil în pantoful acela de multe luni. Kuhl s-a scuzat pentru dezordine şi mi-a explicat că pusese ciocolata în pantof ca s-o ferească de lăcomia femeii de la curăţenie, care fura tot ce prindea. Am mai stat aproape o oră; de fiecare dată când schiţam gestul de a mă ridica, Kuhl îmi oferea câte ceva; ultima dată a fost o portocală, dar era complet uscată, o ascunsese într-o cutie, sub un teanc de reviste medicale, şi o uitase acolo de mai bine de un an. A părut, de altfel, atât de confuz din pricina acestui semn de dezordine, încât am considerat necesar să plec chiar atunci ca să-i permit astfel să-şi ascundă stânjeneala. M-a convins totuşi să iau, din buzunarul interior drept al unui veston de alpaca ce se afla împăturit în comodă, un bilet de metrou pentru drumul de întoarcere. Cei doi prieteni strângeau în locuinţele lor colecţii de reviste medicale; Vanderputte se specializase în cercetările unui savant sovietic care aveau drept scop prelungirea vieţii omeneşti; când aborda acest subiect, ochii i se umpleau de lacrimi de gratitudine anticipată; îşi scotea batista mare şi îşi sufla nasul cu zgomot; evoca tot ceea ce omul ar putea realiza dacă i-ar fi dat să trăiască fie şi numai până la o sută douăzeci şi cinci de ani; toată înţelepciunea pe care ar putea-o dobândi şi de care i-ar putea face să beneficieze pe semenii lui; Vanderputte se ridica atunci, în mijloacele sale de expresie, în puterea verbului său, la o anumită înălţime poetică, plana, frecventa vârfurile; de altfel, preciza el, nu vorbea, desigur, despre el însuşi, ci doar aşa, în general, în numele speciei, şi Kuhl aproba, cu un gest scurt din cap, îşi scotea pipa din gură, sufla un nor de fum şi îl urmărea cu privirea – specia, da, interesul speciei, umanitatea, umanismul – cei doi prieteni rămâneau tăcuţi şi visători, era plăcut să se ridice la o anumită înălţime, să se simtă profunzi şi dezinteresaţi. De altfel, Kuhl, în ciuda corpolenţei sale, era sentimental, deşi ascundea asta, ştiind că de la un anumit grad de obezitate încolo era ridicol să-ţi arăţi sentimentele; dar la simplul cuvânt „umanitate“ îl simţeai înmuindu-se cu totul pe dinăuntru, cu totul pătruns de sentiment, ceva se

deschidea în el cu delicateţe, ca o cochilie de scoică, şi secreta emoţia; în ce-l privea pe Vanderputte, el evita să pronunţe acest cuvânt în faţa martorilor, se simţea stânjenit. Atunci când conversaţia celor doi prieteni mergea în această direcţie, mă rugau să ies din cameră. O dată totuşi, curiozitatea mă împinsese să ascult la uşă, şi l-am auzit pe Kuhl declarând cu voce joasă că trebuia să sacrifici prezentul în numele viitorului şi să te ridici, în imediat, deasupra anumitor consideraţii chiar umanitare în aparenţă; trebuia mai întâi să te purifici şi apoi să te reproduci, împiedicând astfel ca o anumită decadenţă biologică să nu se transforme într-o decadenţă politică; trebuia, zicea el, ridicând uşor vocea, ca omenirea să fie chiar de acum dezinfectată, purificată – îl privea adânc în ochi pe Vanderputte –, debarasată de toţi corpusculii străini care se strecoară în interiorul ei şi îi încetinesc cursul. – Vanderputte îşi întorcea ochii cu teamă – trebuia – aici Kuhl îşi ridica paharul cu ceai de muşeţel şi îl privea în lumină – trebuia făcut în aşa fel încât să nu se poată detecta nici un depozit rezidual – apoi bea o înghiţitură, amesteca încă o dată zahărul cu o linguriţă de argint, pe care o aşeza după aceea delicat pe farfurie – şi numai atunci, trăgea el concluzia, va putea fi canalizată, i se va putea asigura un debit regulat şi un curs liniştit în direcţia ei istorică, i se va putea da, în concluzie, şi pentru prima dată, un sens. Mai lua o înghiţitură de ceai şi sufla uşor, pentru că era fierbinte. Pentru moment, suspina el, omenirea nu hrănea decât mlaştini… Kuhl se oprea, medita profund, uita de ceaiul de muşeţel care începea să se răcească. Trebuia, relua el, coborând vocea confidenţial, nu din teama de a fi auzit, fără îndoială, ci dintr-un respect cvasireligios al temei de discuţie, trebuia să se instituie în lume comitete de epurare permanente – filtre, da, filtre – care ar asigura salubritatea apelor şi ar elimina fără milă toate elementele de stagnare, corpusculii. Vanderputte, care se făcuse alb la faţă şi se agita nervos în fotoliul lui, a sărit ca ars.

— Permiteţi-mi, dragă prietene, permiteţi-mi! a strigat el. Devine de-a dreptul intolerabil! Nu admit să mi se vorbească pe acest ton în propria mea casă! Uitaţi-vă, dragul meu, încep să am tremurături, contracţii, spasme…

A ieşit grăbit din salon şi s-a dus să se încuie în camera lui, învârtind cheia de două ori în broască. Kuhl n-a părut prea surprins; a pufnit de două sau trei ori, a aşteptat un moment trăgând din pipă, apoi s-a ridicat, s-a

apropiat de uşă şi a ascultat: nu mişca nimic în cameră, nefericitul corpuscul trebuie să-şi fi ţinut răsuflarea, ghemuit într-un colţ. Kuhl a ascultat câteva minute bune, a pufnit cu satisfacţie, apoi şi-a luat pălăria, umbrela, o cutie de porridge pe care i-o pregătise bătrânul, precum şi plicul pe care Vanderputte i-l dădea în fiecare săptămână şi a plecat. Plicul acela săptămânal mă intriga mult. L-am întrebat într-o zi pe bătrân în privinţa lui.

— Ei da, tinere, da, mi-a răspuns el cu un suspin, trebuie să ai un prieten adevărat în viaţă.

A precizat, de altfel, imediat ce voia să spună:

— În viaţă, da, şi la prefectura de poliţie, în general…

Mi-a făcut cu ochiul. N-avea, de altfel, încredere în alsacian şi încuia cu cheia uşa camerei sale din ziua în care Kuhl intrase acolo în absenţa lui şi-i făcuse inventarul detaliat, marcând cu grijă fiecare obiect în carneţelul lui din piele de porc. Înainte să iasă, nu se putuse abţine să nu facă puţină ordine în jurul lui, şi la întoarcere Vanderputte găsise camera ordonată, dereticată, strălucind de curăţenie şi aerisită – ai fi zis, povestea bătrânul mai târziu, cu oroare, că un ciclon se abătuse asupra locului. În faţa acelui dezastru, Vanderputte scosese mai întâi un ţipăt îngrozitor, apoi i se făcuse rău şi fusese nevoit să cheme un medic. Mai multe luni de muncă de furnică abia i-au ajuns bătrânului ca să recreeze în jurul lui dezordinea familiară; altfel, unele ace cu gămălie şi ace de ceasornic, precum şi o întreagă colecţie de arcuri de suspensie cu forme de-a dreptul curioase nu mai fuseseră niciodată găsite. Oroarea faţă de ceea ce făcuse Kuhl l-a urmărit pe Vanderputte multă vreme: „Ai fi zis, îşi amintea el, că murisem şi camera mea era de închiriat“. Kuhl venise de mai multe ori ca să-şi ceară scuze şi să-şi ia plicul săptămânal, dar n-a fost acceptat. În cele din urmă, Vanderputte, care nu era ranchiunos, l-a primit totuşi, aşezat într-un fotoliu, cu surâsul slab şi indulgent al cuiva care a suferit prea mult ca să se mai îngrijească de lucrurile acestei lumi, ceea ce nu l-a împiedicat totuşi să-l trateze pe Kuhl de asasin şi mic derbedeu, iar termenul din urmă, aplicat la gabaritul impozant pe care-l avea alsacianul, sunase clar ca o sfidare. Vanderputte îşi manifesta oroarea de nou, gustul pentru vechituri până şi în modul de a se îmbrăca. Îşi făcea rost de haine la mâna a doua de la un negustor de pe cheiuri. Uneori, când îl vedeam adunând din magazin vreo

pereche de pantaloni extrem de uzați, pipăind cu grijă fiecare nasture, frecând delicat petele cu unghia sau întorcând pe dos buzunarele ca să strângă în căușul palmei câteva fire de tutun, sau poate o batistă mucegăită, simțeam cum un soi de intimitate profundă se stabilea imediat între bătrân și hainele acelea vechi, un val de simpatie, de înțelegere. Îmi amintesc astfel de un anume veston de alpaca cu care Vanderputte intrase în relație într-o zi în care simțise nevoia să-și extindă cercul de familie. Magazinul negustorului de vechituri se afla pe cheiuri, între două prăvălii ținute de negustori de păsări; pe geam erau gravate cuvintele: „Haine noi, la mâna a doua și de închiriat“. Negustorul, un oarecare domn Jourdain, era un ins în vârstă; avea un cap de gânditor bărbos și o tichie de catifea neagră extrem de murdară; era editorul, redactorul-șef și unicul colaborator al unei publicații anarhiste, violent anticlericale, *Judecata de Apoi*, pe care o distribuia gratuit în fiecare duminică, la ieșirea de la biserică, și pe care o trimitea regulat, de treizeci și cinci de ani, preotului de la Notre-Dame, cu care devenise prieten. Ne-a primit cu o mină sumbră, s-a plâns de lipsa cărbunelui – deși eram în iunie –, și la întrebarea lui Vanderputte, care se interesa de starea lui de sănătate, s-a plâns amar de vezică, de prostată și de Adunarea Națională, a cărei proastă funcționare și al cărei rol nefast le-a descris în termeni plini de sentiment.

— Omul, omul nu mai valorează nimic, a conchis el, invitându-ne să intrăm în magazin. Închipuiți-vă, dragă domnule, ieri-seară, chiar înainte de închidere, a venit un ins să închirieze o haină. I-am închiriat haina, o pereche de pantofi din piele lăcuită și i-am sugerat, firește, și un joben. „Credeți că merge?“ zice el. Îl întreb: „E pentru o căsătorie?“ S-a gândit puțin – nu părea să știe prea bine pentru ce era –, n-ar fi trebuit să am încredere. „Nu, a zis el în cele din urmă, e mai degrabă pentru un divorț. Bine, iau și pălăria.“ Îi propun să-i fac un pachet. „Nu“, zice el, și adaugă fraza asta bizară: „E pentru a fi mâncat pe loc“. N-ar fi trebuit să am încredere! S-a dus după paravan și s-a îmbrăcat. „Nu aveți și un baston cu mâner de argint?“ Îi găsesc un baston cu mâner de argint. Pe scurt, iese din magazin, se duce pe Pont Neuf, se aruncă în Sena și se înecă. Ce epocă, domnul meu: o haină aproape nouă!

— N-a fost găsit?

— Ba da, dar a doua zi şi firește că intrase la apă. Şi pierduse şi bastonul… Ce mai, o pierdere irecuperabilă.

— Și ce l-a împins la…?

— Frica de comunism, fir-ar să fie. E o adevărată epidemie. Oamenii se aruncă în Sena, își trag un glonț în cap, înghit otravă sau chiar se grăbesc să se înscrie direct în partid. Panică, ce mai. Dar de ce să exagerezi, vă întreb, de ce, repede o haină, un baston cu mâner de argint… de ce să vrei să tragi şi pe altul după tine în pierderea ta? Nu pricep!

— Nu încape îndoială, a recunoscut Vanderputte, amintindu-şi neîndoielnic de cuvintele lui Kuhl, francezul e prea individualist, prea preocupat de el însuși. Că veni vorba, a adăugat el, aș avea nevoie de un veston. Ceva serios, firește.

Domnul Jourdain şi-a apăsat vârful arătătorului pe bărbie şi a reflectat preț de câteva secunde. Părea să facă în minte inventarul magazinului, să scormonească cu gândul fiecare sertar, în căutarea articolului dorit. Apoi, cu un gest îndemânatic, a scos din dulap un obiect ponosit, care mirosea a naftalină.

— Acest veston i-a aparţinut unui consilier de la Curtea de Conturi, a precizat el, scuturându-l de praf.

Vanderputte s-a uitat rapid înăuntrul vestonului, ca şi când voia să vadă dacă fostul proprietar nu se afla încă acolo.

— Vreţi să spuneţi cineva important?

— Un consilier de la Curtea de Conturi nu e de colo. Uitaţi, vedeţi, pe reversul acesta, un loc mai decolorat?

— De la decoraţii, fără îndoială? a şoptit cu respect Vanderputte.

— Comandor al Legiunii de Onoare, a zis negustorul, lăsându-l fără glas.

Continuau amândoi să pipăie vestonul, negustorul mângâia dublura, iar Vanderputte îşi plimba degetul la suprafață, până când acesta a dat de o gaură destul de mare, în care s-a scufundat.

— Moliile au fost mai active ca niciodată anul ăsta, a recunoscut domnul Jourdain. Noroc că americanii veghează la asta, au inventat o armă nouă care o să rezolve toate problemele noastre şi…

— Știu, știu, i-a tăiat-o Vanderputte, cu nerăbdare. Gaura n-are nici o importanță. Aș putea şti numele fostului proprietar?

— Gestard-Feluche, a spus negustorul, cu un aer confidenţial. O familie foarte bună. Aţi auzit, cu siguranţă, vorbindu-se de ea. Dar în sfârşit, gaura aceea…

A smuls vestonul din mâinile lui Vanderputte, l-a împachetat şi l-a aruncat în fundul dulapului.

— Permiteţi-mi, permiteţi-mi, a protestat Vanderputte.

S-a aplecat, a luat vestonul şi l-a întins pe braţ, netezind cu o mână cutele de pe suprafaţa lui. O frumoasă prietenie era pe cale să se nască între cei doi. Vanderputte şi-a pus vestonul şi s-a aşezat în faţa oglinzii. Gestard-Feluche avea, incontestabil, un aer ponosit. În plus, îl strângea uşor la încheieturi; şi lucea puţin.

— A ieşit la pensie abia acum două luni, a zis negustorul. S-a retras la Nisa împreună cu familia. Au o proprietate acolo. Treizeci de hectare. Numai mimoze peste tot.

— Şi copii?

— O fată, măritată cu un industriaş din Lyon, a zis domnul Jourdain. Trăiesc în puf. O avere foarte mare.

Vanderputte încă ezita. Domnul Jourdain îl urmărea cu un surâs crispat, mişcându-şi nervos degetele lungi şi osoase. S-a apropiat repede de Gestard-Feluche şi i-a pipăit buzunarele cu un aer preocupat.

— Asta-mi dă de gândit, a spus el. Cred că domnul Gestard-Feluche şi-a uitat unele obiecte personale în buzunare, o scobitoare de fildeş, un portţigaret…

Vanderputte şi-a pus rapid mâinile peste buzunarele vestonului.

— Lăsaţi, lăsaţi, a zis el. O să vedem asta după aceea.

— Dacă-mi permiteţi totuşi, o să…

— Ba nu, lăsaţi, dacă vă spun, s-a supărat Vanderputte, dându-se înapoi şi apărându-şi buzunarele. De altfel, o să iau acest veston.

— În sfârşit, cum doriţi, a răspuns domnul Jourdain. Cred că mai e şi un fel de breloc vechi cu o mică încuietoare şi un soi de lanţ cu o cheie minusculă la capăt, un obiect foarte personal, ceva ca un medalion… Vi-l împachetez?

— Îl păstrez asupra mea, s-a precipitat Vanderputte, cu emoţie în glas.

S-a grăbit să plătească şi să fugă cu noua lui comoară. Domnul Jourdain

ne-a petrecut până în pragul uşii, apoi s-a întors ca o molie la vechiturile lui. Aveam treabă în cartier şi m-am despărţit de Vanderputte. Am făcut câţiva paşi, după care m-am întors: bătrânul mergea repede, mângâind cu o mână mâneca lui Gestard-Feluche, sunt sigur că îi şi vorbea. Câteodată, un tânăr deşănţat, împins de nevoia de bani sau victimă a unei perioade proaste în afaceri, fura ceva dintr-un vestiar sau dintr-un bar şi aducea obiectul furtişagului lui Vanderputte. Acesta din urmă avea oroare să fie implicat în acte pe care le califica sus şi tare ca fiind „necinstite“ şi refuza energic să servească drept persoană de achiziţie. Dar, dacă era vorba de un obiect personal, de un palton, de o geantă, de o pereche de mănuşi, furia îi dispărea imediat, mormăia puţin printre mustăţi, din principiu, se învârtea în jurul obiectului, apoi îl lua şi fugea să-l încuie în camera lui, de unde nu avea să mai iasă. Camera lui se transformase astfel, încetul cu încetul, într-un vestiar: de cum intrai, erai înconjurat din toate părţile de paltoane ce atârnau pe spetezele scaunelor, de vestoane scâlciate, pălării aruncate peste tot şi nenumărate perechi de mănuşi părăsite. Erau toate aşezate cu grijă în jurul patului, pe care păreau să-l contemple, şi evocau irezistibil o omenire distantă, invizibilă, a cărei caricatură şi în acelaşi timp încarnare păreau să fie. De fiecare dată când intram în cameră, o stare ciudată punea stăpânire pe mine şi abia aşteptam să plec de acolo. Mă uitam cruciş la vestiarul acela uriaş, la mulţimea de paltoane, pălării şi vestoane care înconjurau patul şi-mi ziceam: bătrânul trebuie să aibă cu adevărat nevoie de companie. Stârnea în mine o compasiune stranie şi în acelaşi timp un dezgust de care nu puteam scăpa. De mai multe ori l-am şi visat noaptea. Odată, mi-a apărut sub forma unui şoarece. Era ascuns într-un colţ, pe un morman de haine vechi, îşi mişca mustăţile şi se uita la mine.

XV

De câteva zile, simţeam că Léonce voia să-mi vorbească, mă cerceta pe furiş, îşi fuma gânditor ţigara şi părea să ezite: de fiecare dată când privirea lui o întâlnea pe a mea, îşi dădea capul pe spate şi sufla cu nonşalanţă fumul de ţigară. Într-un final, s-a hotărât.

— Ei, puştiule, merge treaba?

— Merge.

Îşi răsucea ţigara între degete şi o cerceta cu atenţie.

— Maşina asta, o stăpâneşti bine?

— Yep.

Léonce s-a uitat la mine, a ezitat încă o dată, apoi şi-a aruncat ţigara.

— Hai, vino, vreau să te prezint cuiva.

Mi-a spus să mă urc lângă el. Conducea şi fluiera, fără să-mi vorbească.

— Unde mergem?

— Stai liniştit… am ajuns.

A oprit maşina în faţa unui bar. Înainte să coboare, s-a întors spre mine.

— Poţi să accepţi sau nu. Nu-ţi forţez mâna. Faci cum vrei. Dacă nu ţii neapărat, o să găsesc pe altcineva, sunt destui. Suntem prieteni acum, vom fi şi după aceea, chiar dacă zici nu. N-are nici o legătură.

A repetat încet:

— N-are nici o legătură, înţelegi.

N-am spus nimic. Am intrat în bar. La o masă, un bărbat citea ziarul. Avea o faţă rotundă şi o mustaţă periuţă, chipul lui îmi stârnea vechi amintiri: semăna puţin cu dl Jean, zis „Marius“. M-a cuprins un vag regret, o remuşcare scurtă… Ce se întâmplase oare cu el?

— Domnule Mamille, vi-l prezint pe Lucky, prietenul despre care v-am vorbit, a spus Léonce.

Bărbatul m-a privit cu ochii lui blânzi, căprui, şi a părut surprins.

— Bună ziua, tinere… Luaţi un mic aperitiv? Băiete, două Cinzano şi pentru mine un sfert de apă Vichy.

Şi-a împăturit ziarul şi l-a strecurat în buzunar. Părea stânjenit.

— E foarte tânăr, i-a zis lui Léonce. Ştie măcar să conducă?

— Dacă vi-l aduc, i-a răspuns Léonce, nu vi-l aduc pentru lecţii de condus.

— Bine, bine. De altfel, asta îmi confirmă teoria. Totul se descompune, totul se clatină, nu mai e nici un stâlp care să stea în picioare. Acum chiar e fiecare pentru sine. Toate astea se vor prăbuşi dintr-o clipă în alta, şi în aceste condiţii chiar nu e cazul să-ţi faci probleme de conştiinţă.

S-a aplecat spre mine, cu mâinile sprijinite pe coapsele lui dolofane.

— Am o mică întreprindere… o, nimic complicat. Ceva modest. Suntem la început. Am doi muncitori. Nu dispunem decât de un atelier, la periferie. Chiar suntem la început: acum două luni, încă mă ocupam cu comerţul de legume. În sfârşit, e vorba de a lua maşini şi de a le aduce în atelierul nostru. Plătesc 20% din preţ conform cotei Argus, pe livrarea de vehicul. Nu există practic nici un risc.

A băut o gură de apă Vichy.

— Ştiţi, a zis el visător, e aşa o debandadă peste tot, aşa un haos, încât mă întreb uneori dacă oamenii cărora li se fură maşina îşi dau seama. Vă asigur, poate trece neobservat. E aşa o catastrofă peste tot, încât oamenii nu-şi dau seama de nimic, dacă vreţi să ştiţi părerea mea. Când toată ţara e la pământ, cum vreţi să fie atenţi la maşina lor, să se ocupe de-ale lor, atunci când le cad grinzile în cap? E punctul meu de vedere, în orice caz. Oamenii sunt mai dezinteresaţi decât se crede. Nu se gândesc numai la ei înşişi. Cred că putem avea încredere în ei. De altfel, e principiul după care mă conduc: a avea încredere în oameni. Ei bine, ce spuneţi?

Mă privea pătrunzător, onest în adâncul ochilor: nu mai ştiam prea bine despre ce era vorba, dacă să am încredere în oameni sau să fur maşini. Ieşind din bar, i-am spus lui Léonce:

— Bătrâne, o să fim prinşi. La sfârşit, cum bine ştii, eşti mereu prins.

Léonce a scuipat şi a ridicat din umeri.

— Şi ce dacă? a zis el.

E adevărat, m-am gândit, şi ce dacă?

Am scuipat şi eu.

— Nu trebuie să crezi că în viaţă e ca la cinema, a spus Léonce. Uită-te la Pierrot le Fou, a fost prins vreodată? La cinema, de mult ar fi fost pe scaunul electric. La cinema, tipul e mereu prins la sfârşit, fac asta special, ca să te sperie. E morala filmului, ştii. Aşa se face în America.

Am mers o clipă în tăcere. Îmi plimbam printre buze, visător, ţigara, cu pălăria pe ochi, măturând trotuarul cu pantalonii mei prea largi. Încercam să nu dau atenţie angoasei care-mi rodea inima, întrebării aceleia insidioase care nu-mi dădea pace. De ce? La ce bun toate astea? De ce murise tatăl meu? Încercam să rămân la suprafaţă, să mă limitez la gesturi, cuvinte, atitudini, să nu privesc înăuntrul meu. Avea dreptate Léonce. Văzusem deja

asta într-o revistă de cinema: dacă gangsterul e prins mereu, la sfârşitul filmului, e doar de dragul moralei. Toată lumea ştie că viaţa adevărată nu e ca în filme. Sunt multe şanse să scapi.

— Şi apoi, la naiba, a zis Léonce. Suntem bărbaţi, sau nu?

Eu lucram în tandem cu un băiat de vârsta mea, pe care Mamille ni-l prezentase şi căruia i se spunea Ratonul, fiindcă era algerian; un băiat mărunt, negricios şi vioi, care vorbea cu un accent cântat şi minţea tot timpul. Era o adevărată nevoie la el, minciunile se înghesuiau singure pe buzele lui, nici nu mai puteam spune că minţea, de altfel, atât era de viu felul în care o făcea.

— Ce ziceţi, băieţi, l-am văzut pe Pierrot le Fou cum a pus la pământ un tip în faţa mea!

— Haide, haide, îi zicea Mamille, ridicând din umeri.

— Să mor eu dacă nu e adevărat. Stăteam de vorbă cu el pe Quai de Béthune, chiar în faţa uzinei de gaz – e un amic, Pierrot – când am văzut deodată un poliţist care cobora scara. Cu pelerina lui pe umeri, deşi e primăvară, Pierrot s-a ridicat imediat şi-şi băgase deja mâna în buzunar. Copoiul ne-a văzut, ne-a făcut cu ochiul şi apoi s-a întors cu faţa la perete, s-a desfăcut la pantaloni şi a început să urineze. Eu mă liniştisem cu totul, dar Pierrot se simţea ofensat, credea că făcea asta ca să-i arate că-l disprețuieşte, şi atunci şi-a scos pistolul şi, înainte să clipesc, treaba era făcută. Bătrâne, copoiul a primit glonţul în plin…

Şi-a dus mâna la inimă.

— Dar a continuat să urineze câteva secunde, apoi s-a prăbuşit. „Aruncă-l în apă“, a zis Pierrot. N-am comentat, l-am aruncat în apă. A plutit o clipă, fiindcă pelerina i se umflase cu aer, şi cu faţa lui la mijloc ai fi zis că era un nufăr. Apoi s-a scufundat. „Acum n-o să se mai pişe niciodată“, a zis Pierrot.

Ratonul conducea el însuşi câteodată, dar mai ales se pricepea să deschidă orice încuietoare de maşină, în câteva secunde. Când se apleca asupra unui lacăt antifurt cu uneltele sale, semăna cu o mică rozătoare. După aceea, nu trebuia decât să apuc volanul şi să duc maşina la atelierul lui Mamille. Ratonul se aşeza lângă mine şi flecărea întruna.

— Ia spune, Lucky, e adevărat că tatăl tău a fost în Rezistenţă?

— Da, mă rog, a fost ucis.

— Bravo! Şi al meu la fel. Avea medalia Rezistenţei?

— O, habar n-am, lasă-mă-n pace.

— Şi al meu la fel! A fost prins de nemţi de trei ori – ba nu, ce zic aici, lasă-mă să număr – de cinci ori! Dar a reuşit mereu s-o şteargă. Ultima dată, l-au înhăţat la Fresnes. I-am trimis imediat un fierăstrău pentru metale într-o sticlă de vin şi aşa a tăiat gratiile. Aşteptând momentul prielnic, lipise la loc gratiile cu miez de pâine, ca să nu se bage de seamă. Doar că, într-o dimineaţă, nemţii au intrat în celulă şi s-au apucat să scotocească peste tot: un tip din celula de alături o ştersese în ajun. Taică-meu era liniştit, scosese fierăstrăul afară şi gratiile erau acoperite bine cu miez de pâine, nu se vedea nimic. Dar deodată a auzit cum cântau păsărelele, se uită pe fereastră şi ce crezi că vede? Bătrâne, vrăbiile se apucaseră să mănânce miezul de pâine de pe gratii, chiar sub ochii nemţălăilor! Un adevărat ospăţ, bătrâne, făceau ele acolo! Erau vreo douăzeci care se ciondăneau şi se îmbuibau, pe cuvântul meu! Încă o îmbucătură, şi-a zis taică-meu, şi am pus-o. Şi nemţii încetaseră să mai scotocească, se uitau toţi la vrăbiuţe, doar se ştie că iubesc natura… Din fericire, n-au văzut nimic, au plecat înainte de final.

— Chiar aşa? m-am mirat eu, totuşi. E adevărată povestea asta?

— Îţi jur, să mor eu, poftim, dacă mint!

Scuipa discret prin portieră, fiindcă era superstiţios, ca noi toţi, aşa puteam face orice jurământ fals, doar luându-ne precauţia de a scuipa repede după aceea. La atelier, Mamille ne primea aşezat pe o canistră de benzină, cu ziarul în mână. Citea mereu ziarul. Ridica spre noi privirea lui blândă, uimită.

— Copii, o să pice totul dintr-un moment în altul. Nu poate s-o ţină tot aşa. Aţi văzut, la Berlin? O să pice, o să se prăbuşească. Ştiţi că, în fiecare an, se vând douăzeci şi cinci de miliarde de litri de benzină pe piaţa neagră? E o pierdere iremediabilă pentru stat. Firește, ei încearcă să compenseze asta prin impozite. Cum vreţi să se scoată în aceste condiţii? O să se prăbuşească. De asta tot ce facem n-are nici o importanţă. Trăim într-o epocă de tranziţie şi nu e cazul să avem mustrări de conştiinţă. Dimpotrivă, cu cât vom face mai mult, cu atât totul se va prăbuşi mai repede, şi vom putea să o luăm de la zero, să facem tabula rasa din trecut. Dacă fiecare

francez ar forța puțin, ca mine, dacă ar da un impuls pe ici, pe colo, în loc să stea liniștiți la locul lor, să aștepte să treacă, de mult ar fi totul la pământ, am putea merge înainte, să facem o lume nouă, curată. Dar oamenii sunt egoiști, nu știu să se dedice unei cauze. Eu sunt, în fond, un filantrop, eu mă dedic, vreau ca lucrurile să se schimbe, dau o mână de ajutor. Aș fi putut, și eu, să stau în pătrățica mea, să-mi vând legumele, nu? Dar vreau să zdruncin și eu oleacă șandramaua, și apoi să construim ceva nou. Atunci pun și eu umărul. În rest, totul o să se prăbușească dintr-o clipă în alta. Nu e cazul să avem mustrări de conștiință.

Cei doi muncitori ai lui rânjeau în timp ce dezasamblau mașina adusă de noi; piesele erau apoi duse într-un camion spre oraș. Erau duri la adresa lui Mamille, căruia îi ziceau „putreziciune capitalistă“. Unul dintre ei, un tip tânăr, blond, căruia nu-i știam numele și căruia Mamille i se adresa pur și simplu cu „băiețică“, îmi zicea:

— Mie puțin îmi pasă, n-am treabă cu asta. În fond, e ca atunci când oamenii lucrau pentru nemți, sub ocupație: sabotăm sistemul, asta-i tot. Are dreptate Mamille: cu cât o facem mai mult, cu atât mai repede se va prăbuși totul. Sper numai că o să se prăbușească și restul cu el. În orice caz, nu-mi fac reproșuri. Am conștiința împăcată. E o afacere care nu mă privește. Lucrez împotriva sistemului… O perioadă de anarhie e indispensabilă.

Dar activitatea cu care ne îndeletniceam nu-l satisfăcea pe Léonce, care căuta deja altceva.

— Nu merge, zicea el, nu e o meserie adevărată. Ne risipim. N-o să ne scoatem furând mașini. Ar trebui să dăm o singură lovitură, dar una mare, și apoi să schimbăm aerul. În sfârșit, îmi știi părerea.

Crescuse foarte mult, dar era tot slab ca un țâr și aplecat de spate, cu brațe și picioare interminabile, care păreau că ies de peste tot. Fuma nervos nenumărate țigări, pe care le arunca înainte să le termine. Ochii îi rătăceau continuu în jur, cu o expresie de neliniște intensă, ca și când s-ar fi simțit încolțit, ca și când ar fi căutat o scăpare… Privirea începea să-i semene cu cea a lui Vanderputte.

— Ca să dăm o lovitură adevărată, a râs el odată, ar trebui să avem bomba atomică.

Cât despre Vanderputte, era îngrozit de noua noastră îndeletnicire, pe care

o considera „o imprudență, o neglijență“. Ne-a implorat să renunțăm.

— Gândiți-vă și la mine, se tânguia el, într-o bună zi, o să fiți prinși, o să mă denunțați și o să mor în închisoare… O, Doamne!

Se prăbușea într-un fotoliu, cu mâna pe inimă, și înghițea o pastilă.

— N-o să vă denunțăm, îl linișteam eu. Nu suntem așa.

Vanderputte mă privea cu milă.

— Biet nefericit, striga el. Nu știi cum e poliția. E un lucru înspăimântător poliția, un lucru înspăimântător! O să vă ia la sentiment, o să fie amabili cu voi, și cum nu sunteți obișnuiți o să mă denunțați imediat.

A declarat solemn:

— Altfel nu e posibil.

— Dar de unde știți, l-a întrebat Léonce, strângând din ochi, ați denunțat deja pe cineva?

Bătrânul își lua un aer indiferent, se uita în pământ, într-o parte, cu atenție. Privirea lui părea să caute mereu un șoarece pe parchet.

— Ca să denunți pe cineva, tinere, a zis el încet, cu vocea lui răgușită, trebuie mai întâi să ai prieteni… În fine, atunci am putea discuta. Dar când ai fost dintotdeauna singur pe pământ…

Mustața i-a tremurat, și-a scos batista lui mare în carouri și și-a șters ochii.

— Sunt singur pe lume, sunt un biet bătrân pe care nu-l iubește nimeni și care-și va sfârși zilele la închisoare, din pricina a doi ticăloși mici pe care i-a adăpostit într-un moment de generozitate. Sunteți tineri, aveți toată viața înainte, vă puteți permite să vă petreceți câțiva ani la închisoare… dar eu? Eu? La mine v-ați gândit?

Mi-a luat brațul.

— Tinere, ar trebui să-ți fie rușine. Adu-ți aminte de tatăl dumitale… și el își asuma riscuri inutile și doar știi bine cum s-a terminat povestea. Și apoi, în sfârșit, dacă la șaisprezece ani furi mașini, ce o să faci când vei fi major? O să ucizi pe cineva, e limpede, o să ucizi pe cineva. Eu o să fiu primul, poate, hm?

Ne-a aruncat o privire temătoare, și-a adunat nervos pledul scoțian pe umeri și a plecat grăbit să se încuie cu cheia de două ori în camera lui. Și-a pregătit o mică valiză „cu strictul necesar“ și ne-a implorat să-l avertizăm

de „actele noastre criminale“ cu cel puțin douăzeci și patru de ore înainte, ca să-și ia măsurile necesare. Vanderputte nu mai trăia. De fiecare dată când cineva suna la ușă, devenea cenușiu, se prăbușea într-un fotoliu, își ducea mâna la inimă și înghițea o pastilă.

— E poliția! murmura el. Simt că e poliția. Sunt pierdut.

Uneori, intram în camera lui Josette și, așezându-mă pe patul ei, spuneam, de-a dreptul uimit:

— Știi, am mai furat de curând o mașină. În fond, fac asta pentru tine.

Nu aveam mare lucru să-i ofer. Ea îmi mângâia părul.

— O, sărmanul meu băiat, spunea ea. Înțeleg prea bine.

— Nu sunt încă Humphrey Bogart, îi ziceam. Dar cine știe, poate că voi reuși. N-am decât șaisprezece ani, e scuzabil. Cu puțin noroc, în curând poate că o să ucid pe cineva, ca la Hollywood.

— Da, sărmanul meu băiat.

Vorbea cu o voce joasă, abia perceptibilă. Era și acum răgușită și rămânea în pat în camera ei, tremurând cu un șal pe umeri printre cutiile de medicamente pe care Vanderputte venea să le ia din când în când. Draperiile erau mereu lăsate; chiar și în plină zi, lampa era aprinsă. Nu se trezea decât după-amiaza, ca să meargă la cinema și se întorcea seara târziu, după ultima proiecție.

— Fata asta nu duce o viață sănătoasă, zicea grav Vanderputte. Ar trebui să-și trateze vocea. Eu unul sunt pentru viața în aer liber, la soare, nu înțeleg deloc cum poți duce o astfel de viață… doar dacă, he, he, nu ești cumva forțat de circumstanțe independente de propria voință.

Într-o seară, Mamille mă adusese cu mașina lui de la atelier. I-am urat bună seara și am urcat scara. Am descuiat ușa, era întuneric; deodată am simțit o atingere ușoară și am auzit un strigăt înăbușit.

— Cine-i acolo?

Am aprins lumina: era Vanderputte. Stătea în picioare în mijlocul anticamerei, cu o mică valiză în mână. Își pusese șapca, paltonul, un fular călduros în jurul gâtului și strângea umbrela sub braț. Era palid: ochii lui ce clipeau des mă priveau îngroziți.

— Ce s-a întâmplat?

— O șterg, a zis el repede, o șterg.

S-a uitat cu teamă spre uşa salonului.

— Josette…

— Ce e, Dumnezeule, ce s-a întâmplat?

— Josette a avut un atac. O fatalitate… o hemoragie. Am găsit-o eu…

A strigat deodată, cu o voce temătoare, plângăcioasă:

— O fatalitate! O ştiam, tinere, era acolo, undeva, o fatalitate care se pregătea! Simţeam asta de multă vreme. Sunt, tinere, extrem de sensibil la fatalitate… O atrag imediat. Nu ratează niciodată. Aşa că o şterg. Mă ascund. Plec în provincie.

L-am apucat de gât şi l-am scuturat.

— Unde e Josette?

— În camera ei… Dă-mi drumul, tinere. Nu-i bine ce faci. Nu am nici o vină: îţi spun că e o fatalitate. O să ne atingă pe toţi, dacă rămânem aici. Trebuie s-o ştergem imediat. E ceva extrem de contagios, tinere, fatalitatea.

L-am împins în camera lui şi am închis uşa. Am traversat apartamentul în fugă şi am intrat în camera lui Josette. Era întinsă pe pat, cu ochii închişi. Chipul îi era de o paloare înspăimântătoare. Un firişor de sânge i se întindea pe obraz.

— Josette?

A deschis ochii.

— Nu e nimic, a spus ea. E vocea mea…

— Nu vorbi, aşteaptă, o să caut… pe cineva.

Am ezitat o clipă, nu ştiam pe cine puteam să caut. În fond, noi nu cunoşteam pe nimeni.

— Nu-ţi face griji, dragul meu băiat. N-o să mor. Nu se moare chiar aşa uşor. E mai complicat de atât.

Am alergat s-o trezesc pe portăreasă. Ea mi-a recomandat un medic care o trata de douăzeci şi cinci de ani. Era un bărbat în vârstă; mâinile îi tremurau, avea o faţă palidă, cenuşie; un guler tare îi sublinia şi mai mult moliciunea feţei şi a gâtului.

— Crezi că se pricepe? l-am întrebat pe Léonce.

— Habar n-am. Are Legiunea de Onoare. Trebuie să fie priceput.

Medicul s-a arătat foarte îngrijorat şi a zis că Josette trebuia transportată de urgenţă la spital. Putea să ne recomande unul, tocmai, care nu era

scump…

— Nu acela, l-a întrerupt Léonce. Ce e mai bun. Avem cu ce plăti.

L-am însoțit în ambulanță. Josette și-a revenit puțin pe drum.

— Lucky.

— Yep?

— Ce rulează acum la cinema?

— O, nu mare lucru. Nu pierzi nimic acum.

Josette a închis ochii, ușurată. Léonce și cu mine n-am mai plecat de la spital. De mai multe ori, medicul s-a mirat de prezența noastră continuă.

— Nu puteți să stați aici zi și noapte, ne-a zis el. Deranjează pe toată lumea. Și nici nu e igienic.

— Plătim, a răspuns simplu Léonce, și medicul a părut șocat, dar nu a insistat. Am rămas astfel acolo, mestecând în tăcere gumă – ni se interzisese să fumăm –, privind ușa camerei, dormind câte puțin, în fotoliile noastre, ghemuiți în pardesiurile noastre.

— Dar în fine, e incredibil, zicea medicul dimineața, ce faceți aici? Nu aveți părinți?

— Sunt plecați în America, spunea Léonce.

— Nu puteți să stați așa aici. Poate dura încă multă vreme.

După vizita medicului, infirmiera ne lăsa să intrăm o clipă în cameră. O găseam mereu în aceeași poziție, lungită pe spate, cu brațele peste pătură, în patul care mi se părea prea curat și prea bine aranjat. Chipul i se pierdea în claia de păr roșcat și ochii ei se uitau în tavan cumva prea fix. Întorcea capul spre noi și surâdea.

— Ai nevoie de ceva? o întreba Léonce.

— Nu, de nimic.

— Atunci eşti bine?

— Da, sunt.

Apoi ieșeam, mergeam afară să bem o cafea caldă și să mâncăm un sendviș, apoi ne întorceam. Așteptarea reîncepea. Vorbeam puțin, nu era nimic de zis… Josette părea să se simtă mai bine, de altfel. Se mișca puțin în pat. Vocea îi părea mai fermă.

— Lucky?

— Yep?

— Când o să dea *Pe aripile vântului*?

— În curând, i-am spus, în curând.

— N-aș vrea să-l ratez, știi…

— N-o să-l ratezi. N-ai cum.

— N-aș vrea să-l ratez, Lucky!

Îi strângeam mâna ei micuță, umedă…

— Haide, haide, spunea infirmiera, s-o lăsăm pe bolnava noastră singură. Să n-o obosim.

Ieșeam din cameră, ne așezam din nou în fotolii, ne ghemuiam în pardesiuri.

— E mai bine, nu? spunea Léonce.

— Yep.

Câteodată, Ratonul venea să afle vești. Ne-a vorbit îndelung de un tip pe care îl știa el și care vindeca orice cu energia mâinilor. Se numește yoghin, ne-a explicat el. Era o chestie americană. Kuhl a venit să ne vadă de două sau trei ori. Nu zicea nimic niciodată, se așeza într-un fotoliu, pufnea cu simpatie, apoi pleca. Ratonul ne-a spus că Vanderputte fugise în provincie, așteptând „să se domolească lucrurile“. A patra zi, nu ni s-a permis să intrăm în camera lui Josette. Medicul trecuse pe acolo de dimineață, cu obrazul lui bine ras, și ieșind ne aruncase o privire cu deosebire ostilă.

— Nu puteți s-o vedeți astăzi, ne-a spus infirmiera. A mai avut o mică criză.

Am descoperit că, așezându-mi fotoliul într-un colț al încăperii, puteam să-i zăresc, când se deschidea ușa și infirmiera intra sau ieșea, claia ei de păr roșu pe pernă. N-am mai plecat din acel colț. Nu-i vedeam fața, doar părul. Care stătea nemișcat. Au început deodată să se îngrijească de noi. Ne-au propus să ne instaleze două paturi într-o cameră de alături, „fiindcă țineți morțiș să stați aici“. Medicul, ieșind din camera bolnavei, se îndupleca să ne adreseze câteva cuvinte.

— Care dintre voi este fratele?

— Eu sunt, zicea Léonce, ridicându-se în picioare.

— Și dumneata?

— Un prieten.

— Ah, bine, perfect. În sfârșit, facem și noi ce putem.

Ni s-a permis să fumăm. Medicul venea acum de mai multe ori pe zi. Nu ne mai vorbea, se prefăcea că nu ne vede, întorcea capul şi trecea cu un aer dispreţuitor… Tremuram, ghemuit în fotoliul meu, cu nasul în fular şi mâinile îndesate în mânecile pardesiului.

— Léonce.

— Ce e?

— Crezi că oamenii chiar există?

— O, lasă-mă în pace.

Unde erau, aşadar, aceşti faimoşi oameni, de care tatăl meu îmi vorbise, despre care toată lumea vorbea atât de mult? Câteodată, îmi părăseam fotoliul, mă apropiam de fereastră şi îi priveam. Mergeau pe trotuare, cumpărau ziare, luau autobuzul, mici singurătăţi ambulante care se salută şi se evită, mici insule pustii care nu cred în continente, tatăl meu mă minţise, oamenii nu existau şi ceea ce vedeam astfel pe stradă era doar vestiarul lor, rămăşiţe, zdrenţe – lumea era un imens veston Gestard-Feluche cu mânecile goale, de unde nici o mână fraternă nu se întindea către mine. Strada era plină de vestoane şi de pantaloni, de pălării şi de pantofi, un imens vestiar abandonat care încearcă să păcălească lumea, să împrumute un nume, o adresă, o idee. În zadar îmi sprijineam fruntea fierbinte de geam, căutându-i pe cei pentru care tatăl meu murise, nu vedeam decât vestiarul derizoriu şi miile de chipuri care imitau, insultând-o, figura umană. Sângele tatălui meu se trezea în mine şi-mi zvâcnea în tâmple, mă împingea să caut un sens aventurii mele şi nimeni nu era acolo să-mi spună că nu poţi să-i ceri vieţii un sens, ci doar să-i împrumuţi unul, că vidul din jurul nostru nu e decât refuzul de a-l umple, şi că toată măreţia aventurii noastre se află în viaţa aceasta care vine spre noi cu mâinile goale, dar care poate să ne părăsească îmbogăţită şi transfigurată. Eram un raton, un biet raton, ascuns în gaura unei epoci îngustate până la limita sensurilor, şi nimeni nu era acolo să ridice capacul şi să mă elibereze, spunându-mi doar atât: că singura tragedie a omului nu e aceea că suferă şi moare, ci că îşi ia drept limite propria suferinţă şi propria moarte… A mai trecut o zi, stăteam ghemuiţi în fotoliile noastre, în pardesiurile noastre prea mari, cu ţigara atârnată în colţul gurii, pe care uitam s-o aprindem, privind cum se deschidea şi se închidea uşa camerei lui Josette, cum oamenii intrau şi ieşeau din ce în ce mai des, cum

infirmiera traversa anticamera în fugă…

— N-o să ne-o facă, nu? repeta Léonce. N-o să ne-o facă, nu?

Medicul a ieșit din cameră și și-a scos ochelarii. Infirmiera a ieșit și ea, împreună cu asistenții.

— Nu mai putem face nimic, a spus medicul.

A adăugat pe un ton sec, morocănos:

— A venit prea târziu. Fata suferea de tuberculoză de ani buni.

M-am ridicat în picioare. Am intrat în cameră și m-am apropiat de pat. I-am luat mâna. Mi s-a părut că mi-a zâmbit. Sau poate că zâmbetul era deja acolo dinainte, nu știu. În orice caz, avea ochii deschiși. Priveau în tavan, păreau că se izbesc de un capac… Nu-mi mai aduc aminte de restul. Îmi amintesc doar că am stat acolo ore întregi, cu mâna ei într-a mea, și că zâmbetul era tot acolo, pe buzele ei, că nu se mișca, la fel ca ochii… Cineva îmi vorbea, cineva mă trăgea de braț și-mi aduc aminte și acum de vocea mea de raton hohotind cu sughițuri în fularul ud de lacrimi, cu o ranchiună imensă:

— Yep. Yep. Yep.

PARTEA A DOUA
OAMENII MARI

I

„Cântăream aproape trei kilograme și jumătate la naștere“, zicea Vanderputte. Se plimba de-a lungul și de-a latul prin fața patului, cu degetele mari de la mâini agățate de vestă; arbora un aer de-a dreptul important. „Și nu uita că am câștigat concursul cel mai frumos bebeluș, la Ostende, în 1877.“ Își pusese vestonul Gestard-Feluche, își aruncase pe umeri pledul scoțian și-și îndesase șapca, dar urechile mici și ascuțite, ochii rotunzi, mustățile și coada care îi atârna pe jos îl trădau: era un șoarece, un șoarece bine hrănit, cel mai mare șoarece de oraș pe care-l văzusem vreodată. „Și apoi, la urma urmei, a zis el, suntem mulți în această situație. De altfel, aș putea cădea în mâinile oricui. N-am vrut niciodată să mă las fotografiat pentru orice prostie.“ S-a oprit în fața patului, a scos un tub din buzunar, i-a desfăcut capacul și mi-a întins, în căușul palmei, o pastilă. „Ia și ronțăie, tinere, e recomandarea medicului. O să te înviorezi într-o clipită. E foarte bună, uite, iau și eu una…“ A ronțăit o pastilă, dând din mustăți. Ce bun, a zis el, delicios! Am simțit în gură gustul amar al medicamentului. Apoi bătrânul a dispărut și în jurul meu n-am mai văzut decât vestiarul abandonat pe scaune și fotolii; vestoanele, paltoanele se uitau la mine, suspinau, ridicau din umeri, își ridicau către cer mânecile lor goale. „Perfect, zicea Gestard-Feluche, am fost odinioară un tânăr ca dumneata, și dumneata vei fi într-o zi un veston ponosit ca mine.“ „Nu, n-o să ajung niciodată așa, niciodată! i-am strigat. O să fac tot ce pot să nu se întâmple asta!“ „Și ce anume, tinere?“ mă întreba el, insidios. „Nu știu, murmuram, nu știu“, și Gestard-Feluche striga triumfător: „Nu-i nimic de făcut, băiete,

așa e viața, așa e viața, așa e viața!“ Vanderputte a apărut din nou și s-a plimbat prin fața patului meu, ținând în mâini o farfurie cu porridge. Părea preocupat. „Știrile nu sunt deloc bune, murmura el. Mă întreb cu adevărat dacă Occidentul… Desigur, sunt înainte de toate un occidental. Am conștiința că aparțin unei anumite elite, unei anumite tradiții. Dar mă întreb, cu toate acestea, dacă Kuhl nu are dreptate și dacă n-ar fi mai bine să ader la partidul comunist. Simplă măsură de precauție. O chestiune de supraviețuire. Mă văd foarte bine pe post de comisar la Aprovizionare. Ei, ce spui, prietene?“ A luat o gură de porridge. „Mi-ai văzut fotografiile?“ A scos din buzunarul interior al vestonului Gestard-Feluche un teanc de cărți poștale și mi le-a băgat sub nas: șoareci de toate mărimile și vârstele mă fixau cu ochii lor rotunzi. „Sssst, a zis Vanderputte, să nu spui nimănui. Contez pe discreția ta.“ M-am uitat în jur și am văzut o mulțime de boturi și de mustăți ieșind din toate colțurile; îmi făceau un mic semn și apoi dispăreau în câte o gaură. „Pot să am încredere în tine?“ a întrebat Vanderputte. Am privit peretele din fața mea și am văzut că frumosul portret al mareșalului Pétain dispăruse; în locul lui se afla acum un șoarece bătrân, cu mustăți triste. „Ei da, așa e viața, așa e viața, așa e viața!“ a strigat Vanderputte. A dispărut din nou și m-am văzut ieșind de la spital, mergând pe stradă, tremuram și se învârtea pământul cu mine, în mijlocul marelui vestiar indiferent, al tuturor acestor haine elegante, dar în care nu era nimeni care să-ți întindă o mână; ba chiar se îndepărtau ușor de mine, când treceam pe lângă ele. „Îți rămân toți ceilalți oameni“, s-a auzit o voce îndepărtată și m-am ridicat în pat, dar nu-l vedeam decât pe șoarecele acela bătrân, care se plimba printre hainele vechi. „Arată-mi-i, tinere, a zis el, cu vocea lui răgușită, cer doar să-i văd, atâta tot.“ Am căzut din nou pe pernă, capul mi se învârtea, eram prins într-un vârtej, fusesem aruncat peste bord, mă scufundam încet în mare… Când mi-a scăzut febra și când, pentru prima oară, am aruncat în jurul meu o privire mai normală, am văzut că eram culcat în camera mea și că Vanderputte era așezat la căpătâiul meu. Mă privea cruciș și părea prost dispus.

— Ei bine, sunt mulțumit că măcar unul din noi se simte mai bine, a zis el. M-ai speriat foarte rău, tinere. Medicul a venit de trei ori. Eu m-am ales cu o îngroșare a aortei, de la toate emoțiile astea.

Nu știam dacă visam încă sau dacă scăpasem de coșmar. Chipul bătrânului părea mai cenușiu, mai scofâlcit decât de obicei. Respira zgomotos și avea un fular în jurul gâtului. Am făcut un efort să mă ridic.

— Nu te mișca, n-ai voie, a spus Vanderputte.

— Unde e Léonce?

— Ne-a tras clapa, a răspuns bătrânul. A șters-o, după înmormântare. S-a dus să locuiască în oraș… într-un studio, cum i se zice. Nici măcar nu mi-a lăsat adresa. M-a părăsit, la vârsta mea, cu bolile mele, după tot ce am făcut pentru el… Totul se duce de râpă, poftim, nu mai vezi nicăieri nici un pic de sentiment.

S-a ridicat, și-a tras pledul pe umeri.

— Mă duc să mă întind. Nu mă simt bine. Am palpitații, mă sufoc, am… În fine, să lăsăm, e totuna pentru tine. Odihnește-te. Medicul o să vină în după-amiaza asta. Ai făcut febră cerebrală.

S-a uitat la mine chiorâș.

— Vedeai șoareci peste tot. Dacă ai nevoie de ceva, nu trebuie decât să mă chemi.

— Chiar așa. O să vă chem și o s-o ștergeți imediat în provincie.

A suspinat.

— N-ai motive să-mi porți pică. Am șaizeci și șase de ani… Aș vrea să te văd la vârsta asta, poftim. La vârsta asta, tinere, instinctul de conservare… În sfârșit, nu-i poți rezista. Și eu răcesc atât de ușor…

Am auzit târșâitul papucilor lui îndepărtându-se… Am închis ochii. Inima îmi bătea ca și când aș fi alergat, eram fără suflu și abia aveam puterea să-mi ridic capul. Am adormit aproape imediat. Am zăcut la pat mai multe zile. Medicul îmi dăduse voie să mă ridic „cu condiția să nu te obosești și să aștepți puțin înainte să-ți reiei studiile. Ești un băiat de o sensibilitate ușor… maladivă, riști să faci o recidivă“. Bătrânul îi spusese că mergeam la liceu, „un elev strălucit, un elev strălucit, doctore, sunt foarte mândru de el, am fost și eu pe vremuri un elev destul de bun. E moștenire de familie“. Dar nu voiam să mă ridic din pat și nici n-aveam curajul să ies din văgăuna mea. Cu perdelele trase și nasul în pernă, încercam să-mi păcălesc suferința, să mă cufund în trecut și să aduc la suprafață cele câteva bucurii pe care mi le dăruise.

— Lucky.

— Yep?

— Ai nişte ochi atât de limpezi, atât de luminoşi… Îţi vine să te cufunzi în ei.

— Din ce film e asta?

— Nu e dintr-un film. În filme, nu vorbesc aşa. Acolo îţi spun numai „*honey*“, miere. Nu-mi place să mi se spună aşa, mierea se lipeşte de degete.

— *Honey*, am şoptit.

Ea surâdea.

— E adevărat, cu tine parcă nu se mai lipeşte aşa.

— *Honey*… *Honey*…

Uneori, trişam puţin. O cuprindeam în braţe, îi acopeream faţa şi părul cu sărutări. N-aveam dreptul, ştiam, fiindcă ea nu voise niciodată. Dar eram prea nefericit… Adormeam, în cele din urmă, când nu mai aveam lacrimi. Ratonul venea să mă vadă în fiecare zi. Intra năvalnic, se aşeza turceşte pe patul meu şi se uita la mine cu milă.

— Haide, băiete, nu plânge, îmi zicea el. E *mektoub*, aşa a fost scris, să ştii. *Insha'Allah*, voia Domnului.

Ca să-mi ridice moralul, mă punea la curent, gesticulând ca o moară de vânt, cu ultimele isprăvi ale lui Pierrot le Fou şi René Americanul.

— O să vezi, băiete, îmi spunea el, patronul o să se întoarcă într-una din zilele astea şi o să dăm o lovitură mare şi noi.

Încerca să mă amuze. O dată sau de două ori, mă găsise în mână cu cartea misterioasă pe care mi-o lăsase tatăl meu şi îmi aruncase imediat nişte avertismente caraghioase.

— Atenţie mare, băiete, atenţie mare, zicea el cu o voce cântată. E foarte periculoasă cartea. Te face s-o iei razna, se ştie. Nu ţi-a spus nimeni niciodată povestea funcţionarului din comerţ care s-a apucat să citească, fără nici un motiv?

— Nu, povesteşte-mi-o.

— Fiul lui mi-a spus că, la început, în familie, nimeni nu observase nimic. Devenise mai trist şi apoi a început să citească. Era într-o seară, mama şi copiii fuseseră cu toţii la cinema şi, când s-au întors, l-au găsit într-

un colţ, cu o carte în mână. Ernest, a zis soţia lui, ce faci acolo? Citesc, draga mea, a răspuns el liniştit. Firește, s-au repezit cu toţii să-i ia cartea din mână. Asta s-a întâmplat de două sau trei ori, în cele din urmă, au început să se îngrijoreze, nu-l mai lăsau niciodată singur. Mergea foarte bine la început, doar că şi-au dat seama apoi că stătea multă vreme la toaletă, uneori şi două-trei ore. Era dificil să ştii ce anume făcea acolo. Ce faci, tată? îl întrebau. Nimic, tăcere, nici un zgomot. În cele din urmă, într-o zi, cum nu răspundea, au împins uşa, şi el stătea acolo cu o carte în mână. Firma de comerţ l-a dat afară, fiindcă se apucase să citească la birou. N-a reuşit să-şi mai găsească de lucru, se ştia că nu se purta normal şi că familia îl supraveghea. Tot timpul rămânea cineva acasă ca să-l supravegheze şi, când plecau cu toţii, îl legau de pat. Asta a durat cam un an, deşi nu mai aveau nici un sfanţ, şi au fost nevoiţi s-o trimită la muncă pe fata cea mare. Avea şaisprezece ani… era mică şi durdulie. Evident, treaba s-a sfârşit prost. Într-o seară, când se duseseră toţi la cinema, s-a dezlegat de pat şi a luat mitraliera fiului său, de sub pernă, şi când s-au întors i-a culcat pe toţi la pământ, inclusiv pe clientul fetei. După care a luat o carte şi a citit toată noaptea şi toată dimineaţa, şi aşa şi-a făcut dreptate.

Râdeam, iar Ratonul îşi dădea la o parte o şuviţă neagră, care-i cădea mereu peste ochi, şi părea încântat.

II

Nu aveam deloc veşti de la Léonce, şi Vanderputte se lăsa uneori pradă reveriilor în ce-l privea pe „prietenul nostru“. Luase obiceiul de a veni să bea o ceaşcă de ceai de muşeţel la mine în cameră, înainte de culcare. Se aşeza în fotoliu, îşi înfăşura pledul în jurul genunchilor – deşi era primăvară, părea îngheţat de frig – şi îşi sorbea infuzia, răsuflând zgomotos după fiecare înghiţitură.

— O să vezi, tinere, îmi spunea el, cu ceaşca în mână, Léonce o să se întoarcă într-o dimineaţă, dispunând de mari mijloace. Am crezut mereu în băiatul ăsta, o să ajungă departe: m-am străduit mereu să-i transmit ce-i mai bun în mine.

Lua o înghiţitură de ceai şi sufla tare, făcând să-i tremure mustaţa.

— O să se întoarcă, îţi spun, şi pe cai mari. Epoca e favorabilă tinerilor energici şi întreprinzători. Toate acele milioane care sunt furate în plină zi, sub nasul poliţiei, nu sunt pierdute pentru toată lumea.

Îmi făcea cu ochiul.

— O să plecăm în California.

Cumpăra regulat revistele americane *Life* şi *Time* ca să se informeze cu privire la condiţiile de viaţă în Statele Unite.

— Problema e dacă o să pot să mă adaptez, la vârsta mea, îşi făcea el griji. Ce părere ai, tinere?

Eu îi spuneam că o să se adapteze foarte uşor, mai ales în California, cu condiţia să nu stea prea mult la soare. Vanderputte mă asculta în timp ce-şi bea ceaiul, care-i ardea buzele.

— Chiar crezi asta? murmura el, cu satisfacţie. Crezi că nu sunt prea bătrân? Ai dreptate, în fond. Cât despre restul… Dintotdeauna am fost un cetăţean al lumii. Firește, iubesc Franţa: nu te poţi ridica deasupra anumitor legături, e evident. Dar aici suntem prea, cum să spun…

Îşi freca degetul mare de arătător cu iuţeală, ca şi când ar fi pipăit o stofă invizibilă.

— Prea civilizaţi, prea… decadenţi, iată, ăsta e cuvântul, poţi să-mi faci ce vrei. Avem nevoie de o grefă. Eu, de exemplu; să mă iau pe mine ca exemplu. Nu încape îndoială, sunt prea rafinat, prea sensibil, prea… preocupat de idei. Dar te asigur că, grefându-mă pe un sol nou, mai aspru, cred că aş putea încă să capăt din nou rădăcini şi să dau fructe destul de frumoase… Vorbesc la figurat. Sunt sigur că aş suporta foarte bine transplantarea. Şi sunt convins, poftim, că organismul meu ar funcţiona mai bine în America. De la o anumită vârstă, e foarte dificil să te reînnoieşti prin propriile mijloace. Bogăţiile noastre interioare nu sunt inepuizabile. Nimic nu se compară cu o mare schimbare care să trezească în tine surse noi de vitalitate. Ar fi revigorant. Uneori, ştii, mă simt… foarte uscat. Foarte uscat.

Publicaţia lui favorită era *Reader's Digest*, a cărei lectură mi-o recomanda cu insistenţă.

— În loc să stai în pat şi să visezi, ar trebui să citeşti aşa ceva. E foarte încurajator, îmi explica el, sunt acolo frumoase exemple de devotament, de

abnegaţie. Şi apoi, dacă nu eşti fericit, găseşti acolo mereu pagini despre religie, despre viaţa de după moarte, despre reîncarnare. Uite, după părerea mea, să crezi în viaţa de după moarte, în reîncarnare înseamnă să fii, într-adevăr, cam prea pesimist… Nu ţin deloc s-o iau de la capăt!

Începeam să ducem lipsă de bani. Vanderputte se lamenta: afacerile mergeau prost, Kuhl se apropia de pensionare şi devenea din ce în ce mai exigent. Firește că nu mă încuraja să revin la rătăcirile mele din trecut: era, dimpotrivă, foarte fericit să mă vadă stând aşa şi învârtindu-mă fără rost prin apartament. Dar în sfârşit, la vârsta mea, această inactivitate risca să se transforme uşor într-o lene congenitală, lucru care ar aduce cu sine, iremediabil, declinul tuturor facultăţilor mele intelectuale şi morale. Trebuia să fiu foarte atent, el vorbea doar în interesul meu. Nu se plângea, o, nu, era gata să moară de foame mai degrabă decât să se plângă, avea demnitatea lui, ce mai încolo şi-ncoace, deşi era pe cale să-şi termine economiile – o sumă de bani amărâtă pe care o pusese deoparte, în speranţa că-şi va încheia zilele bătrâneţii în pragul unei căsuţe ascunse într-o vale umbroasă, la marginea unui râuleţ şerpuitor… Îşi scotea batista mare, în carouri, din buzunar, îşi ştergea îndelung ochii şi se îndepărta, cu spatele încovoiat, convins, fără îndoială, că-mi zdrobise inima. Îmi făcea mici cadouri, ca să mă înduioşeze: o bomboană, un ceas stricat, o veche carte poştală în culori, care-l înfăţişa pe doctorul Eckhardt punând piciorul pe Matterhorn, în timp ce soarele asfinţea; acest din urmă cadou avea, după toate aparenţele, o morală:

— E bine să-ţi aduci aminte, tinere, că am făcut totuşi anumite cuceriri, că omenirea are totuşi ceva la activ. Fără asta, ar însemna să disperăm.

Când am început să mă dau jos din pat, a făcut apel, cu adevărat, la mijloace serioase: m-a invitat să luăm prânzul într-un restaurant de pe cheiurile Senei. Pentru ocazie, înlocuise şapca cu o pălărie murdară şi decolorată de soare, îşi periase vestonul Gestard-Feluche timp de o jumătate de oră, îşi pusese şosete violet şi îşi ridicase foarte sus pantalonii, cu scopul, fără îndoială, ca şosetele să trezească admiraţia trecătorilor; înlocuise umbrela cu un baston gros cu mâner de fildeş sculptat, ce reprezenta un cap de ţăran bavarez: „Amintire de la un prieten pasager“, mi-a explicat el melancolic, ca o curtezană părăsită. Pe stradă se vindeau violete şi bătrânul

îşi pusese un mic buchet la butoniera vestonului Gestard-Feluche, şi la fiecare câţiva paşi se oprea ca să adulmece buchetul, ducându-l la nas. Sufla zgomotos, din cauza răcelii lui cronice, şi căuta cu obstinaţie să simtă parfumul, cu hârşâieli şi fornăituri uimitoare. Era un asalt brutal asupra buchetului, încerca să-l ia cu forţa, gestul lui devenea o hărţuire. La restaurant, şi-a mâncat trist legumele fierte şi s-a plâns de exigenţele lui Kuhl, care voia să meargă la o cură de apă termală la Vichy şi cerea bani.

— Ştii, odată cu vârsta devine mai răutăcios, ca un bătrân elefant celibatar. E în stare să facă vreo prostie…

— Vă forţează să mărturisiţi?

Privirea bătrânului aluneca încet într-o parte, îşi freca încurcat vârful nasului, care era îngălbenit de la tutun, ca şi degetele.

— Nu, tinere, nu, protesta el cu glas pierit. Habar n-am de unde-ţi vin ideile astea. Poţi totuşi să fii din poliţie şi să ai anumite principii, nu? În fond, nu suntem atât de deosebiţi unii de alţii. Suntem cu toţii fraţi, hm… Şi dacă începem să adâncim diferenţele, rămânem singuri în viaţă şi nu e prea amuzant.

A suspinat.

— Kuhl, cu toate astea, e un prieten.

— Haide, haide, spuneţi-ne ce aţi făcut? Aţi violat o minoră?

— O, nu, tinere, nu, zicea el pe un ton plângăcios. N-am fost niciodată atras de lucruri mărunte…

Îşi cobora privirea spre farfuria cu morcovi fierţi şi mormăia cu vocea lui răguşită, cu un aer vinovat:

— N-ai cumva în vedere o mică afacere, tinere? Ceva… gras, rotunjor? Nu pot totuşi să încep să vând mobilierul, aparţine unui deportat care se poate întoarce… Nu ştii niciodată, în vremurile astea! Dacă am putea măcar să facem o afacere bunicică şi apoi să ne retragem… Am începe o viaţă nouă! Aş putea încă să fiu foarte fericit, te asigur. De cincizeci de ani, am mereu impresia că fericirea e la o aruncătură de băţ… N-ai nimic în vedere?

— Patronul nu-i aici, îi răspundeam. Să aşteptăm să se întoarcă şi o să avem de lucru.

Kuhl venea din ce în ce mai des pe la noi. Îmbătrânise mult. Părul tuns scurt îi albise complet, nenumărate riduri fine i se strângeau în jurul ochilor,

în spatele lornionului, iar obrajii i se lăsaseră mai jos de bărbie. Era preocupat de înfățișarea lui la fel de mult, gulerele false erau mereu impecabile, dar corpul i se degradase: mergea încovoiat, cu spatele rotund, mâinile și capul îi tremurau, iar pardesiul lui negru și lung semăna cu un sac inform și umflat în toate părțile. Urca greoi scara, sprijinindu-se în baston, târând un picior ce refuza să se miște și oprindu-se la fiecare etaj ca să răsufle. Se instala într-un fotoliu, îl fixa pe Vanderputte cu ochii lui mici și iritați, și zicea:

— Sunt nevoit să mă îngrijesc. O știți foarte bine.

— Dar în fine, René, gemea Vanderputte, dați-mi timp să-mi revin! Trecem printr-o perioadă dificilă.

Kuhl lovea furios parchetul cu bastonul.

— Îmi trebuie două sute de mii de franci. Vă las până la jumătatea lui iunie. După amânarea asta, nu mai răspund de nimic.

Și-a luat carnețelul și l-a deschis.

— Poftim, notez aici data.

— Chiar mă scoateți din sărite! se supăra atunci Vanderputte. Orice prezidiu m-ar achita! Sunt un caz patologic, e limpede! Aș cere o expertiză medicală, asta-i tot!

— 15 iunie, ultima dată, repeta scurt Kuhl, aproape fără suflu.

Se ridica și pleca fără să-și ia rămas-bun; auzeam pe culoar zgomotul bastonului, care se îndepărta. Vanderputte se învârtea prin apartament ca un suflet chinuit și se uita la tablouri și la mobilier zicând că o să „vândă totul pe nimic“. Dar într-o dimineață a venit valvârtej în camera mea, foarte agitat, cu bretelele atârnând și un obraz acoperit de săpun: cineva mă căuta la telefon și crezuse că recunoștea vocea lui Léonce. Am sărit din pat. Bătrânul se foia în spatele meu și a așteptat, în timp ce vorbeam, cu pămătuful în mână.

— Tu ești, Lucky?

Inima mi-a tresărit: uitasem cât de mult semăna vocea asta răgușită, puțin înecată, cu cea a lui Josette.

— Eu sunt.

— Cum merge?

— Merge bine.

— Mamille mi-a zis că nu te-a mai văzut de mult…

— Am lăsat-o baltă.

— Cauţi altceva?

— Yep. Caut altceva.

A urmat un moment de tăcere. Vanderputte fixa telefonul plimbându-şi distrat pămătuful pe obraz.

— Vino să mă vezi, să stăm de vorbă.

Mi-a propus să ne întâlnim după-amiază. Am pus telefonul în furcă.

— Ce-a zis? Ce-a zis? a sărit imediat Vanderputte.

— Nimic.

— Nici măcar nu te-a întrebat ce fac?

— Nu.

Bătrânul şi-a lăsat capul în piept şi a plecat, târându-şi bretelele. M-am îmbrăcat şi, la ora cinci, urcam scările unui hotel mobilat, pe rue Volney. Hotelul părea pustiu. Din când în când se auzea doar un zgomot de robinet. La etajul doi, am bătut la uşă.

— Intră.

Primul lucru pe care l-am văzut a fost o fată care se îmbrăca pe un fotoliu. Nu şi-a întors nici măcar capul şi a continuat să-şi tragă ciorapii. Léonce era aşezat pe divan, cu gulerul pardesiului ridicat şi pălăria pe cap. Fuma. Apartamentul nu părea locuit. Divanul nu era nici măcar desfăcut. Pe jos era o mochetă albastră, vaze goale, perdelele erau albastre, trase, iar măsuţa de toaletă nu avea nici un obiect personal, în afară de o scrumieră mare Galeries Lafayette; un bec era aprins deasupra oglinzii. M-am aşezat în celălalt fotoliu şi am aşteptat. Fata şi-a tras rochia pe ea, a închis fermoarul, şi-a luat poşeta, apoi s-a întors spre Léonce:

— Nu aveţi o ţigară?

— Poftim.

Fata a luat o ţigară şi a aprins-o.

— La revedere, domnule, cu bine.

A ieşit din cameră, balansându-şi poşeta.

— Ei bine, iată, a zis Léonce. Scuză-mă că te primesc aici, dar n-am un domiciliu fix. Nu încă… Un domiciliu fix, asta mă aşteaptă într-o bună zi!

A început să râdă din nou şi i-am regăsit ochii veseli, mijiţi, pe care îi

cunoșteam, și obrajii acoperiți de pistrui.

— Mă bucur să te revăd, puștiule. Bătrânul e bine? Tot așa sucit?

— La vârsta lui, știi, nu te mai schimbi.

— Și tu? Te-ai schimbat?

Am ridicat din umeri.

— Daa, așa suntem toți, a zis Léonce. Am vrea s-o facem, dar nu știm cum, asta-i viața.

A tras fumul în piept și i-a dat drumul încet, cu capul lăsat pe spate, pândindu-mi reacția pe furiș.

— Sunt tuberculos, a declarat el brusc, fără menajamente. Am mers la un consult, după moartea lui Josette. Doar că nu e atât de grav. Am un medic grozav care se ocupă de asta. Va trebui să merg și la munte, dar nu e grabă… Muntele nu pleacă de acolo.

A scos din portofel o fotografie pe care a privit-o surâzând.

— Mai ții minte?

Mi-a întins fotografia. Înfățișa un munte uriaș, luminos, un vârf singuratic, acoperit de zăpadă, care străpungea norii: era Kilimanjaro. Fotografia era acum complet mototolită.

— Da, țin minte, i-am răspuns. E în Africa.

Am izbucnit în râs. Era plăcut să fim din nou împreună. Léonce a pus la loc, cu grijă, fotografia în portofel.

— În ce mă privește nu s-a schimbat nimic, a zis el. Dar tu?

Am ridicat din umeri.

— Vin când vrei.

— Bine. Atunci uite…

A început să vorbească, cu vocea lui repezită, care comanda…

— Nu e complicat. Îți amintești când luam paltoanele în vestiare și o ștergeam ușurel? În fond, e același lucru. Dar riscul e mai mare. Trebuie să te miști repede, asta-i tot. Șoferii și însoțitorii de convoi nu se apără: sunt prea prost plătiți. E modul lor de a face grevă, se știe.

Se înfierbânta, se ambala, își scutura părul roșcat, care-i ieșea de sub borurile pălăriei. Nu se schimbase. Era așa cum îl știusem dintotdeauna, cu dinții lui negri, cu umerii aplecați și hainele mereu puțin prea largi…

— Doar că eu n-aș vrea franci, ca toată lumea, ci dolari. Sigur, e ceva mai

dificil. Dar o să mă informez. Și totuși suntem mai șmecheri decât ceilalți, nu? Dolarii înseamnă libertate. Poți să cumperi orice, să mergi peste tot, ești mereu respectat. E singurul mod de a te apăra, la ora actuală. Și apoi…

S-a întrerupt și și-a privit cu atenție țigara.

— Și apoi, știi, n-am face asta doar pentru bani.

— Dar pentru ce? m-am mirat eu.

A schițat un gest către fereastră.

— Ca să creăm confuzie, a zis el.

Știam despre cine era vorba. N-aveam nevoie de multe cuvinte ca să ne înțelegem. Am spus totuși:

— N-o să fim prinși?

— Știi mulți care să fie prinși? Nu trebuie decât să citești ziarele.

A izbucnit în râs.

— Și apoi, în orice caz, o să fie război, asta o să șteargă totul.

A scuturat din cap.

— Cu rușii sau cu americanii, nu mai știu prea bine. Nu ți se par amuzante poveștile astea ale lor?

— Ba da.

— Îți spun, oamenii sunt complet duși, nu merită să le acorzi atenție. Putem să facem ce vrem, acum e momentul. Nu trebuie decât să pui mâna pe ce poți și s-o ștergi cât mai repede. O să ne cumpărăm o plantație de rom, în Jamaica, sau ceva de genul ăsta. Și, dacă suntem prinși, cel puțin o să știm de ce. Nu e ca atunci când primești un avion inamic drept în față. Au cu toții bomba atomică, ticăloșii ăștia.

Și-a încruntat sprâncenele și m-a privit:

— Mă rog, ești de acord în principiu, da sau nu? Pentru că aș putea găsi pe altcineva… Sunt destui.

— Sunt de acord în principiu, sigur. Vorbesc așa… Trebuie să avem totul în vedere.

— Bine. L-am văzut pe Raton în dimineața asta și mi-a zis că, dacă vii și tu, vine și el. Ne mai trebuie cineva și chiar știu un tip formidabil, bătrâne, un adevărat ucigaș american, exact ca la cinema…

— Serios?

— Da. A șters-o din America, fiindcă se arsese, era căutat peste tot pentru

crimă. S-a angajat sub un nume fals şi s-a dus în Germania cu trupele de ocupaţie. A lucrat pentru ele acolo, apoi a dezertat, acum un an, şi a venit la Paris. I-am făcut rost de acte false şi îl ajut puţin, din când în când, fiindcă nu face nimic. Se numeşte Johnny Sliven. Vino cu mine mâine-dimineaţă, o să ţi-l arăt. Nu i-am vorbit încă de toate astea, dar va fi sigur de acord. Eşti lefter?

— Nici mult nu mai am.

A scos din buzunarul pardesiului un teanc de bancnote şi l-a aruncat pe divan.

— Serveşte-te. I-am luat dintr-un birou de pariuri, de pe rue Charon. Ai văzut, în ziare?

— Nu.

— Păcat, era frumos povestit. Stai, cred că am ziarul la mine.

A scotocit prin buzunare.

— Nu-l găsesc… În sfârşit, erau cel puţin zece clienţi la tejghea. M-am dus drept la casă. N-au scos o vorbă. Şi totuşi eram singur şi, n-ai ce zice, nu am încă un fizic impresionant. Nu am un aer serios. Nici măcar nu se vede că am optsprezece ani.

Am părăsit hotelul împreună. Un bărbat înalt şi slab se învârtea în faţa porţii, cu mâinile la spate; trebuie că-l aşteptase pe Léonce, fiindcă de îndată ce am apărut s-a repezit la el.

— Ah, iată-vă, în sfârşit… Închipuiţi-vă, începusem să mă îngrijorez. Îmi spuneam că hotelul are, poate, o a doua ieşire şi că m-aţi abandonat.

A izbucnit într-un râs scurt, cabalin, arătându-şi dinţii mari şi galbeni.

— Greutăţile prin care am trecut la Budapesta m-au făcut nervos.

— Ţi-l prezint pe Rapsodie, a spus Léonce, cu un aer de proprietar.

Individul şi-a scos pălăria şi a făcut câteva plecăciuni rapide, cu un zâmbet zelos.

— Accept, accept… Fireşte, domnule, nu e numele meu adevărat. Dar mă rog… Accept! Totul pentru o glumă bună şi în interesul ştiinţei.

Purta o cămaşă murdară, un palton negru, şifonat, şi arăta de parcă dormise îmbrăcat de mai multe zile încoace.

— Rapsodie e medic, a zis Léonce. El e cel care se îngrijeşte de boala mea.

— Încheiaţi-vă la nasturi, a spus individul, bate un vânt rece, în ciuda aparenţelor… Am putea oare merge să bem ceva împreună, ca să ne încălzim? Chiar e indicat…

Mi-a strâns încă o dată mâna, uitându-se temător în jur.

— Nu sunt doar medic, sunt un mare savant. Aveam un institut de cercetare la Budapesta. Eram pe punctul de a lua Premiul Nobel, când au sosit bolşevicii. Nu ştiu dacă vă cunoaşteţi bine…

Privirea îi fugea de la Léonce la mine, cu neliniște; îşi ţinea în continuare pălăria în mână.

— Dar prietenul dumneavoastră, domnule, e un mare om, un mare om, şi un om cu inimă! Nu am bani şi nu cunosc pe nimeni în această ţară. El m-a adoptat, mi-a dat să mănânc şi să beau… E un filantrop! Nu ştiu ce m-aş face fără el… Sunt un refugiat politic… Am principii, sunt pentru libertate. El o să mă ajute să-mi continui cercetările, o să-mi instaleze un laborator… E un mare om!

Alerga în jurul nostru, cu pălăria în mână, cu chipul cuprins de panică.

— Am făcut descoperiri senzaţionale în tratamentul tuberculozei. Am aici, în buzunar, certificate şi articole de ziar care o demonstrează…

— Ştii, a spus Léonce, Rapsodie era foarte cunoscut în ţara lui.

— Am fost obligat să suport persecuţii din pricina convingerilor mele politice, a continuat individul. Obligat să-mi părăsesc soţia şi cei patru copii la Budapesta, în mâinile duşmanului. Am sacrificat totul pentru a-mi continua cercetările. Dacă vreţi să aruncaţi o privire peste ziarele mele…

Era clar că încerca să-mi inspire încredere, să mă seducă, şi îşi dădea seama, fără îndoială, că eram un prieten al lui Léonce, în stare să-l îndepărtez. A scos din buzunar un pachet de ziare şi mi l-a arătat. Era, într-adevăr, fotografia lui pe prima pagină, dar articolul era în maghiară, şi ar fi putut la fel de bine să fi asasinat pe cineva.

— Am reuşit mai multe vindecări senzaţionale, mi-a zis el, disperat.

I-am spus lui Léonce:

— Nu cumva greşeşti că te laşi pe mâna acestui tip?

Léonce a înălţat din umeri şi a părut iritat.

— Mă enervezi, nu poţi să suspectezi pe toată lumea.

Ne-am înţeles să ne întâlnim a doua zi, la prânz: Léonce urma să mă

prezinte lui Johnny Sliven.

III

Sliven stătea pe pat și mânca cireșe. Era în cămașă, fără guler și cu bretele, și i se vedea gâtul gras și scurt. Avea o față rotundă și buze mici, cărnoase, între care se zărea, la mijloc, un dinte mare, din aur. Trăsăturile mici, mai ales nasul, făceau ca fața să pară mai mare și mai lătăreață decât era cu adevărat. Dinspre ușa deschisă a balconului venea un vânticel primăvăratic ce-i răvășea părul blond și moale, pe care Sliven și-l aranja din când în când, stângaci, ridicându-și brațele care păreau mereu prea scurte pentru tot ce făcea. Stătea pe pat și mânca cireșe, scuipând sâmburii pe balcon. Fereastra dădea spre Sena, pe geam se vedeau Notre-Dame, vaporașele care treceau, cerul. Ochii mici, cumva porcini, ai lui Sliven priveau toate astea cu atenție, în vreme ce buzele lui lacome scuipau sâmburii în capul trecătorilor. Léonce se sprijinea de perete, lângă balcon. Cu pardesiul descheiat, mâinile în buzunare și picioarele încrucișate, îl cerceta pe Sliven. Eu stăteam pe un scaun lângă Raton, care-și rodea unghiile și se uita la Sliven cu respect. Era ora trei după-masă, Sliven luase prânzul pe cheiuri și noi îl aşteptam de o oră în camera lui. Acum se întorsese, cu o jumătate de kilogram de cireșe, se așezase pe pat și începuse să le mănânce și să admire priveliștea, cu dintele lui idiot, care strălucea în soare. Pe piept, avea un Mauser mare, nemțesc, în suportul de pânză verde al armatei americane, pe care îl fixase de bretele.

— În camera alăturată, a zis Sliven, e o fetișcană care are poate douăzeci de ani. Studiază ca să devină pictoriță.

— Ți-a spus, hm? l-a întrebat Léonce. Poate că și tu i-ai spus cine ești?

— Sigur, a răspuns Sliven. I-am spus cine sunt.

— I-ai zis: mă numesc Johnny Sliven, sunt căutat pentru crimă, am șters-o din Statele Unite și m-am angajat sub un nume fals, am fost trimis în Germania și de acolo am evadat, am venit la Paris și am închiriat o cameră cu vedere frumoasă, unde locuiesc fără să fac nimic de un an, admirând priveliștea?

Sliven a scuipat un sâmbure de cireașă.

— Sigur, i-am zis cine sunt. Un tip din New York care se numește Stevens și care a venit la Paris ca să învețe franceza, și e interesat de pictură.

— De ce e interesat? a zis Léonce.

— De pictură, a răspuns Sliven. Mi-a promis că o să-mi dea lecții.

Ne-a făcut cu ochiul.

— Ce-ați zice, copii, dacă într-o bună zi ați da de bătrânul Johnny Sliven pe malul apei, mâzgălind un peisaj?

Râdea în tăcere. Mauserul îi sălta pe pieptul gras. Ne uitam la el cu gura căscată.

— Sliven, a zis Léonce, oripilat.

Sliven terminase de mâncat cireșele. Și-a șters buzele și mâinile cu ambalajul gol, l-a mototolit și l-a aruncat pe fereastră.

— Ciudată țară, a zis el. Fetișcana asta nu e o târfă. Hotelul ăsta e unul respectabil. Aici locuiesc oameni de treabă, cum e și Johnny Sliven.

Și-a arătat dintele de aur.

— Turiști, cucoane bătrâne, cu dantelă în jurul gâtului. Ei bine, în fiecare zi, fetișcana asta primește un negru în camera ei, un negru adevărat, care se pretinde pictor și el, iar oamenii găsesc că asta e cât se poate de normal, n-o dă nimeni afară, nimic. Și cel mai tare e că negrul găsește, la rândul lui, că asta e perfect normal.

— Sliven, l-a implorat Léonce.

Sliven a luat o țigară. A scos-o direct din buzunar, a aprins-o cu bricheta, a rămas o clipă cu gura larg deschisă, plină de fum, cu surâsul idiot, din aur, care-i plutea între buze, ca un dop pe apă. Și-a plimbat peste noi ochii lui mici și albaștri.

— A băut vreunul dintre voi vreodată…

A făcut un efort teribil să pronunțe:

— Pou-illy-Fuis-sé 1929?

— Sliven, a zis Léonce, mergi sau nu?

Dinspre balcon a venit o adiere de vânt, pe deasupra mușcatelor. Sliven și-a aranjat părul.

— Dacă mergeți de-a lungul cheiurilor, o să vedeți o mulțime de tipi cu

undițe de pescuit. Nu prind niciodată nimic. Peștele vine, halește momeala și apoi pleacă. Și tipul, îndată, pune altă momeală la capătul firului și o ia de la capăt. Poate să îmi spună cineva de ce fac asta?

— Poate că sunt plătiți ca să hrănească peștii, a zis Ratonul.

— Am văzut o singură dată un tip care prindea ceva, a spus Sliven. Era un ins bătrân, cu un guler tare, răsfrânt, și o pălărie de pai, care-și scosese pantofii și șosetele din cauza primăverii. L-am privit vreme de două ore și, la sfârșit, un pește a mușcat. Bătrânul a luat peștele, l-a desprins din undiță și apoi l-a privit. L-a privit fix în ochi. Apoi a glumit și l-a aruncat din nou în apă. Poate cineva să-mi spună de ce a făcut asta?

— Poate că peștele era nasol, a zis Ratonul.

Sliven fuma, și vântul îi trimitea fumul în păr.

— Bine, a zis Sliven. Acum, ce-ați spune cu toții dacă mâine l-ați găsi așa pe bătrânul Johnny Sliven, fără șosete și pantofi, cu o pălărie de paie și o undiță în mână, ocupat să dea de haleală peștișorilor?

Era groaznic. Evitam să ne uităm unii la alții. Aveam impresia că asistam la sfârșitul unui om, la o castrare. Iar acest om nici măcar nu era conștient de decăderea lui. Părea fericit. Surâdea.

— E beat, a zis Léonce, cu un aer disperat. Sliven, mergi sau nu?

— Doar că eu, dacă prind un pește, a declarat solemn Sliven, o să-l halesc, chiar dacă e mic. O să-l aduc aici și o să-l pun la grătar eu însumi, la bucătărie, iar apoi o să-l halesc singur. Și o să beau, la masă, o sticlă de…

A făcut un efort:

— Pou-illy-Fuis-sé, fără de care peștele francez nu cade bine la stomac…

Ratonul a scos un fluierat prelung.

— Ei bine, dacă așa sunt gangsterii americani, nu-ți rămâne decât să te duci la culcare, a spus el.

Léonce a povestit încet, strângând din ochi:

— Am văzut la cinema un desen animat care se numea Taurul Ferdinand. Era un taur care avea înfățișarea unui taur, dar pe dinăuntru era moale și albastru, și tot ce voia de la viață Taurul Ferdinand era să stea în cur și să miroasă florile… Poftim.

Ne-a făcut semn.

— Haideți, băieți, să mergem.

Am mers de-a lungul cheiurilor, în tăcere. Eram dezamăgiţi, şi Ratonul însuşi părea abătut. Nu era tocmai plăcut ce văzusem. Léonce s-a uitat strâmb, cu ranchiună, către vaporaşele şi norii ce alunecau în jurul catedralei Notre-Dame, şi spre cerul albastru, deasupra unui vagabond ce stătea pe malul apei, cu bustul gol, scărpinându-şi tatuajele la soare…

— Johnny Sliven e terminat, a mormăit el. Nu mai vrea să muncească. E din cauza ţării ăsteia. Într-o bună zi, o să se facă comunist, o să vedeţi. Sărmana Franţă!

A scuipat în apă.

— În sfârşit, o să facem asta fără el, suntem destul de mari.

A adăugat că avea, de altfel, pe altcineva în vedere.

— Julot, ştiţi, a lucrat pentru Mamille. De altfel, avem timp, mai vedem. Chestia mea nu e încă pusă la punct. Nu trebuie decât să aşteptaţi. Mă ocup de tot.

IV

Am aşteptat. Vanderputte m-a asaltat cu întrebări, dar n-a obţinut de la mine nici un răspuns. Preferam să nu-l ţin la curent şi să evit astfel să fugă din nou în provincie. Rătăceam prin apartament, ciocnindu-mă tot timpul de bătrân, care alerga dintr-o cameră în alta în spatele meu, apăsându-şi o ploscă cu apă caldă pe pântece.

— Mi se ascunde ceva! gemea el. O să-mi facă un pocinog, simt asta!

A început să-şi pregătească ostentativ valiza, umplând-o până la refuz cu mărunţişuri pline de praf, o grămadă de obiecte inutile, care zdrăngăneau, scârţâiau şi trosneau.

— O să plecăm, prieteni! li se adresa el.

În fiecare seară, mergeam să-l văd pe bătrânul tragedian din rue de la Huchette, şi îi duceam o ofrandă: o tabacheră din email, luată din apartament, fructe sau flori: încercam astfel să-i cumpăr protecţia. Căci mi-era de ajuns să mă uit la această creatură absurdă, cu chipul vopsit, înfăşurat în pânzeturi multicolore, încarnând atâtea figuri homerice, care ajungeau, în decursul unui sfert de oră, de la Landru[15] la Hamlet, trecând prin Mme

Butterfly, ca să mă simt cuprins de o teamă superstiţioasă – mi se părea că aveam în faţa mea singurul zeu care era pe măsura oamenilor, singurul care semăna cu imaginea lumii pe care o vedeam în jurul meu. Într-o zi totuşi, ajungând mai devreme decât de obicei, am găsit casa în mare fierbere. În bar, fetele erau tăcute şi speriate; unele dintre ele suspinau, doar Jenny, care stătea în apropierea ferestrei din sticlă mată, citea liniştită. Mi-am dat seama imediat că se întâmplase ceva grav: fetele erau complet îmbrăcate. Saşa purta el însuşi un costum de stofă albastră, foarte decent, ceea ce arăta destul de bine gravitatea situaţiei. Se învârtea ţanţoş printre fete, ca un cocoş bătrân, jumulit şi cuprins de indignare.

15. Henri Désiré Landru, celebru criminal în serie francez de la începutul secolului XX.

— Haideţi, haideţi, doamnele mele, nu vă lăsaţi, o să luptăm! Voi lupta, în ce mă priveşte, până la capăt! Regina-mamă e la prefectură, o să ne obţină cel puţin o prelungire, altfel, nu vreau s-o mai văd la faţă! Am avertizat-o solemn: dacă se întoarce cu mâinile goale, voi fi nemilos! Ne-mi-los! De altfel, dacă se întâmplă ce e mai rău, vă iau cu mine în America de Sud! Pe cuvânt de onoare! Toată trupa va merge cu mine în turneu. Vă promit că o să aveţi peste tot, doamnele mele, o primire triumfală! Acolo duc lipsă de femei, se ştie, o să avem mai mult noroc ca aici…

Suspinele ascuţite ale fetelor aproape că îi acopereau vocea şi bătrânul Pompon se agita, alerga de la una la alta, atingea o mână ici, alta colo, se risipea cu generozitate.

— Ah, dumneavoastră sunteţi, a strigat el, recunoscându-mă şi venindu-mi în întâmpinare, cu braţele deschise. Sunteţi la curent? O mare nenorocire, dragul meu, o mare nenorocire! Ne aruncă în stradă. Pe trotuar. Cu talentul meu, vă daţi seama, cu talentul meu! Guvernul tocmai a decis să închidă toate casele de toleranţă. E pură demagogie! O, sărmana şi scumpa mea prietenă…

S-a repezit să consoleze una dintre fete, care nu se simţea bine. M-am apropiat de Jenny.

— Deci e adevărat, se închide?

— Da. O să lucrez în camere de închiriat. E o tâmpenie ce fac ei! N-o să facă decât să crească numărul de boli venerice, atâta tot.

Saşa s-a întors, iar mâinile lui fine şi lungi măturau aerul.

— Îngrozitor, dragul meu, îngrozitor… am o migrenă… bietul meu cap! Ţara asta nefericită – şi am adorat întotdeauna Franţa, o consider drept a treia mea patrie – chiar e la marginea prăpastiei. În loc să dizolve partidul comunist, ei închid bordelurile, recunoaşteţi totuşi că e puţin cam mult! Mereu jumătăţile de măsură, mereu pe linia celei mai mici rezistenţe… În loc să-l lovească pe Thorez, îl lovesc pe Saşa. Recunoaşteţi, dragă prietene, că aşa o confuzie… Habar n-am ce o să facem. Regina-mamă s-a gândit mai întâi să deschidă un atelier de croitorie sau un salon de ceai… Îngrozitor! În ce mă priveşte, sunt hotărât să emigrez. Am considerat întotdeauna Statele Unite drept a patra mea patrie şi apoi, în fine, sunt singurii care pot ţine piept bolşevicilor, au bomba atomică, o să mă simt, în sfârşit, apărat. Încep, într-adevăr, să am nevoie de protecţie eu însumi, după ce toată viaţa i-am protejat pe ceilalţi. Haideţi, doamnele mele, haideţi, puţin calm! Nu e încă totul definitiv pierdut. Regina-mamă e la prefectură, vom avea o mică amânare, vom avea timpul să mai vedem, să ne revenim. Între timp, lucrurile se vor aranja, poate că va veni războiul, sau o catastrofă oarecare, ce va duce la abrogarea blestematului decret. (Aparte: le spun asta, dar în fond, n-am nici o speranţă.) Nu cer decât un permis de imigrare în Statele Unite, ca persoană expatriată. Până atunci, o să locuim într-o pensiune de familie, iată adresa, veniţi să mă vedeţi într-una din zilele astea: o să joc Hamlet pentru dumneavoastră! Haideţi, doamnele mele, haideţi, lucrurile o să se aranjeze! (Aparte: nu cred o iotă!)

Când mă pregăteam de plecare, am întrebat-o pe Jenny:

— Nu l-ai mai văzut pe Léonce, în ultimul timp?

— Nu, a răspuns ea, nu l-am mai văzut de luni întregi.

Mi-a zâmbit trist.

— Aşa se termină întotdeauna.

M-am întors acasă. L-am găsit pe Raton instalat în patul meu, mestecând gumă.

— Mâine e ziua, mi-a spus el.

V

M-am trezit la ora cinci dimineaţa şi mi-am făcut o cafea. Nu putusem dormi toată noaptea. M-am îmbrăcat, mi-am uns părul cu briantină şi am început să mă învârt prin apartament, intrând în toate camerele, căutând febril ceva anume, nu-mi mai aduc aminte ce. De fiecare dată când treceam prin faţa camerei lui Vanderputte, auzeam sforăiturile sonore ale bătrânului şi simţeam nevoia să-l strig, să-l trezesc, răsuceam clanţa, dar uşa era încuiată. Am bătut la uşă o dată sau de două ori, timid, dar bătrânul a continuat să sforăie, şi n-am îndrăznit să bat mai tare, nu voiam totuşi să pară că-i cer ajutorul. Am intrat apoi în camera lui Josette şi am aşteptat acolo, fumând ţigară de la ţigară şi privind drept înaintea mea. Mă uitam la patul alb, la perna rece, la păpuşa-fetiş dezarticulată ce zăcea pe o pernă, cu braţele deschise, şi la fotografiile vedetelor de pe perete, care mă fixau cu ochii lor strălucitori… Am scos micul volum din buzunar şi l-am deschis. „Oamenii se schimbă, cu condiţia să moară având în minte o anume ţintă… Şi omenirea confuză se îndreaptă încet în direcţia în care ei îşi aruncă viaţa… în care ei mor.“ Nu pricepeam ce citesc, dar cuvintele nu aveau mare importanţă: vederea acelui text scris îmi dădea din nou curaj şi m-am simţit mai bine. „Nu există epoci întunecate, nu există decât epoci de confruntare… Omenirea a progresat mereu printr-o experienţă tragică legată de ea însăşi.“ Camionul cu gunoi a trecut pe stradă şi sunetul metalic şi sec al pubelelor golite a trezit în pântecele meu un nou ecou al angoasei. Priveam cuvintele obscure ce dansau în faţa ochilor mei pe marginea cărţii şi-mi spuneam doar atât: poate că şi eu o să fiu culcat la pământ, în curând, ca tatăl meu. „Un singur lucru contează: să nu rămâi singur. Ca să trăieşti, sunt de ajuns câteva erori fraterne. Cât despre adevăr…“ Se apropia ora, simţeam cum creşte golul din pântecele meu, inima mi se dilata, ocupa tot locul, apoi se contracta, cu o înţepătură dureroasă… „Adevărul speciei, adevărul nostru, poate că are un chip atât de atroce, încât ne-ar fi de ajuns să aruncăm o privire asupra lui ca să fim reduşi la praf şi pulbere. Omul poate să piară şi prin înţelegerea destinului său. Va muri atunci atrofiat, în pasivitate şi în non-rezistenţă…“ În zadar încercam să urmăresc cuvintele scrijelite pe marginea cărţii, ochii mei o luau razna, alergau în toate direcţiile. Nu puteam să conduc, în starea asta, era clar. Era mai bine să-i las volanul lui Léonce şi să încerc să fac treaba eu însumi. „Încerc să

construiesc o lume mai bună pentru fiul meu şi…“ Pe stradă a trecut o maşină, am strecurat repede cartea în buzunar şi m-am ridicat, dar maşina nu s-a oprit. Am rămas în picioare la fereastră, cu inima bătându-mi în piept, uitându-mă la primele pălării şi la primele vestoane care apăruseră pe stradă… La şapte şi douăzeci, Ratonul a venit să mă ia. Era, ca niciodată, foarte tăcut şi nici măcar nu şi-a descleştat dinţii ca să-mi spună „hello“. Mi-am luat pălăria şi fularul galben, apoi am lăsat fularul, sărea în ochi. Am găsit maşina cu tracţiune pe faţă chiar la poartă. Léonce mi-a cedat locul la volan. Am văzut, în fundul maşinii, un băiat înalt şi slab, de vreo douăzeci de ani, pe care-l zărisem de vreo două-trei ori la Mamille. Era ghemuit în colţul lui, cu mâinile în buzunarele paltonului şi pălăria pe ochi, iar buzele îi tremurau uşor.

— Ţi-l prezint pe Julot, a zis Léonce. El o să ia camioneta.

— Sper că nu au un sistem de alarmă, a spus Julot. Asta blochează tot şi porneşte sirena.

Mărul lui Adam îi sălta convulsiv pe gâtul slab.

— Mai ai încă timp să te dezumfli, a zis Léonce. Acum e momentul.

— Da’ drept cine mă iei? s-a indignat tipul. Când spun că merg, merg. Ziceam doar aşa. Altfel, e prea… e prea solemn. Ai crede că mergem la înmormântare.

— De cincisprezece zile tot zici aşa. Ne-am plictisit.

Aşteptam cu toţii, cu ochii pe ceas. Socoteam că ne trebuie în jur de zece minute ca să ajungem până la rue de La Boétie. Mai erau încă zece minute de aşteptat înainte să demarăm. Era momentul cel mai dificil. Simţeam că-mi îngheaţă stomacul, contractându-se.

— E de râs. Mă doare burta.

— Şi pe mine, a zis Ratonul.

Julot n-a scos un cuvânt. Pe el trebuie să-l fi durut toate.

— Aveţi trac, a spus Léonce, se întâmplă deseori.

Ratonul s-a foit, în fundul maşinii. Îi vedeam în oglinda retrovizoare faţa mică, acoperită de sudoare.

— Auziţi, băieţi, nu trageţi, da, aţi înţeles?

— Tragem doar dacă nu avem de ales, a răspuns Léonce.

Îl vedeam din profil. Zâmbea. M-am uitat la ceas. Fără douăzeci. Mi-am

mai dat încă cinci minute.

— Eşti sigur că sunt doar doi? a întrebat Ratonul.

— O să vedem, a răspuns Léonce. Ştii să numeri, nu?

Julot stătea nemişcat, crispat, cu mâinile în buzunare. Respira precipitat. Îi zăream în oglinda retrovizoare paltonul cum urca şi cobora în dreptul pieptului.

— Şi ce tot aşteptăm aici? s-a bâlbâit el. Până la urmă, chiar o să mor de frică.

— Păi deja o faci, a zis Léonce. Dar acum e prea târziu s-o ştergi. Ai intrat în joc.

— E în regulă, a spus Julot.

Fără optsprezece minute. M-am întors către Léonce.

— Dă-mi pistolul.

— Ce-ai spus?

— Îi prind eu pe tipi.

— Eşti nebun? Nu te pricepi. Parcă ne înţeleseserăm, nu?

— Haide, dă-mi pistolul. Treci la volan. E timpul să mă duc.

— Ce-ar fi, băieţi, a zis Ratonul, dacă am lăsa-o pe mâine?

— Taci din gură.

Léonce mi-a întins arma. A ieşit rapid din maşină, a ocolit-o, s-a aşezat la volan şi a demarat.

— Bine, a zis el printre dinţi. Fiţi atenţi acum. Suntem împreună în chestia asta. Lucky şi Julot o să ia camionul. Eu rămân aici, cu Ratonul. Fără glume.

Tăcere. N-auzeam nici măcar zgomotul motorului. Doar uneori, respiraţia caldă, precipitată a Ratonului, care se apleca în faţă, în spaţiul dintre mine şi Léonce. Am scos revolverul din buzunar şi l-am cercetat: Léonce scosese piedica de siguranţă. Am pus-o la loc. Am lăsat totuşi butoiaşul cu cartuşe în armă, pentru moral.

— Fiţi atenţi, a zis Léonce.

Am mers cu maşina încet, de-a lungul trotuarului, apoi Léonce s-a îndepărtat puţin, ca să facă loc roţii, şi apoi s-a oprit. Rue de La Boétie se afla la cinci metri în faţa noastră. Priveam drept înainte, cu ochii ficşi. L-am auzit în spatele meu pe Julot, care mormăia:

— Doamne Dumnezeule, de-am scăpa cu bine. Doamne Dumnezeule, de-am scăpa cu bine.

— Gata, ai terminat rugăciunea? a spus Léonce. Nu suntem la biserică.

Alte câteva minute de tăcere goală, mormântală…

— Atenţie, iată-i…

Am văzut camioneta albă trecând încet prin faţa noastră. În acelaşi timp, Léonce a pornit şi a întors la stânga. Camioneta s-a oprit, trăgând pe dreapta. Léonce s-a oprit la trei metri în spate, iar eu am deschis portiera…

— Uşurel, băieţi.

M-am întors. Julot mă urma. Avea faţa palidă şi o privire de somnambul. Am mers până la portiera camionetei şi am deschis-o…

— Hai jos, mai repede, ne grăbim.

Cei doi tipi rămăseseră încremeniţi, cu gura deschisă. Unul dintre ei, şoferul, şi-a ridicat brusc braţele în aer, într-un gest reflex.

— Hai, afară.

Şi-au revenit şi au deschis stângaci portierele. Şoferul, care-şi ţinea încă braţele ridicate în aer, a fost cât pe ce să cadă la pământ, încât a trebuit să-l susţin. L-am văzut pe Léonce stând în picioare, în mijlocul trotuarului, supraveghind trecătorii. Îşi ţinea o mână în buzunar. Mai are unul, mi-a trecut prin cap… Unul dintre tipi a făcut un pas către mine.

— Nu mişca! i-am strigat.

S-a aplecat uşor, mi-a făcut un mic semn.

— Bravo, băieţi! a zis el printre dinţi. S-aveţi noroc. Suntem alături de voi cu inima. Daţi foc peste tot! Asta şi merită!

Julot demara deja. Încă puţin şi rămâneam în spatele camionetei. La limită, am sărit pe scară.

— Imbecilule…

— Sfinte Isuse, mormăia el, Sfinte Isuse.

M-am aplecat peste portieră. Am văzut oamenii alergând şi pe nefericitul şofer, complet ameţit, stând în continuare nemişcat, cu braţele în sus… Maşina era deja în faţa noastră.

— Hai, ia-te după ea. Ia-o încet, nu arde.

— O, a exclamat Julot, de-ar merge totul bine…

Léonce conducea destul de repede, mai întâi spre Champs-Élysées, apoi

către Concorde. Zăream chipul Ratonului, care ne urmărea prin geamul din spate. Mergeam la vreo zece metri în urma lor. De fiecare dată când se făcea roșu la semafor, pe chipul lui Julot apărea o grimasă dureroasă.

— Data viitoare să stai acasă, i-am zis.

— Evident că o să stau. S-a terminat. A fost prima și ultima dată. Sfinte Isuse, încă un roșu.

La fiecare fluier al unui agent de poliție, trebuia să-l împiedic să lase volanul din mână. Nu se gândea decât cum să iasă mai repede din camionetă.

— Dar, mă rog, unde se tot duce? gemea el. De ce nu ne oprim, pentru numele lui Dumnezeu? O să fim prinși.

Au mai trecut cinci minute.

— Eu mă opresc! a protestat el. Nu merg mai departe! Prefer s-o las baltă. E o tâmpenie curată să fim prinși acum!

Pusese deja frână. I-am așezat încet pistolul între coaste, de principiu.

— Hai, Julot, fii băiețel cuminte. Nu-i nici un pericol. Totul s-a petrecut foarte bine. E OK peste tot.

— Să batem în lemn, a zis el pios, nu s-a terminat încă.

A început să strige, cu disperare:

— Dar unde merge atâta? Ai zice că se plimbă! Nu mai pot! Simt o nevoie teribilă să mă ușurez.

Léonce se oprise deja și era cât pe ce să intrăm în el. Ne aflam la Tuileries, chiar în mijloc, pe avenue Déroulède. La capătul străzii, în fața statuii lui Jeanne d'Arc, care strălucea în soare, vedeam spatele agentului care dirija circulația. Julot a sărit afară din camionetă, ca și când luase foc.

— Calm, a zis Léonce. Urcă în mașină, ai o față de zici că trebuie să chemi poliția.

S-a întors către mine.

— E încuiat cu cheia. Ar fi trebuit să-i ceri cheia șoferului. Dar Ratonul o să vină în curând.

Mi-a dat un foc. Una, două mașini au trecut pe lângă noi, una dintre ele era o Studebaker, ultimul model, și am urmărit-o cu privirea, cuprinși de invidie.

— Nu e cea mai bună soluție, a zis Léonce. E mai bine să-i lași pe tipi

înăuntru şi să urci lângă ei. Aşa faci mai puţin zgomot, oamenii nu bagă de seamă nimic şi câştigi o jumătate de oră în faţa poliţiei.

— Ia spune, am observat eu, tipii dinăuntru păreau că glumesc?

— Nu sunt plătiţi cât trebuie, a răspuns Léonce. Şi atunci, se răzbună. Dacă-ţi zic, e haos peste tot, nu riscăm nimic.

Doi agenţi de poliţie pe biciclete au trecut încet pe lângă noi. Râdeau şi nici măcar nu ne-au aruncat o privire.

Am zărit faţa Ratonului, acoperită de sudoare, cu buclele lipite de frunte, apărând din spatele camionetei.

— Gata, a anunţat el.

Am aruncat cei patru saci de pânză în maşină. M-am aşezat la volan.

— Haideţi, băieţi, mai repede! implora Julot. Chiar ar fi o prostie dacă…

Ne-am îndreptat spre statuia lui Jeanne d'Arc. Nu m-am putut abţine să nu-i adresez un zâmbet batjocoritor agentului de poliţie. Tensiunea dispăruse. Julot fredona deja o melodie, iar Ratonul turuia ca o moară stricată.

— Ei, băieţi, asta da treabă! Bravo, Lucky, bravo, puştiule! Léonce, eşti mai tare decât Pierrot le Fou, îţi spun eu! Şi poliţistul ăla din faţa noastră, care dirija circulaţia… Măiculiţă!

A izbucnit într-un hohot de râs nebunesc.

— Şi şoferul, băieţi, l-aţi văzut pe şofer? am ţipat eu. Rămăsese aşa, cu braţele în aer, deşi noi nu mai eram acolo!

— O nimica toată! striga Julot. O nimica toată! O iau de la capăt când doriţi! Aţi văzut cum am pus mâna pe camionetă, nu?

— Am făcut o treabă bună, zicea şi Léonce, nici în America nu s-ar putea mai bine!

— O să-mi cumpăr o plantaţie de tutun în Cuba, am ţipat eu. Trabucuri uite-aşa de groase, bătrâne…

— Dar aţi văzut, nu, cum aveam în mână camioneta! se extazia Julot. Aţi putea totuşi să-mi mulţumiţi!

— Nu vrei să ne oprim să ne uşurăm? i-am propus eu.

— Nu, nu, mai poate aştepta! s-a speriat el.

Râdeam din ce în ce mai tare. Am urcat în apartament, pe rue Madame. Vanderputte a dat peste noi în anticameră, şi a sărit de gâtul lui Léonce.

— Léonce! a strigat el. Micuţul meu! Ştiam eu că o să te întorci… Ştiam eu că n-o să mă laşi singur la nevoie!

Se dădea în spectacol. Şi-a scos chiar şi batista elegantă, în carouri şi şi-a şters ochii, în timp ce trăgea discret cu ochiul la sacii de pânză.

— Ce-i acolo? s-a interesat el. Ce e în saci?

A întins o mână lacomă şi a încercat să-i pipăie.

— Staţi liniştit, a răspuns Léonce. Nu sunt ţoale vechi, deci n-au cum să vă intereseze.

I-a închis uşa în nas şi şi-a pus pălăria pe clanţă. Am auzit, de partea cealaltă a uşii, o exclamaţie înăbuşită: bătrânul se uita pe gaura cheii. Ratonul a desfăcut sacii… Braţele ne-au căzut pe lângă corp.

— Franci, a zis Léonce. Să fiu al naibii…

Ne uitam la bani în tăcere.

— Tot e mai bine decât nimic, a spus Julot.

Léonce îşi muşca buzele.

— De obicei, Centrala le trimitea dolari, în fiecare luni şi vineri. Ştiu pe cineva acolo…

— Sunt unii care mor de ciudă, a zis Julot.

Îşi lua revanşa.

— Chiar nu e lotul cel mare, a spus Léonce.

— Trebuie să fie totuşi vreo două sau trei milioane de căciulă, a zis Ratonul, ca să-i ridice moralul.

Léonce a ridicat din umeri, cu iritare.

— Ce poţi face cu ăştia în străinătate?

Şi-a aprins o ţigară.

— Va trebui s-o luăm de la capăt, a continuat.

— Fără mine, a zis Julot. Eu mă mulţumesc cu puţin, n-am pretenţii. Fără mine, amice, fără mine.

Léonce m-a privit.

— Când vrei tu, i-am răspuns.

VI

Săptămânile care au urmat îmi apar astăzi în minte ca o desfăşurare de imagini confuze, care nu se înlănţuie, într-o atmosferă ireală, o succesiune de sunete, de cuvinte repezite, de portiere de maşină trântite, de chipuri stupefiate sau înspăimântate, şi mereu cu senzaţia aceea de vid, care începe în burtă şi se sfârşeşte în creier, măturând gândurile, lăsând peste tot o dâră de angoasă. Angoasa deforma contururile lucrurilor, amplifica gesturile, păstrând doar anumite detalii fără importanţă şi dându-le astfel, în memoria mea, o importanţă nemăsurată. Îmi amintesc astfel, cu o limpezime neobişnuită, de cărţile de joc pe care le ţineam constant în mână, dând pasienţe ca să aflu cum se vor petrece lucrurile data viitoare. Regii, valeţii, damele fac grimase şi azi, deseori, în faţa mea, în timp ce dorm, şi aşii chiori mă privesc fix. Peste toate, chipul lui Léonce îmi revine cu cea mai mare precizie, privirea lui batjocoritoare, strălucirea părului roşcat care-i ieşea mereu de sub borurile pălăriei, ţigara dintre buzele lui strânse, dar şi gustul tutunului umed pe care-l simţeam în gură şi vocea imploratoare a Ratonului, care ne ruga: „Hai, băieţi, încă o dată, dar e ultima oară, da, promiteţi?“ Pe 22 martie 1947, am „ridicat“ salariile funcţionarilor de la metrou, la Place de Clichy. Am folosit o tehnică nouă, pe care o semnalaseră ziarele: în loc să-i facem să coboare pe şofer şi pe însoţitor, am urcat lângă ei în camion şi le-am cerut să ne ducă într-un loc liniştit. Îmi aduc aminte de vocea şoferului, un tip de treabă, vizibil cuprins de emoţie, care tot repeta, uitându-se la noi:

— Aş putea să vă fiu tată, aş putea să vă fiu tată…

Aşa încât, în momentul când am plecat, Léonce i-a zis trântind portiera:

— La revedere, tăticule.

Ziarele începeau să vorbească la modul serios despre „banda de adolescenţi“ şi luau în derâdere poliţia. Ne simţeam susţinuţi. Simţeam în jurul nostru o admiraţie şi o aprobare difuză, pe care ziarele, din pudoare, nu le exprimau pe de-a-ntregul. Pe 3 aprilie, am urcat în camionul poştal, în timp ce şoferul aştepta liniştit la un semafor roşu, la Invalides. În clipa în care a simţit revolverul în coaste, însoţitorul ne-a deschis braţele şi a zis:

— În sfârşit, se întâmplă totuşi. Începeam deja să mă simt ofensat.

Francii se adunau în apartamentul din rue Madame, spre groaza lui Vanderputte, pe care trebuise să-l punem la curent. Se tot învârtea prin

apartament, pe picioarele lui tremurătoare, şi nu mai avea nici măcar forţa de a fugi în provincie. A fost nevoit să rămână la pat. De fiecare dată când ne întorceam dintr-o operaţiune, se ridica şi îşi făcea mica lui valiză, dar era obligat imediat să se culce la loc şi rămânea prăbuşit sub baldachinul puturos, înconjurat de îngeraşi bucălaţi, cu mustaţa pleoştită.

— Din cauza voastră o să mă aresteze! gemea el. Vă daţi seama, nu-i aşa, că dacă poliţia o să mă ia la întrebări, o să le spun tot, absolut tot?

— Nu e un secret, zicea Léonce. Suntem în toate ziarele… Banda de adolescenţi. Poftim, citiţi…

Bătrânul închidea ochii. Faţa îi devenea complet cenuşie şi fiecare rid se adâncea şi mai mult.

— Nu vreau să vorbesc despre aşa ceva, murmura el.

În afara expediţiilor noastre, nu mai părăseam apartamentul din rue Madame. Aveam impresia că toată lumea ne ştia feţele; ne era teamă să nu fim recunoscuţi. Cu uşile încuiate şi storurile trase, cei trei ratoni stăteau ascunşi printre mobilele semeţe din salonul cel mare, cu feţele impasibile şi pălăriile pe ochi, sub privirile goale ale „marilor noştri clasici“. Léonce îl adusese pe Rapsodie cu el, şi ungurul ne servea de om bun la toate, ducea gunoiul, mătura pe jos şi mergea la piaţă. Mâncam mai mult conserve şi mezeluri înfăşurate în hârtie de ambalaj. Din când în când, ungurul se oprea în faţa lui Léonce, îl privea admirativ şi murmura destul de tare cât să fie auzit:

— Un mare om! Un foarte mare om! O să ajungă departe!

Léonce îi zicea afectuos „peşte bătrân“, şi Rapsodie, fericit, dispărea repede, în pardesiul lui mare şi uzat, de care nu se despărţea niciodată. În fiecare dimineaţă, alerga să cumpere ziarele, care publicau, pe prima pagină, relatări ale activităţii noastre şi se mirau de vârsta noastră fragedă.

— Publicul e de partea noastră, se simte asta, spunea Léonce. Gândeşte-te la toţi taţii aceia nefericiţi, care câştigă cincisprezece mii de franci pe lună, cu familie şi copii, şi care deschid ziarul dimineaţa şi citesc că „banda de adolescenţi“, cum o numesc ei, a pus mâna din nou pe milioane. Cred că, în sinea lor, aprobă. Cred că se uită la fiul lor unic cu speranţă şi-i dau 100 de franci să se ducă la cinema. Şi apoi probabil că-şi spun că şi părinţii noştri erau plătiţi cu cincisprezece mii de franci pe lună şi de-asta facem ce

facem. Înţelegi, e ca şi cum ar face o revoluţie.

Ni se întâmpla totuşi să mai ieşim din bârlog, să zăcem prin baruri şi să ne întoarcem beţi dimineaţa. Chiar în cursul unei astfel de escapade, Ratonul a cules un adevărat baron polonez, refugiat. Dăduse peste el într-un bar de pe rue de Ponthieu, într-un stadiu alcoolic avansat, şi l-a adus în apartamentul din rue Madame, în ciuda protestelor lui Léonce, beat şi el. Am găsit în buzunarele lui un bilet de tren cu destinaţia Roma şi câteva scrisori adresate cardinalilor.

— Se ducea să-l vadă pe papa, mormăia Ratonul, clătinându-se alături de noul lui prieten. Nu-i aşa, baroane, că mergeai să-l vezi pe papă?

— Sssssss, şuiera baronul, cu chipul radios.

Şi-a revenit puţin dimineaţa şi a întrebat unde se afla, ce făcea acolo şi dacă Sanctitatea Lui urma să-l primească, dar au fost de-ajuns două pahare de vin roşu ca să reintre în starea iniţială. L-am poreclit Papski şi am decis să-l păstrăm ca pe un fel de talisman aducător de noroc pe durata operaţiunilor noastre. Ratonul îl îmbrăca, îl culca, îi cumpăra cămăşi de mătase, Léonce îi înfigea un trabuc în gură, şi eu o garoafă la butonieră… Câteodată, uitându-mă la baron cum se clătina încet pe scaun, mă întrebam dacă băutura era aceea care-l aducea în starea de prostraţie sau pur şi simplu viaţa.

— Ia spune, baroane, îl întrebam eu, eşti măcar beat? Nu cumva ai, uneori, o sensibilitate maladivă, ca mine?

Baronul întorcea spre mine privirea lui radioasă.

— Fac pipi, zicea el, pe un ton plângăcios.

— Asta e! suspina Ratonul. Trecuse ceva timp!

Îl conducea la toaletă. Am sfârşit prin a-l lua cu noi în expediţiile noastre, în ciuda protestelor slabe ale lui Léonce, care a recunoscut, pe urmă, că „era de bun augur“; îl instalam, aşadar, pe Papski în maşină, pe scaunul din faţă, şi baronul aştepta acolo, cu o faţă hilară, în timp ce noi îi băgam revolverul sub nas unuia sau altuia. Astfel, pe 2 aprilie, am oprit în Bois de Boulogne maşina care transporta banii pentru cursele de cai. De data aceasta, şoferul a încercat să protesteze, fără îndoială că era mai bine plătit decât ceilalţi.

— Ce ziceţi, băieţi, dacă ne-am opri? întreba Ratonul, îngrijorat. Nu pentru că mi-e teamă. Dar am o mamă şi şapte fraţi şi surori, în *casbah*[16].

Sunt cel mai mare, le trimit bani. Dacă sunt băgat la închisoare şi ei nu mai primesc nimic, o să creadă că n-am reuşit în viaţă.

16. Parte a unui oraş sau a unei cetăţi, în ţările arabe.

Storurile erau trase, ferestrele închise şi apartamentul puţea a sulf şi amoniac: Rapsodie îşi instalase laboratorul în baie, de unde se înălţau câteodată nori de fum şi o duhoare greu de descris. Din când în când, ieşea din vizuina lui, se apropia de Léonce şi-l implora să nu se impacienteze: avea să găsească un leac împotriva tuberculozei, era doar o chestiune de minute. Baronul era aşezat într-un fotoliu Roi-Soleil, foarte mândru, cu ochii uşor ieşiţi din orbite, cu trabucul în colţul gurii şi garoafa la butonieră; îl plasasem chiar în faţa frumosului tablou al Papei, care-l privea din rama lui aurită, iar baronul, din când în când, încerca să se ridice şi să meargă în direcţia portretului. Uneori şi Vanderputte trecea prin salon, cu o privire rătăcită:

— Vor să mă afume! ţipa el. Vor să mă afume ca pe un şobolan! Dar eu n-o să mă las!

La scurtă vreme, am cules o nouă epavă, un tenor italian care tocmai fusese aruncat afară dintr-o cafenea în care ne aflam şi unde încercase să cânte şi să ceară bani. Era un bărbat mărunt, slab, cu păr negru, des, şi o mustaţă simpatică, în formă de accent circumflex; l-am invitat să bea cu noi şi el ne-a zis că încerca să se ducă în Grecia, dar, cum n-avea bani, cânta pe drum, ca să aibă ce mânca.

— Ce o să faceţi în Grecia? l-a întrebat Léonce. Nu e război?

— Tocmai, a răspuns *il signore*, vreau să mă înrolez.

— Şi de ce parte?

— Cum, de ce parte? s-a indignat el. La partizani, firește. Căci, în sfârşit, din două una, *signori*, ori reprezintă majoritatea, şi atunci sunt oprimaţi, ori sunt o minoritate, şi atunci sunt persecutaţi. Nu poţi să te înşeli în privinţa asta.

Léonce mi-a făcut un mic semn. Era evident că *il signore* trebuia să vină cu noi. Cum se afla deja la al cincilea aperitiv şi nu mâncase nimic de trei zile, n-a fost nici o problemă să ne urmeze în apartamentul din rue Madame, dar, după ce a mâncat, l-a apucat furia, şi am fost nevoiţi să-l ţinem încuiat

vreo câteva zile. S-a adaptat, de altfel, foarte repede la această situaţie, ba chiar s-a străduit să ne fie simpatic: ne cânta cântece napolitane şi mai ştia şi să imite extrem de bine animalele, în special găina când ouă, măgarul şi porcul, îl ascultam cu plăcere…

— Dar mă rog, se indigna Vanderputte, ce e cu tabăra asta ţigănească? Nu mai sunt acasă în casa mea! Nu mi se mai respectă singurătatea!

— *Signore*, îl lua atunci italianul deoparte, la rândul lui, nu rămâneţi singur. Faceţi ca mine: aderaţi la o cauză. Ştiu că la vârsta dumneavoastră e dificil, sunteţi doar lemn uscat, dar chiar şi el mai poate să aprindă un foc adevărat!

— Permiteţi-mi! ţipa Vanderputte. N-o să mă las insultat de un amărât de peşte napolitan!

— *Signore*, zicea italianul, eu sunt toscan. Şi, de altfel, nici n-am vrut să vă insult. Dimpotrivă, în epoca noastră de umanism exacerbat, aderarea dumneavoastră ar fi foarte apreciată. În regiunea mea, Toscana, circulă povestea unui arbore care s-a aliat cu oamenii. Era un fag frumos din familia… în fine, nu contează, dintr-o familie foarte bună, în care apărea pentru prima dată o asemenea defecţiune. Aşadar, bătrânul arbore umanizat a sosit într-un oraş, unde a fost foarte bine primit de populaţie. Oamenii au făcut multă propagandă în jurul cazului său şi au publicat articole în ziare ca să demonstreze că au marcat un punct asupra naturii şi că la ei se trăia mai bine. Arborele a fost aclamat peste tot, a făcut ample turnee triumfale în toate ţările, guvernul francez l-a şi decorat cu Legiunea de Onoare pentru străini. Cum obosise de atâtea călătorii, a fost plantat într-o piaţă publică şi i s-a aşezat deasupra o inscripţie, pe o plăcuţă de marmură: „O cucerire paşnică a umanităţii. Arborele care s-a aliat cu oamenii. Urinatul interzis“. Firește, arborele a fost considerat un trădător de toate pădurile din lume şi nici o pasăre n-a venit niciodată să se aşeze pe ramurile sale. Dar arborii au avut totuşi ultimul cuvânt. Într-o zi, a venit în piaţă un bătrân. Trebuie să fi mers multă vreme pe jos, fiindcă părea obosit, iar hainele şi încălţările sale erau pline de praf. S-a uitat lung la copac şi apoi a izbucnit în râs. A râs timp de trei zile şi trei nopţi, dar pentru că nu se ştia de ce râde, poliţia umanistă n-a intervenit. În cele din urmă, bătrânul s-a oprit din râs, s-a descheiat la pantaloni şi a urinat pe tulpina copacului, iar apoi s-a spânzurat

de una dintre crengile lui… *O, Sole Mio*!

Din fericire pentru liniştea sufletească a lui Vanderputte, a intervenit un eveniment care l-a obligat să părăsească provizoriu apartamentul din rue Madame şi i-a schimbat puţin ideile: Kuhl a suferit un atac de apoplexie, care l-a lăsat pe jumătate paralizat. Vanderputte părea foarte afectat şi n-a mai plecat de la căpătâiul lui. M-am dus să-l văd pe alsacian, în rue des Saules. L-am găsit bine aşezat în patul lui, dar în cameră domnea o dezordine uimitoare: totul era cu susul în jos, tot felul de obiecte, rufe murdare, haine zăceau peste tot, pe jos erau azvârlite hârtii. Nu ştiu de ce, dar mi-am amintit ziua în care, cu vreo trei ani în urmă, alsacianul intrase în camera lui Vanderputte şi făcuse ordine în ea: mi-a venit brusc ideea că acum, profitând de starea în care se afla prietenul său, bătrânul îşi lua revanşa. Vanderputte stătea pe un scaun, lângă pat, cu genunchii lipiţi; avea faţa cenuşie şi aştepta, căscând uneori. Din când în când, Kuhl icnea şi Vanderputte se ridica şi-i dădea ligheanul. Paralizia îi atinsese şi limba, iar Kuhl, văzându-mă, a încercat să spună ceva, dar n-a reuşit. Era lungit pe spate, ţeapăn, cu chipul livid, şi doar ochii lui mici şi strălucitori continuau să dea semne de viaţă. Când m-am apropiat de el, a făcut un efort să se mişte şi a încercat încă o dată să-mi vorbească.

— Ass… ss… ss…

— Haide, haide, René, a zis Vanderputte, foindu-se pe scaun.

— A venit medicul să-l vadă? l-am întrebat, cu o oarecare neîncredere.

Vanderputte a părut agasat.

— Pui întrebări idioate, tinere.

— Şi ce-a spus?

— Nici o speranţă, a răspuns bătrânul, cu glas tare şi limpede.

Am întors repede capul şi am citit în ochii alsacianului o elocventă expresie de ură şi de furie.

— Merg să-i fac puţin ceai, a zis Vanderputte. Îi place să bea.

S-a ridicat şi s-a dus în baie, unde instalase un arzător cu spirt. Imediat ce a ieşit, Kuhl a făcut un efort teribil, dar zadarnic, să se ridice într-un cot, şi a încercat încă o dată să-mi vorbească.

— L… l… l…, a bâiguit el.

Ochii îi ieşeau din orbite. Se vedea că-şi aduna ultimele puteri ca să-mi

spună ceva. Încet, şi-a împins mâna pe cearşaf spre pernă, degetele i s-au agăţat de… M-am aplecat: era un plic.

— Pst… pst… a îngăimat Kuhl.

— Vreţi s-o pun la poştă?

— M… m… m… a făcut Kuhl, şi o scânteie de bucurie sălbatică i-a luminat chipul. Am luat plicul; era adresat unui anume M. Frimaux, rue des Marronniers nr. 37. L-am băgat în buzunar.

— De acord, i-am zis. Staţi liniştit, o să-l trimit.

La câteva zile după vizita mea, Kuhl a murit în mijlocul zilei, profitând, fără îndoială, de un moment de neatenţie din partea lui Vanderputte, care se dusese la toaletă. Bătrânul s-a ocupat de înmormântare şi a însoţit trupul prietenului său pe ultimul drum. A condus convoiul, îmbrăcat complet în negru, cu batista în mână; eu mergeam în spate, cu Léonce şi cu Ratonul, cel din urmă îl susţinea pe Papski, căruia îi cususem, pentru ocazie, o banderolă de pânză în jurul braţului. Eram urmaţi de Rapsodie, care ducea o coroană, şi de italian, care se încăpăţâna să imite ţipete de corb, „pentru a rămâne în atmosferă“. La cimitir ni s-au alăturat câţiva funcţionari ai Prefecturii de Poliţie, colegi de birou ai lui Kuhl. Cădea o ploaie măruntă şi ceremonia avea ceva lugubru. Vanderputte îşi luase precauţia de a transporta în rue Madame majoritatea lucrurilor lui Kuhl chiar din clipa în care alsacianul fusese lovit de paralizie: făcea asta, a explicat el, ca să evite un mare număr de corvezi poliţieneşti şi administrative. Printre aceste lucruri se găseau vreo sută de carnete legate în piele de porc, pline până la margine de un scris minuţios şi îngrijit; Vanderputte a decis să le ardă, fără să le citească, „din spirit de discreţie“. Le-a îndesat în şemineul din salonul cel mare şi a aprins focul; le-a privit apoi cum ardeau cu un fel de satisfacţie sumbră.

— Gata, a zis el când totul s-a terminat, şi a lăsat să-i scape un suspin.

În seara ce a urmat înmormântării, nu a venit acasă să se culce. Era destul de surprinzător, căci bătrânul nu ieşea deloc şi de obicei se culca devreme. Către ora trei dimineaţa, m-a trezit o gălăgie de nedescris în apartament. Am sărit din pat şi m-am repezit în hol, unde se adunaseră cu toţii.

— He, he, bătrâne beţivan! a exclamat Léonce.

Vanderputte se sprijinea de perete, beat criţă. Avea hainele murdare, părul

zbârlit şi un hohot de râs tâmp îi scutura tot corpul. Cânta în gura mare:

Nevastă-mea a mu-riiiit!

A bătut măsura cu piciorul şi a ridicat pumnul.

N-o să-mi mai pună
Apă în pahar…

A ridicat un picior şi un braţ în aer, foarte sus.

Urâciunea şi otrava,
A mu-riiiit!

A fost nevoit să stea la pat mai multe zile şi n-a îndrăznit să mai iasă din cameră şi să ne înfrunte privirile vreo două săptămâni.

La puţină vreme după aceea, am primit prima noastră lovitură dură: guvernul a retras din circulaţie bancnotele de cinci mii. A fost o zi de doliu. Am îndesat bancnotele în şemineu şi am aprins un foc uriaş. Vanderputte, prăbuşit într-un fotoliu, a privit cum se topea averea noastră, apoi s-a ridicat, cu greu. Părea că îmbătrânise cu zece ani.

— Ce vremuri, a zis el. Nu te mai poţi bizui pe nimic. Nu mai e nici un fel de decenţă nicăieri, de demnitate. Doar indivizi… şi asta mai treacă-meargă! Dar guvernele! Cred că sărmanul Kuhl avea dreptate şi mă întreb dacă n-o să votez cu comuniştii la următoarele alegeri. Doar rubla mai e adevărată.

S-a târât în camera lui şi a stat la pat două zile, cu faţa la perete.

— O facem din nou, a hotărât Léonce.

VII

Stăteam în picioare în scara imobilului, la fereastra de la etajul cinci, care dădea către rue Cujas. Fereastra era deschisă: în dreapta, se vedea Fântâna Médicis şi primii copaci din Jardin du Luxembourg.

— A venit primăvara, a spus Léonce.

Pe pervazul ferestrei erau vrăbii. Îşi luau zborul, se urmăreau una pe alta,

se întorceau să se aşeze pe pervaz, după care plecau din nou, cu strigăte de bucurie.

— Ascultă, a zis Léonce râzând, a venit primăvara pentru toată lumea!

Scara era veche şi prăfuită, se simţea mirosul de birouri, de hârţoage, dar primăvara pariziană reuşea să-i transmită ceva din veselia ei luminoasă; cerul intra pe fereastră, un cer tumultuos, plin de agitaţie; norii se deplasau în tot acest vacarm. Vântul aducea până la noi mirosul arborilor, un miros discret şi timid, şi mi s-a părut că parfumul acela îndepărtat venea din trecut şi că se strecurase până la etajul al cincilea al acestei case vechi doar pentru mine. Simţeam, în mâna stângă, micul volum legat, care nu mă părăsea niciodată, şi contactul cu el mă liniştea, îmi potolea întru câtva bătăile inimii. Mă uitam la cerul care se mişca, uneori alb, alteori albastru, şi resentimentele mele se îmblânzeau, se transformau în tristeţe şi mă gândeam la tot ce trebuise să se întâmple ca să ajung aici, la etajul al cincilea al clădirii din rue Cujas.

— La ce te gândeşti? m-a întrebat Léonce.

Mă cerceta, cu spatele rezemat de perete, mestecându-şi guma şi zâmbind.

— O, la nimic… Încerc să înţeleg.

— Ce să înţelegi, puştiule?

Am făcut un gest vag, neputincios.

— Toate astea, ce mai.

Léonce a privit cerul.

— Pricep. Doar că, puştiule, ca să înţelegi toate astea…

Mi-a imitat gestul.

— Trebuie mai întâi să ştii latină. E un lucru cunoscut. De asta, uite, merge totul atât de rău în Franţa: oamenii nu învaţă suficient latina. Nu mai înţeleg nimic din ea. Asta e.

Am izbucnit în râs.

— Nu glumesc deloc, s-a simţit Léonce ofensat. Cine ştie latină câştigă. Cunoaşte modul în care trebuie procedat. El e cel care comandă. Are bomba atomică, penicilina şi tot restul. Se pare că în Franţa sunt numai două sute de tipi care ştiu latina. Sunt ca nişte trusturi. Îi pun pe ceilalţi la muncă. E un lucru cunoscut.

A continuat să-şi mestece guma uitându-se la norii care se deplasau. M-am aplecat pe fereastră: am văzut jos maşina, oprită lângă trotuar, şi pe Raton, sprijinit de portieră. M-a zărit şi mi-a făcut un mic semn. Mi l-am imaginat pe baron, aşezat pe scaunul din faţă, ţeapăn şi distins, cu o garoafă la butonieră. Am luat o ţigară şi am aprins-o; am tras în piept, nervos, fumul, apoi am aruncat ţigara pe fereastră.

— Întârzie, a spus Léonce.

Am auzit jos claxonul. Două sunete lungi, apoi unul scurt. Mâna mea a strâns micul volum în buzunar. M-am aplecat: Ratonul dăduse drumul la motor. Vedeam cum ieşea fumul, în cascadă, din ţeava de eşapament. M-am întors spre Léonce, cu gâtlejul încleştat:

— Mergem?

— Avem timp, a zis Léonce. Ei au trei etaje de urcat, iar noi, două de coborât… Sper că de data asta o să avem noroc.

N-am zis nimic. Léonce s-a aplecat deasupra balustradei. Se auzeau deja paşii care sunau gol pe scara de lemn.

— Bine, hai să mergem încet.

Am început să coborâm. Auzeam doar zgomotul sec, care urca, se intensifica, greoi, stângaci… Vedeam covoraşele din dreptul uşilor şi plăcuţele albe ale caselor de comerţ: „Societate Anonimă…“, „Agenţie de Contabilitate“, „Firmă de electricitate…“, „Birou de schimb“. Erau trei, aşa cum prevăzusem. Unul dintre ei scotocea în buzunar ca să găsească cheia. Celălalt avea pe umăr o sacoşă din pânză verde, pe care scria „RF“. Lângă ei, un tip mai tânăr, care ne-a recunoscut imediat şi fost primul care a ridicat mâinile. Un poliţist, mi-a trecut prin minte.

— Haide, grăbiţi-vă, a zis Léonce.

Ceilalţi doi tipi au ridicat amândoi mâinile. Inspectorul ne reţinea feţele, dar eram obişnuiţi: aşa făceau toţi, era modul lor de a ne spune: „Aşteptaţi puţin, şi o să aveţi de-a face cu mine“.

— Fă un pas în faţă, tu, cel mai în vârstă, cu sacul.

Tipul a înaintat. Ţinea braţele în sus, drepte, întinse, cu pumnii strânşi. Mânecile hainei îi alunecaseră până la coate, lăsând să se vadă o cămaşă uzată, veche: pesemne o îmbrăcase special pentru muncă. Avea o faţă de contabil care nu întâlnise niciodată, nicăieri, o eroare. Era prima dată când i

se întâmpla.

— Nu mai întinde atât braţele, tăticule, i-am zis. O să oboseşti. Îndoaie puţin coatele, aşa…

— Îmi cer scuze, a scrâşnit el, nu sunt obişnuit…

Şi-a trecut limba uscată peste buze.

— Dacă ţi-aş fi tată…

— Da, ştiu, i-am răspuns.

I-am luat încet sacul.

— O să mi-o plătiţi, a mormăit poliţistul. Bandă de mucoşi!

— Întoarce-te, puişor.

S-a întors cu faţa la perete, cu braţele ridicate şi faţa schimonosită. M-am apropiat de el, i-am desfăcut bretelele şi i-am tras pantalonii. Pe dedesubt avea o pereche de izmene albe, lungi până la genunchi. Izmenele îi tremurau. I le-am smuls dintr-o singură mişcare.

— Haide, frumosule, ieşi din anteriu.

A făcut un pas în lături. I-am luat pantalonii. În acel moment, al treilea babalâc, care până atunci stătuse nemişcat, cu gura căscată şi braţele în aer, s-a aplecat brusc. Era bătrân şi prost îmbrăcat, iar din buzunarul paltonului îi ieşea capătul unui sendviş. Era, fără îndoială, un funcţionar mărunt de birou. A izbucnit în râs.

— Ha, ha, ha! a behăit el. Ha, ha, ha!

Se prăpădea de râs. În acelaşi timp, făcea eforturi să-şi ţină mâinile în sus.

— Ha, ha, ha, ha, ha! sughiţa el.

Nu putea să se oprească din râs. Faţa i se făcuse stacojie şi lacrimile îi curgeau pe obraji.

— Imbecilule! a şuierat poliţistul.

— Ha, ha, ha, ha, ha!

Léonce s-a uitat la ei cu un aer de cunoscător.

— Ar trebui să-i luăm cu noi, a zis el. Ar da bine în colecţia noastră.

În timp ce coboram cu spatele, l-am mai văzut o dată pe poliţist întorcând spre noi profilul lui de peşte plin de ură şi încercând să se chiorască la feţele noastre, şi pe funcţionarul care râdea în hohote, cu pumnii în aer:

— Ha, ha, ha!

Am coborât cele două etaje în fugă şi ne-am aruncat în maşină. Ratonul ţinea de volan, iar baronul era instalat lângă el, foarte ţeapăn, cu privirea hilară, având pe cap un melon gri nou-nouţ şi un trabuc uriaş înfipt între buze.

— Haide, daţi-i drumul, a zis Léonce. E OK!

Maşina a zvâcnit o dată şi, brusc, s-a lăsat tăcerea. S-a auzit încă un scrâşnet al motorului, tern, spart… apoi din nou tăcerea. Îmi auzem doar bătăile inimii, care-mi răsunau în urechi.

— Caca, a spus baronul.

…Am încercat să sar jos din maşină, dar totul a devenit tulbure în faţa ochilor mei, nimic nu mai era cu totul drept, nici un chip nu mai era cu totul omenesc şi nici un obiect cu totul inanimat. Am închis ochii. „Saşa Darlington, apără-mă! Saşa Darlington, apără-mă!“ Tremuram, ghemuit în paltonul meu din păr de cămilă, cu stomacul gol, incapabil să mă mişc, strângând stupid pantalonii poliţaiului în dreptul inimii. Un zvâcnet nou al motorului… Am auzit vocea lui Léonce, foarte îndepărtată, spunând:

— Nu loviţi, băieţi, rămân eu aici, ştergeţi-o!

— Pentru numele lui Dumnezeu, şi baronul? a bâiguit Ratonul. Nu poate să fugă. Nu pot să-l las aici, e un om bun…

Léonce ieşise deja din maşină. Stătea în mijlocul trotuarului, cu o mână în buzunar. Motorul a scrâşnit iar, apoi a tăcut din nou… Maşina era oprită în faţa uşii de la intrare şi puteam vedea gura căscată, întunecată, a casei scării. Strada era scăldată în lumina soarelui.

— Caca! a repetat baronul, cu o voce capricioasă.

Simţeam tremurul maşinii, o pulsaţie regulată, continuă…

— Pornim! a ţipat Ratonul.

M-am aruncat spre portieră.

— Léonce, gata!

L-am văzut pe poliţist apărând în scară. Cobora treptele câte patru o dată. Luase paltonul funcţionarului, şi haina era prea mare pentru el: nu i se vedea mâna, doar pistolul care-i ieşea din mânecă. Zărindu-l pe Léonce, s-a oprit brusc, cât pe ce să cadă, şi am văzut paltonul ridicând o mânecă şi sprijinindu-se de balustradă. Léonce se aplecase deja spre maşină.

— Atenţie!

În aceeaşi clipă, paltonul a tras. L-am văzut pe Léonce redresându-se, ridicându-se aproape pe vârful picioarelor, răsucindu-se în jurul lui, aruncându-se spre scara blocului, apoi am auzit zgomotul unui alt glonţ, şi încă unul, şi Léonce a dat înapoi încet, cu o mână ridicată şi cealaltă în spate, căutând portiera maşinii… I-am primit trupul drept în braţe, l-am tras înăuntru urlând şi am simţit cum maşina se smulgea de pe loc în timp ce paltonul negru continua să-şi golească încărcătorul armei, fără să aibă curajul de a ieşi din scară, îmi aduc aminte şi acum de portiera deschisă care se bălăbănea, de trecătorii care alergau, de un agent de poliţie imobil, cu fluierul între buze, şi revăd chipul lui Léonce, pe genunchii mei, răsturnat, cu şuviţele de păr care-i tresăltau peste ochii deschişi… Auzeam scârţâitul frânelor şi vocea Ratonului, care hohotea, agăţat de volan, şi ultimul meu gând limpede a fost că plângea pentru că îi era frică şi era la capătul nervilor, şi nu fiindcă Léonce murise…

— S-a sfârşit, *barka*! hohotea el. Gata, n-o mai facem niciodată…

Îşi pierduse capul. Nu mai conducea, ci gonea pur şi simplu. Agăţat de volan cu toate degetele, Ratonul fugea, cu spatele rotund, cu capul între umeri. Se învârtea în cerc în oraş, încurca drumul, se întorcea pe aceleaşi străzi, o lua razna şi gonea drept în faţa lui. Vocile noastre încă îmi răsună în creier, cu accentul lor de panică:

— Mai încet! Mai încet!

— Lasă-mă în pace!

— Te îndrepţi spre Operă, idiotule!

O frână pusă, o mişcare de volan, şi Ratonul gonea într-o altă direcţie. Papski se bălăngănea în faţa mea, de la stânga la dreapta, înainte, înapoi, cu melonul lui gri; îmi aduc aminte că-şi strivise trabucul de geam şi că, la fiecare curbă, cădea peste Raton, care-l împingea insultându-l… După aceea, amintirile mele devin confuze, se amestecă. Cred că am rătăcit ore întregi pe străzi, încetinind viteza, dar neavând curajul să ne oprim cu adevărat. Îmi amintesc doar de un raton îndurerat, strângând în braţe trupul unui raton mort, şi o voce care întreabă:

— Şi ce facem cu el acum?

— Nu ştiu…

— Trebuie să-l aruncăm undeva.

Apoi maşina se opreşte şi Ratonul îl duce pe baron în tufişuri. Se întoarce aproape imediat:

— E un râu aici… Îl aruncăm în apă!

Începe să-i scotocească prin buzunare şi-mi dă ce găseşte: bani, chei, fotografii cu femei goale, poza cu Kilimanjaro…

— Asta-i tot?

— Da, e tot.

— Aşteaptă, mă duc să văd dacă e cineva…

Lipseşte o bucată de vreme, apoi se întoarce cu baronul, cu o faţă speriată:

— Nu putem aici… E plin de pescari… Mergem mai departe.

Îmi amintesc apoi de noaptea ce se lasă şi de maşina care se târăşte pe un drum prost pavat, în mijlocul câmpurilor.

— Paltonul! murmură un raton. Paltonul ăla vechi!

— Ce tot spui acolo? se sperie celălalt. Haide, nu mai plânge, n-are nici un rost. Nu e primul chleuh[17] căruia i se întâmplă asta…

17. Populaţie berberă în Maroc.

Şi-mi mai amintesc de doi ratoni împingând trupul celui de-al treilea în Marna, şi de vocea înspăimântată care spune:

— Oare ne-au văzut?

Şi mai târziu, de doi ratoni ocupaţi, scotocind, cu bricheta în mână, în fundul maşinii oprite:

— Dolari, şopteşte unul dintre ei, cu satisfacţie. Suntem caizi acum!

Şi din nou, trepidaţiile maşinii şi un singur raton, cu nasul umezit, ghemuit într-un colţ…

— Pentru mine s-a terminat, spune o voce cântată. *Barka*! O şterg la Marsilia, în noaptea asta. Mă întorc la Alger, cu baronul, pe cuvânt de onoare! Am o mătuşă care e văduvă, numai bine. Îl instalez cu ea în *casbah* şi-l las acolo până-şi revine din beţie. Să vezi ce faţă o să aibă când, în loc de Roma, o să se trezească în *casbah*, musulman şi tată a cinci ratoni. Asta-i viaţa! *Mektoub*!

Şi silueta dreaptă, ţeapănă, a lui Papski, care se leagănă în faţa mea, în maşină, ca un fetiş uriaş şi inutil…

VIII

Urc încet scara imobilului din rue Madame şi deschid uşa cu cheia. Abia mă ţin pe picioare, hainele mi se lipesc de corp, reci, străine precum pielea altcuiva. Mă dor ochii, am impresia că cineva îmi înfundă ochii în orbite şi uneori vederea mi se întunecă, totul începe să se învârtească în jurul meu. Încerc să rezist, nu vreau să mă îmbolnăvesc, ca data trecută, mă redresez, îmi trag uşor pălăria peste ochi, strâng bine ţigara între buze şi mă îndrept spre uşa salonului mare, unde văd lumina aprinsă. Rapsodie, cu genunchii la bărbie, gura deschisă şi mâinile băgate în mânecile pardesiului, doarme complet îmbrăcat pe canapeaua Ludovic XV; şi-a scos doar pantofii, ca să nu murdărească mătasea canapelei, şi sforăie, iar *il signore* îl acompaniază, cu mici fluierături rapide şi ascuţite. Acesta din urmă e tolănit într-un fotoliu, cu burta în aer, iar mustaţa subţire ca un accent circumflex pare un fluture negru aşezat sub nasul lui. Trebuie să fi mâncat copios şi să fi băut bine, tenorul mai ţine încă un şervet pe vestă şi o scobitoare în mână, au scos vesela de argint şi cristalele, masa e pusă pentru două persoane, e o cină intimă între doi peşti ca ei. Podeaua trosneşte sub paşii mei şi Rapsodie se trezeşte; ridică capul, aruncă în jurul lui o privire ameţită, apoi se dumireşte, se trezeşte cu totul şi sare în pantofi.

— Unde e prietenul nostru? întreabă el. Unde e marele om? Am o veste bună pentru el… De data asta, gata…

Privirea lui o întâlneşte pe a mea şi zâmbetul forţat îi dispare de pe buze; se scurge dintr-odată, e un adevărat naufragiu, panica i se citeşte pe faţă, dar continuă să vorbească, precum un gramofon care o ia de la capăt:

— Am… am găsit un remediu împotriva… tuberculozei…

Vocea i se stinge într-un murmur şi tipul rămâne acolo, cu gura deschisă şi mâinile împreunate, în pardesiul lui uzat. Italianul e deja în picioare.

— Poliţia? zice el. Să nu suflaţi o vorbă!

Traversează rapid salonul, în vârful picioarelor, ca o dansatoare, deschide uşa, apoi se întoarce:

— Am şters-o, spune, am şters-o! *Signori*…

Schiţează spre mine un salut teatral. E pe punctul să iasă, când privirea i se opreşte pe ceva anume, în trecere. Se întoarce precipitat, desprinde un

tablou de pe perete şi se mai înclină o dată:

— Tabloul ăsta naiv… Îmi permiteţi?

Apoi dispare, cu tabloul sub braţ, şi Rapsodie îl urmează cu paşi mari, buzunarele îi zăngăne, a înhăţat argintăria, îl aud zăngănind în anticameră, zăngănind în sufragerie, zăngănind în dormitor, îl mai văd trecând o dată, cu un enorm sac în spinare, cu faţa înspăimântată, împărţit între dorinţa de a fura şi aceea de a fugi. Uşa se închide cu zgomot, şi eu rămân singur. Îmi dau seama că mâna mea strânge ceva: e o pereche de pantaloni; mă uit la ei stupid, apoi îi arunc pe jos. Hainele îmi sunt lipicioase, mi se lipesc de corp, se mişcă, se târăsc pe pielea mea, febra îmi zumzăie în urechi, o să am din nou o cădere, „nu uitaţi, tinere, că sunteţi de o sensibilitate… hm! maladivă“. Mă duc în camera mea, mă dezbrac, dar febra mă torturează, mă alungă din pat, mă ridic şi încep să mă învârt din cameră în cameră, fără scop. Lipa-lipa, fac papucii mei, lipa-lipa… Iau dolarii pe care mi i-a lăsat Ratonul, e partea mea, încerc să-i număr, dar cifrele se încurcă, bancnotele se învârt în faţa mea, le înşir pe masa din sufragerie, le las acolo, sub lumina crudă, în faţa scaunelor goale, şi continui să mă învârt prin apartament. Lipa-lipa, fac papucii mei, lipa-lipa… Telefonul începe să sune, mă târăsc în anticameră şi ridic receptorul.

— Rămâneţi la telefon, aveţi un apel de la Bourg-la-Romaine…

Aştept şi vocea răguşită spune, la celălalt capăt al firului:

— Dumneata eşti, tinere? Sunt… sunt în provincie. Te-am sunat ca să ştiu dacă pot să mă întorc.

— Puteţi să vă întoarceţi, i-am răspuns.

— Eşti sigur? A… a mers totul bine?

— Da, i-am zis, foarte bine, doar că Léonce a fost ucis.

Se aude o exclamaţie înăbuşită, un moment de tăcere, apoi vocea răguşită a bâiguit:

— Atunci poate că e mai bine să rămân aici?

Am pus receptorul în furcă. Zece minute mai târziu, telefonul a sunat din nou, n-am răspuns, dar bătrânul a insistat, răbdător, îl şi vedeam la celălalt capăt al firului, cu mustaţa tremurătoare, zbârlită, aruncând în toate părţile priviri înnebunite, ca să vadă dacă nu vine cineva… Am cedat.

— Chiar crezi că pot să mă întorc, tinere? Crezi că e prudent? Se cam

împute treaba, se împute treaba!

— Puteţi să vă întoarceţi în vizuina dumneavoastră. Nu riscaţi nimic.

— Stai, stai, nu te supăra… Sunt obligat să fiu foarte atent, o ştii prea bine… Ascultă, o să rupem pisica în două: o să închiriez o cămăruţă în Place de la Contrescarpe… la Hôtel des Princes… Mai locuiesc acolo uneori sub numele de Monsieur André. Vino să mă vezi acolo… O să te aştept. Ei? Alo, alo, nu închide!

Am închis şi iată-mă din nou învârtindu-mă prin apartament, la nesfârşit, fără scop, încercând doar să nu mă mai gândesc, să nu mă las, să rezist. Lipa-lipa, fac papucii mei, lipa-lipa… Deodată îmi trece prin cap ideea că acum semăn cu Vanderputte, că probabil am căpătat deja alura lui neliniştită, spatele încovoiat, ochii care-şi feresc privirile. Mă uit în oglindă: zăresc o faţă lividă, cu ochii roşii, umflaţi, nu-mi mai lipsesc decât cearcănele grele, două riduri adânci, de la nas până la gură, un pântece rotund şi vestonul Gestard-Feluche… O să vină şi asta, îmi spun, e doar o chestiune de timp, e de-ajuns să stau singur cuc, e de-ajuns s-o ţin tot aşa. Mi-e frig, fiecare bătaie de inimă se sfârşeşte într-un frison. Mă duc în camera bătrânului şi-mi arunc pe umeri unul dintre vechile lui vestoane, mă uit la cărţile poştale de pe pereţi, la hainele atârnate peste tot, cu mânecile căscate, goale, la pălăriile înfundate, mă uit pe masă, la arcurile mărunte, la capetele de panglici, la nasturii de pantaloni, cheile ruginite, rupte, răsucite, la carcasele goale de ceasuri deşteptătoare, pieptenii fără dinţi, la toate aceste resturi inutile, care aşteaptă răbdătoare… Mă grăbesc să plec; mă târăsc din cameră în cameră, lipa-lipa, lipa-lipa, corpul îmi este snopit în bătaie, nimic nu e imobil în jurul meu, totul se mişcă încet, totul se strâmbă, îşi bate joc de mine, mă arată cu degetul: „Vanderputte! Vanderputte!“ scârţâie parchetul. Dar nu, nu-i posibil, sunt încă tânăr, n-am decât şaptesprezece ani, pot încă să merg într-o altă direcţie, nimic nu e încă pierdut… Mă întorc în faţa oglinzii şi mă privesc îngrozit: am o mustaţă tristă, lăsată, o vestă cu colţurile răsucite şi un pled ecosez pe umeri. Lipa-lipa, fac papucii mei, lipa-lipa… Am spatele încovoiat, o privire care o evită pe a celorlalţi, mâini care tremură, am trăit singur vreme de cincizeci de ani şi acum nu mai sunt decât un obiect vechi, spart, cu arcuri care scârţâie… Văd în faţa mea chipul unui tânăr care mă cercetează cu atenţie, vârsta asta

e fără milă, iar eu ridic degetul şi-i spun:

— Singurătatea, tinere, singurătatea… Nu ţi-o recomand!

Îmi aud vocea răguşită, plângăcioasă, şi-mi simt inima rece şi muşchii rigizi, exagerând fiecare mişcare pe care o fac şi dându-mi această alură furişă, de care sunt conştient într-un mod atât de dureros. Dar tânărul continuă să mă cerceteze, nu pierde nici un amănunt, se uită la hainele mele, îmi urmăreşte gesturile, ascultă fiecare cuvânt pe care-l pronunţ, iar la sfârşit mă supăr şi-i strig:

— Îţi interzic să mă priveşti aşa! Nu sunt deloc făcut să fiu privit!

Mă calmez imediat, nu trebuie să mă enervez, la vârsta mea şi cu bolile mele, emoţiile sunt foarte dăunătoare, şi-i spun cu o falsă bonomie:

— Da, ştiu, ştiu… Nu ofer un spectacol prea încurajator. Dar nu a fost mereu aşa. Uite, îţi pot arăta fotografii…

Scotocesc în buzunare, febril, vreau să-i demonstrez că e numai o chestiune de vârstă, şi că şi el va urma acelaşi drum. Dar nu-mi găsesc fotografiile, cu siguranţă am încurcat haina, dau doar peste capete de aţă, un arc de ceas minunat răsucit, o piesă rară, cavalerul fără cap al unui joc de şah desperecheat şi mâna unei păpuşi stricate, pe care am cules-o din Jardin du Luxembourg, când nimeni nu se uita la mine. Nu poţi să-i laşi să vadă asta, vor crede că sunt un maniac bătrân, ei nu înţeleg că am totuşi nevoie de companie şi că sunt nevoit să mă mulţumesc cu ce găsesc. Trebuie să-şi spună în sinea lor că nu mai sunt un om pe de-a-ntregul, şi surâd, în timp ce mă privesc, şi cred, fără îndoială, că nu observ asta. Nu sunt atât de bătrân totuşi, şaizeci şi şapte de ani, nu e mare lucru, ai încă plăceri, poţi încă să fii fericit. Şi de altfel, sunt sigur că fericirea mă aşteaptă după colţ, o să vină în cele din urmă şi la mine, într-o zi. Nu cer decât o căsuţă frumoasă pe malul unei ape – un râuleţ, cu ape unduitoare, ce se strecoară printre dealuri – şi, firește, un pic de soare. Îmi place soarele, am nevoie de căldură, cu greutatea asta care parcă îngheaţă încetul cu încetul în pieptul meu. Se calcifiază, se pietrifică, apasă asupra arterelor, ca o piatră, şi apoi o să spună lumea că nu mai am inimă, că sunt un bătrân egoist, dezgustător, că nu mai sunt capabil să am sentimente, e frumos aşa, dar, ca să ai sentimente, trebuie să ai şi mijloacele necesare… Cu ce vreţi să simt emoţiile? Îmi rămâne doar atâta inimă cât să mă târăsc pe stradă, cât să urc scara, la limită, dar ca să

simt emoţii?… Nici nu vă gândiţi! Mă târâi pe picioarele mele rotunde până la bucătărie şi-mi fac puţin ceai de mușeţel, pe care-l sorb, din cauza nasului înfundat: e cronic la mine, nu mai e nici o speranţă în privinţa asta. Îl beau cu plăcere, e cald, e bun, face bine, viaţa îţi mai rezervă încă, în felul ăsta, anumite compensaţii, merită întotdeauna să trăieşti, să rezişti, tinere, află asta chiar acum. Apoi iau un băţ de chibrit şi-mi curăţ urechile delicat; mă gâdilă într-un mod plăcut, nu e prea igienic, desigur, dar e foarte agreabil, o plăcere măruntă care nu trebuie neglijată. Dar iată că începe din nou să-mi fie frig, băutura caldă nu mai e de-ajuns, sunt neliniştit, alerg repede la bucătărie şi-mi încălzesc apă, fierbinte-fierbinte, mă întorc apoi şi mă aşez la loc, în salonul cel mare, cu pledul pe umeri şi sticla cu apă pe burtă, căldura îşi face cu greu drum prin corpul meu, dar se strecoară încetul cu încetul, şi e foarte plăcut. Nu ştiu cât timp rămân aşa, la căldură, moţăi puţin, nu-mi dau seama prea bine de timpul care trece, sunt prea bătrân, am văzut prea mult timp trecând… Dar tresar şi mă trezesc, mă îndrept în fotoliu, mă uit cu groază în jurul meu: nu ştiu ce e, dar se pregăteşte ceva, asta-i sigur, inima îmi bate să-mi spargă pieptul, se-mpute treaba, se-mpute treaba! Tinerii aceştia o să-mi pricinuiască necazuri, nu sunt prudenţi, ţintesc prea sus, Dumnezeule, e ora cinci dimineaţa şi încă nu s-au întors, au căzut, cu siguranţă, în mâna autorităţilor, o să fiu dat de gol! Repede, repede, mă ridic, încep să mă agit prin apartament; scot întruna ceasul masiv din buzunar şi mă uit să văd cât e ora, asta e, au fost prinşi, o să vină după mine, o să mă aresteze, şi eu, firește, la vârsta mea şi cu bolile mele, o să spun totul. Aud zgomot pe scară, scârţâit de parchet, gata, sosesc, sunt prins ca un şobolan… Ba nu, din fericire, e o alarmă falsă, dar nu mai e nici o clipă de pierdut. Să n-o luăm razna, să nu ne pierdem cu firea, dar să acţionăm repede, repede: să fugim în provincie, se pregăteşte o fatalitate, e limpede. Valijoara e pregătită, nu trebuie decât s-o apucăm, să ne înfăşurăm un fular în jurul gâtului, e încă răcoare, dimineaţa devreme, să nu uităm banii, mai ales, nici medicamentele, să încuiem camera cu cheia, iată, cu puţin noroc, o să trecem şi prin asta, n-ar fi prima dată. O iau la vale pe scări, pe picioarele mele ţepene, atenţie, să nu pară că fugim, văd un camion şi doi bărbaţi în faţa uşii de la intrare, dar nu, au venit pentru gunoi, nu pentru mine. Uf! Am scăpat cu bine. Pornesc repede pe stradă, cu valiza în

mână, dar nu știu ce se întâmplă, vederea mi se întunecă, casele se înclină, apoi se leagănă, sângele îmi zvâcnește în tâmple, Dumnezeule, doar n-o să mor acum, refuz, refuz categoric! Mă așez pe o bancă, îmi trag puțin sufletul, nu e nimic, e doar din pricina aerului rece, nu sunt obișnuit. Mă ridic, apuc valijoara și fug mai departe. Străzile sunt încă pustii, doar câteva pisici care scotocesc prin gunoaie, care nu-mi acordă nici o atenție, și totuși nu mă simt liniștit, ceva e putred, ceva e putred! Arunc o privire în urmă și, deodată, înțeleg ce se întâmplă: Parisul mă urmărește, pe furiș. La fiecare pas pe care-l fac, casele saltă, se înghesuie în jurul meu, vor să mă încercuiască. Atunci îmi pierd capul și o iau la sănătoasa, îmi adun toate puterile și o șterg, lipindu-mă de pereți, dar Parisul nu mă scapă din ochi, se aruncă pe urmele mele, mă ajunge și mă depășește, îmi blochează drumul, se așază în fața mea, își deschide străzile și încearcă să mă prindă la colț. O iau atunci într-o parte, târându-mă, alerg, alerg, și iată că orașul începe să obosească, casele își trag suflul, piațetele rămân în urmă, din când în când o șosea sau o piață se mai aruncă în fața mea, dar se lasă depășite fără să insiste. Parisul face un efort, își adună ultimele case, le mai aruncă o dată în fața mea, se preface că încă mai există, mai arată o băcănie, un bistrou, o uzină cu gâtul lung, dar capătul unei linii de autobuz îl trădează deja, și orașul descurajat rămâne în urmă, nici măcar nu se mai aude, întorc capul, își mai arată încă vârful urechii, o uzină de gaz ce se zărește în depărtare, și asta-i tot. Uf! Sudoarea se prelinge pe tot corpul, mă simt îngrozitor de bolnav, soarele mă lovește direct în față și mă orbește, praful de pe mașini mi se lipește de fruntea umedă, buzele mi se mișcă, trebuie că vorbesc cu voce tare, limba și gâtul îmi sunt uscate, făcute ferfeniță. Mă opresc în fața unei cafenele: „La camionagii“ scrie pe firmă, e acolo o grădină și un pavilion, găini care cotcodăcesc, ezit puțin, genunchii îmi tremură, nu mai pot, împing ușa, intru în cafenea și cer o bere. În spatele tejghelei se află o femeie grasă și cumsecade, care se uită la mine cu uimire, mai e și un foxterier obez care se linge sub coadă și un bărbat cu fire de păr cenușii pe obraji, cu un teanc de ziare sub braț, care bea vin alb. Femeia îmi vorbește, dar eu nu înțeleg ce spune, mă uit prostește cum i se mișcă buzele, fac un efort și-i aud vocea îndepărtată zicând că par foarte obosit, că, dacă merg la Paris, soțul ei o să plece la oraș după masa de prânz și ar putea să mă ia cu

el; între timp, dacă vreau, poate să-mi dea o cameră ca să mă întind. O cercetez cu neîncredere, e o capcană, cu siguranță m-a recunoscut, știe că am dat spargerea de la Biroul de schimb valutar, o să mă îndemne să mă culc, o să mă încuie în cameră și o să cheme poliția. Mișc buzele și-i spun ceva, nu știu ce, și femeia mă privește cu îngrijorare, asta e, știe cine sunt, îi e teamă de mine. Scotocesc în buzunar și arunc o bancnotă pe masă, femeia o ia, o răsucește între degete, apoi ridică ochii spre mine, buzele i se mișcă, dar nu aud decât un singur cuvânt, „dolari“, îi întorc spatele și ies clătinându-mă din cafenea, lăsând-o cu gura căscată și cu o bancnotă de cincizeci de dolari în mână. Mă trezesc pe șosea, o pornesc din nou, dar aproape imediat, aud pași în spatele meu, mă întorc și-l văd pe vânzătorul de ziare, care se oprește și el. Îi întorc spatele și pornesc din nou, dar de fiecare dată când mă uit înapoi, îl văd pe bărbat în urma mea, cu teancul de ziare sub braț. Picioarele abia mă mai țin, pământul se învârtește cu mine, urcă și coboară, simt că o să-mi pierd cunoștința, dar gândul că tipul ăsta dubios o să vină să-mi scotocească în valiză și să mă jefuiască mă ține încă în picioare; mă opresc din când în când ca să-i strig câte o înjurătură, arunc cu pietre în el, dar el mă urmărește în continuare, prudent, la cincizeci de metri distanță, se oprește când mă opresc eu, și pornește iar când pornesc și eu. Am senzația că am părăsit cafeneaua de ore întregi, dar babalâcul ăla e tot acolo, nu mă scapă din ochi, la distanță. În cele din urmă, mă prăbușesc într-un șanț, încerc să mă ridic, dar puterile mă părăsesc, reușesc doar să mă mențin într-o stare de vagă semiconștiență, suficient cât să zăresc o față cu fire de păr cenușii apărând deasupra șanțului; tipul mă cercetează o vreme, fumându-și chiștocul, apoi se apropie cu băgare de seamă și mă împinge cu piciorul; eu nu reacționez, și atunci vine mai aproape, încerc să ridic mâna, degeaba, îl văd cum se apleacă, îmi apucă valiza, apoi simt cum mâna lui îmi scotocește prin buzunare, îmi ia ceasul de mână, ochii mi se închid, încă îi mai zăresc chipul foarte aproape de al meu, rânjește, apoi primesc o lovitură puternică în față și nu mai simt absolut nimic.

IX

Am deschis ochii şi am zărit o creangă de liliac în lumină; eram culcat într-o mansardă, în faţa mea erau un ulcior şi un lighean pe o comodă şi un perete complet alb; m-am uitat la lighean şi la ulcior, m-am întrebat ce căutau acolo, apoi am adormit la loc. Am fost trezit apoi de o senzaţie de prospeţime care-mi atingea obrajii şi am văzut o femeie care deschidea fereastra mansardei, era solidă şi purta o fustă cu floricele albastre; lângă ea, pe podea, un foxterier obez îşi lingea posteriorul. Femeia s-a întors, floricelele albastre s-au agitat în jurul ei, şi s-a apropiat de pat, însoţită de foxterier; s-a oprit, iar foxterierul s-a aşezat în fund; m-au cercetat o bucată de vreme, apoi s-au uitat unul la altul.

— S-a trezit, a spus femeia.

S-a întors către mine.

— Ei, domnul meu, v-aţi trezit?

Am vrut să răspund „da, mulţumesc“, dar gura îmi era încleiată şi limba mi se lipea de cerul gurii. Femeia şi foxterierul s-au privit din nou.

— Nu merge încă prea bine, a spus femeia.

S-a îndreptat spre mica fereastră, stârnind un adevărat vârtej de floricele albastre, şi foxterierul a urmat-o. S-a aplecat în afară şi a strigat:

— Ernest! Ernest! S-a trezit!

— Of, sărmanul, a spus o voce, de jos. Urc imediat.

Femeia a plecat de la fereastră şi am zărit o creangă de liliac care se legăna, strălucind în soare.

— Haide, Tuile, mai lasă posteriorul, i-a spus ea foxterierului. Devii maniac.

Căţelul şi-a lăsat capul în jos. Uşa s-a deschis şi a intrat un bărbat rotofei, rotund, care purta papuci, un şorţ alb şi o bonetă de bucătar. S-au uitat toţi trei la mine cu atenţie.

— Ei bine, trebuie să-i facem o supă de găină, a zis bucătarul.

— Supă de găină? a repetat femeia, visătoare. Şi pe cine sacrificăm pentru asta, pe Cocotte, sau pe Bébette?

Se întrebau din priviri, toţi trei, întorcându-şi unul altuia privirea, era limpede că trebuiau să ia o decizie plină de consecinţe.

— Cred că pe Bébette, a răspuns bucătarul. Am pipăit-o în dimineaţa asta. E mai grasă decât Cocotte, nu încape îndoială.

— Da, dar ea ouă, a zis femeia. În timp ce Cocotte face numai figuri.

— O să-i treacă. O cunosc pe Cocotte, e ceva nervos la ea. Îşi face sânge rău din pricina lui Pétrus!

— Din cauza lui? a exclamat femeia, clătinând din cap, şi foxterierul a mormăit ceva, sub nas.

— Dar o să-i treacă. Lasă-mă pe mine, mă ocup.

— Ia-o pe Bébette atunci, a zis femeia. Şi după supă?

— O omletă gustoasă cu verdeţuri, hm? a propus bucătarul, cu o voce insinuantă. E uşoară, trece neobservată. Şi apoi, un pui de raţă sote cu mere, trebuie să-şi recapete puterile.

— Un pui de raţă sote? Să-l alegem atunci pe Mathias?

Bărbatul şi-a încruntat sprâncenele.

— Nu, a zis el. L-aş lăsa pe Mathias să se mai dezvolte puţin. L-aş prinde mai degrabă pe Théodore.

— Bine, a răspuns femeia. Tuile, lasă-ţi posteriorul în pace. Şi ca desert?

— Un sufleu cu cafea şi lichior, a zis dintr-o suflare bărbatul.

M-am foit uşor în pat.

— Ştiţi, eu n-am bani, am şoptit.

Bărbatul a început să râdă. Pântecele voluminos şi sfârcurile de pe piept tremurau puternic. Râdea şi femeia, şi floricelele albastre tremurau împrejurul ei. Cât despre Tuile, el a profitat imediat de lipsa de atenţie a stăpânilor ca să se dedea viciului său.

— Tuile! a strigat repede femeia. Lasă-ţi posteriorul în pace!

— Sărmanul, e de vină eczema lui, a explicat bucătarul. Mănâncă prea picant. Ar trebui să ţină puţin regim. În ce vă priveşte, tinere, e mai bine să n-ai bani decât să ai o eczemă în partea dorsală. Ha, ha, ha, ha!

Familia Baju – acesta era numele cuplului – m-a răsfăţat şi m-a îngrijit timp de trei săptămâni, fără să mă întrebe nici o secundă cine eram şi de unde veneam. Domnul Baju avea teoria că, pentru a trăi, trebuie să fii despărţit de toate lucrurile de cinci centimetri de grăsime, cel puţin, şi refuza să mă lase să plec de la micul lor bistrou înainte de a căpăta această carapace protectoare. Doamna Baju mi-a dat înapoi bancnota de cincizeci de dolari pe care i-o aruncasem pe tejghea, fără să-mi pună întrebări: mi-a zis doar că soţul ei mă găsise leşinat la doi kilometri de han, într-un şanţ, şi

că mă luase în camioneta lui. Am început curând să mă ridic din pat; îmi petreceam timpul în grădină, sub arbuștii de liliac, așezat pe o bancă, desenând cu un băț, pe pământ, linii și cercuri; uneori, liniile formau un cuvânt: „Vanderputte“. Iată ce mă așteaptă la capătul drumului, mă gândeam eu, și ștergeam imediat cuvântul. Doamna Baju era într-un du-te-vino continuu în restaurant, însoțită de Tuile, căruia îi lipiseră o cataplasmă pe locul eczemei. La prânz, numeroase mașini se opreau în fața hanului. Doamna Baju prelua comenzile și îi servea chiar ea pe clienți, majoritatea străini, asistată de o fată cu părul ciufulit, care fusese violată de un soldat american, și care o rupea puțin pe englezește. Domnul Baju asuda la bucătărie, pregătind notele de plată. La sfârșitul mesei, în vreme ce clienții își luau cafeaua, doamna Baju se grăbea să se ducă lângă el; urmau cinci minute de discuție animată, febrilă, cu voce joasă, apoi cei doi soți se aplecau pe fereastră, zdrobindu-se unul pe altul, și privind la mașinile parcate în fața casei.

— Care este?

— Cea mare, neagră, acolo, pe dreapta…

Domnul Baju plescăia din limbă, cu admirație.

— Asta e una zdravănă, murmura el, făcându-și loc de la fereastră. Putem merge. Cu banii pe care i-ai da pe o mașină ca asta, ai putea cumpăra o proprietate în Maroc, acolo unde rușii nu vor ajunge… Nu trebuie decât să le dublezi prețul vinului pe care l-au băut la masă.

— L-au mâncat pe Mathias, spunea doamna Baju, cu severitate.

— Nu trebuie atunci decât să dublezi prețul pentru Mathias, decidea domnul Baju. Și poftim, scrie la final: „Tuile, cinci sute de franci“.

— N-o să întrebe ce înseamnă asta? întreba neliniștită doamna Baju.

— N-o să întrebe nimic, știu că sunt americani, o calma domnul Baju. Iar, dacă întreabă, o să le spui că e o taxă nouă și că de vină sunt socialiștii pentru ea.

Doamna Baju se reîntorcea printre clienți numai zâmbete, urmată de Tuile, care părea încântat și se tot gudura. Momentul notei de plată era, de altfel, pentru domnul Baju o agonie. Sprijinea foaia pe perete, sugea creionul și aștepta să-i vină inspirația, aruncând în jurul lui priviri nefericite.

— N-am inspirație, suspina el. Nu mai găsesc nimic, nu mai știu ce să

inventez. Ce mai putem să le băgăm ticăloşilor ălora? Guvernul a căzut, am mărit deja preţul la toate cu cinci la sută, ca de fiecare dată când cade. Nu mai văd nimic altceva!

Privirea i s-a oprit pe posteriorul lui Tuile.

— Cataplasmă, a murmurat el mecanic. Nu, nu merge… Ei bine, cred că asta-i tot. Nu mai găsesc nimic. Nu mai am nimic în burtă, suspina el, nu mai rămâne decât să-mi schimb meseria…

Uneori, domnul Baju ieşea din bucătărie „pentru a respira“, se aşeza pe bancă, lua o piatră şi o arunca, Tuile alerga să o aducă, domnul Baju o arunca din nou, şi tot aşa o jumătate de oră, „e bine, zicea domnul Baju, ştergându-şi sudoarea de pe frunte, e bine, la vârsta mea, să fac puţin exerciţiu face poftă de mâncare“. Dacă exerciţiul se prelungea prea mult, Tuile se indigna, îi întorcea spatele stăpânului său, se aşeza în fund şi refuza să se mai mişte, iar domnul Baju îl boscorodea atunci urât, îndelung, zicându-i mai ales „cârnat“ şi „şuncă grasă“. După care se ducea să se întindă, la rândul lui, „ca să respire un pic“.

Într-o dimineaţă, pe când mă îmbrăcam, am dat peste o scrisoare mototolită în buzunar. Am privit o secundă fără să recunosc scrisul mic şi subţire, puchinos, de pe plic, apoi mi-am amintit: era scrisoarea pe care mi-o dăduse Kuhl înainte să moară şi de care uitasem complet. Am fost cuprins de remuşcare, aducându-mi aminte de privirea imploratoare a alsacianului şi de eforturile pe care le făcuse ca să-mi vorbească, aşa că m-am dus în aceeaşi zi la Fontainebleau şi am pus scrisoarea la poştă. Acum îmi revenisem cu totul şi mă întrebam cu groază ce urma să fac. Mă gândeam deseori la Vanderputte şi, lucru straniu, simţeam nevoia să-l revăd, să-i vorbesc. Voiam să-i pun întrebări, să aflu care era drumul pe care mersese. Voiam să-i dau de urmă, tocmai ca să nu-i urmez calea, voiam să cunosc cărarea solitară pe care o alesese, tocmai ca s-o evit mai bine. Părăseam uneori hanul şi rătăceam pe câmp, interogându-mă, punându-mi întrebări pline de anxietate, la care nu ştiam să găsesc răspuns. Mă simţeam mereu izolat, rupt de omeni, singur pe pluta mea. Şi totuşi, îmi spuneam, trebuie să existe în jurul meu mari aventuri comune, la care să pot participa cumva, şi am avut brusc impresia că tatăl meu, la rândul lui, trăise izolat de oameni şi că îşi pierduse viaţa atunci când încercase să li se alăture. Dar acum mi se

părea că acest preţ nu era prea ridicat şi că eram gata să-l plătesc. Priveam, pe câmp, siluetele aplecate spre pământ, petele acelea de culoare, mişcătoare, roşii, galbene, albastre, ce umblau de colo-colo în lumina puternică a soarelui, şi tot ce îmi doream era să fiu unul dintre ei, să devin, în sfârşit şi pentru totdeauna, o siluetă printre celelalte, o mică pată de culoare pe pământ, o pereche de braţe în plus, o inimă senină, voiam să ies, în sfârşit, din izolarea mea şi să împărtăşesc marea solitudine comună a oamenilor. Citisem, într-un ziar de seară, că un grup de tineri urma să plece în Camerun ca să fondeze acolo o colonie „comunitară“ şi simţeam o dorinţă, copilărească prin intensitate, de a pleca cu ei; la urma urmei, ştiam să conduc, aveau, cu siguranţă, camioane şi, în rest, aş fi acceptat să fac orice era nevoie. Le lipseau banii, se spunea în ziar, un milion de franci le-ar fi permis să plece imediat. Dumnezeule, mă gândeam, poţi să mai faci ceva cu francii. Mă vedeam ajungând la ei, cu milionul care le lipsea, tot ce le-aş fi cerut în schimb era să-mi dea să conduc un camion. Mă lungeam în iarbă, mestecam printre dinţi un pai şi visam la Africa, iarba din jurul meu se transforma în junglă, lacul Ciad, mă gândeam, bătrânul elefant celibatar pe care-l consideräm aprig… Citisem asta într-o carte de călătorii, odinioară. Priveam cerul care trecea pe deasupra capului meu, cerul acela care acoperea atâtea lucruri, atâtea continente, atâtea destine diferite, îmi recăpătam curajul şi atunci mi se părea că n-o să mă mai transform niciodată într-un Vanderputte, că o să merg, în sfârşit, într-o altă direcţie. O să mă întorc la Paris şi o să plec în Africa alături de expediţia care se pregătea. Un milion de franci, m-am gândit, zâmbind, e nimica toată, o să le fac rost de ei… Scotocind bine, în apartamentul din rue Madame, e posibil încă să dau de aceşti bani. Bătrânul trebuie să fi pus, cu siguranţă, deoparte ceva, într-o ascunzătoare, iar dacă nu, o să-l oblig să vândă câteva dintre mobilele acelea arogante sau din tablourile acelea prăfuite, la care nu se uită nimeni… Le-am comunicat, aşadar, soţilor Baju intenţia mea de a mă întoarce „acasă“.

— Sunteţi sigur, tinere, că aveţi unde să vă duceţi? s-a îngrijorat domnul Baju. Nu vă pun întrebări, nu mă priveşte, dar…

L-am liniştit, zicându-i că aveam un tată adoptiv, care se afla în provincie, dar care urma să se întoarcă dintr-un moment în altul şi care ar fi

fost teribil de îngrijorat dacă nu m-ar fi găsit acasă. I-am părăsit, aşadar, într-o după-amiază, şi au ieşit pe şosea ca să-şi ia rămas-bun, domnul Baju purta boneta lui de bucătar, Tuile îşi purta cataplasma, iar doamna Baju – fusta cu floricele albastre, pe care o înfoia vântul.

— Să vă întoarceţi curând, mi-a strigat doamna Baju. Veniţi să ne vedeţi împreună cu tatăl dumneavoastră!

Păreau sincer cuprinşi de emoţie, dar Tuile, după ce mi-a aruncat o privire piezişă, a profitat de emoţia stăpânilor ca să-şi smulgă încă o dată cataplasma, şi i-am văzut alergând după el, agitându-şi braţele, mici siluete negre profilându-se pe cer… Am ajuns la Paris pe la cinci seara şi m-am dus direct pe rue Madame. Portăreasa nu era acolo. La uşa de la intrare, un bărbat citea un ziar sportiv. Am urcat în apartament. Storurile erau trase şi ferestrele închise; razele soarelui care pătrundeau înăuntru aproape că se înecau în praf; farfuriile murdare, resturile rămase de la cina tenorului şi a lui Rapsodie erau încă în salon, un şervet zăcea şi acum pe jos, acolo unde îl aruncase italianul, în mare grabă… Am deschis fereastra; soarele a năvălit peste mobilele elegante, praful a zburat în aer şi am auzit o tânără bonă râzând. Am intrat în camera bătrânului şi am tras storurile; îngerii bucălaţi ai baldachinului, cu posteriorul în aer, suflau în trompetele lor ca şi când m-ar fi salutat. Dar camera mi s-a părut mai goală ca de obicei: vestiarul dispăruse, pălăriile, paltoanele şi vestoanele părăsiseră fotoliile şi cuierul; cărţile poştale dispăruseră de pe pereţi, obiectele uzate care zăceau peste tot nu mai erau nici ele: bătrânul trecuse pe acolo. Fără îndoială că se întorsese după „obiectele lui personale“, a căror companie trebuie că-i lipsea. Am zâmbit şi, din nou, m-am simţit cuprins de o nevoie puternică de a-l vedea, de a-i vorbi… Am auzit podeaua trosnind în anticameră, dar nu i-am dat atenţie, trosnea mereu aşa, era o manie, era şi ea bătrână… Dar podeaua a trosnit şi mai tare, m-am redresat şi m-am întors spre uşă, cineva mergea în anticameră, se auzea un zgomot de paşi grei, străini, m-am albit la faţă şi îmi amintesc că o voce ascuţită, o voce plângăcioasă, a strigat în creierul meu: „Se-mpute treaba! Se-mpute treaba!“

PARTEA A TREIA
BĂTRÂNUL

Cel pe care o piatră măruntă îl face să se clatine mergea deja de două sute de mii de ani când am auzit vocile încărcate de ură și de amenințări care pretindeau că-l fac să tremure de frică.

Henri Michaux

I

— O țigară?

Inspectorul a scos un pachet de Gauloises albastre din buzunar și mi-a înfipt o țigară între buze; i-am simțit o clipă mâna pe buzele mele. Mi-a întins bricheta. Era prima țigară franțuzească pe care o fumam după mulți ani.

— Nu sunt eu Joanowici, i-am zis repede.

Erau doi: un bărbat gras, cu părul cărunt și un fular de lână în jurul gâtului; stătea așezat pe canapeaua Ludovic XV și avea, stând pe mătasea roz a piesei de mobilier, un aer uimitor de greoi și de deplasat. Exact deasupra capului său, pe perete, papa ridica degetul: mi s-a părut deodată că avea un aer anxios. În cele patru colțuri ale salonului, marii clasici dragi lui Vanderputte își înălțau în jurul nostru indiferența lor de piatră. Oglinda elegantă a șemineului reflecta profilul inspectorului și, în cadrul aurit, sculptat, pălăria aceea moale, țigara ce-i atârna în colțul buzelor și chipul acela cu trăsături greoaie spuneau limpede tot ce aveau de spus… Colegul lui era tânăr, subțire și îmbrăcat cu grijă. Mirosea a naftalină. Era prima zi cu adevărat caldă și pesemne că-și scosese, pentru ocazie, costumul de vară.

Fuma ţigară de la ţigară. Din când în când, îşi trecea uşor mâna prin păr, atingându-l delicat cu vârful degetelor. Am simţit brusc că-l mai văzusem undeva, schiţând acelaşi gest, având aceeaşi atitudine, cu spatele la perete şi faţa lipsită de expresie.

— Nu sunt eu Joanowici.

Inspectorul cerceta paravanul, plimbându-şi ţigara cu dosul limbii: războinicii complet goi, purtând căşti, suflau în trompetele gloriei, stând în picioare în carele lor trase de lei… A suspinat.

— Haide, a zis el, ai face mai bine să plângi puţin decât să te ţii băţos.

— După dumneavoastră, i-am răspuns.

Mă aruncaseră în fotoliu, unde mă afundam până la gât şi, cu paltonul meu din păr de cămilă, fularul, teama care mă încerca şi anotimpul frumos de afară, chiar mi-era cald. Îmi venea să vomez. De vină era, fără îndoială, ceva ce mâncasem la prânz. Pălăria de fetru îmi căzuse pe jos, în scurta mea luptă de principiu pe care o purtasem cu inspectorul.

— Haide, unde e? a spus tânărul poliţai.

— Joanowici? Se spune că i-a cumpărat pe toţi poliţiştii şi că l-au ajutat să treacă graniţa.

Poliţaiul mi-a dat o palmă. Inspectorul a părut plictisit.

— Haide, Frimaux, să nu ne ambalăm aşa… E doar un minor… şi nu e vinovat de nimic, în cele din urmă.

Prin fereastra deschisă, am auzit două bone care făceau conversaţie de la un etaj la altul; una dintre ele a început să râdă. Tânărul poliţist s-a dus să închidă fereastra, apoi s-a întors. Un sentiment curios de veselie punea stăpânire pe mine, bucuria de a trăi: mă simţeam uşurat, debarasat de propria persoană, în sfârşit liber.

— Unde e Vanderputte?

Trebuia să fie la hotel, probabil că-şi instalase confortabil vestonul Gestard-Feluche pe speteaza unui scaun: îl vedeam stând pe pat, cu vesta lui cu margini răsucite, îşi aşezase mica valiză lângă el, o ţinea strâns, o vechitură uzată, numai bună să fie culeasă de cei care luau gunoiul.

— Nu ştiu.

Inspectorul mi-a băgat sub nas un carneţel legat în piele de porc.

— Îl recunoşti?

— Nu.

— Numele Kuhl îţi spune ceva?

— Nu.

Inspectorul s-a foit uşor, pe canapea. Avea un aer extrem de nefericit.

— Tatăl tău a fost ucis în Rezistenţă, la Véziers, a zis el.

— Lăsaţi-l în pace, i-am răspuns. Tatăl meu n-are nici o legătură.

— Tatăl tău a fost un erou, a spus poliţistul tânăr.

Se înviorase. Îşi revenise puţin. Pricepea jocul, firește. Și eu îl înţelegeam. Voiau să mă ducă cu zăhărelul, pe ocolite.

— Știi de ce-l căutăm pe Vanderputte?

— Habar n-am. Sunt un idiot, nu pricep nimic.

— O să-ți spunem atunci…

— Haide, puneţi-mă la curent.

— Face pe prostul, a zis poliţistul tânăr. Doar nu credeţi că a stat doi ani cu bătrânul fără să ştie nimic…

Inspectorul a părut că ezită.

— N-ai cum să ştii, a zis el.

S-a scotocit în buzunar şi mi-a aruncat pe genunchi un teanc de fotografii. Mă simţeam mai bine acum că nu mai vorbeau de tatăl meu. Dar tot n-aveam încredere. Simţeam că-mi pregătesc ceva urât. Nu m-am atins de fotografii şi am evitat să le privesc. Angoasa punea stăpânire pe mine şi începea să-mi urce în gâtlej… Am avut dintr-odată certitudinea că nu era vorba despre mine, că nu pe mine veniseră să mă caute… Un presentiment confuz m-a cuprins, mi-a îngheţat inima. Aveam în continuare pe genunchi fotografiile. Erau fotografii mici, de identitate. Nu îndrăzneam să le ating. Nici nu mai îndrăzneam să mă mişc. Stăteam înghesuit în fotoliul meu şi picături de sudoare îmi alunecau pe tâmple.

— Sunt optsprezece, a spus inspectorul. Ştii sau nu ştii…

A ridicat din umeri.

— Am un băiat de vârsta ta şi îmi place să cred că nu ştii… În sfârşit, sunt fotografiile patrioţilor pe care Vanderputte i-a denunţat nemţilor, sub ocupaţie.

Am auzit o voce foarte îndepărtată, tremurătoare, care spunea:

— Nu-i adevărat.

Vocea s-a apropiat, a luat amploare, a strigat:

— Minţiţi! Nu vă merge! Încercaţi să mă păcăliţi!

M-am agăţat de fotoliu şi am repetat calm:

— Nu-i adevărat… Puteţi spune orice.

Inspectorul îşi plimba chiştocul stins pe limbă.

— O să-ţi citim asta, a spus el.

A luat carneţelul şi l-a deschis. Îi era cald. Şi-a desfăcut puţin fularul gros, şi-a dat pălăria pe spate… Nu scăpam din ochi carnetul. Mă gândeam la plicul pe care mi-l dăduse Kuhl înainte să moară, şi pe care-l pusesem la poştă, la Fontainebleau… Inspectorul citea, cu chiştocul lipit de buze.

„Veţi găsi, în carnetul de faţă, activitatea amănunţită, de zi cu zi, a lui Vanderputte Gustave, care locuieşte în prezent la numărul 227, pe rue Madame, în apartamentul lui Jean-François Marié, mort în deportare. Fiind legat cu subsemnatul printr-o prietenie veche de cincisprezece ani, am fost în măsură să urmăresc afacerea despre care am onoarea să depun mărturie începând cu 22 decembrie 1941, zi în care Vanderputte a devenit membru al reţelei de Rezistenţă «Stupul», şi până la Eliberarea care a urmat. Vanderputte îmi repetase adesea, de la începutul ocupaţiei: «Acum e momentul sau niciodată… Dacă ne-am alia amândoi? Mereu am trăit singur în colţul meu, dar cred, dragă prietene, că de data asta chiar a venit momentul să… cum să spun? să mă alătur oamenilor. Ce spuneţi? Vă par ridicol? Ştiu, la vârsta mea şi cu bolile mele… Dar cred că mai pot încă să fiu de folos. Nu e totul pierdut». Trebuie să-i fi ţinut aproape acelaşi discurs băiatului căruia i l-am prezentat… şi al cărui apartament îl ocupă în acest moment. Era sincer, se vedea că era, într-adevăr, ultima lui şansă de a face ceva şi, deşi nu li s-a părut bun la cine ştie ce, l-au acceptat totuşi, din milă…“

Inspectorul a suspinat, mi-a aruncat o privire tristă şi a continuat.

„Nu era popular, nu era iubit, dar lua asupra lui toate corvezile, chiar şi pe cele mai umile. Au continuat, aşadar, să-i dea sarcini. Cred că suferea mult din pricina acelui dezgust fizic pe care-l inspira tuturor. Şi-a ales, de altfel, un pseudonim care-i exprima bine amărăciunea: şi-a spus «Şobolanul». Fără îndoială că nu făcuse decât să traducă astfel în cuvinte ceea ce citise, toată viaţa, în ochii celorlalţi. Dar trebuie spus că, prin

gesturile lui furişate, spinarea rotundă, mustaţa tremurătoare, numele acesta chiar i se potrivea… Şobolanul era cu adevărat dotat pentru munca clandestină, ai fi zis că numai asta făcuse toată viaţa lui. I s-au încredinţat, aşadar, sarcini din ce în ce mai importante şi, la capătul unui an, devenise piesa de rezistenţă a reţelei… Ştia totul, se ocupa de tot şi părea transfigurat. «Am devenit un alt om, se bucura el. Nu vi se pare că am întinerit?» Nu spuneam nimic, aşteptam: pe 7 ianuarie 1943, Vanderputte a fost arestat de Gestapo. A fost eliberat imediat, după ce le-a dat informaţii despre reuniunea şefilor reţelelor de Rezistenţă, care trebuia să se ţină la Carpentras, şi după ce a acceptat să lucreze pentru nemţi…“

Inspectorul s-a oprit, a aruncat chiştocul şi şi-a aprins o altă ţigară.

— Ţi-ajunge? Fiindcă e mult…

Tăceam.

— Haide, haide, să începem, a zis poliţistul tânăr, nerăbdător. Unde e Vanderputte?

Parcă îl vedeam. Îi vedeam chipul înspăimântat, privirea care i se izbea de pereţi şi fiecare cuvânt pe care-l spusese, fiecare gest pe care-l făcuse de-a lungul anilor ce trecuseră, toate căpătau acum un sens şi îl trădau. Nu mai aveam nici cea mai mică îndoială. Vanderputte chiar făcuse asta. Nu trebuia decât să mă cufund în trecut, la întâmplare… Nu trebuia decât să-mi amintesc de o anume lună de decembrie, de pildă. De mai multe zile, observasem că bătrânul căpătase un aer misterios; îmi tot dădea târcoale, deschidea gura ca pentru a-mi spune ceva, dar nu zicea nimic şi apoi fugea. Mai observasem şi că se închidea în camera lui mai des decât de obicei. Şi auzeam atunci zgomote de ciocan şi de fierăstrău. Meşterea intens ceva anume şi uneori chiar cânta în timp ce lucra. Era curios să-l auzi cântând pe Vanderputte. Părea să cânte tot timpul pentru a se linişti, aşa cum ai fluiera în noapte. Dădea impresia că e tot timpul pierdut în noapte şi cânta pentru a-şi face curaj, pentru a-şi demonstra că nu se temea. Avea o voce spartă, neliniştită, o voce încărcată de angoasă. Şi cânta doar atunci când era sau se credea singur. Apoi zgomotele misterioase din camera lui Vanderputte au încetat şi nu ne-am mai gândit la ele. A mai încercat o dată sau de două ori să-mi vorbească, dar s-a mărginit la a face câteva observaţii vagi legate de vreme şi de afaceri. Léonce şi cu mine am sărbătorit Crăciunul ducându-ne

de două ori la cinema, apoi am mers la culcare. Spre dimineaţă, m-am simţit tras de braţ: era Léonce.

— Vino să vezi.

M-am ridicat. Era frig. Am traversat culoarul. În camera bătrânului, lumina încă ardea şi-i dădea mustăţii lui galbene o strălucire vie. Vanderputte era aşezat pe un scaun; dormea cu bărbia în piept, şi cu o ţigară stinsă între buze. Pe umeri îşi aruncase pledul scoţian. Avea o barbă albă, lungă. Pe genunchi ţinea un fel de haină roşie şi o căciulă roşie cu un ciucure mare, alb. În mijlocul încăperii era un minunat pom de Crăciun, care ajungea până la tavan, şi părea că voia să crească şi mai înalt de atât; Vanderputte mai tăiase din el ca să încapă în cameră. Era împodobit cu grijă. Îngeri cu obraji bucălaţi, globuleţe colorate, castane dulci atârnau de crengile lui şi smocuri de vată ţineau loc de zăpadă. Lumânările se stinseseră. Pe o măsuţă, lângă Vanderputte, era un curcan mare, abia început, trei sticle de şampanie, dintre care două goale, nuci şi prăjituri. Masa fusese pusă pentru trei persoane şi erau trei scaune în jurul ei… Trebuie să fi ezitat până în ultima clipă, dar nu îndrăznise. Am mai observat, în mijlocul mesei, fotografia lui Vanderputte de când era mic, pe care mi-o arătase altădată. Pe cele două scaune rămase goale, îi aşezase pe singurii prieteni care nu-i puteau refuza compania: Gestard-Feluche se odihnea pe spătarul unuia, iar pe celălalt se afla vesta cu marginile răsucite; păreau că dorm şi ei. În faţa lor, pe masă, erau două pahare pline cu şampanie.

— Ia te uită, murmurase Léonce.

Bătrânul dormea profund, cu gura deschisă şi cu muştiucul lipit de buza inferioară. Sforăia şi mustaţa îi tremura, barba albă îi alunecase puţin şi atârna de-a curmezişul, se vedea firul care o susţinea…

— Unde e Vanderputte?

— La hotel. Nu-i mai ştiu numele.

— Pe ce stradă?

— Dumnezeule, de unde vreţi să ştiu? Nu m-am gândit să văd ce stradă e. Ştiu exact unde se află, dar nu-mi amintesc numele.

— E departe?

— În Montmartre.

— O să ne duci acolo.

Îl vedeam în faţa ochilor, îi auzeam răsuflarea greoaie, îi zăream ochii înspăimântaţi. Se auzeau paşi pe scară, şi bătrânul rămăsese încremenit, ca o şopârlă. Îl vedeam limpede, în timp ce coboram scara între cei doi poliţişti, şi la fiecare treaptă vedeam chipul bătrânului încordându-se şi tresărind, ca şi când ar fi putut să ne audă, la mai mulţi kilometri distanţă. De ani de zile, emoţia nu-i mai făcea inima să bată mai repede, ci, dimpotrivă, părea s-o facă pur şi simplu să se oprească. Medicul îi interzisese, de altfel, categoric, să mai cadă pradă emoţiei. „La vârsta dumneavoastră, şi cu starea dumneavoastră generală de sănătate, domnule Vanderputte, vă e cu totul interzis să mai faceţi apel la inimă. Da, tinere. Şi cel mai tare e că reuşeşti până la urmă. În ce mă priveşte, aşa cum mă vezi, se fac exact douăzeci de ani de când n-am mai simţit nici o emoţie. În profunzime, vreau să zic. Firește, mai sunt uneori valuri care străbat suprafaţa; nimeni, tinere, nu e la adăpost de rafalele vântului. Dar în profunzime, nimic. Calm absolut şi mâl. Nici o tresărire. De altfel, nu ştiu precis ce e la fund, nu m-am uitat niciodată, nu îndrăznesc. Pe de altă parte, e sigur că e ceva acolo. Ascuns în mâl. Lipit de fund. Făcut ghem. Complet razna. Ţinându-şi respiraţia. Cu părul zbârlit. Clănţănind din dinţi. Brr, brr… Şi ştii ce e? Viaţa, tinere, viaţa…“ Îl vedeam cum tremura; a scotocit în mica valiză şi a luat pledul pe care şi l-a pus pe umeri. Apoi a luat un măr, şi-a desfăcut briceagul şi a început să-l cureţe cu atenţie; i se recomandase să mănânce cel puţin două mere pe zi.

— Să spui când trebuie să ne oprim, a zis inspectorul.

— Pe lângă rue du Chevalier-de-l’Épée.

— Bine.

Părea mulţumit de mine.

Mai aveam zece minute cel mult în faţa mea, poate un sfert de oră, dar nu mă gândeam la nimic, doar îl vedeam pe bătrân stând pe pat, în camera în care cădea brusc înserarea şi în care nu îndrăznea să aprindă lumina. Trebuie să fi tremurat, în ciuda zilei călduţe care se încheia, iar viaţa dârdâia şi ea în el; nu putea să-i ofere nici măcar o băutură caldă, ceaiul de muşeţel pe care-l bea seara, nu avea nimic cu care să încălzească apa. Dacă măcar ar putea s-o trimită în Elveţia, unde ar putea să-şi sfârşească zilele în pace,

într-un peisaj grandios… A luat puţină ciocolată din valiză şi i-a dat-o. N-aveau voie ciocolată, dar cu atât mai rău, măcar o dată, şi apoi, e foarte hrănitoare, aveau amândoi nevoie să prindă putere. Îi simţea prezenţa neliniştită, mai ales la stânga, unde palpita foarte intens, şi la şale, unde-i provoca dureri înţepătoare, şi de-a lungul piciorului drept, unde avea un lumbago. I se părea chiar că-i auzea vocea. „Îţi tot spuneam, sub ocupaţie, că trebuia să rămâi singur, să nu ne amestecăm în afacerile lor; dar nu, domnul a vrut să iasă din vizuina lui, să intre în Rezistenţă, să-şi găsească prieteni… La şaizeci şi patru de ani, şi cu bolile tale! Atunci, firește, la prima alarmă, ai turnat pe toată lumea ca să-ţi salvezi pielea bătrână. Acum vor veni să te caute, şi cu mine ce-o să se întâmple?“ Era o voce de zgripţuroaică, şi era greu să-ţi imaginezi că viaţa lui fusese tânără şi frumoasă, că pozase împreună cu el pentru cărţi poştale, într-un balansoar, pe bicicletă, într-o barcă; nu fuseseră niciodată fericiţi împreună, ea îi refuzase mereu totul, dar el nu-i ceruse nimic altceva decât un singur lucru: să nu-l părăsească; şi era totuşi mai mult decât o veche legătură sau un vechi obicei, era, din partea sa, în continuare şi în ciuda a toate, o dovadă de iubire. „Vor veni, striga ea dinăuntru, şi mă vor goni, şi tot ce va rămâne din tine e vestiarul tău.“ S-a uitat la Gestard-Feluche. Se lăsase întunericul, nu se mai vedea decât o formă întunecată. „Ce spuneţi, dragă prietene?“ Îl surprinsesem adesea în timp ce vorbea astfel cu Gestard-Feluche. Vanderputte îi punea întrebări şi, dacă eu nu auzeam răspunsurile, bătrânul, în schimb, trebuie că le auzea, fiindcă îi dădea uneori dreptate, murmurând: „Perfect, dragă prietene, asta e şi părerea mea“. Dar acum Gestard-Feluche tăcuse pesemne, zdrobit de oroarea a ceea ce făcuse prietenul lui. Îl vedeam clar, agăţat de spătarul scaunului, cu stofa lui de vechi funcţionar, ce lucea de onestitate, care-şi striga virtutea prin fiecare din numeroasele-i cute, prin petele şi coatele sale roase, iar Vanderputte îşi apleca umil capul în faţa acestui exemplu de dreptate, şi respira greu în mustaţa lui pleoştită. Nu trebuia decât să închid ochii ca să-i zăresc chipul livid în maşina care mă ducea la el; buzele i se mişcau, poate că se ruga, invocând nu ştiu ce divinitate care nu putea fi a oamenilor cinstiţi şi a poliţiei, ci o divinitate strâmbă, agent dublu, o divinitate-intermediar, o divinitate Vanderputte.

— Trebuie să fie pe aici, am spus.

Inspectorul mă privea cu atenție.

— Nu ești sigur?

— Sunt sigur de stradă. Mai trebuie să găsesc hotelul. N-am fost acolo decât o dată.

— Mergem pe jos, a zis inspectorul.

A oprit mașina și ne-am dat jos. Polițistul cel tânăr mă ținea de un braț și inspectorul de celălalt. Cred că arătam ca trei prieteni care țin unul la altul. Din când în când, mă opream, mă uitam la un imobil, clătinam din cap și plecam mai departe. După a treia oprire, inspectorul îmi eliberase brațul și polițistul tânăr își slăbise strânsoarea. Începeau să aibă încredere în mine: treaba avea să se petreacă în familie. Mașina venea încet în urma noastră, aproape de trotuar. Am mers până la colțul făcut de rue Maison-Neuve și m-am oprit în fața Hotelului de Est și al Țărilor de Jos.

— Aici este. La etajul al treilea…

În clipa aceea, mi-am smuls brațul și am luat-o la fugă. Am auzit în spatele meu o exclamație, urmată de o înjurătură și de zgomot de pași; m-am uitat înapoi și l-am văzut pe polițaiul tânăr urmărindu-mă și băgându-și deja mâna în buzunar. Am luat-o la stânga, pe rue Duhart, și am dat nas în nas cu o fată care făcea trotuarul.

— Ce se-ntâmplă? a țipat ea.

— Poliția! i-am strigat. Fugi!

Fata a luat-o la goană, toate celelalte au șters-o imediat, pe urmele ei, și într-o clipită strada s-a umplut de țipete de femei, de zgomote de pași și de siluete care fugeau care încotro. M-am adăpostit sub o poartă și l-am văzut trecând pe polițaiul tânăr, care urmărea fetele, cu pistolul în mână, și apoi mașina de poliție, cu inspectorul care stătea în picioare pe scară. Mi-am scos paltonul și pălăria și le-am îndesat într-o pubelă; apoi am început să cobor liniștit strada, în sensul din care venisem, spre metrou. Am coborât la Place Monge și am mers până la Contrescarpe. Am intrat într-o cafenea, am băut un brandy și am consultat mersul trenurilor. Apoi am traversat piața și am intrat în hotel.

— Domnul André?

— La etajul al treilea, numărul 16.

Am urcat scara.

II

— N-am făcut-o special! a gemut el.

— O, tăceţi din gură. Îmbrăcaţi-vă.

S-a repezit şi a apucat vestonul Gestard-Feluche, căutându-i febril mâneca. A urmat o luptă scurtă, pe care Vanderputte a câştigat-o.

— Nu-i vina mea, a gemut el. Nimeni nu s-a ocupat niciodată de mine. Am fost lăsat complet singur, vreme de cincizeci de ani, şi apoi te mai miri că…

Dramatic:

— Am fost iubit o singură dată în viaţa mea, în 1912, şi atunci de o femeie uşoară…

— Puneţi-vă pantofii.

S-a aşezat pe pat, bălăbănindu-şi picioarele, sprijinit în umbrelă. Am îngenuncheat şi l-am ajutat să-şi încalţe pantofii… Cu capul uşor aplecat într-o parte, îşi ţinea obrazul drept în căuşul mâinii, într-o atitudine care îmi aducea aminte de o pictură religioasă din apartamentul de pe rue Madame.

— Şi pe deasupra mă dor dinţii! Am o durere groaznică de dinţi… N-am dormit toată noaptea. Toate deodată!

— În picioare.

S-a ridicat.

— Kuhl e cel care m-a ajutat să intru într-o reţea… Ştia foarte bine cum avea să se sfârşească! Eu eram plin de speranţă… Aveam, în sfârşit, prieteni, făceam, în sfârşit, ceva împreună cu ceilalţi…

Patetic:

— Dar nu trăieşti cincizeci de ani singur fără să-ţi iei pedeapsa!

Abătut:

— Din clipa în care nemţii m-au ameninţat, i-am deconspirat pe toţi.

Indignat:

— Eram obligat să mă apăr, nu?

Cobora împleticit scara în urma mea, cu valiza şi umbrela în mână, făcând un zgomot teribil.

— Reuniunea aceea nefericită de la Carpentras… Nemţii mi-au dat drumul şi mi-au ordonat să mă duc la ea ca şi când nu s-ar fi întâmplat

nimic… Nu puteam totuşi să refuz! Când ţii la viaţă…

La etajul al treilea, lamentabil:

— În plus, nu sunt cu totul francez… Bunicul meu era de origine flamandă… O, nu încerc să mă dezvinovăţesc!

Ducându-şi mâna la obraz:

— Mă doare, mă doare… Cred că am un abces.

La etajul al doilea, din nou cu speranţă:

— Ştii, majoritatea oamenilor pe care i-am deconspirat după reuniunea de la Carpentras erau evrei… Nu că sunt antisemit, mulţumesc lui Dumnezeu. Totuşi, e mai puţin grav, nu-i aşa?

La primul etaj, febril:

— O să încerc să trec graniţa în Spania. Cred că e singurul lucru pe care îl pot face.

Plin de scrupule:

— Bagă de seamă că nu prea-mi convine. În ciuda aparenţelor, am fost mereu antifascist. În sfârşit, n-am de ales, hm?

În taxi:

— O, nu m-au torturat. Poate că aş fi rezistat la tortură, ca toată lumea… Nu se ştie. Au fost cu mine de o delicateţe, de o corectitudine… Am fost impresionat până la lacrimi. Mi-au spus că simţeau prietenie pentru mine…

Extraordinar de uimit:

— Îţi dai seama, prietenie pentru mine?

Nostalgic:

— M-au primit la ei… Frau Hübchen… Herr Hauptmann Krasowski… Fraülein Lotte…

Întunecându-se la faţă şi încreţindu-şi sprâncenele:

— M-au dus chiar să-l văd pe Sacha Guitry!

Închizând paranteza:

— Încet-încet, le-am făcut confidenţe… M-au arestat, m-au ameninţat… I-am deconspirat pe toţi. Nu puteam totuşi să mă las pradă lor, nu?

Gemând:

— Pune-te în locul meu!

Fără ranchiună, cu o oarecare admiraţie:

— Kuhl m-a aranjat, înainte să moară. N-a vrut să plece lăsându-şi

afacerile în dezordine, e clar… N-ai cum să-i porţi pică, era un maniac…

Implorând:

— Dar dumneata, tinere, mă înţelegi? Mă ierţi?

— N-am pentru ce să vă iert. Îmi ajunge doar să vă privesc ca să ştiu că nu e vina dumneavoastră.

— Aşa e, aşa e, s-a bucurat el. Nu e vina mea…

Anxios:

— Dar atunci… nu crezi, tinere, că e totuşi o vină pe undeva? Un fel de… eroare? Că am fost victima unei erori, a unei teribile nedreptăţi? Căci, în sfârşit, am fost ales, e limpede… Nu sunt deloc credincios, dar nu crezi că Dumnezeu m-a ales ca să-i facă pe oameni să se dumirească în ce-i priveşte, ca să-i facă să se ruşineze?

Zdruncinăturile taxiului îl aruncau pe Vanderputte şi valiza lui când într-o parte, când într-alta, ba se agăţa de braţul meu, ba de portieră, împins de colo-colo ca un butoi gol pe valuri.

— Pluta Meduzei, a şoptit el.

— Poftim?

— Nimic, tinere. Mă refer la o carte poştală celebră.

Agresiv:

— Am luat cu mine o armă de foc. Mă voi apăra!

I-am pipăit buzunarul şi am dat acolo, într-adevăr, peste un enorm Colt cu încărcător, de genul Far West, pe care i l-am luat.

S-a îndesat într-un colţ al taxiului, cu toate luminile oraşului reflectându-i-se pe chip, şi a spus:

— Am fost trădat…

Resemnat:

— La urma urmei, totul e perfect inutil. Omul nu poate fi iertat…

O nouă zdruncinătură a taxiului l-a aruncat spre mine. A rămas o clipă tăcut. Apoi s-a strâmbat şi şi-a dus mâna la obraz.

— Vai, vai… Nu mai pot!

Avea chipul schimonosit de cea mai veche durere a omului, cea care trebuie să fi precedat cu sute de mii de ani prima lui remuşcare. Durerea de dinţi îl transfigura. Ridurile, pungile de sub ochi îşi pierdeau puţin din urâţenia lor, suferinţa îi înnobila chipul, dându-i o anumită demnitate.

— Nu pot să călătoresc în starea asta! N-o să închid un ochi toată noaptea!

M-am uitat la el: dar nu-şi bătea joc de nimeni. Nu calomnia. Spunea pur şi simplu tot ce avea de spus, tot ce simţea. Era un martor sincer. În curând o să opresc taxiul, o să-l iau de braţ pe bătrân, o să-l arăt tuturor acestor trecători onești şi o să le spun: „Priviți. Iată ce vi se întâmplă şi azi, după două mii de ani. Iată ce zace încă în străfundul vostru. Iată ce faceţi încă din copiii voştri“. Am închis ochii. El nu era vinovat. Oamenii îl abandonaseră, îl lăsaseră singur, printre vechiturile şi obiectele lui inutile, iar acum era prea târziu să fie judecat, ca şi când ar fi fost unul de-al lor. Era atât de bătrân, mersese singur atât de multă vreme, fusese refuzat de atâtea ori, trădat de atâtea ori, încât nu mai era posibil să i se ceară socoteală, şi compasiunea era singura lege omenească ce mai putea încă să i se aplice…

— Dar fă ceva pentru mine! a gemut Vanderputte. Nu vezi că sufăr?

Mai aveam o oră şi jumătate până la plecarea trenului şi, oricum, nu ţineam să mă învârt pe peronul gării mai bine de o oră, sub ochii poliţiei.

— Bine. Nu mai faceţi gură. O să încerc să vă scap de durere.

M-am aplecat spre şofer şi l-am întrebat dacă nu cunoştea vreun dentist în cartier. Şoferul cunoştea unul, dar închidea la ora şase. Ne-a dus totuşi la el, dar cabinetul era închis. Şoferul, care era o fire miloasă, a încercat să-l liniştească pe Vanderputte, care se agita între noi, cu mâna la obraz. Portarul ne-a indicat o altă adresă, dar şi aici era închis. Şoferul încerca să ne încurajeze şi ne-a povestit în amănunt, băgându-şi degetele în gură, tot ce se întâmplase cu fiecare dintre dinţii lui. Am cerut nişte adrese într-o farmacie, dar peste tot am găsit închis. Nu mai era decât o oră până la plecarea trenului; Vanderputte, cu faţa schimonosită şi plină de sudoare, refuza să meargă la gară înainte de a fi văzut un dentist. Nu voia, zicea el, să petreacă o noapte albă, chinuindu-se ca un damnat. Şoferul a dat fuga într-un bistrou, de unde s-a întors victorios, anunţându-ne că chiar alături era un dentist ceh, refugiat, care îşi exercita meseria ilegal; în principiu, făcea mai ales avorturi, dar patronul bistroului credea că ar accepta să facă orice altceva. Am dat de el la etajul al şaptelea al unui imobil fără ascensor, „e un complot!“, a gemut Vanderputte, târându-se pe scări. A venit el însuşi să ne deschidă şi ne-a condus într-o încăpere minusculă ce părea să fie un

laborator, plină de eprubete şi de retorte. Era un bărbat subţire, trist, chel, la care ţi-era greu să te uiţi, parcă îi simţeai necazurile. Da, a spus el, era şi dentist. Mi-a arătat un microscop. Sunt mai ales un savant, a zis el cu un accent puternic. Am găsit un leac împotriva cancerului. Vanderputte a luat loc pe scaun, şi şoferul a venit lângă el, cu un pahar de apă în mână. La capătul unui scurt examen, doctorul a anunţat că „măseaua putea fi salvată“, era de-ajuns să dea drumul abcesului, prin gingie.

— Vedeţi, i-am spus lui Vanderputte, începem deja să vă salvăm, încetul cu încetul.

Dar n-a auzit. Îi era frică şi încerca să dea înapoi din faţa doctorului, gemând. Îi vedeam spatele, braţele care se agitau în aer, şi pe şoferul de taxi, cu paharul de apă în mână şi şapca pe cap. Mă uitam la ceas şi îl ascultam pe bătrân cum gemea, şi vocea doctorului care spunea, din când în când: „Scuipaţi“. Mă întrebam ce o să fac cu Vanderputte la poalele Pirineilor şi cui ar trebui să mă adresez ca să-l trec de partea cealaltă. Pe masă, alături de microscop, erau un sendviş şi un ziar de seară. Am luat ziarul şi primul lucru pe care l-am văzut a fost fotografia lui Vanderputte şi titlul „Trădătorul din rue Madame e liber în continuare“. M-am umplut de sudoare şi ziarul mi s-a părut brusc ca o piatră de moară. „Scuipaţi…“ Literele îmi jucau în faţa ochilor. Îl căutau, aşadar, de mai multe zile, fiindcă fotografia era deja publicată în ziar. Am privit-o. E uimitor, mi-a trecut prin cap, cât de vinovat părea în ea. Era totuşi o fotografie veche, care trebuie să fi datat dinainte de război. Cu toate acestea, chipul lui căpătase deja un aer hăituit şi pierdut. Articolul era foarte scurt. Reamintea felul în care Vanderputte, ca să-şi salveze viaţa, le spusese nemţilor de reuniunea de la Carpentras şi cum se dusese acolo urmat de Gestapo. „Era, se spunea în ziar, începutul unei frumoase cariere de trădător…“

— Scuipaţi, a zis doctorul.

Am strecurat ziarul în buzunar. Pe Vanderputte îl durea şi acum foarte rău, dar medicul ne-a asigurat că durerea se va potoli într-o jumătate de oră. Nu-mi inspira încredere şi fără îndoială că nu era deloc convins de promisiunea lui, fiindcă i-a dat bătrânului o cutie de aspirină. I-am plătit şi ne-am aruncat în taxi. Am ajuns la gară tocmai la timp cât să cumpărăm biletele şi să urcăm în tren. În compartiment, un bărbat dormea într-un colţ,

îşi pusese un ziar pe faţă ca să se apere de lumină, şi fotografia lui Vanderputte se lăfăia în mijlocul paginii. Bătrânul nu observase fotografia, se prăbuşise pe banchetă, ameţit. Când am vrut să-l conving să schimbăm compartimentul, mi-a făcut o scenă. Trenul s-a pus în mişcare, dar n-am îndrăznit să-i arăt lui Vanderputte ziarul de pe faţa celui adormit; cuprins de panică, ar fi fost în stare să se arunce din tren. Am rămas o clipă acolo parlamentând, în timp ce Vanderputte cel încă vioi gesticula şi gemea, sub privirea lui Vanderputte cel inanimat. În colţul lui, călătorul dormea sub masca cu care îşi acoperise faţa, şi pe care respiraţia lui sonoră o anima. Din fericire, bătrânul a descoperit că fereastra compartimentului nu se închidea bine, iar locul în care stătea era, din cauza asta, plin de curenţi de aer, şi că, dacă petrecea noaptea acolo, „risca să facă ceva la plămâni şi să moară prematur“. S-a ridicat ca să schimbe compartimentul. În momentul când dădea să iasă, a văzut fotografia. A înţepenit cu tot corpul, ochii i s-au mărit şi a părut că se transformă într-o statuie. Am încercat să-l împing pe culoar, dar refuza să se mişte şi se uita la fotografia lui, pe care sforăiturile celui adormit o însufleţeau regulat. Părea fascinat. Am reuşit, în cele din urmă, să-l împing pe culoar şi apoi într-un alt compartiment.

III

Acesta era prost luminat şi afumat; aici se aflau o femeie tânără, care dormea, un bărbat mărunt care mânca salam cu usturoi, rupând din el cu degetul, şi un băiat de vârsta mea, îmbrăcat cu o canadiană. Bătrânul a aruncat în jurul lui o privire speriată şi s-a ghemuit într-un colţ, ţinându-şi falca cu mâna. La un moment dat, s-a ridicat şi a stins lumina, dar tânărul în canadiană a aprins-o din nou. Bătrânul şi-a apucat valiza şi a strâns-o la piept, ca şi când şi-ar fi dat seama brusc că era înconjurat de hoţi. Toată lumea se uita la el.

— Ei bine, ce e? a zis bătrânul, temător. Ai totuşi dreptul să stai în umbră, nu?

Şi-a întors capul într-o parte şi a încercat să-şi ferească chipul de privirile celorlalţi, în lumină, încrucişându-şi stângaci braţele peste faţă, ca un copil

care se apără de palmele primite. Îi zăream mânecile vestonului Gestard-Feluche, care luceau… Tipul cu salamul s-a aplecat brusc către el.

— Mă iertați că mă uit la dumneavoastră, a spus el, dar nu ne-am mai întâlnit undeva?

Ochii lui cercetau cu atenție chipul lui Vanderputte. Bătrânul tăcea.

— Mă numesc Bouvier, a zis bărbatul, sunt din Bordeaux, stau pe rue Saint-Paul. Nu sunteți cumva din Bordeaux, de pe rue Saint-Paul?

— Nu, a răspuns Vanderputte, deloc.

— Chipul meu nu vă spune nimic?

— Absolut nimic, a declarat bătrânul, cu convingere.

— Ciudat. Aș fi pariat…

Din buzunarul lui se ițea un ziar.

— Nu lucrați cumva în pasmanterie? a întrebat tipul.

— Nu.

Bărbatul a suspinat.

— E neplăcut, totuși. Acum n-o să pot închide un ochi toată noaptea. Așa sunt eu. Trebuie neapărat să-mi aduc aminte unde v-am mai văzut. Chestia asta o să mă tot frământe până o să aflu. Mereu sfârșesc prin a-mi aminti, de altfel. Poftim, noaptea trecută am căutat să-mi amintesc numele cuiva până la cinci dimineața, și când mi l-am adus aminte am adormit instantaneu. Nu trebuie să vă supărați, n-aveți decât să vă vedeți de somn liniștit. În cele din urmă, o să-mi amintesc…

— Chiar mă scoateți din sărite! a țipat Vanderputte. Ce nevoie aveți să vă amintiți? Fiindcă vă spun că nu ne cunoaștem. O față ca a dumneavoastră nu se uită așa ușor! Și apoi nu-mi place să fiu privit! Nu sunt deloc făcut să fiu privit.

S-a strâns în colțul lui, tremurând de furie și de teamă. Celălalt continua să-l privească. După o vreme, s-a aplecat spre mine și a început să-mi vorbească. Era comis-voiajor în pasmanterie și fusese să-și vadă soția, care era bolnavă în Elveția. Medicul spunea că sunt șanse, dar avea să dureze… În timp ce-mi vorbea, întorcea uneori capul și-i arunca lui Vanderputte o privire scurtă: gândul că-l mai văzuse îl obseda. În cele din urmă, m-am ridicat și am stins lumina. A tăcut și m-a lăsat în pace. Trenul se zdruncina în noapte, făcându-ne să săltăm pe banchetele noastre. Am aţipit. Când m-

am trezit, era ora unu dimineața. Vanderputte gemea în colțul lui. M-am aplecat asupra lui și am văzut că avea o figură umflată ca o minge de biliard.

— Mă doare, s-a plâns el.

Femeia tânără și băiatul în canadiană nu mai erau în compartiment. Comis-voiajorul în pasmanterie stătea nemișcat la locul lui, cu brațele încrucișate pe piept. Trenul își continua vacarmul lui monoton.

— Dentistul ăsta era un șarlatan!

— Încercați să dormiți.

— Am dormit puțin. Dar mă doare prea tare, durerea m-a trezit…

Am început să râd. Ideea că doar o durere teribilă de dinți îl împiedica să doarmă mi se părea brusc atroce.

— Ce ai? s-a indignat bătrânul. Nu e nimic de râs.

— Nu râd de dumneavoastră, ci de noi toți.

— Dacă măcar nu m-ar fi durut atât, a gemut el, aș fi optimist!

Comis-voiajorul în pasmanterie s-a foit puțin pe banchetă: fără îndoială că ne observa pe furiș, încercând să-și amintească… Auzeam trenul scrâșnind în noapte și gemetele surde ale lui Vanderputte, pe care numai o durere de dinți îl împiedica să fie optimist. După o vreme, gemetele au încetat. Aținipise. M-am ridicat, m-am apropiat de el, i-am desfăcut încălțările și i le-am scos. Așa o să doarmă mai bine. Abia îi zăream fața. Întunericul în care se contura îi dădea o anumită tinerețe. Dinspre fereastră lumini pasagere aruncau uneori asupra lui reflexiile lor trecătoare. Chipul este suprafața omului, mă gândeam; el reflectă cerul și pe ceilalți oameni, și toate animalele care vin aici să se adape… Am ieșit pe culoar. Am rămas acolo vreme îndelungată, cu fruntea lipită de geamul întunecat, cu ochii în noapte. Puțin mai departe, doi călători vorbeau între ei, fumând.

— Ceea ce ne lipsește este un om…

Treceam printr-un tunel. Muntele și-a făcut simțit ecoul o clipă în jurul nostru.

— Nu se mai poate continua așa…

Mi-am strivit țigara și am intrat în compartiment. L-am găsit pe tipul a cărui nevastă era bolnavă în Elveția, cu un chibrit în mână, aplecat cu aviditate asupra chipului lui Vanderputte, care dormea.

— Lăsaţi-l în pace.

S-a agăţat de braţul meu.

— Ce vreţi, chestia asta nu mă lasă să dorm. Nu fiindcă aş fi curios, în fond puţin îmi pasă. Dar e peste puterile mele. Îl cunoaşteţi?

— E tatăl meu, i-am răspuns.

— Ah, e tatăl dumneavoastră? Şi cu cine am onoarea?

— Durand, i-am răspuns. Durand tatăl şi fiul.

Tipul aprinsese deja un alt chibrit. Am suflat peste el.

— Noi vrem să dormim, i-am zis.

— E o tâmpenie că nu pot să-mi aduc aminte… Sunt sigur că am văzut moaca asta – ah, îmi cer iertare – faţa asta undeva.

— Gândiţi-vă la soţia dumneavoastră, i-am spus. Poate că e pe cale să moară. Aşa poate că veţi reuşi să dormiţi. Asta o să vă schimbe gândurile.

— Nu e deloc amabil ce-mi spuneţi. Nu, nu e amabil.

S-a înfundat în colţul lui şi a rămas înţepenit, prea ţeapăn. Îl simţeam concentrat, atent, îi simţeam privirea. Şi totuşi nu era poliţist. Dar avea cu siguranţă vocaţie. Sau poate era doar foarte nefericit… L-am pândit, dar până la urmă m-a luat somnul. Ceva m-a trezit şi l-am găsit pe individ aplecat asupra lui Vanderputte, cu un chibrit în mână.

— O să-i daţi foc la mustaţă, i-am zis.

Poate că se străduia pur şi simplu să uite de soţie şi încerca să trişeze cu memoria sa: se agăţa astfel de chipul lui Vanderputte, ca să uite de celălalt chip… L-am scuturat totuşi puţin, trimiţându-l în colţul lui. N-a opus rezistenţă, fără îndoială că se simţea vinovat. Am aprins o ţigară, ca să nu adorm. M-am gândit că toate acestea nu foloseau la nimic, că o să vină dimineaţa dintr-o clipă în alta şi că chipul lui Vanderputte va fi atunci expus tuturor privirilor. Trebuie să fi fost foarte obosit, fiindcă am adormit din nou. M-a trezit un individ care m-a lovit în timp ce încerca să se strecoare spre Vanderputte, cu un chibrit în mână; dintr-un salt, s-a întors către mine.

— P… Permiteţi-mi, ţigara dumneavoastră s-a stins.

Mâna îi tremura. Mi-am aprins ţigara.

— Tot nu v-aţi dat seama?

A pufnit într-un râs idiot.

— Nu-i chip, a zis el. De tot râsul, nu?

— Sunt atinşi ambii plămâni? l-am întrebat.

Şi-a ars degetele şi a aruncat chibritul.

— Ambii, a zis. A avut deja un pneumotorax şi noi am crezut că s-a cicatrizat. Dar acum sunt atinşi amândoi plămânii. Nu, mulţumesc, nu fumez.

Stătea tot în picioare, în faţa mea, ţinându-se de plasa de bagaje.

— Nu vă puteţi imagina cât de mult i s-a schimbat chipul în şase săptămâni.

— Poate că o să se facă bine.

S-a precipitat:

— O, ştiţi, eu sunt optimist. De altfel, chiar am citit în ziar… un medic din Monte-Carlo a inventat un serum de ţestoasă împotriva tuberculozei… Ceva senzaţional. Poftim, e aici, dacă vă interesează, e în ziarul din seara asta…

I-am văzut mâna cum coboară spre buzunar.

— Nu, i-am răspuns. Nu mă interesează. Nu am pe nimeni bolnav acasă.

Îi zăream mâna, deasupra ziarului… Mi-a întors spatele şi s-a dus să se aşeze. Trenul continua să alerge pe şine, mi se părea că inima mea era cea care făcea tot acel zgomot… Am aţipit, totuşi. Când m-am trezit din somn, tresărind, l-am văzut pe tip, cu un chibrit într-o mână şi ziarul în cealaltă, comparând fotografia cu chipul lui Vanderputte… Am încercat să-i blochez drumul, dar a fost mai rapid decât mine. Dintr-un singur salt, a fost afară din compartiment. L-am văzut cum fugea pe culoar, lovindu-se de pereţi, cu ziarul în mână. M-am aruncat asupra lui Vanderputte, l-am scuturat:

— Repede, haideţi.

Nu voia să se trezească. Am pierdut cel puţin o jumătate de minut. A apucat valiza şi l-am împins pe culoar.

— Dumnezeule, mi-a zis el, consternat, uitasem complet de toate!

L-am împins către uşa vagonului, pe care am deschis-o. Căsca, cu părul ciufulit, cu gulerul desfăcut, aşezat strâmb pe gâtul ridat; stătea acolo, căscând, cu un aer abrutizat, ţinându-şi mâna pe falcă, în primele raze ale dimineţii.

— Ce se întâmplă?

— Nimic, i-am zis. Doar că prietenul dumneavoastră v-a recunoscut şi s-

a dus să caute ajutoare.

Aerul rece care năvălea prin ușa deschisă a vagonului îl făcea să tremure, se agăța de brațul meu ca să nu-și piardă echilibrul.

— Doar nu vrei să sar?! O să-mi rup oasele!

L-am împins de la spate. Am auzit un „ah!“ de groază, apoi a dispărut. Am coborât pe treaptă, am închis ușa vagonului în urma mea și am sărit, la rândul meu. Îmi calculasem prost săritura și am avut brusc senzația că cineva mi-a smuls fața. M-am așezat în nisip și mi-am trecut mâna peste față, care sângera. Bine măcar că acum mă doare și pe mine, mi-a trecut prin cap. Nu mai e singurul care suferă. Aveam, în sfârșit, ceva cu adevărat în comun. M-am calmat puțin, apoi l-am zărit pe Vanderputte așezat pe nisip, cu picioarele depărtate, nu departe de locul în care mă aflam. Am văzut și că nu-și uitase mica valiză, sărise cu ea cu tot, și n-o scăpase din mână când căzuse din tren. M-am ridicat și m-am apropiat de el. Am văzut pe chipul lui o expresie de stupoare. Se uita la picioarele lui.

— Asta-i bună, repeta el, asta-i bună…

A înălțat capul.

— Unde mi-au dispărut încălțările?

Dumnezeule, mi-a trecut prin cap, eu i le scosesem, atunci când dormea. Acum, ele se îndepărtau cu cincizeci de kilometri la oră. Cum o să meargă așa, cu picioarele goale?

— Nu mai aveți o pereche în valiză?

— Nu.

— Încercați-le pe ale mele.

Erau prea mici. Se făcea dimineață și era imposibil să mai stăm mult lângă calea ferată. Prietenul nostru oprise, fără îndoială, trenul și în curând ni i-am fi pus în cap pe toți locuitorii din regiune. Aveam, probabil, o oră avans, ca să găsim o ascunzătoare. M-am uitat în jurul nostru. Ne aflam într-o regiune viticolă. Pământul începea să iasă din întunericul nopții, acoperit de vii, de pini, de dealuri. Munții și zona de graniță erau încă departe. Mă uitam la vii și-mi spuneam: de-ar bea fiecare locuitor al acestei regiuni suficient vin încât să simtă compasiune. Dar nu încape îndoială că nu există atât de mult vin pe pământ… L-am târât pe Vanderputte la poalele dealului și l-am obligat să meargă. Am ajuns aproape imediat la un pârâu și,

aplecându-mă să beau apă, mi-am văzut faţa tumefiată. M-am spălat puţin şi l-am forţat pe Vanderputte să facă acelaşi lucru. I-am deschis valiza. Am găsit în ea săpun şi un aparat de ras.

— Radeţi-vă mustaţa.

S-a apărat. Nu vedea de ce n-ar fi putut trece graniţa cu mustaţă. Uitase parcă de durerea de dinţi şi îşi susţinea părerea cu înflăcărare.

— Ascultă, te asigur, fără mustaţă o să mă simt diminuat…

Ofeream pesemne un spectacol nu prea obişnuit. În picioare, la marginea pârâului, în lumina zorilor, în mijlocul câmpiei tăcute, unde se auzea din când în când doar glasul îndepărtat al unui cocoş, un bărbat în vârstă, cu gulerul sucit, în veston negru şi pantaloni cu dungi, dar fără încălţări, cu falca umflată şi braţul în dreptul feţei, şi un tânăr cu aer hotărât, ţinând un aparat de ras în mână.

— Dacă, Doamne fereşte, sunt arestat şi judecat, fără mustaţă voi fi lipsit de demnitate…

Am apucat un capăt al mustăţii şi l-am retezat. Vanderputte a înţepenit cu totul şi a rămas astfel încremenit până la sfârşitul operaţiunii. Doar ochiul lui stâng clipea, umed, albastru, plin de reproş. Falca umflată îi închidea ochiul drept aproape în întregime.

— Gata, am zis, dându-mă înapoi.

Şi-a trecut degetele pe deasupra buzelor. Apoi s-a uitat în jos, la picioare. A scos batista din buzunar şi a îngenuncheat. A întins batista pe pământ şi s-a apucat să adune cu grijă smocurile de păr din mustaţă ce rămăseseră compacte. Le-a înmuiat în apa pârâului, le-a şters cu mâneca şi le-a înfăşurat în batistă, pe care a băgat-o în buzunar. Apoi s-a ridicat.

— Hai, la drum.

Am mers printre vii, evitând fermele care se trezeau la viaţă: coşurile caselor îşi înălţau fumul către un cer încă palid, brăzdat de primele păsări ale dimineţii. Vanderputte se târa în urma mea. Cu tălpile goale, gulerul tare, vestonul Gestard-Feluche şi mica lui valiză, părea un comis-voiajor cam nebun. Pastilele de aspirină pe care le înghiţise de cu seară nu-i mai calmau durerea, ci-l abrutizau şi mai tare.

— Mai e mult? bâiguia el.

Se răînea întruna la picioare şi se oprea ca să-şi scoată spinii. Nu speram

că o să mergem multă vreme. Voiam doar să mă îndepărtez cât mai mult cu putinţă de locul în care sărisem din tren, să găsim o ascunzătoare şi să ne petrecem ziua acolo; apoi să mergem iar toată noaptea şi s-o luăm de la capăt a doua zi. Dar tot nu vedeam, în jurul meu, vreun colţ propice, vreo groapă în pământ, iar cerul se lumina cu repeziciune; pe câmp avea să înceapă munca, satele urmau să se însufleţească şi era greu să continuăm să mergem fără să ne facem remarcaţi. Şi totuşi câmpurile acestea ale Franţei, însorite, acoperite în întregime de vii, mi se păreau în mod straniu sigure, simţeam că puteam avea încredere în ele, că erau primitoare şi înţelegătoare; purtând lumina indulgenţei şi a bunătăţii matinale, îmi dădeau un profund sentiment de încredere şi de siguranţă. Dar, după o jumătate de oră de mers, a devenit evident că Vanderputte nu putea să mai continue. Ochiul lui drept era complet închis. Părea că aerul rece şi efortul îi sporiseră durerea, alungând, fără îndoială, ultimele efecte ale pastilelor. Şosetele i se făcuseră ferfeniţă şi picioarele îi sângerau. Uneori începea să alerge în cerc, lăsând să-i scape înjurături urâte, frânturi de fraze fără cap şi coadă:

— Mizeria mă-sii, repeta el, futu-i de mizerie! O, ce mizerie!

Dintr-o clipă în alta, putea să se prăbuşească şi să refuze să mai meargă. Trebuia să găsim un refugiu. Cercetam din priviri, cu disperare, câmpul din faţa noastră; în dreapta mea, se întindea o vie frumoasă, care urca domol pe o latură a coastei, până la o fermă mare, cu acoperiş de ţiglă roşie, care domina întinderea. În spatele fermei, am văzut o clopotniţă, care ieşea dintr-un pâlc mare de copaci verzi, şi în acelaşi moment, am auzit clopotele bătând. Cu siguranţă bătuseră şi înainte, dar mesajul lor nu mi s-a arătat, nu a căpătat un sens decât atunci când privirea mea, în căutarea unui adăpost, s-a oprit asupra clopotniţei. Clopotele băteau şi inima mea a început să le răspundă zgomotos, şi-mi amintesc că, vreme de câteva secunde, în tulburarea mea, n-am ştiut dacă era clopotniţa sau inima mea care bubuia aşa. L-am zorit pe Vanderputte.

— Haideţi, repede.

Am început să alerg. Dar Vanderputte nu reuşea să mă urmeze, din cauza picioarelor lui rănite se oprea în fiecare clipă, se clătina gesticulând în aerul limpede al dimineţii; pe terenul acela în pantă, expus, pesemne că putea fi văzut de la mare distanţă. A fost nevoie de un sfert de oră ca să traversăm

via și să ajungem până la fermă. Prin poarta deschisă, am văzut un călugăr bărbos și bine făcut, cu mânecile sutanei suflecate, stând în picioare în mijlocul unei mulțimi de găini albe și aruncând grăunțe în jurul lui. Am ocolit clădirea și m-am trezit în fața capelei, despărțită de fermă printr-un grilaj; la dreapta, în spatele ulmilor, am zărit o clădire mare, albă. Am ezitat puțin; acum clopotele tăcuseră. Îmi auzeam inima bătând și găinile agitându-se în curte; cocoșii cântau; vacile mugeau; ezitam în continuare. În acel moment, ușile capelei s-au deschis, iar călugării au ieșit unul câte unul. Purtau sutane albe și-mi aduc aminte că m-am gândit la găinile albe pe care le văzusem mai devreme în curte. Emoția rugăciunii se citea încă pe unele chipuri, câțiva își mai țineau mâinile împreunate, dar privirile lor nu se mai gândeau la nimic; alții râdeau, și nimic nu e mai dificil decât să încerci să-ți închipui de ce anume poate râde un călugăr, întorcându-se de la rugăciune; au coborât aleea unul câte unul, îi priveam, le scrutam chipurile, încercând să mă opresc la unul dintre ele. Dar cineva mă zărise deja. Nu-l văzusem, ieșise ultimul din capelă și, în timp ce-i scrutam din priviri pe ceilalți, fără îndoială că mă observase, la rândul lui. Era un bărbat cu un chip frumos și fin, cu ochii negri și părul cărunt, tuns mărunt; avea un gât delicat, care dădea o grație ușor prețioasă mișcărilor capului. S-a apropiat repede de grilaj, pe care l-a apucat cu amândouă mâinile.

— Căutați ceva?

— Aș vrea să vorbesc cu cineva.

Am observat că se uita la Vanderputte. Bătrânul era așezat pe jos și gemea, ținându-și falca cu mâna.

— Doriți să-l vedeți pe părintele stareț?

— Da, vă rog.

Părea că ezită. M-am gândit brusc că era prima dată când vorbeam cu un călugăr.

— Intrați. Poarta este la capăt, acolo unde vedeți ulmul acela. Casa noastră este în față.

Părea că voia să mai adauge ceva. I-am privit fața și am citit pe ea o expresie de curiozitate aproape copilărească.

— O să-l chem pe părintele reverend.

Spre surpriza mea, a plecat în goană. Poate că știau deja, m-am gândit.

Părăsisem trenul de aproape două ore.

— E, cu siguranţă, şi un dentist printre ei, a mormăit Vanderputte. În general, au de toate.

Gestard-Feluche ştergea cu mânecile sale lacrimile care curgeau pe chipul galben, răvăşit de durere.

— Nu mai pot.

Ajungând în dreptul porţii, am găsit-o încuiată. Deasupra grilajului era un clopoţel şi un lanţ care atârna, dar mi se părea că, trăgând de el, aş fi dat eu însumi alarma în regiunea aceea de ţară liniştită. Casa era chiar în faţa grilajului, în spatele unui bazin vechi, gol, deasupra căruia se afla un cadran solar; cum tot ezitam, am văzut poarta deschizându-se şi un călugăr înalt şi slab ieşind şi apropiindu-se cu paşi mari, ţinând în mână o legătură de chei. Era uscat, osos, avea o barbă albă şi trebuie să fi fost de vârsta lui Vanderputte. Nu ne-a privit, nu ne-a salutat, dar a deschis poarta şi a ţinut-o deschisă cât am intrat noi; am observat că nu a închis-o la loc, ci a lăsat-o întredeschisă. A luat-o înaintea noastră, fără să spună o vorbă, şi a împins uşa casei, pe care a lăsat-o tot deschisă. M-am trezit pe un culoar întunecos care traversa toată casa; era răcoare şi linişte, nu se auzea decât respiraţia şuierătoare a lui Vanderputte şi un zgomot de apă: la mijlocul culoarului era o fântână, cu o cană agăţată de un lanţ; la celălalt capăt, culoarul dădea spre o grădină luminoasă: am zărit acolo un călugăr îmbrăcat complet în alb, aplecat asupra trandafirilor, cu foarfecele în mână. Vanderputte s-a apropiat de fântână şi a băut apă cu lăcomie, zgomotos. Călugărul s-a repezit înaintea noastră, pe culoar, şi a deschis o uşă; ne-am trezit într-o bibliotecă mare şi întunecoasă; am văzut, pe un perete, un crucifix mare, apoi nişte gravuri care se pierdeau în penumbră. Două pete mari şi luminoase cădeau pe parchet dinspre ferestrele deschise, care dădeau spre un colţ de verdeaţă fremătătoare şi radioasă; am auzit tăcerea şi păsările, un bondar, care s-a lovit de capul meu, din nou tăcerea, şi aroma primăverii. O siluetă albă s-a ridicat dintr-un colţ şi a venit spre noi; am zărit o masă, foi de hârtie strânse laolaltă ca nişte facturi de la furnizori, un stilou cu capacul desfăcut; am observat şi un telefon vechi, demodat. Am vrut să deschid gura, dar a trebuit să fac un efort ca să pot vorbi: nu reuşeam să pronunţ cuvintele acestea atât de simple, fără îndoială că le dădeam prea multă importanţă pentru a putea

să le pronunț automat.

— Bună ziua, părinte.

— Bună ziua.

Avea o voce frumoasă, gravă, blândă, care făcea să răsune tăcerea din jur și să pară mai profundă în preajma ei. Stătea cu spatele la lumina zilei. Nu-i zăream decât sutana foarte albă și conturul palid al feței, ochelarii, dar nu și ochii, linia strânsă a buzelor subțiri și verdeața strălucitoare prin fereastra din spatele capului său. Mă pregăteam să vorbesc, dar el a ridicat mâna.

— Știu cine sunteți.

Gândul mi-a fugit la grilajul de la intrare, pe care călugărul îl lăsase deschis, apoi la poarta casei, și ea lăsată deschisă.

— Am primit un telefon chiar înainte de slujbă… Am putut astfel să vă pomenim în rugăciunile noastre.

A început să vorbească, cu o anumită emfază.

— Ne-au telefonat de la primărie, firește. Se gândeau că ați putea să cereți adăpost aici. Suntem, pentru ei, evident, cei mai suspecți.

Mă înșelasem, sau chiar ridicase din umeri?

— Știți, cred că alarma a fost dată în toată regiunea. Ei știu că ați părăsit trenul în apropiere de trecerea la nivel de la Fouillac, cu două ore în urmă. Sunteți căutați. N-o să ajungeți prea departe.

— Știu. De aceea am venit aici.

Vocea i s-a înăsprit ușor. Și-a fluturat mânecile sutanei.

— La drept vorbind, băiete, nu e posibil. Am risca să avem necazurile pe care anumite mănăstiri le-au avut, după Eliberare, pe motiv că au adăpostit… ceea ce se numește, Dumnezeu să mă ierte, colaboratori. Ordinele noastre cele mai vulnerabile au fost târâte în noroi de o anumită presă…

Și-a fluturat din nou mânecile.

— Mi-e cu totul imposibil să expun interesele superioare de care sunt responsabil la un asemenea risc. Regret profund… Altădată…

Cu o nouă mișcare a aripilor sale albe, l-a alungat pe altădată, pe care l-a însoțit totuși de un suspin.

— Vă cerem doar o zi, am spus. O să ne continuăm drumul la noapte.

— Trebuie, fiule, să fii rezonabil. Vă aflați la trei sute de kilometri de

frontiera Pirineilor. În regiunea asta era, în timpul războiului, o rezistență puternică, și locuitorii sunt încă…

Nu mai scoteam o vorbă. Îi ascultam demonstrația îndreptățită. Vocea îi tremura ușor, tonul îi era puțin mai ascuțit, nu știu dacă din pricina iritării, sau a fricii, ori a conștiinței vinovate, și își flutura mânecile.

— Îmi este imposibil să vă primesc aici. Mănăstirea noastră are neșansa de a se afla într-o circumscripție politică foarte… agitată. Am fost deja de două sau trei ori victime ale… ale provocărilor. În sfârșit, nu e cazul să pronunț tocmai eu asemenea cuvinte. Ce vreau să spun e că suntem obligați să fim foarte atenți. În alte vremuri… Știți că duminica viitoare sunt alegerile municipale. Țara este în fierbere. Orice gest necugetat din partea noastră…

Nu-l mai ascultam. Ascultam păsările, afară, pe cer, mă uitam la marele crucifix de pe perete, o statuie de ipsos în plus. Îi priveam mânecile care-i tot fluturau și sutana lui albă, frumoasă – încă o haină pe care să o agăți în vestiar. Am auzit în spatele meu vocea lui Vanderputte, țipând ascuțit:

— Doar n-o să mă goniți, totuși!? E plin de polițiști peste tot. Și nu vedeți ce față am? Adunătură de prefăcuți! Niște prefăcuți, asta sunteți! Ipocriți și ascunși! Aveți printre voi vreun doctor sau vă ocupați doar de îngrijirea florilor?

Avea, într-adevăr, o figură îngrozitoare, cu ochiul drept închis, fața umflată, strâmbă, și părul lipit de tâmple și de frunte. Ochiul stâng, deschis nefiresc de mult, ieșit din orbită și parcă vorbind pentru amândoi, plângea încontinuu, de furie, de indignare: era singura urmă omenească în acest peisaj lunar. Părintele s-a apropiat de el.

— Ce ați pățit?

— Mă doare măseaua!

Îmi venea să râd.

— Avem un părinte medic, dar nu este acum în mănăstire. Așteptați, totuși.

I-a spus câteva vorbe bătrânului călugăr care ne deschisese grilajul de la intrare. Acesta din urmă a părut cuprins de stupoare, a scuturat din cap violent și și-a făcut cruce. Părintele a schițat un gest de nerăbdare și a ieșit. Călugărul a rămas acolo, cu cheile în mână, ne privea fix, cu groază, cu

ochii lui măriţi de uimire. Verdele luminos strălucea şi acum dincolo de ferestre, păsările nu se opreau din cântat, aerul era proaspăt şi încărcat de blândeţe, dar ştiam deja că pacea umbroasă care domnea în mănăstire era o pace-sacrilegiu şi că nu exista pe pământ un păcat mai mare decât această pace furată. Am auzit un zgomot ca de bătăi de aripi: părintele se întorcea.

— Luaţi aceste pastile. Câte trei la fiecare două ore, cu puţină apă, o să vă ia din durere.

Cred că am chicotit, fiindcă a avut o tresărire şi s-a întors către mine. Vanderputte îl privea fără să înţeleagă, ţinându-şi falca umflată cu mâna. Am luat tubul de pastile. Am aşteptat puţin, cu dinţii încleştaţi. Am aşteptat să pronunţe cuvântul de final. Aşteptam să-mi spună: o să mă rog pentru voi. Dar nu mai zicea nimic, stătea în picioare în mijlocul locului aceluia umbros şi proaspăt, pe dalele acelea, cu mâinile sale lungi împreunate, crispate, iar mânecile albe îi alunecau pe braţele goale. L-am împins pe Vanderputte spre uşă, voiam să părăsesc cât mai repede zăpezile acelea eterne, pe care nu le atingea nici o urmă de căldură. Ne aflam la doi paşi de grilaj, când am auzit pe pietriş, în urma noastră, nişte paşi grăbiţi. Călugărul bătrân care ne deschisese la intrare alerga spre noi, ridicându-şi poalele sutanei, ne făcea semne cu braţele lui osoase şi lungi, semănând cu o moară de vânt.

— Ce s-a întâmplat?

A ajuns lângă noi şi s-a oprit, cu cheile în dreptul inimii, suflând o clipă.

— Aţi luat… aspirina aceea?

— Dar de ce? E otrăvită?

Ţineam încă tubul în mână. Am zărit pe chipul călugărului o expresie de panică, de implorare. Şi-a împreunat mâinile prelungi peste chei.

— Să nu i-o dai! a şoptit el, cu voce joasă, parcă implorând.

S-a întors către Vanderputte şi a fluturat cheile:

— Nefericitule, chiar nu înţelegi! Dumnezeu ţi-a dat această umilă suferinţă fizică pentru a te căi. Ţi-a dat-o ca să te ajute să o uiţi pe cealaltă, suferinţa aceea îngrozitoare! N-a vrut să te lase să cazi pradă remuşcării. Asta înseamnă că te-a iertat deja, că mila lui a coborât asupra ta. Bucură-te, fratele meu, Dumnezeu te-a iertat!

Ne-a întors brusc spatele, şi-a suflecat din nou sutana albă şi a luat-o la

fugă cu paşi mari.

— Îşi bate joc de mine? a gemut Vanderputte.

Începuse să înghită pastilele de aspirină.

— Se vede că nu a avut niciodată dureri de dinţi…

Figura lui încleştată se strâmba dureros în lumina soarelui. Deodată, s-a întors către mine şi a ridicat pumnul.

— Ei bine, eu aş face orice ca să nu mă mai doară! a ţipat el. Mă auzi? Orice! Dacă ar trebui s-o iau de la capăt, aş lua-o, i-aş vinde pe toţi! Pe toţi, patruzeci de milioane, i-aş vinde, ca să nu mă mai doară atât de rău! Aş vinde tot ce am ca să nu mai sufăr!

Cu un gest larg, a măturat toată câmpia şi tot cerul. Era prima dată, după ore întregi, mi-a trecut prin minte, când avea o reacţie cu adevărat umană. Am izbucnit în râs: mă gândeam la preot, nu prevăzuse aşa ceva. Eram departe de zăpezile eterne.

IV

L-am obligat pe Vanderputte să meargă. Nu voiam să refacem drumul în pantă pe care îl străbătuserăm ca să venim aici: era prea expus. Dar ne aflam pe un deal şi trebuia să coborâm. Privirea mea căuta cu febrilitate un adăpost, o adâncitură, un morman de pietre sau un pâlc de tufişuri unde bătrânul ar fi putut să-şi pună capul să se odihnească. Dar nu era nimic. Vii pe dealuri domoale, ferme, boscheţi care nu dădeau nici măcar umbră, darămite un adăpost. Coboram pe o cărare printre tufe de mure, când, dincolo de un gard, am văzut, la poalele dealului, o cale ferată; nu puteam spune dacă era chiar calea ferată pe care o părăsiserăm mai devreme sau o alta; în acel loc, ea se întretăia cu o şosea naţională, era un pasaj de nivel. Casa paznicului barierei era albă, dată cu var, cu acoperiş de ţiglă roşie. Grădina era plină ochi de flori; petele lor de culoare – galbene, roşii, violet – străluceau în soare. Erau mai ales tufe de liliac magnifice, care dominau prin întinderea lor violetă mulţimea aceea deasă de flori. În depărtare, pământul îi oferea cerului dealurile lui să le mângâie. Tocmai mă gândeam: iată un paznic de barieră foarte norocos, când am zărit un bărbat ieşind din

casă, însoţit de alţi doi, şi mergând repede pe şosea. Bărbatul ţinea o pereche de pantofi în mână, m-am uitat la el şi într-o clipă inima mea a umplut câmpia cu semnalul ei de alarmă: era prietenul nostru din tren. Cei care îl însoţeau erau şi ei călători din tren, îi văzusem discutând pe culoar. Coborâseră probabil din tren la pasajul de nivel şi acum telefonau, de vreo două ore, în toate părţile; mi-l şi închipuiam pe ins urmărind cu degetul în cartea de telefon numerele necesare: de la primărie, de la garnizoană, de la principalele proprietăţi şi de la pompieri. Fără îndoială că nu uitaseră nimic.

— Ce mai e? a gemut Vanderputte.

— Prietenul nostru din tren.

Bătrânul s-a aplecat deasupra arbuştilor şi a privit în jos.

— Are o soţie la care pare să ţină şi care e pe moarte într-un sanatoriu. De asta e aşa pornit.

— Mă urăşte?

— Da.

Bătrânul părea să găsească acest lucru foarte firesc.

— Are şi pantofii dumneavoastră.

— La ce bun?

— Habar n-am. Poate ca amintire.

— Era cea mai bună pereche a mea, a zis bătrânul cu tristeţe.

Am auzit un zgomot de motor şi am văzut două camioane cu prelată apărând pe şosea şi îndreptându-se către pasajul de nivel. În dreptul celor trei bărbaţi, primul camion a oprit şi l-am văzut pe prietenul nostru, cu perechea de pantofi în mână, urcându-se alături de şofer; ceilalţi doi au urcat în spate, camioanele au demarat şi au depăşit pasajul de nivel. L-am văzut pe paznicul barierei ieşind din casă şi privind cum se îndepărta primul camion, cu mâna streaşină deasupra ochilor. Cel de-al doilea camion s-a oprit în faţa casei; şoferul a coborât. Era un militar: am văzut, de asemenea, vreo douăzeci de soldaţi, cu puşca în mână, sărind unul după altul pe şosea. Unul dintre ei, fără îndoială un subofiţer, avea o puşcă-mitralieră. Soldaţii s-au îndepărtat de camion, s-au dispersat în linie pe ambele laturi ale căii ferate, printre vii, şi au înaintat, împrăştiindu-se din ce în ce mai mult, de-a lungul căii ferate, cu puşca în mână. Şoferul a urcat în camion şi a demarat încet; cerceta şi el, nu încape îndoială, peisajul din jur. Paznicul barierei a

intrat în casă. M-am uitat încă o dată la grădină: era un adevărat hățiș, des, stufos, plini de mărăcini… L-am apucat pe Vanderputte de braț.

— Vedeți grădina asta?

Și-a aruncat asupra ei ochiul lui mărit, ametit.

— Da, și ce?

— Urmați-mă. Și încercați să mergeți repede.

Mi-am luat avânt. Ajuns lângă gard, m-am întors: Vanderputte venea încet, clătinându-se și gesticulând, prin mijlocul viilor; se decupa pe fundalul cerului ca o sperietoare de ciori beată. A ajuns până la mine, suflând din greu, indignat. I-am arătat gardul.

— Haide, săriți…

M-am lăsat în jos. S-a urcat pe spinarea mea, ezitând…

— Ce viață, a reflectat el cu voce tare, ce viață…

L-am împins cu umărul și a căzut greoi de partea cealaltă a gardului. M-am alăturat lui, printre trandafiri, sub petalele care se scuturau.

— Stați liniștit.

A strănutat. Aerul era încărcat de arome, părea să atârne greu la pământ, ca un nor decăzut. Umbra dantelată cădea peste chipurile noastre, peste trupurile noastre; era foarte cald, viespile bâzâiau deasupra capetelor noastre, iar frunzele se adunau într-un acoperiș plin de găuri luminoase. Din când în când, Vanderputte protesta, dădea să se ridice.

— O să mă predau poliției. Ei o să aibă grijă de mine…

Ochiul nevătămat îi strălucea. Trebuie să fi avut febră. Își mișca fără încetare capul, de la stânga la dreapta, într-o mișcare monotonă: cred că ajunsese la capătul puterilor. Auzeam mașinile trecând pe șosea; uneori trecea câte un tren… Stăteam acolo de vreo oră, când am auzit pași călcând pe pietriș. Am dat ușor la o parte ierburile și l-am văzut pe paznicul barierei plimbându-se printre trandafiri. Era doar în cămașă și ținea în mână o pipă din spumă de mare. Avea o mustață mică și neagră, în formă de periuță. Înainta un pas, se oprea lângă un trandafir și ridica delicat, cu vârful degetelor, o floare, așa cum apuci bărbia unui copil. Părea foarte mulțumit. Fără îndoială că tocmai dejunase, fiindcă mâncarea îi venea înapoi și încerca să se abțină, deși era singur. A făcut turul micului său domeniu și s-a apropiat de colțul în care ne ascunseserăm. M-am lipit de pământ și am pus

mâna pe braţul lui Vanderputte. Dar paznicul nu se gândea decât la florile lui. Era acolo un minunat arbust de trandafir galben, cu florile desfăcute. Paznicul s-a apropiat de el şi a mângâiat uşor o floare sub bărbie… Era, nu încape îndoială, trandafirul său preferat.

— Cum eşti, în dimineaţa asta?

Se adresa, evident, trandafirului. Spre groaza mea, şi înainte să am timp să fac o mişcare, am auzit vocea lui Vanderputte răspunzând plângăcios:

— O, o, nici să nu mă întrebaţi!

L-am văzut pe paznic făcând un salt mare înapoi; pipa i-a căzut din gură. S-a aplecat repede s-o ridice. După care a mai făcut un pas înapoi şi a spus:

— Ieşiţi de acolo!

Am dat la o parte trandafirii. Cu siguranţă îşi dăduse deja seama cu cine avea de-a face. Şi-a aţintit ţeava pipei către florile care îl ascundeau pe Vanderputte:

— Şi celălalt, e acolo?

— E bolnav. Lăsaţi-l.

— Ah, nu, a zis el, nu în trandafirii mei. N-aveţi ce căuta. Ştergeţi-o de-aici, şi repede.

Părea indignat. Avea aerul că lua prezenţa noastră în propria grădină drept o insultă personală. Nu-i plăceau corpurile străine. A pronunţat această frază extraordinară:

— Şi apoi, mă rog, ce faceţi aici? Sunteţi căutaţi peste tot.

Simţeam că n-aveam nici o şansă să-l conving. Tipul îşi iubea prea mult trandafirii. Nu-i mai rămânea nimic pentru ceilalţi. M-am străduit totuşi.

— Încercăm să ajungem la graniţa cu Spania. Lăsaţi-ne să rămânem astăzi aici, ascunşi printre trandafiri. O să plecăm la noapte. Nu va şti nimeni nimic.

S-a albit cu totul la faţă.

— Vă spun: n-aveţi ce căuta. Nu vreau să mă amestec într-o poveste ca asta.

Începea să se enerveze:

— Trebuie să mi se întâmple mereu mie lucruri de-astea! În timpul ocupaţiei, am găsit într-o dimineaţă doi aviatori englezi în grădina mea… Dar, mă rog, ce-aveţi cu toţii de vreţi să vă ascundeţi printre florile mele?

— Miros frumos, i-am spus. Poate din cauza asta.

Nu mă asculta.

— Doi aviatori ai aliaților, și era un post al nemților la o sută de metri de aici… Firește, a trebuit să-i țin toată ziua, ca să nu am probleme cu Rezistența. Dar vă dați seama ce riscam? Dacă i-ar fi găsit aici, nemții mi-ar fi ras grădina.

La gândul ăsta, picături de sudoare i-au apărut pe frunte.

— Haide, ștergeți-o, a zis el. Și cât mai repede.

— Nu poate să se miște. Are șaptezeci de ani și e foarte bolnav.

— Puțin îmi pasă, m-a asigurat el. N-are decât să se predea la poliție, vor avea grijă de el. Mi-a luat cincisprezece ani să cresc acești trandafiri, nu vreau să-mi fie smulși pentru că am adăpostit un monstru.

— Domnule dragă, i-am răspuns, nu e un monstru. E un om. Chiar asta e atât de dezgustător. E un om. Dovada e că are dureri de dinți.

A părut șocat.

— Nu e momentul să ne ținem de glume.

— Dar nu glumesc. Nimeni nu mai știe prea bine după ce anume se recunoaște un om. Așa că vă vând un pont: dintre toate mamiferele, omul e singurul care are dureri de dinți. Am aflat asta din Larousse. Nu vă puteți înșela.

Paznicul făcea acum gesturi largi, cu pipa.

— Ia spuneți, există totuși un aspect moral… Să nu credeți că sunt lipsit de compasiune. Pe de altă parte, înțeleg că vârsta lui înaintată…

— Așa e, l-am încurajat eu, așa e. Încercați să vă aduceți aminte. Ați fost și dumneavoastră un om.

M-a privit pieziș.

— Totuși, dacă-i lăsăm pe trădători să trăiască printre noi, va fi imposibil să… să…

— Să ce?

A ridicat din umeri și a gesticulat cu pipa.

— În sfârșit, am respira același aer cu ei, nu?

M-am simțit dintr-odată dezgustat de atmosfera aceea parfumată, plină de viespi, care domnea în jurul nostru. Era un aer fals, uzurpat, din care lipsea mirosul simplu al pământului. Tipul gesticula întruna, încercând să se

convingă pe sine.

— Vă spun: n-am mai putea respira.

Începea să mă enerveze, cu căile lui respiratorii. M-am apropiat de el. I s-a făcut foarte frică şi a dat înapoi.

— Să nu mă atingeţi, a strigat el, dacă nu, chem…

— Puteţi să strigaţi cât vreţi, i-am zis. Nu e nimeni kilometri întregi împrejur. V-aţi ales bine locul.

Nefericitul a început să tremure.

— Doar n-o să mă ucideţi, nu? Cu ce v-ar fi de folos?

— Cu nimic, i-am răspuns. Ar fi un gest dezinteresat…

L-am apucat de gât.

— Domnul nu vrea să murdărim aerul pe care îl respiră… Înainte de toate, de ce ai ajuns paznic de barieră?

— Fiindcă n-am putut să fiu paznic de far. Trebuia să fiu înscris în registrul maritim…

— În sfârşit, paznic de barieră nu e prea rău, nu?

Mi-a aruncat o privire încărcată de ură.

— Nu e chiar acelaşi lucru ca un far bine izolat, a zis el, cu sinceritate.

— Dar poţi totuşi să-ţi cultivi grădina şi să-ţi pese prea puţin de tot ce li se întâmplă celorlalţi, hm? Războiul, Rezistenţa, toate trec pe lângă noi, nu ne privesc. Noi vedem doar trenurile trecând, asta-i tot.

Mi-a aruncat încă o privire plină de ură.

— Sunt şi trenuri care opresc, a zis el, printre dinţi.

L-am scuturat bine.

— Ticălosule, i-am zis, strângând din dinţi, canalie, pleacă de aici… Vrei aer pur, auzi, pleacă de aici…

— Mă doare!

— Şi tocmai tu îndrăzneşti să-i judeci pe trădători? Poţi să-mi spui, scursură, un singur lucru pe care nu l-ai trădat, de când respiri? Un singur om pe care nu l-ai abandonat, o singură suferinţă căreia nu i-ai întors spatele? Eşti primul dintre trădători… Cu tine începe trădarea.

— Dar sunteţi nebun! N-am trădat nimic niciodată! Nu m-am amestecat niciodată în nimic! E nebun. Ajutor! O să mă strângeţi de gât…

— Haide, mărturiseşte, ai participat la concursul agricol? Ai inventat

vreo nouă specie de trandafir? Ai câştigat vreun premiu?

O licărire de mândrie i-a străbătut privirea înfricoşată.

— Împărăteasa galbenă, a şoptit el. Marele premiu în 1943…

— Mărturiseşti, hm? Vezi că mărturiseşti? În 1943 zici? Ştii ce s-a întâmplat în 1943?

— Nu, a mormăit el, cu ochii ieşiţi din orbite. În orice caz, vă asigur, eu n-am nici o vină!

— În 1943, milioane de oameni erau ucişi pentru tine, scursură! Milioane de oameni erau ucişi ca tu să poţi respira liber! Iar tu… Împărăteasa galbenă, auzi, marş de aici! Îţi arăt eu trandafir!

Nu mai scotea o vorbă. Ochii lui rotunzi mă priveau cu o groază imposibil de descris. I-am dat, în cele din urmă, drumul. S-a prăbuşit sub o tufă de trandafir, şi a rămas chircit acolo, gata de fugă, cu privirea plină de ură şi fixată asupra mea.

— O să vă dau în judecată, mi-a spus, cu o voce tremurătoare.

M-am aplecat asupra lui.

— Ascultă-mă bine, drăguţule. Avem acolo, printre trandafirii tăi, o valijoară. Nu e goală. Plastic… M-ai înţeles. Pe scurt, să presupunem că ne denunţi… Nu, nu, ştiu foarte bine, dar e o simplă presupunere. Ghiceşti, nu-i aşa, ce se va întâmpla? Bum, şi gata cu micul paradis! Bum, bum, adio Împărătească galbenă! Nu mai rămâne nimic… nici măcar o petală!

Ura îi dispăruse din privire, nu mai rămăsese decât implorarea umilă dată de spaimă.

— Atunci, iată ce-ţi propun. O să rămânem în colţul acesta înmiresmat până diseară. N-ai văzut nimic, nu ştii nimic. Dacă suntem descoperiţi, te prefaci uimit. Nu-ţi vor putea reproşa nimic. O dată în plus, nu te vei amesteca în nimic. Vei avea mâinile curate. Vei sta în afara luptei. Mâine-dimineaţă, o să te trezeşti în micul tău paradis intact şi vei merge să-ţi adulmeci Împărăteasa galbenă, în locul în care miroase cel mai bine. Altfel…

Am tăcut. Şi-a trecut peste buze o limbă ascuţită şi a înghiţit în sec. Apoi a spus:

— De acord.

S-a ridicat şi şi-a şters de praf pantalonii. Fără să mă privească, a mai zis:

— Să nu ieşiţi din tufişuri.

— Stai liniştit.

S-a îndreptat spre casă, dar l-am strigat din urmă.

— Cât mă gândesc la toate astea, fă-mi o cafea cu lapte şi două ouă la tigaie. Trei ouă la tigaie, poftim. Şi să fie fierbinţi.

Mi-a aruncat o privire veninoasă şi mi-a întors spatele. Nu mi-era foame, dar voiam să văd dacă-l aveam bine la mână. Zece minute mai târziu, mi-a făcut semne de la fereastră, apoi a dispărut. Pusese pe marginea ferestrei o omletă şi cafeaua. Am mâncat şi apoi m-am întors să mă lungesc printre tufele de trandafiri.

— Nu vă e foame?

Vanderputte a răspuns printr-un geamăt. Era culcat pe spate, lângă valiză, pe care o ţinea de mâner. Am simţit brusc dorinţa de a şti ce încercase să salveze, luând cu el în valiză. Am apucat-o şi am deschis-o. Sub lenjeria de corp, am dat peste o grămadă de capete de sfoară, brelocuri, zale de lanţ, bucăţi de stofă şi o bogată colecţie de nasturi desperecheaţi. Fotografia lui Vanderputte de când era copil, fotografia lui ca soldat de artilerie, stând în balansoar, cu mustaţa tânără şi un aer temerar, un buchet de violete artificiale, roase cu totul… Una sau două molii şi-au luat zborul din grămada aceea: găsise mijlocul de a lua cu el şi moliile. Iată ce lua cu ea, în ultima sa călătorie, această patrulă rătăcită. Prietenii, la drept vorbind. M-am uitat la el. În miresmele acelea insuportabile care ne învăluiau, ochiul lui neliniştit, cu pleoapele imobile, mă păndea ca un păianjen uriaş, ascuns în pânza lui de riduri. Chipul îi era pământiu, acoperit de sudoare, tumefiat. Nasul, mic, cuperozic, plin de puncte negre, scotea nişte şuierături plângăreţe, iar gura cu buzele acoperite de salivă era deformată, strâmbată de umflătură. „Numai compasiunea poate fi măsura noastră, a tuturor; numai ea poate să ne cuprindă pe toţi; ea e singura noastră egalitate. Numai ea ne permite să păstrăm acelaşi sens numelui care ne desemnează, numai ea ne permite să urmăm şi să regăsim omul peste tot unde ajunge. Nu există pericol mai mare care să ne pândească decât strania dificultate pe care o resimţim în a recunoaşte omul în om, şi numai compasiunea, uneori, ne arată prezenţa lui în jurul nostru. Ea se află deasupra confuziilor, la adăpost de erori şi adevăruri, ea este identitatea noastră profundă.“ Aceste cuvinte

ale tatălui meu, fraze întregi, pe care le citisem şi le recitisem de atâtea ori fără să le înţeleg, îmi veneau acum în ajutor şi nimic nu mi se păruse vreodată mai sigur şi mai luminos. „Trebuie mai întâi multă dragoste dăruită pentru a se naşte un trădător şi multe mâini întinse pentru a se naşte o trădare…“ M-am aplecat asupra lui Vanderputte. Dacă fusesem vreodată cuprins de îndoială, ca o oboseală extremă, odată cu iritarea produsă de insectele bâzâitoare, de soare şi de aerul acela greu şi înmiresmat, suferinţa pe care o exprima acel chip ar fi fost ea singură de ajuns să mă facă s-o recunosc.

— Mă doare, m-a chemat el.

— Nu mişcaţi. Rămâneţi acolo. O să văd ce putem face pentru dumneavoastră.

Am sărit afară din tufişuri. Eram deja pe cărare când şi-a strecurat printre frunze capul diform.

— N-o să mă laşi, nu? N-o să mă abandonezi?

Avea dreptate să pună această întrebare unui om.

— Nu. O să caut un medic.

Am mers în direcţia casei. Paznicul de barieră era aşezat lângă radio.

— Veşti noi?

— Da. Sunteţi căutaţi.

I-am luat una dintre ţigări şi am aprins-o. Îmi urmărea fiecare gest, cu privirea plină de ură.

— Au vorbit şi de mine?

— Da.

Am zărit o luminiţă răutăcioasă aprinzându-i-se în priviri.

— Au vorbit chiar şi de tatăl dumneavoastră.

N-am schiţat nici o mişcare. A părut dezamăgit, şi-a târât încălţările până la uşă şi a tras din pipă în tăcere, privind peisajul încântător din jur. Era, în fond, un artist. L-am urmat.

— E vreun dentist în sat?

S-a înfuriat pe loc.

— Sunteţi nebun, doar n-o să aduceţi aici un dentist?

— Nu, l-am liniştit eu. O să mergem noi la el. Aşa va fi mai ieftin. Spuneţi-mi cum se ajunge acolo.

Făcea pe morocănosul. Se sprijinise de uşă şi trăgea din pipă, cu buzele îmbufnate şi privirea pierdută în nori. Îmi venea să-i ard una, dar am găsit o idee mai bună. Am înaintat şi am cules un trandafir, sub nasul lui.

— Prima casă din sat, cum urci drumul, a răspuns imediat. Unde se văd chiparoşii.

Satul începea în vârful dealului. Acoperişurile caselor, copacii, clopotniţa se profilau pe cerul gol, ca o insulă mică pierdută în mijlocul viilor. La dreapta, la mijlocul drumului dintre noi şi sat, se vedea un zid alb de care se izbea lumina soarelui, peste verdele arborilor.

— În spatele acestei proprietăţi.

— Cum se numeşte dentistul?

— Leibovici. E un evreu român.

A pufnit, schiţând un mic gest cu pipa.

— Te întrebi ce-a venit să facă aici, hm, în satul ăsta…

— Se odihneşte, i-am zis. Se odihneşte, aşteptând ca lucrurile s-o ia de la început. Bine, mă duc să fac un tur.

L-am avertizat:

— Vă previn că bătrânul meu e periculos. Fără glumă. V-a luat, oricum, la ochi. Adineauri mi-a spus: „Futu-i de treabă, îmi place şi mai mult să urc la ceruri în miros de trandafiri“.

Paznicul de barieră a încercat să zâmbească. Pipa îi tremura în mână. Era stinsă şi ţeava îi era cu totul umezită de salivă.

— Să nu facă vreo prostie, a zis el, cu o falsă bonomie. Poate să scape, cu puţin noroc. Nu trebuie să-şi piardă curajul aşa. Ar trebui să-i spuneţi o vorbă, înainte să plecaţi. Aş putea să-i fac nişte cafea.

— Nu, i-am răspuns. E deja destul de nervos şi aşa.

Am ieşit în soare. Paznicul m-a ajuns din urmă.

— Credeţi că l-ar deranja dacă las radioul să meargă?

— Nu, nu, dimpotrivă. Îi place muzica. Alegeţi ceva sentimental.

Am traversat şoseaua şi am început să merg printre vii. Vedeam siluete mişcându-se pe câmpuri: pete albe, roşii, galbene, cu braţele goale, care se aplecau spre pământ. M-am întâlnit, pe o cărare, cu un poştaş pe bicicletă, care mi-a spus bună ziua, e frumos azi. Bună ziua, i-am răspuns, bună ziua, da, e frumos, şi mi-am dorit brusc ca poştaşul acela să fi avut dreptul de a

decide, să i se fi dat dreptul de a tranșa toate întrebările de viață sau de moarte… M-am îndreptat către marea proprietate al cărei zid alb îmi trimitea tot soarele în ochi. Casa nu se vedea deloc. Trebuie să fi fost ascunsă, undeva, în spatele chiparoșilor, care-și înălțau foarte sus, către cer, umbra lor subțire. Am mers de-a lungul zidului, ca să ocolesc proprietatea, și m-am trezit deodată în fața grilajului de la intrare. Pe poartă era un afiș mare, galben, cu litere negre și îngroșate:

Cetățeni din Fouillac!
Primarul actual Morel i-a găzduit pe nemți în castelul lui.
Până în 1943 a făcut afaceri cu ei.
Cetățeni!
Duminica viitoare veți merge la urne.
Votați împotriva listei de corupți ipocriți!
Votați împotriva listei de traficanți!
Regiunea noastră, mândră de vinul și de viile sale,
Nu va avea în fruntea ei un reprezentant din Vichy!

Afișul era încă proaspăt. Probabil fusese lipit chiar în acea dimineață. Am ezitat un moment: dar nu aveam dreptul să refuz pe nimeni. Am intrat și am mers pe alee. Era mărginită de chiparoși; erau și tufișuri dese, tăiate cu grijă, și răzoare cu flori în mijlocul gazonului. Aleea se termina în fața unei case frumoase și moderne de două etaje, cu ferestre uriașe; avea o terasă și trepte care se opreau în fața unui bazin cu apă. Deasupra ferestrelor erau storuri mari, portocalii, și eram sigur că în bazin erau peștișori aurii. Chiparoșii închideau orizontul casei și de la ferestre probabil că nu se vedeau nici viile, nici panta blândă a dealurilor mărginite de cer. Un valet urca încet scara; purta o vestă cu dungi negre și galbene care-l făcea să semene cu o viespe mare și cheală. Era cât pe ce să mă apropii și mai mult, când am auzit o voce de bărbat care m-a determinat să mă opresc brusc:

— Ei, Madeleine, ei, în viață trebuie să profiți mereu de ocaziile ivite…

Am părăsit aleea și am făcut câțiva pași pe gazon, în direcția din care venea vocea. Am auzit un zgomot de cești și de linguriță. M-am strecurat printre tufișuri, am dat la o parte crengile și am văzut, la câțiva metri de mine, un bărbat și o femeie care luau micul dejun. Tava era așezată pe o

masă de grădină; argintăria strălucea în soare. Femeia trebuie să fi avut în jur de cincizeci de ani. Era machiată, în ciuda orei matinale. Purta papuci şi o haină de blană peste neglijeul bleu. Îşi ungea o felie de pâine cu unt. Bărbatul era în picioare. Îl vedeam din spate. Purta pantaloni de golf, o cască şi o haină sport muştar, cu o mică deschizătură. Cu cotul în aer, îşi sorbea cafeaua. Pe masă era o puşcă de vânătoare.

— Şi totuşi, André, aş prefera să staţi liniştit… Toate astea mi se par extrem de stânjenitoare.

— Haide, Madeleine, e o şansă unică… Trebuie să profit de ea. Ştiţi bine în ce dificultăţi mă aflu. Ei bine, cu puţin noroc, o să câştig alegerile de duminica viitoare cât ai zice peşte. O să vedeţi în ziare: primarul din Fouillac, după o luptă corp la corp încrâncenată, pune chiar el mâna pe trădătorul fugar…

Femeia a pus ceaşca pe tavă şi şi-a dus mâna la inimă.

— Dumnezeule, ce limbaj! Are aproape şaizeci şi şapte de ani, nefericitul ăsta, după cum scriu ziarele…

— Puţin îmi pasă, nici eu nu mai sunt atât de tânăr. Mai turnaţi-mi puţină cafea.

— Mâncaţi măcar o felie de pâine! Doar n-o să alergaţi pe câmp cu stomacul gol?

— Nu mi-e foame, sunt prea tulburat. Vă daţi seama? Cu cinci zile înainte de alegeri, chiar în momentul în care duşmanii mei pun mâna pe povestea asta ridicolă legată de mobilier – ticălosul ăla de Vautrin, o să mi-o plătească –, mi se oferă ocazia să le arăt tuturor acestor oameni de partea cui sunt şi împotriva cui mă lupt, împotriva cui m-am luptat dintotdeauna…

A pus ceaşca de cafea pe masă. Mica deschizătură a hainei sale tremura de surescitare.

— Dacă nu câştig alegerile după asta, vreau să fiu spânzurat. Cât despre canalia de Vautrin… în sfârşit, să nu anticipăm. Trebuie să scap cu bine. Avem pantofii individului, am telefonat la centru să ne trimită câini poliţişti. Au, pare-se, doi câini poliţişti pe care i-au luat de la nemţi şi care au fost antrenaţi special pentru acest gen de expediţie. O să vedem de ce sunt în stare. Trebuie să merg şi la primărie. Am convocat pe toată lumea, de la reprezentanţii RPF[18] până la comunişti. O să le arunc în faţă unul din acele

apeluri la uniune de care-şi vor aduce aminte multă vreme, tică…

18. Rassemblement du peuple français (RPF) este un partid politic fondat de Charles de Gaulle la 14 aprilie 1947, care a fost activ până în septembrie 1955.

— André!

— Îmi cer iertare, draga mea, sunt puţin enervat. Dar la urma urmei, nu e vorba numai de alegeri, vor să mă dezonoreze!

A sărutat-o pe frunte şi a dispărut undeva în spatele casei; după câteva minute, o maşină neagră a trecut prin faţa mea, strivind pietrişul. Am ieşit în alee şi m-am îndreptat către grilaj. Aveam impresia ciudată că visasem, mă simţeam copleşit, dezorientat, îmi spuneam: aceste cuvinte, aceste fraze pe care le-am auzit în ultimul timp au fost pronunţate de oameni, de fiinţe care au o inimă, un chip, nişte mâini: cum aş putea, după toate astea, să apăr pe unul de-ai lor? Niciodată, după fuga noastră, nu mă simţisem atât de aproape de a abandona lupta, de a merge la poliţie şi a-l preda pe bătrân. Nu meritau să fie apăraţi. Nu aveam, pentru a-mi reda curajul, decât vederea acestei câmpii franceze, cu trăsături umane şi limpezi, cu surâsul ei primitor, decât acest pământ care cânta pe mii de voci de greieri, o speranţă pe care nici o aventură umană nu va putea vreodată s-o distrugă. Speranţa aceasta punea stăpânire pe mine, fără să vreau, şi mă împingea înainte: era imposibil să-ţi imaginezi că ţinutul acesta fericit n-a putut să se întrupeze într-o figură a compasiunii. Am ocolit proprietatea şi m-am apropiat de livada care începea deja, printre ultimele vii. Am mers pe sub merii verzi; lângă un puţ, un om bea apă, numai în cămaşă şi acoperit de sudoare.

— Unde stă doctorul, vă rog?

— Pe aici. Drept înainte.

Era o curte cu găini care cotcodăceau şi un câine negru, adormit, ţinând între labe un os. Pe fereastră, sub tei, am zărit o bucătărie: înăuntru o femeie durdulie ştergea farfurii cu poalele şorţului.

— Aici stă doctorul Leibovici?

Femeia a venit la fereastră.

— Trebuie să ocoliţi. Se intră prin stradă.

— N-aveţi cumva un creion şi o foaie de hârtie?

Mă privea cu neîncredere.

— La ce vă trebuie?

— Am ceva urgent să-i spun.

Am scris în grabă câteva cuvinte, sprijinit de perete, apoi am aşteptat. „Domnule doctor, suntem hăituiţi de toată lumea…“ Am privit livada, câinele adormit cu labele pe osul lui, toată pacea aceea interzisă… Abia mă ţineam pe picioare. Oboseala conferea peisajului din jur o singură tentă albă, dureroasă. M-am uitat la vârful teilor, care abia se clătinau, ca nişte pensule verzi ce se mişcau încet pe cer. Uşa s-a deschis şi bucătăreasa m-a lăsat să intru.

— Ştergeţi-vă picioarele. Abia ce am făcut curat.

Am mers pe linoleumul cafeniu, am traversat o sufragerie. Erau acolo cristale, o masă goală, care strălucea, un vas de fructe din ghips, argintărie pe o comodă…

— Nu trebuie decât să traversaţi sala de aşteptare şi să intraţi direct. Doctorul vă aşteaptă.

Am zărit un ţăran, cu o pipă în mână, o călugăriţă care citea din cartea de rugăciuni, un chip de copil, un scaun gol… Doctorul stătea în picioare în mijlocul cabinetului. Am închis uşa. Privirea îmi rătăcea pe covor, se oprea la picioarele lui: trebuie să fi avut un aer vinovat, deşi mi-era doar teamă să nu citesc pe faţa lui un refuz.

— E împotriva firii ceea ce îmi cereţi să fac.

Avea un accent străin, abia perceptibil.

— E împotriva firii. Şi eu am fost deportat.

Am ridicat ochii: avea o faţă obosită, dar energică, păr grizonat şi o bărbuţă căruntă. Îşi ţinea mâinile în buzunare, picioarele depărtate, şi îşi mişca puternic coatele în timp ce vorbea, ridicându-se uşor pe vârful picioarelor.

— Şi unde e, mă rog?

— În grădină, lângă pasajul de nivel.

— E rănit? Eu nu sunt medic, sunt dentist. E un medic într-un sat de alături. Nu e bun de nimic, la drept vorbind.

— Are un abces sub o măsea. Suferă îngrozitor.

— Şi eu am suferit mult. Am stat în Germania doi ani.

N-am spus nimic.

— Bine, bine, o să vin. Se pare că n-am dreptul să refuz. Ce meserie!

A bătut aerul cu coatele.

— În fond, un om e un om.

— Știam că veți înțelege, am murmurat.

— Că voi înțelege ce? s-a supărat el. Hm? Ce anume? Ce trebuie să înțeleg?

Și-a mișcat puternic coatele și a dat din umeri, ridicându-se pe vârful picioarelor.

— Nu e nimic de înțeles. Absolut nimic. Am fost deportat, am trăit iadul… Acum o să mă duc să-mi iau trusa. Dar vă previn: nu iert!

S-a agitat o clipă, ținând în mână o valiză mică, rotundă:

— Îmi fac meseria, asta-i tot… Acum o să-mi previn clienții.

S-a îndreptat grăbit către ușa sălii de așteptare și a deschis-o.

— Eu plec. Puteți să așteptați sau să vă întoarceți mai târziu. Mi-e totuna. Am un caz foarte urgent.

A închis ușa, în ciuda protestelor, și mi-a zâmbit.

— Sunt singurul dentist aici, îmi permit.

S-a mai agitat o clipă, cu trusa în mână.

— Mă duc să-mi iau mașina.

L-am urmat în curte. A scotocit multă vreme în buzunare ca să găsească cheile, apoi a ieșit în marșarier pe sub tei. Am mers în tăcere.

— La pasajul de nivel, ziceți?

— Da.

— Incredibil, a exclamat el, ceva mai departe. Incredibil! Când mă gândesc că eu o să tratez un delator, un trădător…

— Nu e responsabil de ce a făcut, să știți. E foarte bătrân, fără apărare și a căzut în mâinile nemților.

Nu mă asculta.

— Și eu am fost denunțat în 1942. Ca evreu. Sunt evreu. Aveam un cabinet la Paris. Când m-am întors, cabinetul nu mai era. A trebuit să iau totul de la capăt.

A suspinat.

— În sfârșit, un om e un om.

La o curbă, am zărit acoperișul de țiglă roșie deasupra grădinii. Doctorul

a frânat în faţa casei. Am auzit muzică. Am intrat amândoi. Paznicul de barieră era aşezat într-un fotoliu, aproape de radio. S-a ridicat în picioare.

— Bună ziua, domnule doctor. Ţin să vă previn imediat că mă spăl pe mâini de toate astea. Sunt înarmaţi, m-au ameninţat. Am cedat din cauza…

— Haideţi, nu vă mai apărați, a zis doctorul. Un om e un om. Unde este?

— În tufele de trandafiri. Dar nu vreau să-l mai ţin mult aici. Dacă îl găsesc la mine, voi fi concediat, voi pierde dreptul la pensie şi…

L-am găsit pe Vanderputte culcat sub tufele de trandafiri. Era întins pe spate, cu picioarele-i goale depărtate, încercând, slăbit, să alunge cu o mână o viespe de pe faţă. Ochiul lui ameţit urmărea mişcările viespii, ca fascinat. Avea gura întredeschisă, strâmbă, şi sufla greu, gemând. Doctorul i-a luat mâna.

— Ei, da! a exclamat el. Monstrul are febră.

A îngenuncheat, s-a aplecat asupra lui şi i-a pipăit obrazul.

— Nu mă atingeţi! a ţipat Vanderputte.

— Haida de, doar n-o să facem nazuri? a zis doctorul, sever. O să fim un monstru bun, un monstru răbdător, nu-i aşa?

S-a ridicat, şi-a scos redingota şi a agăţat-o de o tufă de trandafiri albi. Şi-a suflecat mânecile.

— O să deschidem abcesul. O să ajungem la el prin gingie. Monstrul nu va simţi nimic, o să-i facem o mică injecţie. Vom avea nevoie de apă fierbinte.

S-a repezit în grabă spre casă.

— N-o să-mi facă rău? a gemut Vanderputte.

— Nu. N-o să simţiţi nimic. Se va sfârşi în curând.

Doctorul se întorcea.

— Am pus apă la fiert. Monstrul va trebui să mai aibă încă puţină răbdare.

Cred că în acel moment ideea că va scăpa, în sfârşit, de durere şi-a făcut un drum în conştiinţa confuză a lui Vanderputte. A încetat să mai geamă. A făcut un efort şi s-a ridicat într-un cot. Petale galbene s-au scuturat peste el.

— Doctore, l-a chemat el.

A reuşit să se aşeze. Avea un aer anxios, vag servil. Îşi dădea seama că oamenii făceau, în sfârşit, ceva pentru el şi încerca disperat să se apropie de

ei, să vorbească pe limba lor.

— Vreau să vă spun un lucru…

Doctorul tocmai mirosea un trandafir minunat.

— Ei bine, ce anume?

— Nu sunt atât de vinovat pe cât se spune. Știu foarte bine, a fost nefericita întâmplare de la Carpentras… Aveam cuțitul la gât… Dar în afară de asta…

A căutat în străfundurile memoriei sale confuze un argument solid, o coardă familiară, pe care era sigur că o putea face să vibreze, a încercat să vorbească limbajul oamenilor…

— Nu se poate spune că sunt cu adevărat un trădător. N-am denunțat francezi, să știți. Doar evrei…

Doctorul mărunțel era cu spatele la noi. I-am văzut umerii încleștându-i-se și mâna care ținea trandafirul deschizându-se încet… S-a întors către noi. Pe chipul acela în vârstă, cu trăsăturile brusc descompuse, cu riduri dureroase, am văzut trecând, pentru o secundă, o expresie de om hăituit, îngrozit, amintirea milenară a unui pericol fără nume. Buzele s-au îmbufnat, într-o expresie copilărească, atât de caraghioasă printre acele riduri, deasupra bărbuței cărunte care tremura violent. Apoi s-a refugiat în demnitate. S-a redresat. Ne-a fulgerat cu privirea. Și-a tras înapoi mânecile suflecate. S-a îndreptat cu un pas ferm către tufa de trandafir, și-a luat redingota și și-a pus-o tacticos. Nu ne slăbea din ochi, ca și cum voia să se asigure că nici unul dintre gesturile lui disprețuitoare nu ne scapă. S-a aplecat, și-a luat trusa… În clipa aceea doar, și-a pierdut controlul de sine. A venit spre noi, a lovit pământul cu piciorul și a ridicat pumnul:

— Antisemiților! a urlat el. Sunteți antisemiți, da?

S-a înălțat o clipă în fața noastră, palid, furios, ridicând pumnul în tăcere, cu o expresie de durere profundă în privire…

— Și tot pe mine vin să mă caute, tot pe mine! După tot ce mi-au făcut! Își bat joc de mine și acum!

Ne-a întors spatele și a plecat repede, cu pași mari; i-am auzit vocea furioasă în casă, apoi o ușă trântită… Am văzut mașina trecând și în aceeași clipă, pe șosea, l-am zărit pe paznicul de barieră alergând. Alerga din toate puterile, cu coatele lipite de corp, întorcând uneori capul și aruncând spre

grădină priviri îngrozite… Nu mai era nimic de sperat. M-am întors spre Vanderputte. Era aşezat sub tufiş, ţinându-şi mâna pe falcă, cu gura căscată de uimire şi ochiul stupefiat. Avea petale galbene în păr. Doar când zgomotul maşinii s-a stins pe şosea, a avut o reacţie uimitoare. S-a redresat.

— Mă insultă! a ţipat el. Toţi mă insultă!

Şi-a lovit brusc pieptul cu pumnul.

— Nimeni n-are dreptul să mă insulte, nimeni! Mă auzi? Nimeni nu are dreptul să-şi bată joc aşa de mine, să mă târască aşa prin noroi! Dar oare ce i-am făcut bunului Dumnezeu ca să fiu umilit în aşa hal?

…Viaţa încremenise în faţa mea, ca un film care se opreşte brusc asupra unei imagini şi care ne arată astfel o atitudine grotescă şi absurdă, ce nu era destinată ochilor noştri. Şi nu cred că a fost compasiunea cea care m-a făcut să acţionez, ci un sentiment profund de eşec, de faliment şi de umilinţă. Cred că în acest fel cedam resentimentelor mele şi oboselii, dorinţei de a săvârşi în sfârşit gestul pe care milioane de oameni mi-l cereau. Priveam chipul acela cu riduri groase, ochiul acela ieşit din orbită şi fix care nu înţelegea, nasul care şuiera şi lacrimile acelea – lacrimi omeneşti – fiindcă nu există altele. Dar acest chip pierduse pentru mine orice trăsătură individuală. Această caricatură de om era şi o încarnare, şi însăşi vinovăţia sa încarna o vinovăţie mai mare decât a lui, singura care era imposibil de iertat. Ceea ce încercasem să salvez, lucrul pentru care murise tatăl meu, mi se părea acum inexistent şi lipsit de sens, trădat de toţi, abandonat de multă vreme. Nu mai era nimic de apărat. Nu-mi rămânea decât să mă supun şi să mă întorc, în sfârşit, în sânul unei complicităţi laşe, al unei mari vinovăţii primitoare. Fără îndoială că abia astăzi găsesc această explicaţie pentru gestul meu şi cuvintele necesare pentru resentimentele fără nume care m-au cuprins atunci. Nu eram conştient, în acel moment, decât de atmosfera dulceagă care mă înconjura, plină de bâzâitul viespilor, şi îmi mai amintesc că fraza aceea pe care Vanderputte o pronunţase în taxiul care ne ducea la gară mi-a apărut brusc în minte şi a umplut totul cu rezonanţa ei: „Omul nu poate fi iertat!“

L-am apucat pe bătrân de braţ.

— Haideţi.

L-am târât până la zidul casei. A venit după mine cu încredere, precum un

câine. L-am împins la perete. Era un perete alb şi curat, care nu fusese niciodată folosit. Vanderputte mă privea cu ochiul lui rotund, cu o mână pe falcă şi cu valiza în cealaltă. Doar în clipa în care am scos arma a înţeles brusc sensul acelei ceremonii. A scos un ţipăt şi a făcut un mic salt înapoi, încercând să fugă. L-am împins la loc spre perete, cu braţele în cruce, aşa cum ai prinde un pui. Am ridicat uşor arma. Vanderputte s-a zbătut, holbându-se la ţeavă, cu capul într-o parte, ca şi când ar fi vrut să vadă ce era înăuntru. A strănutat nervos, de patru-cinci ori, una după alta. Auzeam radioul înăuntru, bâzâitul viespilor şi vedeam cu o precizie uimitoare, în acelaşi timp, peretele alb, cerul şi chipul celui pe care urma să-l părăsesc. Deodată, s-a liniştit. Numai respiraţia şuierătoare continua să-i mişte pieptul. Am văzut apărându-i pe chip un surâs de triumf.

— Nu aşa, tinere, a zis el. Nu aşa!

A ridicat un deget.

— În ceafă, ca toată lumea!

Repede, mi-a întors spatele şi a îngenuncheat. Am auzit o maşină care trecea pe şosea. În casa paznicului de barieră, la radio cânta *Intimitate* de Chopin. Îi vedeam vestonul Gestard-Feluche strălucind puternic în tot acel soare şi omoplaţii ieşind ascuţiţi prin el. I-am zărit părul cărunt căzând peste gulerul acoperit de mătreaţă şi l-am auzit spunând deodată, tare, limpede, cum stătea cu faţa la trandafiri:

— Bandă de ticăloşi!

…Am avut impresia că pământul tremura şi l-am văzut pe Gestard-Feluche cum dă drumul valizei şi cade cu nasul în tufişuri, cu mânecile înainte, ca şi când, în ultimul moment, se temuse să nu se lovească.

Puteam acum să mă întorc printre oameni.

Sofia, martie 1947–Paris, august 1948

Cuprins

PRIMA PARTE. RATONII
PARTEA A DOUA. OAMENII MARI
PARTEA A TREIA. BĂTRÂNUL